

SLAVICA SLOVACA

ROČNÍK 44 • 2009 **2**

SLAVISTIKA

CENA 1,99 € (60 Sk)

VYDAVATEĽSTVO MATICE SLOVENSKEJ

Redakčná rada:

Mojmír Benža, Vincent Blanár, Mária Dobríková, Ján Doruľa,
Júlia Dudášová-Kriššáková, Adriana Ferenčíková, Emil Horák,
Ján Lukačka, Ivo Pospíšil, Zuzana Profantová, Imrich Sedlák,
Peter Žeňuch

Výkonná redaktorka: Katarína Žeňuchová

Technický redaktor: Juraj Molčányi

Adresa redakcie:

Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Dúbravská cesta 9, 813 64 Bratislava

OBSAH

ŠTÚDIE

P. MULÍK: Ideologické interpretácie cyrilo-metodskej tradície v slovenských dejinách	97
M. HURBANÍČ: Konštantínopol, tradícia avarskeho útoku z roku 626 a posvätné relikvie	106
T. RONČÁKOVÁ: Štylové presahy v náboženskej publicistike	119
M. LACKOVÁ: Zastúpenie explicitných výrazových prostriedkov kategórie determinácie vo vybraných štýloch slovenského, ruského a anglického jazyka	148
S. VOJTECHOVÁ POKLAČ: Primož Trubar (1508-1586) a počiatky slovinského spisovného jazyka a knižnej kultúry	153

ROZHLADY

V. BLANÁR: Svetlá a tieň slovenskej onomastiky	160
--	-----

SPRÁVY A RECENZIE

J. LUKAČKA: Za profesorom Vincentom Sedlákom	166
J. DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ: Prof. PhDr. Štefan Tóbiš, CSc. (1909-1969)	166
M. DOBRÍKOVÁ: K jubileu profesora Šimona Ondruša	168
M. KOŠKOVÁ: Cyrilo-metodské kultúrne dedičstvo a národná identita	169
P. ŽEŇUCH: Pohľady do problematiky slovensko-maďarských vzťahov	171
K. ŽEŇUCHOVÁ: Vedecké sympóziu venované 100. výročiu smrti Samuela Cambela	173
S. ZAVARSKÝ: Štrnásty medzinárodný neolatinistický kongres v Uppsale v dňoch 2.– 8. augusta 2009 so slovenskou účasťou	174
Z. VODIČKOVÁ: Aktuálne problémy slovistiky. Budapešť : ELTE BTK 2007. 208 s.	174
L. MAJCHRÁKOVÁ: Správa z medzinárodnej vedeckej konferencie <i>Diachronic Syntax in Slavonic Languages: Gradual Changes in Focus</i>	176
E. KVANTÍKOVÁ: TUŠKOVÁ, JANA MARIE: Variantní a dubletní tvary v současné deklinaci apelativních feminin. Brno: Masarykova univerzita 2006. 175 s.	178
Ľ. KRÁLIK: БЕРЕЗОВИЧ, Е. Л.: Язык и традиционная культура. Этнолингвистические исследования. Москва : Издательство Индрик 2007. 600 s.	179
Ľ. KRÁLIK: АНИКИН, А. Е.: Русский этимологический словарь. Выпуск 1, 2. Москва : Рукописные памятники Древней Руси 2007, 2008. 368, 336 s.	180
J. KRŠKO: Лучик Василь Вікторович: Вступ до слов'янської філології. Підручник. Київ : Видавничий центр Академія 2008. 344 s.	181
M. DOBRÍKOVÁ: MENAC, A.: Hrvatska frazeologija. Zagreb : Knjigra 2007. 270 s.	182
E. HORÁK: МАКСИМ КАРАНФИЛОВСКИ И КОЛЕКТИВ: Македонскиот јазик во глобалниот свет. Влада на Република Македонија. Скопје 2008. 116 s.	184
P. ŽEŇUCH: Zasadnutie prezídia Medzinárodného komitétu slavistov v Starej Lesnej	185

S L A V I C A

S L O V A C A

ŠTÚDIE

PETER MULÍK*

Ideologické interpretácie cyrilo-metodskej tradície v slovenských dejinách

MULÍK, P.: Ideological interpretations of Cyril and Methodius tradition in Slovak history. *Slavica Slovaca*, 44, 2009, No. 2, pp. 97-105. (Bratislava)

The study is an attempt to describe and explain the tradition of Cyril and Methodius in the arguments of major social structures, representatives of these structures or important figures in Slovak history.

Lashings of slovak culture in western civilization, Discontinuity between the mission of Cyril and Methodius and Cyril and Methodius tradition, Cyril and Methodius tradition than ideology slovak elites, Cultural and religious interpretation, National-identity interpretation, National-state interpretation, Interpretation of civilization, Religious-universal interpretation.

Cieľom našej štúdie je pokus o opis a vysvetlenie cyrilo-metodskej tradície v argumentácii významných spoločenských štruktúr, reprezentantov týchto štruktúr alebo významných osobností v slovenských dejinách. Pod pojmom tradícia rozumieme súhrn zvykov a obyčají, spoločenských a kultúrnych pravidiel zdedených a zachovávaných generáciami. Národnú identitu definujeme ako jeden z druhov kolektívnej identity, ktorú tvorí súbor totožných prvkov vzťahujúcich sa na národný kolektív.

Hneď v úvode je vhodné vyjadriť sa k základným východiskám, z ktorých treba pri našom uvažovaní vychádzať. Ide o východiská, ktoré sú vedecky overiteľné a objektívne dokázateľné.

Prvotné a kontinuálne ukotvenie slovenskej kultúry v západnej civilizácii

Hoci cyrilo-metodskú tradíciu pokladáme za kultúrno-duchovný princíp našej národnej identity, nedá sa zamlčať byzantský charakter cyrilo-metodskej misie, s čím súvisí podstatná časť jej náboženskej náplne, čo by sa malo odraziť aj v obsahu tejto kolektívnej identity. Sme hrdí na to, že byzantskí vzdelanci Konštantín a Metod vytvorili prvé slovanské písmo a tým kládli základy slovanskej kultúry. Ibaže naša kultúra, literatúra a náboženstvo nie sú cyrilo-metodské, teda byzantské, ale latinské, teda západné. Rieka Dunaj s jej kultúrno-civilizačným prúdením z Porýnia a Bavorska zasahovala Slovenov na jej strednom toku a prítokoch veľmi intenzívne. Preklady našich základných kresťanských modlitieb nesú doteraz pečať strednej hornej nemčiny. Z kameňa stavané kresťanské chrámy sú predpokladom tretej fázy christianizácie. Tie nám už na prelome 8. a 9. storočia svätili a spravovali franskí misionári. Knieža Rastislav v liste do Konštantínopola roku 862 okrem iného napísal: „... náš ľud odvrhol pohanstvo a drží sa kresťanského

* PhDr. Peter Mulík, PhD., Slovenský historický ústav Matice slovenskej, Grösslingová 23, 812 51 Bratislava.

zákona...” (porovnaj Život Konštantína, XIV. kapitola). Teda už vtedy bola jeho ríša kresťanská, jej panovník sa hlásil ku kresťanskej viere.

Sufragánnym biskupom metropolitu Metoda pre Nitru bol Wiching, ktorý nebol naklonený staroslovienskej liturgii. Treba predpokladať, že v Nitre mohol byť archipresbyterom už od roku 874 (mier vo Forchheime), pred vymenovaním za biskupa v roku 880, a vieme, že biskupom ostal aj po Metodovej smrti v roku 885. Dokonca nie je vylúčené, že Wiching celú moravskú cirkevnú provinciu spravoval až do roku 892, keď odišiel do Pasova. Ťažko teda sa dá predpokladať mimoriadny rozvoj cyrilo-metodskej liturgie na území Nitrianskeho údelného kniežatstva a ešte ťažšie sa dá rátať s jej kontinuitou.

Chýbajúca kontinuita medzi cyrilo-metodskou misiou a cyrilo-metodskou tradíciou

Zmienky v breviároch, v omšových knihách a antifonároch zo 14. storočia nie sú dostatočným dôkazom kontinuity cyrilo-metodskej tradície na Slovensku v kompaktnej podobe. Ich česká proveniencia svedčí viac o prenesení tohto kultu z prostredia glagolašských mníchov z pražských Emauz. Spoločný kult obidvoch svätcov dokazuje dalmátsky pôvod, lebo na východe boli hagiografie Cyrila a Metoda napísané osobitne v nerovnakom čase a na rozličných miestach. Spoločný kult u chorvátskych glagolašov súvisel asi s rímskou tradíciou spoločného hrobu obidvoch svätcov pod bazilikou sv. Klementa v Ríme.

Cyrilo-metodská tradícia ako ideológia slovenských elít

V porovnaní s inými tradíciami, ku ktorým sa viažu zvykoslovné, liturgické a paraliturgické pamiatky, ide pri cyrilo-metodskej tradícii viac o apologetickú ideológiu slovenských elít, ktorá sa objavuje v 16. storočí už ako ucelená ideológia slúžiaca na podporu a doformovanie tvoriaceho sa historického vedomia týchto elít. Táto tradícia neprenikla do ľudových pobožností, do ľudového umenia (tam iba v najnovšom období), mená sv. Cyrila a Metoda sa nevzili ako krstné mená slovenských detí, ani ako patrocíniá sakrálnych objektov, neľudovosť ich kultu pociťujeme aj pri rozpačitom slávení ich sviatku.

Prehľad interpretácií cyrilo-metodskej tradície

Maurova legenda o sv. Svoradovi Benediktovi, legenda o sv. Štefanovi (väčšia aj menšia), ani legenda Hartvikova neobsahujú zmienku o Cyrilovi a Metodovi. Kontinuálne sa dá cyrilo-metodská tradícia u Slovákov sledovať od 17. storočia. Cirkevné synody (Trnava, 1629-1638) žiadali, aby sa pri bohoslužbách používal ľudový spev iba s cirkevným schválením. To podnietilo vydávanie cirkevne schválených spevníkov. Prvé prihlásenie sa Slovákov k cyrilo-metodskému dedičstvu nájdeme v spevníku Benedikta Sölsöhiho *Cantus Catholici* z roku 1655. V jeho úvode autor o. i. uviedol: „Náš národ panónsky sa v dávnych časoch preslávil mnohými chvályhodnými a pamätihodnými činmi. Keď za kráľa Svätopluka, ktorý sídlil v Belgrade, bolo Cyrilom a Metodom zjavené kresťanské učenie, primkol sa ku Kristovi.“

Táto kultúrno-náboženská interpretácia cyrilo-metodskej tradície prevláda v rozpore s historickou pravdou nielen v cirkevnej, ale sčasti aj v profánnej vedeckej literatúre. Podnes žije v cirkevnom prostredí, kde sa obidvaja svätci uctievali ako vierozvestcovia.¹ Zmyslom Sölsöhiho argumentácie bolo dokázať starobylosť a autonómnosť kresťanstva Slovákov.

¹ „Bola to misia náboženská a kresťanská, mala ako vedúci motív a cieľ obrátenie Slovanov na kresťanskú vieru, ohlasovanie evanjelia...“ Pozri TOMKO, J.: Význam svätého Cyrila a Metoda v slovenskom katolicizme a slovenských dejinách. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda 1984, s. 22.

Dubnícky katolícky farár Ján Baltazár Magin vo svojej známej apológii *Murices Nobilissimae et novissimae diaetae Posoniensis scriptori sparsi, sive Apologia* (Púchov 1728) pokladá cyrilo-metodský kult za prastarý a pôvodný.² Predosvietenský vzdelanec, slovenský jezuita Samuel Timon (1675-1735) v diele *Imago antiquae Hungariae* (Košice 1733) hovorí o význame Cyrila a Metoda, ktorých ako prvý pomenúva *slavorum apostoli*. V rozsiahlej kapitole venovanej solúnskym bratom polemizuje s českými autormi, ktorí si podľa neho prisvojujú týchto svätcov. To by mohlo nasvedčovať, že práve z Čiech a Moravy prišli impulzy, ktoré kládli základy cyrilo-metodskej tradície u Slovákov. Skutočnosť, že rehoľné meno Konštantína sa v českom, poľskom a slovenskom prostredí vyskytuje v podobe *Cyryl* a nie *Kyryl*, svedčí o rímskom pôvode tohto kultu, sprostredkovanom azda chorvátskymi glagolašmi.

Evanjelický duchovný a polyhistor Matej Bel v úvode k Biblii vydanej v Halle (1722) vyzdvihol misionársku činnosť Cyrila a Metoda, čiže pokračoval v kultúrno-náboženskej interpretácii cyrilo-metodskej tradície. O 24 rokov neskôr v úvode ku gramatike Pavla Doležala (*Grammatica Slavico-Bohemica*, Bratislava 1746) chváli Cyrila a Metoda za slovenský preklad Svätého písma, lebo ním vyzdvihli váhu slovenčiny a Slovákov zaradili medzi slávne národy. Táto národno-identifikačná interpretácia cyrilo-metodskej tradície, ku ktorej sa ako prvý hlásil evanjelický kazateľ Daniel Sinapius Horčička (1640-1688) v latinsky písanom úvode k *Neoforum Latino-Slavonicum* (*Nový trh latinsko-slovenský*, Lešno 1688), sa v rozmanitých variáciách objavuje potom v slovenských dejinách ďalších 200 rokov.

Juraj Papánek (1738-1802), slovenský katolícky kňaz žijúci v Zadunajsku, položil v diele *Historia gentis Slavae* (Dejiny slovenského národa, Páľkostolie 1780) základy slovenských národných tradícií – cyrilo-metodskej a svätoplukovskej. Cyrila a Metoda vyzdvihuje najmä pre ich zásluhu o liturgickú reč, čiže aj u neho prevláda národno-identifikačná interpretácia cyrilo-metodskej tradície. Ním sa končí obdobie barokového slavizmu,³ v ktorom sa ešte netvorili klasické ideológie.

Národná ideológia bernolákovcov sa tvorila z kultúrno-civilizačnej tradície dedičstva Cyrila a Metoda a z národnoštátnej svätoplukovskej tradície. Keď sa bratislavskí seminaristi na čele s Antonom Bernolákom obrátili s prosbou o radu a pomoc pri uzákoňovaní spisovnej slovenčiny na dubníckeho farára Ondreja Mesároša, ten vo svojej odpovedi 5. 10. 1786 jednoznačne schválil ich krok, vyzdvihoval pôvodný zámer klerikov venovať pripravovanú dizertáciu sv. Cyrilovi a Metodovi. Vyjadril radosť, že toto obrodné hnutie sa hlási k týmto tradíciám, ocenil ho ako prejav lásky k národu.⁴

Slovenské učené tovaríšstvo bolo aktívnym šíriteľom cyrilo-metodskej úcty a tradície. Celestín Lepáček poukázal na to, že Ján Vojtech Šimko, príslušník prvej generácie bernolákovcov, uchovával v rukopise pieseň *Nitra milá Nitra*, kde sa o Nitre tvrdí: „Ty si bola mesto Metodovo, keď tu našim otcom kázal Božie slovo.“ V kázni na sviatok sv. Cyrila a Metoda uverejnenej v knihe *Príhodné a Swátečné Kázne. II.* zdôrazňuje Juraj Fándli v úvode, že sa na týchto svätých bratov neoprávnene zabúdalo a že Slováci im musia byť vďační za dar viery. Historicky

² MAGIN, J. B.: Obrana slávnej župy trenčianskej. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej 2002.

³ Apologetická ideológia slovenských vzdelancov v 17. a 18. storočí (Ján Jakobaeus, Martin Sentiváni, Matej Bel, Samuel Timon, Ján Baltazár Magin), obhajujúca starobylosť Slovanov a autochtónnosť Slovákov v karpatskej kotline. Zdôrazňovali veľkú rozšírenosť Slovanov, vzájomnú zrozumiteľnosť slovanských jazykov, ako aj ich civilizačnú a kultúrnu vyspelosť (bohoslužobná a literárna reč). Impulz tomuto ideologickému prúdu dal profesor Trnavskej univerzity M. Čeleš z Ružindolu, ktorý v roku 1694 objavil v rímskych archívoch dokumenty o počiatkoch slovenských dejín (cyrilo-metodská misia).

⁴ Pozri Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. Bratislava : Lúč 2000, s. 914-915.

nesprávne a v rozpore so starším prácami, ktoré mohol poznať, napríklad dielo Juraja Papánka *Historia gentis Slavae...*, predpokladá, že naši predkovia prijali krst iba po príchode Konštantína a Metoda. Hovorí o „pohanských Slovákoch“, resp. o Slovákoch v čase cyrilo-metodskej misie.⁵ V texte opakovane ďakuje panovníčke Márii Terézii za to, že „spolu s dovolením Svätej rímskej stolice sviatok sv. Cyrila a Metoda ... zachovávať poručila.“ Doslova píše: „... aj nebohá najjasnejšia kráľovná uhorská Mária Terézia preukázala svoju pobožnosť k týmto našim svätým apoštolom, preukázala svoju materinskú náchylnosť a lásku k nášmu slovenskému národu, keď roku 1777 vyžiadala od Svätej rímskej stolice pre nás toto duchovné a sväté potešenie, aby sa po všetkých jej krajinách, vo všetkých kostoloch sväté omše slúžili o týchto dvoch svätých, aby sa zjavné pobožnosti odbavovali 14. dňa mesiaca marca.“⁶

Juraj Fándli dáva Cyrilovi a Metodovi titul „najväčší slovenskí apoštoli“ a označuje ich za „svätých patrónov, ktorým sme my Slováci po Bohu najviac poďakovať povinní.“ Fándli pritom nemyslel na to, že solúnski bratia sú apoštolmi Slovanov. Myslel výlučne na Slovákov, lebo ďalej uvádza ďalších 16 patrónov jednotlivých (aj slovanských) národov. Sú to výstižné teologické výklady, ktoré nie sú vôbec až také odvážne, ako by sa zdalo. Prejavy národnej identifikácie na pôde katolíckej cirkvi neodporujú univerzálnosti katolicizmu. Zrejme v súlade s veľmi starou tradíciou, živou aj na Morave, pokladá Fándli obidvoch bratov za „našich najväčších a prvých biskupov.“ Táto mienka je, pravdaže, v historiografii sporná a väčšina odborníkov sa prikláňa k názoru, že biskupom bol iba Metod.

Juraj Fándli v tejto svojej kázni prezentuje názor, že „pokiaľ sv. Cyril našich Slovákov, Moravcov a Čechov na kresťanskú vieru obracal, zatiaľ jeho brat sv. Metod v bulharskej a chorvátskej krajine ... vyučoval.“ Z toho vyplýva potom aj jeho presvedčenie, že aj „(Svätopluk) bol od sv. Cyrila poučený a pokrstený v našom katolíckom náboženstve,“ ako aj to, že sv. Cyril „velehradské biskupstvo zbudoval“ a „české, ešte pohanské knieža menom Borivoj ... sv. Cyril ... okrstil.“

Dôkazom toho, že Fándli nepoznal hagiografie sv. solúnskych bratov, je aj jeho presvedčenie, že „sv. Metod po mnohých cestách a prácach ukonaný sväto odpočíval, ... ako včil odpočívaj po smrti vedľa brata svojho sv. Cyrila v rímskom kostole sv. Klementa.“

Celá rozsiahla kázeň ku cti sv. Cyrila a Metoda, hoci dodržiava štruktúru homílie a má skôr charakter historicko-didaktický, je národno-identifikačnou a kultúrno-náboženskou interpretáciou cyrilo-metodskej tradície. Svedčí o veľkom zápale za cyrilo-metodskú myšlienku, ktorú vtedy katolícku slovenskú inteligenciu ovládal, a zároveň svedčí o tom, ako úzko chápali bernolákovci prepojenie katolicizmu a rodiaceho sa slovenského nacionalizmu.

Vedecký výskum cyrilo-metodskej problematiky bol v tom období iba na začiatku, preto sa nemožno čudovať, že jej literárne a teologické interpretácie obsahujú niektoré tvrdenia, ktoré dnes pokladáme za nesprávne alebo nedokázateľné. Nazdávame sa však, že na rozdiel od barokového slavizmu, kde nachádzame aj zámerné fabulácie tejto témy, aby sa dosiahol želaný efekt, u bernolákovcov je vedomé úsilie o objektívne poznanie dejín vlastného národa, lebo si uvedomujú, že táto tradícia sa musí stať nosnou schémou slovenského historického vedomia.

Pravda, poetická licencia dovolila Jánovi Hollému stvárniť cyrilo-metodskú tému svojším spôsobom. Trvá na kontinuite tejto tradície u Slovákov, ktorých pokladá za jej hlavných,

⁵ V stanovisku slovenských historikov, archeológov a jazykovedcov zo 4. januára 2008 sa píše: „Jazykovedcom, historikom a archeológom je jasné, že vhodné pomenovanie pre predkov dnešných Slovákov nezávisí iba od historických prameňov, ale je výsledkom aj vedeckej dedukcie a logickej úvahy. Pomenovanie *starí Slováci* zodpovedá teda nielen potrebám slovenskej vedy, ale aj realite, v ktorej žili naši predkovia, v tom čase označovaní ako *Sloveni* (názvy *Slovenka* a *slovenčina* jestvujú kontinuálne bez zmeny podnes) a zodpovedá aj dnešnému stavu národa.“

⁶ FÁNDLI, J.: *Príhodné a Swätečné Kázňe*. II. Trnava 1796, s. 28.

ak nie výlučných nositeľov. Táto ideová národno-identifikačná línia tiahnuca sa od Juraja Papánka sa odráža v dodatku k eposu *Cirillo-Metodiada*, v Životopise svätich Cirilla a Metóda slovenských blahozvestov.⁷

Ján Hollý umiestňuje panovnícky dvor kniežaťa Rastislava na Devín, kde knieža prijíma byzantskú misiu. Ohlasovanie evanjelia medzi slovenským ľudom presne lokalizuje. Jeden brat ide hore Považím a druhý ohlasuje evanjelium na slovenskom Pomoraví. Hollý zachytáva obradové aj politické spory medzi stúpecami novej liturgie a misionármi pôsobiacimi už na Veľkej Morave a podriadenými jurisdikcií franských metropol. Hoci on sám je kňazom latinského obradu, jednoznačne nadŕža staroslovienskej liturgii. Podobne ako Juraj Papánek, Juraj Sklenár a Juraj Fándli, ktorí boli katolícki kňazi, podriadil aj on svoje katolíctvo línii tvoriacej sa slovenskej národnej ideológii. V almanachu *Zora* z roku 1836, kde Ján Hollý publikoval svoj spis *Životopise svätich Cirilla a Metóda slovenských blahozvestov*, sa nachádza prvá slovenská medirytina solúnskych bratov,⁸ na ktorej sú obidvaja svätci zobrazení ako biskupi. Aj Fándli pokladá obidvoch bratov za biskupov a dokonca ich spoločný hrob lokalizuje do Ríma pod baziliku sv. Klementa. Tieto tézy boli živé predovšetkým na Morave.

V diele Jána Kollára a Pavla Jozefa Šafárika dostávala cyrilo-metodská problematika kultúrno-náboženskú interpretáciu. Jej náboženskú časť však nevnímali v typicky náboženskom zmysle. Pri hodnotení evanjelizačnej misie solúnskych bratov zdôrazňovali aktívnu úlohu Slovanov, ktorí prostredníctvom kniežaťa Rastislava prejavili vôľu byť christianizovaní. Ján Kollár pokladal nábožnosť Slovanov za ich charakteristickú vlastnosť.

J. Kollár a P. J. Šafárik videli kultúrnu náplň cyrilo-metodskej tradície v písme a v spisovnom jazyku. Tejto problematike sa venoval najmä P. J. Šafárik. Patrí k jeho vedeckým zásluhám, že preskúmal a vydal staré slovanské písomné pamiatky a dospel k vedecky podloženému záveru o chronologickej prioritě hlaholiky pred cyrilikou.⁹

V revolučnom roku 1848 ukazoval Ľudovít Štúr 19. septembra nastúpeným dobrovoľníkom na neďaleké vrchy, kde leží „ubiedené a utlačené Slovensko, kedysi zem Cyrilova a Metodova, dnes zotročená a od tisíc rokov pozbavená svojej samostatnosti.“¹⁰ Vo svojej rozprave *Najstaršie príhody na zemi uhorskej a jej základy* chápe L. Štúr misiu Cyrila a Metóda ako príchod k slovenskému národu a celé ich dielo bolo podľa neho venované Slovákom.¹¹

Štefan Krčméry tvrdí, že sa v štúrovskej ideológii cez veľkomoravskú a cyrilo-metodskú tradíciu utvorila „etická rovnováha,“ ktorej protipólmi bola východná a západná civilizácia. Národno-identifikačná interpretácia cyrilo-metodskej tradície sa u štúrovcov zjavne dostáva na úroveň civilizačnej identity ako vyššieho stupňa kolektívnej identity.

Tu niekde sa začínajú zreteľne prejavovať paradoxy cyrilo-metodskej úcty u Slovákov. Slováci ako národ ukotvený mnoho storočí v západnej civilizácii sa prostredníctvom cyrilo-metodskej

⁷ Pozri Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska, s. 501.

⁸ KRUŽLIAK, I.: Cyrilo-metodský kult u Slovákov. Dlhá cesta k slovenskej cirkevnej provincii. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška 2003, s. 41.

⁹ Über den Ursprung und die Heimat des Glagolitismus (1858, Praha). P. J. Šafárik urobil záver, že hlaholika je staršia ako cyrilika. Aj v iných svojich prácach sa venoval cyrilo-metodskej problematike: Slované starožitnosti (1837 a 1865, Praha), Monumenta Illyrica (1839, Praha), Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache... (1840, Praha), Slovanský národopis (1842, dve vydania, Praha), Počátkové staročeské mluvnice. In: Výbor (1845), Juridisch - politische Terminologie der slawischen Sprachen Oesterreichs (Viedeň, 1850), Památky dřevního písemnictví Jihoslovanů (1851, Praha), Památky hlaholského písemnictví (1853, Praha), Glagolitische Fragmente (1857, Praha), Geschichte der südslawischen Litteratur I-3 (1864-65, Praha).

¹⁰ RAPANT, D.: Dejiny slovenského povstania r. 1848-1849, diel II. Turčiansky Svätý Martin 1950, s. 153-154.

¹¹ I. Kružliak, c. d., s. 46.

tradície začínajú vnútorne stotožňovať s východnou civilizáciou. U slovenských evanjelikov vystupuje tento paradox aj preto, že cyrilo-metodská tradícia vo svojej náboženskej podstate zahŕňala úctu svätých, ktorú oni z vieroučných dôvodov odmietali. Tieto tendencie mali podiel na formovaní ideológie panslavizmu a rusofilstva slovenských elit. V cyrilo-metodskom odkaze nachádzali ideologickú platformu aj pokusy o umelé „národné zjednotenie“ Slovákov s Čechmi. V ňom sa hľadalo spoločné dedičstvo,¹² unionizmus Slovákov Moravanov a Čechov. Ten sa často chápal nielen v náboženskom zmysle, ale aj ako ideologická koncepcia slovansko-národnej jednoty (Ján Palárik).

Odras sporov o jazykové a ideové koncepcie môžeme pozorovať na stránkach časopisu *Cyrill a Method*, ktorý počas svojej existencie prežíval viaceré zvraty. Tento týždenník začal vychádzať v roku 1850 pod redakciou Janka Palárika. Jeho zameranie a program bol náboženský a národný. V náboženskej oblasti zohľadňoval najmä otázku unionizmu. Vlastnými slovami opísal svoj program takto: „Medzitým, ponevác památka SS. Cyrilla a Methoda u Slovákov už začala pomaly hynúť a ponevác aj náboženstvo kresťanské od SS. Cyrilla a Methoda našim predkum nekdy zvestované u odrodilých potomkuv jejich začalo svú nebeskú cenu a vážnosť tratiť: ponevác náboženstvo toto zvláště v techto posledních časech jedni zle vykládají a roztrhováti, jiní zanedbávají a třetí rovno zapovrhováti, zhnusováti a nenáviděti počínají; z té příčiny mnohé dobré duše, kterým toto sv. náboženstvo Ježíše Christa ještě na srdci leží, na tom se usnesly: že by dobře bylo, keby se vydávali jedny novinky pod názvem „Cyrill a Method,“ které by památku SS. Cyrilla a Methoda mezi Slováky obnoviti, nejdražší poklad národův, totižto nebeské učení Christa Ježíše v jeho čistote udržeti, v srdcích lidských lásku k tomuto nebeskému učení a k Cirkvi r. katolické rozníťti, jednotu náboženstva navrátiti, nový nábožný a mravný život utvoriti a každému blůdu a nevere cestu prekaziti se vynasnažovali.“¹³

Keď biskup Štefan Moyzes obnovil časopis *Cyrill a Method*,¹⁴ redaktorstvom poveril mladého kňaza Michala Chrásteka, ktorý pôsobil na banskobystrickom biskupstve ako konzistoriálny radca a prosynodálny examinátor. Svoju činnosť začal v roku 1852 „v mene Božom a pod mocným štítom sv. Apoštolov Cyrilla a Methoda, kteří před tisíc asi roky předkov a praotcov našich zo slepoty k světlu, z blůdiacej cesty k večnej pravde priviedli a na vieru Kristovu získali a ktorých mena časopis tento jakožto cti a pamiatke jejich zasvětený nosí“...¹⁵ Programové zameranie obnoveného periodika charakterizoval takto: „s cíelom a smerom jeho pozostávajúcim v pozdvihnutí a rozmnožení vzdělanosti a osvety církevno-literárnej jako i vo vzdelávaní reči slovenskej na poli tomto literárnom; který však nebude rozdielny a odchylný od cíelu predošlého behu Cyrilla a Methoda, lež jako ten, tak i tento bude z jedné strany veřejným orgánom Cirkve a školy Katolickéj na Slovensku nepřestávajúc z druhé zase strany opravdovým prostředníkom byt' medzi Cirkvou Katolickou a nekatolickými církvami k túžobne žiadanej Únii v Slovanstve uskutočniť sa majúcej.“¹⁶ Už samo biskupské poverenie redaktora a zdôrazňovanie vzdelanosti a osvety v cirkevnej sfére ukazuje, že úlohou časopisu bolo aj zlepšovanie jazykovej a literárnej úrovne kazateľstva.

Riziko identifikácie cyrilo-metodskej tradície s politickým panslavizmom sa prekonalo v druhej polovici 19. storočia. O rozšírenie náboženskej úcty sv. Cyrila a Metoda u katolíkov

¹² Za spoločné dedičstvo po Cyrilovi a Metodovi sa vtedy, nie celkom správne, pokladal liturgický jazyk, ktorý títo slovanskí apoštoli zaviedli do bohoslužieb. Ten sa ale na našom území uplatnil iba na krátky čas (bez trvalých vplyvov na živé jazyky). Trvalo sa ujal u pravoslávnych Slovanov (aj u Rumunov), kde je zreteľný aj jeho vplyv.

¹³ *Cyrill a Method*, 1850, roč. I, s. 1-2.

¹⁴ CINEK, F.: *Velehrad víry. Duchovní dějiny Velehradu*. Olomouc 1936, s. 98-100.

¹⁵ *Cyrill a Method*, 1852, s. 1.

¹⁶ Tamže, s. 1-2.

sa zaslúžili dvaja biskupi – Martin Slomšek a Štefan Moyzes. Slovinský biskup Martin Slomšek (1800-1862) založil spolok *Bratstvo sv. Cyrila a Metoda*, ktorý sa rozšíril aj medzi iné slovanské i neslovanské národy. Hnutie malo výrazne náboženský charakter. Významným medzníkom v rozširovaní cyrilo-metodskej tradície na Slovensku bol rok 1863, jubilejný rok 1000. výročia príchodu Cyrila a Metoda do Rastislavovej ríše. Oslavám venovali pozornosť aj slovenskí evanjelici, napríklad J. M. Hurban, P. Dobšinský, A. Sládkovič a neskôr aj S. Hurban Vajanský, P. O. Hviezdoslav a mnohí ďalší.

Cyrilo-metodská tradícia sa prejavila aj pri zakladaní Matice slovenskej, ktorá mala v znaku cyrilo-metodský dvojkríž, na stanovách a pečiatke názov v latinke a cyrilike a na členskom diplome obraz Cyrila a Metoda.

V roku 1863 požiadal biskup Štefan Moyzes o preloženie liturgickej spomienky sv. Cyrila a Metoda z pôstneho obdobia (14. februára) na 5. júla. Oslavy sa neobmedzovali len na cirkevné slávnosti, ale pripomínala sa na nich aj slovanská spolupatričnosť. Priamo symbolická bola Moyzesova smrť – zomrel 5. júla 1869, v tisícom výročí smrti sv. Cyrila a v deň sviatku, o ktorého preloženie sa zaslúžil. Biskupovi Moyzesovi, prvému predsedovi Matice slovenskej, sa podarilo rozšíriť cyrilo-metodskú tradíciu medzi široké vrstvy slovenského ľudu, lebo dovtedy bola iba súčasťou identity slovenských elit. Oživenie cyrilo-metodskej tradície podnietilo vedecký výskum o veľkomoravskom období. Výsledky tohto bádania sa propagovali v časopisoch a nadväzovali na užšie kontakty medzi Slovanmi, predovšetkým v odborných kruhoch.

Hoci zrušenie slovenských gymnázií a Matice slovenskej kruto obmedzilo slovenský intelektuálny rozvoj, Spolok sv. Vojtecha, založený v roku 1870, prevzal štafetu cyrilo-metodskej tradície v kultúrno-náboženskej aj národno-identifikačnej dimenzii.

Cyrilo-metodskej tradícii v katolíckom svete dala významný impulz encyklika pápeža Leva XIII. *Grande munus*, v ktorej sa vysoko vyzdvihovalo dielo sv. solúnskych bratov. V júli 1881 sa konala slovanská púť do Ríma, na ktorej sa zúčastnili aj Slováci. Na oslavách tisícého výročia Metodovej smrti v Kyjeve 21. apríla 1885 sa zo Slovenska zúčastnili Svetozár Hurban Vajanský, Jozef Škultéty a Pavel Valášek, advokát z Nitry.

Národno-identifikačný charakter cyrilo-metodskej tradície sa zvýraznil medzi slovenskými vystaňovalcami. V Severnej Amerike vzniklo 36 slovenských kostolov a okolo 200 oltárov zasvätených Cyrilovi a Metodovi, Matúš Jankola založil v roku 1909 učiteľskú rehoľu Sestier sv. Cyrila a Metoda. Cyrilo-metodská tradícia do takej miery formovala zahraničných Slovákov (ktorí tvorili vtedy tretinu národa), že sa stala súčasťou ich identity ako celku. Zavŕšením tohto trendu bolo založenie Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme v roku 1963, pri 1100. jubileu príchodu solúnskych bratov k našim predkom.

Slováci v Rakúsko-uhorskej monarchii nemali v stave najväčšieho ohrozenia svojej národnej existencie efektívne možnosti pestovať kultúrnu kolektívnu identitu. Cyrilo-metodská myšlienka ako silné politikum rezonovala na valnom zhromaždení slovenských katolíckych kňazov 22. januára 1919 v Žiline. Ferdiš Juriga tam napadol pripravené memorandum, ktorému podľa neho chýbal „tretí faktor náboženského života: ľud a jeho práva,“ rozhodne odmietol latinčinu v liturgii ako zbytočnú a nepotrebnú, „nám Slovákom nemeckými kňazmi a biskupmi v dobe utláčania cirkvi Metodovej nanútenú.“ Teraz nastala podľa neho príhodná chvíľa, aby sa Slováci vrátili k svojmu dedičstvu a aby z „poníženia a potupy vyzdvihli cirkev Metodovu.“¹⁷

Po vzniku I. ČSR nadobudla cyrilo-metodská tradícia národno-štatnú identifikáciu, nie ako tradícia slovenská, ale česko-slovenská. Toto latentné previazanie s ideológiou čechoslovakizmu

¹⁷ SNA OF V. Šrobár, kart. 613. Anketa r. kat. kňazstva v Žiline o pomere cirkvi ku štátu.

oživilo na Slovensku pribinovskú tradíciu ako kultúrne staršiu a národne autentickejšiu.

Devínske cyrilo-metodské oslavy oscilovali medzi národno-štátnou a národno-identifikačnou interpretáciou tejto tradície.¹⁸ Z náboženského stanoviska i ako prejavy všenárodné a štátne sa oslavy prijímali aj z českej strany, no nezabúdalo sa pripomnúť, že „pokud někteří Slováci v nich vidí podporu svého separatizmu, nelze souhlasiti“ (Mons. Antonín Kolísek). Oslavy 1100. výročia narodenia sv. Konštantína-Cyrila sa konali na Morave i na Slovensku v roku 1927. Celonárodná slávnosť na Devíne mala zdôrazniť význam misie solúnskych bratov u moravských a nitrianskych Slovanov ako predkov československého národa, poukazovalo sa na význam tejto misie aj pre ostatných Slovanov, ktorých delegácie sa zúčastnili na slávnostiach. Pápež Pius XI. napísal k tomuto jubileu apoštolský list *Quod S. Cyrilum*, ktorý adresoval československým biskupom i biskupom Srbska, Chorvátska a Slovinska.

Silným ideovým impulzom pri upevňovaní národnej identity Slovákov sa ukázali predcyrilo-metodské tradície. Pribinove oslavy usporiadané v auguste 1933 v Nitre pri príležitosti 1100. výročia vysvätenia prvého kresťanského chrámu kniežaťom Pribinom ukázali, že táto tradícia ovplyvnila slovenskú verejnosť intenzívnejšie ako cyrilo-metodské slávnosti v roku 1863 a 1869. Andrej Hlinka, vynesенý akademickou mládežou na tribúnu, vo svojej reči vyhlásil, že „slovenský národ je tu 1100 rokov a prisaháme, že tu budeme ako verní synovia samostatného kresťanského národa neochvejne stáť na podklade pribinovskom a budeme bojovať za naše kresťanské a národné práva a autonómiu Slovenska.“¹⁹

V ústave Slovenskej republiky (1939-1945) nebola zmienka o cyrilo-metodskom dedičstve, hoci cyrilo-metodská symbolika sa na všetkých úrovniach spoločenského a umeleckého života hojne objavovala. Územná strata Devína v prospech Veľkonemeckej ríše spôsobila hlbokú trhlinu v historickom vedomí vtedajších slovenských intelektuálov. Všeobecne bolo cítiť istú obavu z prílišného zdôrazňovania cyrilo-metodskej tradície, lebo mala v sebe aj náboj slovanskej súdržnosti a kultúry Východu. Bezprostredne po ukončení vojny sa obnovili oslavy na Devíne, mali však už iný ráz, boli poznamenané novou spoločenskou klímou.

V súvislosti s ustanovením slovenskej cirkevnej provincie 30. decembra 1977 sa v slovenskej literatúre²⁰ možno stretnúť s tvrdením, že išlo o vedomé obnovenie Metodovej metropolitnej provincie z roku 880, hoci v bulách pápeža Pavla VI. *Qui Divino a Prescriptionum Sacrosancti*²¹ sa táto motivácia ani v náznaku nespomína. V texte ustanovujúcich búl sa nespomína ani misia sv. solúnskych bratov u našich predkov, ani cyrilo-metodská tradícia u Slovákov. Je však nesporné, že akt ustanovenia Slovenska za samostatnú cirkevnú provinciu 30. decembra 1977 vzbudil na Slovensku vlnu nadšenia, tento akt sa v línii národno-štátnej interpretácie cyrilo-metodskej tradície prirodzene spájal s pápežskou bulou *Industriae tuae* z roku 880, s potvrdením slovenskej národnej a štátnej suverenity (aj s vymedzením platných štátnych hraníc) takou autoritou, akou bol najstarší európsky suverén – Svätá stolica v Ríme.

V roku 1990 odhlasoval slovenský parlament štátny sviatok sv. Cyrila a Metoda. Ústava SR v preambule obsahuje formuláciu „v zmysle cyrilo-metodského duchovného dedičstva a historického odkazu Veľkej Moravy.“ Národno-identifikačná ideologická interpretácia sa tak zavŕšila. Cyrilo-metodská tradícia u Slovákov prežila celý rad transformácií a jej súčasný charakter vý-

¹⁸ V roku 1928, pri desiatom výročí ČSR, použil mladý slovenský spisovateľ Augustín Baník výraz *devínizmus*.

¹⁹ Slovák, 1933, roč. 15, č. 182, 15. 8. 1933, s. 4.

²⁰ Napríklad J. Tomko, Význam svätého Cyrila a Metoda v slovenskom katolicizme a slovenských dejinách, s. 50. Pozri aj I. Kružliak, c. d., s. 198.

²¹ A liturgia slavonica ad provinciam Slovacam. Od slovinskej liturgie ku slovenskej provincii. From Slavonic Liturgy to the Slovak Province. Bratislava : Univerzitná knižnica 1992.

znamne ovplyvnili pápežské dokumenty dotýkajúce sa úcty sv. Cyrila a Metoda. Apoštolským listom *Egrediae virtutis* z 31. decembra 1980 vyhlásil pápež Ján Pavol II. svätých Cyrila a Metoda za spolupatrónov Európy. V encyklike *Slavorum apostoli* pripomenul pápež Ján Pavol II., päť rokov po vyhlásení sv. Cyrila a Metoda za spolupatrónov Európy, cirkvi a svetu apoštolské zásluhy obidvoch bratov. Tým sa národno-identifikačný a kultúrno-náboženský prvok cyrilo-metodskej tradície u Slovákov globalizoval a paradoxne do istej miery vyprázdnil, lebo stratil dimenziu užšej kolektívnej identity.

Ideologische Interpretationen der kyrillo-methodianischen Tradition in der slowakischen Geschichte

Peter Mulík

Die Studie stellt ein Versuch, die Tradition von Kyrill und Methodius in der Argumentation bedeutender gesellschaftlicher Strukturen, der Vertreter dieser Strukturen und der bedeutenden Persönlichkeiten der slowakischen Geschichte zu beschreiben und zu erklären vor. Es werden die Grundlagen der Analyse postuliert. Die erste Voraussetzung ist die primäre und überdauernde Verankerung der slowakischen Kultur in der westlichen Zivilisation. Die zweite ist die Überzeugung, dass die Kontinuität zwischen der Mission von Kyrill und Methodius und der kyrillo-methodianischen Tradition unterbrochen wurde, und die dritte Voraussetzung ist die Erkenntnis, dass die kyrillo-methodianische Tradition in der Geschichte der Ideologie der slowakischen Eliten präsent ist. Typologisch sind die grundlegenden ideologischen Interpretationen von Kyrill und Methodius-Tradition gut festzulegen. Es handelt sich um die kulturell-religiöse, national-selbstbestimmende, national-staatliche, zivilisatorische und universal-kirchliche Interpretation.

Kulturell-religiöse Interpretation von Kyrill und Methodius-Tradition, obwohl nicht mit der historischen Wahrheit übereinstimmend, herrschte nicht nur in der Kirche, sondern auch in der profanen wissenschaftlichen Literatur und weiterhin lebt im kirchlichen Milieu, wo beide Heiligen als Glaube bringenden Missionäre verehrt sind. Der Zweck so einer Beweisführung ist die Altertümlichkeit und die Originalität des Christentums bei den Slowaken zu beweisen.

National-selbstbestimmende Auslegung von Kyrill und Methodius-Tradition (beginnend von Daniel Sinapius Horčíčka 1640-1688) versucht durch diese Tradition zu beweisen, dass die Slowaken, als die ersten Empfänger dieses kulturellen Impulses in der Lage sind, sich mit ihm zu identifizieren. Die Mitglieder der Anton Bernolák-Bewegung, obwohl sie Priester des lateinischen Ritus waren, deutlich auf der Seite der slawischen Liturgie standen, den Katholizismus den Interessen der sich herausbildenden slowakischen nationalen Ideologie untergeordneten.

In der Ideologie der Ľudovít Štúr-Bewegung hat sich durch die großmährische und kyrillo-methodianische Tradition die „ethische Balance“ gebildet, derer Kontrapunkte die östliche und die westliche Zivilisation geworden ist. Diese Entwicklungen haben zur Entstehung der Ideologie des Panslavismus und der Russophilie bei den slowakischen Eliten beigetragen.

In der ersten Tschecho-Slowakischen Republik änderte sich die Kyrill und Methodius-Tradition in die national-staatliche Identifizierung, nicht als eine slowakische, sondern als eine tschecho-slowakische Tradition. So eine latente Verknüpfung mit der Ideologie des Tschechoslowakismus hat in der Slowakei zu Belebung der Fürst-Pribina-Tradition beigetragen, die als kulturell älter galt.

Die Kyrill-und Methodius-Tradition verzeichnet bei den Slowaken eine Reihe von Veränderungen und war deutlich von den päpstlichen Dokumenten beeinflusst. Damit hat sich national-selbstbestimmende und kulturell-religiöse Element in der Tradition von Kyrill und Methodius bei den Slowaken globalisiert und paradoxerweise etwas entleert, weil sie eine Dimension der kollektiven Identität verloren hat.

MARTIN HURBANIČ*

Konštantínopol, tradícia avarského útoku z roku 626 a posvätné relikvie

HURBANIČ, M.: Constantinople, Tradition of the Avar Siege in 626 and Sacred Relics. *Slavica Slovaca*, 44, 2009, No. 2, pp. 106-118 (Bratislava)

The sacred relics played an important role in Constantinople. Some of them were used in the liturgical processions as important palladia and carried round the city walls. The following paper deals with the problem of history and tradition connected with such object during the history of Byzantium.

Sacred relics, Constantinople, Avar siege in 626, Hodegetria.

Spomienka na avarský útok proti Konštantínopolu z roku 626 nadobudla v Byzancii od 10. storočia s definitívnou platnosťou povahu legendy.¹ Dôležitosť tejto udalosti spočívala v tom, že sa stala prvým dôkazom nepretržitej starostlivosti Bohorodičky o „svoje“ mesto. História útoku sa nanovo interpretovala v úsilí vystupňovať psychologický účinok zázraku na veriacich. Byzantskí autori celý príbeh vysvetľovali prostredníctvom kultúrnych a pojmových schém, ktoré boli zrozumiteľné vtedajšiemu publiku. Hlavný dôraz sa kládol na dva základné motívy obliehania – zázračné potopenie slovanských spojencov avarského kagana v zálive Zlatého rohu a na liturgickú procesiu, ktorú vykonal vtedajší patriarcha Sergios.² Najdôležitejší posvätný predmet, ktorý vtedy konštantínopolský hierarcha niesol – rukou nestvorený obraz Krista – sa v stredobyzantskom období už nevyskytoval. Neskoršie legendy ho síce i naďalej spomínajú, no iba z úcty k predošlej tradícii. Ochrannú funkciu Konštantínopola mali do budúcnosti zabezpečiť iné posvätné artefakty. K najdôležitejším z nich patrila relikvia kríža, na ktorom Kristus skončil svoju pozemskú púť. Hlavná časť jeho fragmentov sa do Konštantínopola dostala z Jeruzalema na sklonku vlády cisára Herakleia (610-641), po prieniku Arabov do Palestíny.³ Skutočný kult relikvie kríža sa teda v Konštantínopole rozšíril až po skončení avarského obliehania. Dovtedy ho mali v moci Peržania, ktorí v roku 614 obsadili Jeruzalem, a vrátili ho (relikviu kríža) až po

* Mgr. Martin Hurbanič, PhD., Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Nám. Jozefa Herdu 2, 917 01 Trnava.

¹ K historickým okolnostiam avarského útoku na Konštantínopol pozri najnovšie HURBANIČ, M.: Avarské vojsko počas obliehania Konštantínopola. In: *Vojenská história*, 2007, roč. 11, č. 3, s. 16-38; HURBANIČ, M.: Obrana Konštantínopola počas avarského útoku roku 626. In: *Vojenská história*, 2008, roč. 12, č. 1, s. 3-27; HURBANIČ, M.: Historické súvislosti a príčiny avarského útoku na Konštantínopol roku 626. In: *Vojenská história*, 2008, roč. 12, č. 3 s. 3-23.

² K liturgickej procesii počas avarského útoku z roku 626 a jej významu pozri HURBANIČ, M.: Liturgické procesie prosebnej povahy počas obliehania Konštantínopola v rokoch 626-1453. S osobitým zreteľom na avarské obliehanie Konštantínopola roku 626, in: *Svätec a jeho funkcie v spoločnosti*. Ed. R. Koziak a J. Nemeš. Banská Bystrica 2006, s. 91-114.

skončení poslednej byzantsko-perzskej vojny v roku 630. Je teda logické, že počas útoku Avarov na Konštantínopol ho vtedajší patriarcha Sergios nemohol niesť v slávnostnej procesii.⁴

Neskoršie legendy však už hovoria o niečom inom. Anonymný autor takzvanej *Historie Syntomos*, byzantského hagiografického spisu z 10. storočia, uvádza, že Sergios niesol v procesii počas avarskeho obliehania okrem iného aj „životodarné úlomky Kríža“, teda zjavne fragmenty zmiennej relikvie.⁵ Aj historické prológy k Dňu akatistu opätovne spomínajú nesenie kríža počas tejto udalosti.⁶ Ide tu len o ničím nepodloženú tradíciu? Odkiaľ sa vzala a s čím súvisela? Nepochybne s ďalšími útokmi na Konštantínopol, počas ktorých sa kríž využíval v liturgických procesiách. Neskorší byzantskí autori boli presvedčení, že Kristov kríž patrila už od roku 626 k pevnej súčasťi spirituálneho arzenálu byzantskej metropoly. Na rozdiel od iných prípadov však malo toto presvedčenie reálnejšie historické jadro. Zdá sa totiž, že v Konštantínopole sa už od 4. storočia nachádzali drobné úlomky tejto relikvie. Cirkevný historik Sokrates Scholastikos reprodukuje miestnu tradíciu, podľa ktorej sa jeden z nich nachádzal v soche Konštantína Veľkého na rovnomennom námestí. Osobitne zdôrazňuje spojitosť kríža s ochranou Konštantínopola.⁷ O takom niečom hovoril aj iný cirkevný historik Theodoros Anagnostes, ktorý výslovne uvádza, že úlomok kríža existoval ešte aj v jeho časoch. Podľa neho sa kríž nachádzal v konštantínopolskom paláci, kde sa používal v cisárskych procesiách.⁸ Posledne menovaná poznámka prekračuje rámec legendy a poukazuje na existenciu tejto relikvie v hlavnom meste cisárstva ešte pred avarským útokom.

Od čias Konštantína Veľkého sa kríž vnímal ako symbol kresťanského vojenského triumfu. Za kolektívneho ochrancu ho Byzantínci začali pokladať až v 6. storočí. V roku 540 vraj jeho úlomok zachránil sýrske mesto Apameu pred perzským plienením.⁹ Čoskoro sa stal takým slávnym, že vzbudil pozornosť cisára Justina II. (565-578), ktorý ho previezol do Konštantínopola.¹⁰ Iný úlomok kríža si dal pripevniť na kopiju cisár Maurikios (582-602), keď sa osobne odobral skontrolovať škody po jednom z avarských nájazdov.¹¹ Ďalší alebo možno ten istý si zasa roku 622 zobral so sebou cisár Herakleios na vojenskú výpravu proti Peržanom.¹²

³ KLEIN, H. A.: Byzanz, der Westen und das 'wahre' Kreuz. Die Geschichte einer Reliquie und ihrer künstlerischen Fassung in Byzanz und im Abendland. Wiesbaden 2004, s. 37.

⁴ VAN DIETEN, J. L.: Geschichte der Patriarchen von Sergios I. bis Johannes VI. (620-715) [Geschichte der griechischen Patriarchen von Konstantinopel IV]. Amsterdam 1972, s. 175.

⁵ Historia syntomos peri tes eleuseos ton Person kai ton abaron (= Epitome de Acatistho). In: Analecta Avarica. Rozprawy akademii umiejętności. Wydział filologiczny. Serya II. Tom XV. Ed. L. Sternbach. Cracoviae 1900, s. 335.

⁶ Diegesis Ofelimos (Oratio historica in festum Acatistum). Ed. J. P. Migne. Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca, tom 92, Paris 1860, col. 1357; LECTIO TRIODII. Ed. J. P. Migne. Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca, tom 92, Paris 1860, col. 1349.

⁷ SOCRATES SCHOLASTICUS: Historia Ecclesiastica. Ed. R. Hussey. Oxford 1853, I.18.

⁸ THEODOROS ANAGNOSTES: Historia ecclesiastica. Ed. G. Ch. Hansen Theodorus Anagnosta, Kirchengeschichte. Berlin 1995, s. 13. Pozri v tejto súvislosti aj KLEIN, H.: Byzanz, s. 33 a KLEIN, H.: Sacred Relics and Imperial Ceremonies at the Great Palace of Constantinople. In: Visualisierungen von Herrschaft. Ed. F. A. Bauer. BYZANS, 2006, roč. 5, s. 81, 89.

⁹ PROCOPIUS: De bello Persico. Ed. J. Haury und G. Wirth. Leipzig XXX, II.11.

¹⁰ Kronika Georgia Kedrena túto udalosť datuje do roku 574. Pozri v tejto súvislosti GEORGIUS CEDRENUS: Compendium historiarum. Ed. I. Bekker, Georgius Cedrenus Ioannis Scylitzae ope, 2 vols. [Corpus scriptorum historiae Byzantinae]. Bonn 1838/1839, s. 685; pozri aj MICHAL SÝRSKY = MICHAEL LE SYRIEN, Chronique, t. II. Ed., trans. J.-B. Chabot. Paris 1901, X.2. Uvedený dátum však v poslednom čase spochybnil Mischa Meier, ktorý na základe preukazných argumentov datuje celú udalosť do začiatkov Justinovho režimu. Pozri MEIER, M.: Die Translatio des Christusbildes von Kamulianai und der Kreuzreliquie von Apameia nach Konstantinopel unter Justin II. Ein übersehenes Datierungsproblem. In: Zeitschrift für antikes Christentum, 2003, roč. 7, s. 237-250.

¹¹ THEOPHYLAKTOS SIMOKATTES: Historiae. Ed. C. de Boor, Theophylacti Simocattae historiae. Leipzig 1887 (repr. Stuttgart: 1972), V.16.11.

¹² GEORGIOS PISIDES: De expeditione Persica. II. Ed. A. Pertusi, Giorgio di Pisidia. Poemi. I. Panegirici epici, Studia patristica et Byzantina 7, Ettal 1959, v. 252-253.

V čase avarskeho obliehania sa teda v Konštantínopole zjavne nachádzal jeden, možno aj viaceré fragmenty životodarného kríža. Zo správ očitých svedkov však nevieme nič o tom, že by sa využili pri duchovnej obrane mesta. Je možné, že počas druhého arabského obliehania Konštantínopola v rokoch 717/718 ho niesol v procesii vtedajší patriarcha Germanos. O tom však hovoria až neskoršie svedectvá byzantských autorov.¹³ Jediný zdanlivo autentický dokument k tejto udalosti je sporný. Ide o grécky preklad listu, ktorý poslal Germanovi vtedajší pápež Gregor II.¹⁴ Nejde totiž o autentický dokument, lebo výsledná podoba listu obsahuje stopy neskoršieho prepracovania a dopĺňania. V inkriminovanej pasáži blahoželá Gregor patriarchovi Germanovi, že rozhodol, aby sa kríž stal vodcom v tábore kresťanského cisárstva, pretože symbolizoval vieru i víťazstvo. Či pápež myslel konkrétnu procesiu s relikviou pravého Kristovho kríža, nie je vôbec isté.¹⁵ Gregor nikde tento kríž bližšie neopisuje, ale hovorí len o „preslávenej a výnimočnej štandarde, teda životodarnom kríži.“¹⁶ O nesení kríža v procesii v tomto obliehaní hovorí aj neskorší arménsky kronikár Štefan z Taronu pôsobiaci v 11. storočí. Podľa neho kríž dokonca vzal na plecia sám cisár, ktorý sa spolu s ostatnými odobral k moru. Tu ním vraj trikrát udel na hladinu a po vyslovení modlitby sa nečakane strhla búrka, ktorá zničila arabské lode.¹⁷ Aj táto správa je podobne ako predchádzajúce zjavnou legendou, ktorá vznikla pravdepodobne v Byzancii a favorizovala neskoršieho nepriateľa cirkvi – obrazoboreckého cisára Leona III.¹⁸

Byzantské kroniky spomínajú nosenie pravého Kristovho kríža v procesii v záznamoch až k roku 822, keď Konštantínopol obliehal uzurpátor Tomáš Slovan. Vtedajší cisár Michal II. pripvnil na strechu chrámu Bohorodičky v Blachernách kríž, zatiaľ čo jeho syn Theofilos spolu s patriarchom obišiel hradby „so životodarným krížom.“¹⁹ Počas obrazoborectva sa Prvý kríž pravdepodobne stal hlavnou duchovnou zbraňou Konštantínopola.²⁰ Hviezdne okamihy tohto palladia, zdá sa, netrvali dlho. Pri ďalších útokoch na byzantskú metropolu sa s ním totiž už nestretávame. Jeho úlohu na istý čas prevzala ďalšia cenná relikvia – Máriin ochranný plášť.²¹

Prvá zmienka o ňom pochádza zo 6. storočia od biskupa Gregora z Tours. Autor nepochybne preberal miestnu legendu, v ktorej sa uvádza, že plášť (pallium) zachránil pred ohňom konštantínopolského židovského chlapca.²² Byzantské pramene však v tomto čase vyzdvihujú inú časť

¹³ DIEGESIS OFELIMOS, 1365; *Lectio Triodii*, col. 1352.

¹⁴ *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*. Ed. J. B. Mansi, Firenze 1767, ed. Mansi, col. 93-94.

¹⁵ Biseria Penčeva zastáva názor, že pápež myslel kríž skôr v symbolickom kontexte. PENTCHEVA, B.: *The Supernatural Protector of Constantinople: The Virgin and her Icons in the Tradition of the Avar Siege*. In: *Byzantine and Modern Greek Studies*, 2002, roč. 26, s. 17-19.

¹⁶ *Sacrorum Conciliorum*, col. 93-94. Pozri v tejto súvislosti SPECK, P.: Artabasdos, der rechtgläubige Vorkämpfer der göttlichen Lehren. Untersuchungen zur Revolte des Artabasdos und ihrer Darstellung in der byzantinischen Historiographie. [Poikila byzantina 2] Bonn 1981, s. 162f. a KLEIN, H.: Byzanz, s. 47. Jednoznačné využitie tohto artefaktu počas arabského obliehania z rokov 717/718 udáva až neskoršia hagiografická tradícia.

¹⁷ ŠTEFAN Z TARONU: s. 96, trans. H. Geltzer, A. Burckhardt, Des Stephanos von Tarôn, *Geschichtserzählung in historischen Büchern*. Leipzig 1907.

¹⁸ GERO, S.: *Byzantine Iconoclasm during the Reign of Leo III. With Particular Attention to the Oriental Sources*. Louvain 1973, s. 38.

¹⁹ JOSEPHUS GENESIUS: *Regum libri quattuor*. Ed. A. Lesmüller-Werner and J. Thurn, CFHB 14, Sber. Berlin 1978, II.5. Z neho vychádzajúci IOANNES SCYLITZES: *Synopsis historiarum*. Ed. J. Thurn, CFHB 5 Sber. Berlin 1973, s. 34, a THEOPHANES CONTINUATUS: *Chronographia* (lib. 1-6). Ed. I. Bekker, in: *Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus*, CSHB. Bonn 1838, s. 59.

²⁰ KLEIN, H.: Byzanz, s. 54.

²¹ K okolnostiam objavenia tejto relikvie a jej funkcii v byzantskej spoločnosti pozri najmä EBERSOLT, J.: *Sanctuaries de Byzance. Recherches sur les anciens trésors des Eglises de Constantinople*. Paris 1921 s. 45-47; BAYNES, N.: *Finding of Virgin's Robe*, in: *Byzantine Studies and Other Essays*. London 1955, s. 240-247; WENGER, A.: *Assomption*, s. 111-136; BELTING-IHM, Ch.: *Sub matris tutela*, s. 38-57; WORTLEY, J.: *Marian Relics*, s. 179-187.

Máriinho odevu – rúcho, ktoré sa podľa neskorších legiend dostalo do Konštantínopola z Jeruzalema v 5. storočí.²³

Blížšie neurčené rúcho Márie sa spomína už počas prvého avarského nájazdu k predmestiam Konštantínopola roku 623.²⁴ Z obavy pred jeho poškodením ho obyvatelia preniesli z blachernského chrámu Bohorodičky a dočasne uschovali v katedrálnom chráme Božej Múdrosti. Pravdepodobne šlo o rovnakú relikviu, o ktorej sa neskôr zmieňoval historik Theophylaktos Simokattes pri líčení konca režimu cisára Maurikia.²⁵

Zdá sa, že v tom čase patrilo rúcho k pevnej súčasť mariánskeho kultu Konštantínopola, nie však k duchovnému arzenálu mesta, čo dokazujú obidva avarské útoky z rokov 623 a 626. V rozprávani o prvom avarskom nájazde síce rúcho zaujíma centrálné postavenie, no iba ako rešpektovaný kultový predmet spojený s Matkou Krista. Nikde sa tu nehovorí, že rúcho chráni Konštantínopol, naopak, patriarcha sa s prosbou o ochranu mesta obracia priamo na Bohorodičku.²⁶

Počas avarského obliehania o tri roky neskôr sa hlavným ochranným symbolom byzantskej metropoly stal acheiropoiotos – rukou nestvorený obraz Krista. Patriarcha Sergios zjavne kopíroval praktiky byzantských armád, ktoré takéto obrazy pokladali za akési spirituálne vojenské štandardy. K nim však vtedy rúcho ešte nepatrilo, rovnako ani žiadna iná súčasť Máriinho šatníka. Sergios teda nemal nijaký dôvod, aby túto relikviu niesol v liturgickej procesii za odvrátenie Avarov.

Neskoršie hagiografické rozprávania o avarskom obliehaní však hovoria presný opak. Tie-to pramene vznikli po skončení obrazoborectva a naplno odrážajú intenzifikáciu mariánskeho kultu v ríši. V už spomínaných historických prológoch k sviatku akatistu sa hovorí, že patriarcha Sergios niesol v procesii aj „uctievané rúcho“ Bohorodičky.²⁷ Po prvýkrát sa akési rúcho spomína už v latinskom predhovore k hymnu akatistu, ktorý však hovorí o arabskom útoku na Konštantínopol v rokoch 717/718.²⁸ Ďalšia zmienka o ňom pochádza z čias, keď byzantskú metropolu obliehali vzbúrené vojská pod vedením uzurpátora trónu Tomáša Slovana.²⁹

V 9. storočí sa z amorfného rúcha stal Máriin ochranný plášť, ktorý sa neskôr objavoval na početných ikonografických zobrazeniach v krajinách byzantského civilizačného okruhu. Pri najmenšom od čias patriarchu Fotia sa práve táto relikvia stala novým ochranným predmetom mesta na Bospore. Dnes už ťažko môžeme jednoznačne odpovedať na otázku, aký bol vzťah medzi rúchom a plášťom.³⁰ Skôr sa zdá, že šlo o dva rozličné typy odevu, ktoré sa v závislosti od okolností stávali hlavným objektom kultu spojeného s Bohorodičkou. Z byzantských prameňov

²² GREGOR Z TOURS: *De Gloria Martyrum*, lib. I. cap. 10. Migne PL LXXI, col. 714.

²³ V konštantínopolskom synaxári z 10. storočia sa hovorí o dvoch rúchach (grécky *esthetas*), ktoré Maria dala dvom pannám. Jedno z nich sa podľa tejto legendy dostalo do Konštantínopola. Pozri v tejto súvislosti WORTLEY, J.: *The Marian Relics at Constantinople*. In: *Greek, Roman, and Byzantine Studies*, 2005, roč. 45, s. 174 a BAYNES, N.: *Finding*, s. 240-245.

²⁴ K tomuto útoku a k jeho historickým okolnostiam pozri najnovšie HURBANIČ, M.: *Byzancia a Avarský kaganát v rokoch 622-624*. In: *Historický časopis*, 2007, roč. 55, č. 2, s. 229-248.

²⁵ THEOPHYLAKTOS SIMOKATTES: *Historiae*, VIII.5.

²⁶ In depositionem pretiosae vestis. Ed. Ch. Loparev. *Staroje svidetel'stvo o položenii rizy Bogorodicy primenitel'no k našestviu russkikh na Vizantiyu v 860 g.* Vizantijskij vremennik 1895 T. II. Vyp. 4, s. 610-611.

²⁷ DIEGESIS OFELIMOS, col. 1357; LECTIO TRIODII, col. 1349.

²⁸ *Hymnus sancte Dei Genitricis Marie*, ed. G. G. MEERSEMAN, *Der Hymnus Akathistos im Abendland*. Bd. I. *Akathistos-Akoluthie und Grußhymnen*. Freiburg 1958, § 1.

²⁹ JOSEPHUS GENESIUS: *Regum libri quattuor*, II.5 a z neho vychádzajúci IOANNES SCYLITZES: *Synopsis historiarum*, s. 34 a THEOPHANES CONTINUATUS: *Chronographia*, s. 59.

³⁰ WORTLEY, J.: *The Oration of Theodore Syncellus (BHG 1058) and the Siege of 860*. In: *Byzantine Studies/Etudes Byzantines*, 1977, roč. 4, s. 111-126. WORTLEY, J.: *Marian Relics*, s. 171-187.

vieme minimálne o troch kusoch Máriinho odevu – plášť, rúcha a pásu, ktoré sa uchovávali v rozličných kostoloch Konštantínopola.³¹

Svoju najväčšiu slávu nadobudol ochranný plášť až počas prvého ruského útoku na Konštantínopol v roku 860. Vtedajší patriarcha Fotios vedel o mariánskej ochrane metropolu, preto usporiadal procesiu s jej viditeľným symbolom, ako o tom informuje v jednej zo svojich kázni. Podobne ako jeho dávny predchodca patriarcha Sergios sa rozhodol odvrátiť útočníkov rituálnym vzývaním ochrany. Vo svojej druhej kázni doslovne uvádza: „Keď sa zdalo, že už niet pomoci, nariadil som, aby celé mesto nieslo spolu so mnou plášť Bohorodičky po hradbách v procesii, pri ktorej sme spievali litánie k obrane pred obliehajúcimi a ochrane obliehaných.Tento [plášť] putoval hradbami a nepriatelia nevysvetliteľným spôsobom ukázali chrbát. Mesto si ho prehodilo okolo seba a opevnený tábor nepriateľov sa rozpustil ako na povel, zavinulo sa doň, a nepriatelia boli zbavení nádeje, s ktorou sem prišli. Pretože v okamihu, ako panenský plášť obišiel hradby, barbari skončili s obliehaním a strojili sa na odchod, zatiaľ čo my sme boli vykúpení z už očakávaného dobytia mesta a boli sme poctení takouto nečakanou záchranou. Neočakávaný bol útok nepriateľov na nás, nečakaný bol ich odchod. Hnev Boží mali na svojej strane, ktorý ich povzbudil k útoku proti nám, my sme však spoznali milosť Boha, ktorá ich útok zastavila.“³²

Fotios dôsledne používa na pomenovanie tejto relikvie termín *peribole*, teda plášť, a aj z kontextu kázne vyplýva, že mal na mysli takýto kus odevu. Patriarchova duchovná zbraň sa azda stala inšpiráciou pre podobné praktiky na Západe. Zmienky o procesii, teraz už s akousi tunikou Bohorodičky, sa objavujú v správach z 10. storočia, ktoré opisujú normanské obliehanie mesta Chartres.³³

Neskoršie byzantské kroniky výsperkovali slávnu záchranu mesta ďalším legendárnym motívom. Podľa neho sa na tejto procesii zúčastnil nielen Fotios, ale aj cisár Michal III., ktorý sa stihol včas vrátiť do mesta. Obidvaja čelní predstavitelia potom prišli do chrámu v Blachernách, odkiaľ zobrali Bohorodičkin plášť (v texte označený ako *maforion*) a ponorili ho do vody. V tom okamihu vraj došlo k búrke, ktorá potopila lode barbarov.³⁴ Ešte v 11. storočí sa na túto legendu odvolával antiochijský patriarcha Ioannes I. Oxeites. V kritickom liste zaslanom vtedajšiemu cisárovi Alexiovi Komnenovi ňou dokazoval neutíchajúcu milosť Bohorodičky a svojho suveréna aj takto nabádal k poslušnosti voči cirkvi.³⁵ Patriarcha nespomenul Máriin plášť len tak náhodou, pretože vedel, že Alexios k nemu prechovával osobitne veľkú úctu.³⁶ Tá sa ale rozplynula v roku 1087 pri Dristre, počas osudnej bitky s Pečenehmi.³⁷ Alexiova dcéra Anna Komnena hovorí, že si

³¹ WORTLEY, J.: *Marian Relics*, s. 174f. Byzantský spis *Patria Constantinupoleos* z 10. storočia spomína, že v kostole v štvrti Chalkoprateia sa nachádza pás a rúcho, zatiaľ čo v Blachernách Máriin plášť. Pozri *Patria Konstantinupoleos*. Ed. Th. Preger. Leipzig, 1907, III.147.

³² FOTIOS: *Homilia IV*. Ed. B. Laourdas, Photiou Omiliai. Thessaloniki 1959, s. 45.18f. O procesii počas tohto útoku pozri VASILIEV, A. A.: *The Russian Attack on Constantinople in 860*. Cambridge, Massachusetts 1946, s. 219-223; MANGO, *Homilies of Photius Patriarch of Constantinople*. Cambridge, Massachusetts 1958, s. 102.

³³ Pozri JENNINGS, J. C.: *The Origins of the „Elements Series“ of Miracles of the Virgin*. In: *Medieval and Renaissance Studies*, 1968, roč. 6, s. 87; WEYL CARR, A.: *Threads of Authority: The Virgin Mary's Veil in the Middle Ages*. In: *Robes and Honor. The Medieval World of Investiture*. Ed. S. Gordon. New York 2001, s. 72.

³⁴ SYMEON MAGISTER: *Chronicon*. In: *Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus*. Rec. I. Bekker. Bonn 1838, s. 674-675.

³⁵ IOANNES OXEITES. Ed. P. Gautier: *Diatribes de Jean l'Oxite contre Alexis Ier Comnène*. In: *Revue des études byzantines*, 1970, roč. 28, s. 39. Nikaiský (nicejský) cisár Theodoros Laskaris takisto vyzdvihuje tento zázrak, no nehovorí o ochrannom plášti, ale o inej Máriinej relikvii – páse, ktorý sa spomína vo viacerých byzantských legendách. THEODOROS LASKARIS. Ed. A. Giannouli, *Eine Rede auf das Akathistos-Fest und Theodoros II. Doukas Laskaris* (BHG³ 1140, CPG 8197), s. 273-274.

³⁶ WEYL CARR, A.: *Threads of Authority*, s. 67.

³⁷ K tejto bitke pozri MEŠKO, M.: *Snaha Byzancie o konečné riešenie pečenežského problému: Výprava Alexia I. Komnena proti Dristre roku 1087*. In: *Medea, Studia mediaevalia et antiqua*, 2005, roč. 9, s. 115-120.

jej otec vtedy zobral plášť so sebou ako svoju osobnú štandardu. Počas boja sa náhle spustil prudký vietor a cisár nedokázal udržať plášť v ruke.³⁸ Pečenehovia ostro dorážali a prinútili Alexia, aby ho schoval v neďalekom kroví. O jeho ďalšom osude nevieme nič, no výsledok si môžeme ľahko domyslieť. Anna je totiž posledným byzantským autorom, ktorý sa o plášti zmieňuje.³⁹

V neskoršom byzantskom období sa ochrana Konštantínopola spájala s Máriiným pohrebným rúchom (tunikou).⁴⁰ Na konci 14. storočia navštívil cisárske mesto ruský pútnik Alexander, ktorý ho uvidel na vlastné oči v blachernskom chráme Bohorodičky. Od miestnych sprievodcov sa navyše dozvedel aj o legendárnom príbehu, ktorý sa s ním spájal: „Kedysi bolo v Konštantínopole ikonoborectvo; [nepriatelia] prišli po súši i po mori. Avšak patriarcha Sergios namočil rúcho Panny Márie do mora a more vzkypelo a nepriatelia ušli.“⁴¹

Všimneme si podrobnejšie túto zmienku, pretože jasne ukazuje, akým spôsobom sa motívy z rozličných obliehaní Konštantínopola spájali do nových legiend. Ich najdôležitejším posolstvom bola zázračná záchrana mesta a jej nadprirodzený nositeľ, zatiaľ čo nepriatelia postupom času strácali svoju konkrétnu podobu. Ruský pútnik nám sprostredkoval novú byzantskú tradíciu, ktorá sa na sklonku ríše vzťahovala na rúcho. Prelínajú sa v nej motívy avarskeho obliehania z roku 626 a ruského nájazdu z roku 860. Prvú udalosť pripomína postava patriarchu Sergia, ako aj zmienka o útoku vedenom po súši i mori, na druhú zase odkazuje ponorenie plášťa do vód Zlatého rohu a s ním spojená záchrana mesta.⁴² Túto novú tradíciu časom premietli do vizuálnej podoby byzantskí maliari. Svojimi farbami sa usilovali navždy zvečniť úvod k hymnu akatistu, v ktorom sa vyjadrovala vďaka za záchranu byzantskej metropoly. Ich maľby sa síce nezachovali, avšak v ortodoxnom prostredí Balkánu a na Rusi existuje podnes mnoho príkladov zmienenej tradície, ktoré odkazujú na pôvodné byzantské vzory.⁴³

Bohorodička z kláštora Hodegon

V predchádzajúcej časti sme sa zaoberali históriou rozličných kultových predmetov, ktoré sa spomínajú v neskorších legendách o avarskom obliehaní Konštantínopola. Až doposiaľ sa relatívne malý priestor venoval ikonám, teda kultovým obrazom vyhotoveným na drevených prenosných paneloch. Zohrali ikony nejakú úlohu počas avarskeho obliehania z roku 626? Odpoveď na túto otázku komplikuje najmä terminológia, ktorú používali súdobí autori. Vieme, že patriarcha Sergios dal pred príchodom Avarov rozvešať na brány theodoziánskych hradieb

³⁸ ANNA COMNENA: *Alexias*. Ed. B. Leib. Anna Comnène. *Alexiade*, Paris 1967, VII.9.

³⁹ ANNA KOMNENA: *Alexias*, VII.12; WORTLEY, J.: *Marian Relics*, s. 186.

⁴⁰ K týmto legendám a ich typológii pozri najmä WORTLEY, J.: *Marian Relics*, s. 177-182; WEYL-CARR, A.: *Threads of Authority*, s. 43-44.

⁴¹ Choždenje d'jaka Alexandra v Cargrad. Ed. G. P. Majeska, *Russian Travellers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*. *Dumbarton Oaks Studies* 19. Washington 1984, s. 163.

⁴² Existenciu rúcha potvrdzujú na sklonku Byzancie aj ďalší pútnici. Štefan z Novgorodu spomína v Blachernách Máriino rúcho, ktoré, ako hovorí, „sme my hriešnici bozkali.“ Pozri: ŠTEFAN Z NOVGORODU. Ed. G. P. Majeska. *Russian Travellers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*. *Dumbarton Oaks Studies*. 19. Washington 1984, s. 45. Aj iný pútnik, Ignatij zo Smolenska, ktorý navštívil Konštantínopol v roku 1389, bozkával schránku, v ktorej sa vraj nachádzalo rúcho (riza) i pás Bohorodičky. IGNATIJ SMOLANIN. Ed. G. P. Majeska. *Russian Travellers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*. *Dumbarton Oaks Studies*. 19. Washington 1984, s. 93.

⁴³ K tejto tradícii a k ikonografickým zobrazeniam pozri GROZDANOV, C.: Kompozícia Opsada Carigrada u crkvi svetog Petra na Prespi. In: *Zbornik za likovne umetnosti*, 1979, roč. 15, s. 278; SCHEFFER, N.: The Akathistos of the Holy Virgin in Russian Art. *Gazette-des-Beaux-Arts*, januar 1946, s. 6f; MEINARDUS, O. F. A.: Zwei Moskauer Wandmalereien: Die Belagerung von Konstantinopel. In: *Oriens Christianus*, 1976, roč. 60, s. 115f. a najnovšie HURBANIČ, M.: Avarský útok na Konštantínopol v symboloch a farbách In: *Historické štúdie. K životnému jubileu Zuzany Ševčíkovej*. Bratislava 2009, s. 37-45.

akési obrazy Bohorodičky. Autor tejto správy Theodoros Synkellos v tejto súvislosti doslovne uvádza, že patriarcha „namaľoval na obrazy posvätné podobizne Panny, ktorá ako slnko vyháňa lúčmi tmu a nesie v náručí Pána, ktorého porodila.“⁴⁴ Synkellos teda hovorí o obrazoch (eikona), čím má zjavne na mysli materiál, na ktorom boli namaľované Máriine portréty. Podľa opisu by zodpovedali neskoršiemu ikonografickému typu Hodegetrie.

V každom prípade boli tieto obrazy spontánnou reakciou na avarské nebezpečenstvo. Patriarcha ich „namaľoval“, teda inými slovami povedané nariadil maliarom ich zhotovenie. Nemohlo teda ísť o kultové predmety, ktorým sa pripisovala úcta. Patriarcha dal rozvešať Máriine obrazy na spôsob vojenských štandard, ktoré sa rozvinuli nad mestskými bránami. Krátkosť času spojená s ich vyhotovením i spôsob využitia týchto predmetov naznačujú, že boli zrejme vyhotovené na plátne. Napokon, hlavnú úlohu v Sergiovej procesii zohral rukou nestvorený obraz Krista. Hoci ani v tomto prípade nevieme nič o jeho podobe, dá sa predpokladať, že patriarcha ukázal Avarom skôr obraz namaľovaný na plátne než klasickú ikonu.

Zmienky o Máriiných obrazoch nadobudli v neskorších legendách o avarskom obliehaní nový, doposiaľ netušený rozmer. Niet divu, pretože so skončením éry obrazoborectva v roku 843 sa opäť mohli maľovať podoby nadpozemských patrónov Konštantínopola. Ak sa v minulosti objavili v liturgickej sfére viaceré typy obrazov, odteraz nadobúdajú prevahu tie, ktoré sa maľovali na drevo. Hovoríme o byzantských ikonách, pretože práve ony sa stali skutočným predmetom kultu v byzantskej spoločnosti.⁴⁵ Od 12. storočia máme hodnoverné svedectvá o ich využití v čase nepriateľských útokov na Konštantínopol. Obyvateľstvo a klérus sa k nim utiekali v čase núdze a pripisovali im rozhodujúci podiel na svojej záchrane. Rovnako tak sa verilo, že túto funkciu plnili ikony odpradáva, čo však nebolo ničím iným než fikciou byzantskej mentality.

Najslávnejšou zo všetkých bola Hodegetria. Jej príbeh súvisí s kláštorom Hodegon, ktorý sa nachádzal nad Bosporom vo východnom okraji Konštantínopola.⁴⁶ Počiatky tohto kláštora v mnohom pripomínajú osudy najslávnejšieho mariánskeho stánku v meste – blachernského kostola. Obidve tieto svätyne vďačili za svoju prvotnú slávu liečivému prameňu uzdravenia a neskôr svojim najcennejším artefaktom, divotvorným ikonám.

Podľa tradície vznikol Hodegon už v časoch cisárovnej Pulchérie, no konkrétnejšie svedectvá o ňom podávajú až správy z obdobia vlády cisára Michala III. (843-867).⁴⁷ Ak kláštor skutočne existoval v tomto období, nebol nijako významný. Nespomína ho ani spis Konštantína

⁴⁴ THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis homilia. Ed. L. Sternbach. *Analecta Avarica*. Rozprawy akademii umiejętności. Wydział filologiczny. Serya II. Tom XV. Cracoviae 1900, s. 304.6-8.

⁴⁵ V poslednom období sa objavuje čoraz viac skeptických hlasov, ktoré upozorňujú na to, že skutočná rozšírenosť ikon v byzantskom duchovnom živote nastala až po skončení éry obrazoborectva. Pozri k tomu najnovšie BRUBAKER, L.: Icons before Iconoclasm. In: *Morfologie Sociali e Culturale in Europa fra Tarda Antichità e Alto Medioevo* = *Settimane di Studio del Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo*. 45. Spoleto 1998, s. 1216f; SPECK, P.: Wunderheilige und Bilder. Zur Frage des Beginns der Bilderverehrung. In: *Poikila byzantina*. XI. Bonn 1981, s. 246. V známom a často diskutovanom liste, ktorý zaslal cisár Alexios Komnenos grófovi Robertovi z Flámska, sa nikde nehovorí o ikonách, hoci cisár opakovane zdôrazňoval priľoživosť Konštantínopola sťa pútnického miesta pre ľudí zo Západu. Pozri v tejto súvislosti WEYL CARR, A.: Icons and the object of Pilgrimage in Constantinople. *Dumbarton Oaks papers*, 2002, roč. 56, s. 87; K otázke autenticity tohto dokumentu, ktorý sa stal jedným z kľúčových dokumentov k prvej križiackej výprave, pozri MEŠKO, M.: Otázka pravosti a datovania listu Alexia I. Komnéna grófovi Robertovi z Flámska. In: *Byzantinoslovaca*, 2009, roč. 3 (v tlači).

⁴⁶ JANIN, R.: La géographie ecclésiastique de l'Empire byzantin, I, Le siège de Constantinople et le patriarcat œcuménique. 3. Les églises et les monastères. Paris 1969, s. 199-200.

⁴⁷ Pozri v tejto súvislosti ANGELIDI, Ch. – PAPAMASTORAKIS, T.: The Veneration of the Virgin Hodegetria and the Hodegon Monastery. In: *Mother of God. Representations of the Virgin in Byzantine Art*. Ed. M. Vassilaki. Milan 2000, s. 376.

Porfýrogenneta o ceremóniách (*De cerimoniis*), ani početné byzantské synaxáre.⁴⁸ Skutočnú slávu zažíval až o dve storočia neskôr, a to práve vďaka ikone s rovnomeným názvom, ktorá ho preslávila nielen v Byzancii, ale aj na Západe.⁴⁹ V tomto období sa jej kult už naplno etabloval v meste. Podobne ako pri iných takýchto predmetoch je aj história Hodegetrie natrvalo prekrytá nánosom legend, ktoré sa okolo nej utvárali. Všeobecne sa verilo, že ju namaloval svätý Lukáš, čím sa jej vznik posúval do čias prvého kresťanstva.⁵⁰ Cirkevný historik Theodoros Anagnostes zo 6. storočia sa zmieňuje o nemenovanej ikone s takouto tradíciou. Obraz sa do Konštantínopola údajne dostal z Jeruzalema v časoch zbožnej cisárovnej Pulchérie.⁵¹ V 14. storočí sa tieto vágne predstavy pokúsil konkretizovať konštantínopolský patriarcha Nikeforos Kallistos Xantopulos. Vo svojich cirkevných dejinách sa aj on zmieňuje o cisárovnej Pulchérii a Lukášovej ikone, no hovorí, že sa do byzantskej metropoly dostala z Antiochie, nie z Jeruzalema. Xantopulos bol presvedčený, že touto ikonou bola Hodegetria.⁵² Opäť máme pred sebou jednoduchú schému, ktorá spája dávnu legendu s tým predmetom, ktorému sa momentálne pripisuje úcta. Prejdime však od viery k faktom. Prvú hodnovernú zmienku o Hodegetrii nám zachoval až anonymný anglický pútnik, ktorý navštívil Konštantínopol v druhej polovici 11. storočia.⁵³

K popularite Hodegetrie neskôr prispel najmä cisár Ioannes II. Komnenos (1118-1143), zakladateľ kláštora Pantokrator. Cisár dokonca nariadil, aby sa Hodegetria v budúcnosti stala neodmysliteľnou súčasťou spomienkovej slávnosti na výročie jeho smrti. V roku 1136 vydal nariadenie, podľa ktorého mali ikonu v tento deň slávnostne niesť ulicami mesta až k cisárovej hrobke v Pantokratore, kde mala zostať po celú noc.

V tomto období sa ešte Hodegetria vnímala ako osobné palladium cisára a jeho rodiny. Ochrannú funkciu z pohľadu záchrany Konštantínopola zohrala po prvýkrát v roku 1187. V tomto roku sa mesto neúspešne pokúsil obsadiť uzurpátor trónu Alexios Branas. Podľa byzantského historika Niketu Choniata vtedajší cisár Isaakios II. Angelos (1185-1195) umiestil Hodegetriu na mestské hradby „ako nepremožiteľnú hradbu a nedobytnú záštitu.“⁵⁴ Nebola to náhoda, pretože ikona bola uznávaným a uctievaným artefaktom, ktorý zabezpečoval kolektívnu ochranu mesta. Túto predstavu veľmi trefne zdokumentoval súdobý byzantský historik Eustathios zo Solúna. Podľa neho panoval v Konštantínopole všeobecný názor, že Hodegetria, „ochrankyňa nášho mesta sama zabezpečí, bez kohokoľvek iného, naše blaho.“⁵⁵

Nemožno sa preto čudovať, že byzantská tradícia začala práve jej pripisovať hlavný podiel na porážke Avarov a ďalších útočníkov, ktorí obliehali byzantskú metropolu pred stáročia-

⁴⁸ Pozri BERGER, A.: *Untersuchungen zu den Patria Konstantinopoleos*. Bonn 1988, s. 378.

⁴⁹ LIDOV, A.: *Miracle-Working Icons of the Mother of God*. In: *Mother of God. Representations of the Virgin in Byzantine Art*. Ed. M. Vassilaki. Milan 2000, s. 48-49.

⁵⁰ K lukášovskej tradícii pozri PENTCHEVA, B.: *Icons and Power. The Mother of God in Byzantium*. Pennsylvania 2006, s. 124-127.

⁵¹ THEODORUS ANAGNOSTES: *Historia Ecclesiastica*, s. 100. Aj v tomto prípade však môže ísť o neskoršiu vsuvku. Tento fragment Anagnostovho diela sa nachádza iba v rukopisoch z 13. storočia, zatiaľ čo rukopis z 11. storočia takúto zmienku neobsahuje. Pozri B. Pentcheva, *Icons and Power*, s. 120.

⁵² NICEPHORUS CALLISTUS XANTOPOULOS: *Historia Ecclesiastica*. Ed. J. P. Migne, *Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca*, t. 146, Paris 1865, XV.14.

⁵³ ANONYMUS MERCATI, IV. Ed. K. N. Ciggaar. *Une description de Constantinople traduite par un pelerin anglais*. In: *Revue des études byzantines*, 1976, roč. 34. Zachovaný latinský text je však prekladom gréckeho originálu, ktorý vznikol pravdepodobne medzi rokmi 1063-174. Pozri CIGGAAR, K. N.: *Une description de Constantinople dans le Tarragonensis 55*. In: *Revue des études byzantines*, 1995, roč. 53, s. 216-224.

⁵⁴ V tejto súvislosti NICETAS CHONIATES: *Historia*, vol. I. Ed. J. Van Dieten, CFHB, S.Ber. Berlin 1975, s. 382.

⁵⁵ EUSTATHIOS: *Narratio de capta Thessalonica*, trans. J. Mellville-Jones, *Eustathios of Thessaloniki, The Capture of Thessaloniki*, Canberra 1988, s. 42-43.

mi.⁵⁶ Samozrejme, súdobí svedkovia obliehania o existencii tejto ikony nič nevedia. Až v 11. storočí sa neznámy španielsky pútnik zmieňuje o jej zásluhách pri jednom z obliehaní mesta. Na príslušnom mieste svojej správy uvádza: „Kedysi bol Konštantínopol obliehaný a predurčený na zánik, obkľúčený na zemi a na mori dvoma armádami. Nepriatelia prudko dorážali, aby dobyli mesto. Obkľúčení obyvatelia Konštantínopola sa rozhodli hľadať bezpečnú spásu u Boha...“ a hľadali útočisko v chráme Matky Božej, ktorej ikonu, uctievanú medzi uznávanými obrazmi, niesli cez celé mesto, všetci ju nasledovali, spievajúc a prosiac milosť od Matky Božej, aby ochránila svoje mesto od nebezpečenstva nepriateľského obliehania.⁵⁷

Sprievodcovia, ktorí informovali pútnika, zrejme spojili viaceré obliehania mesta. Zmienka o dvoch armádach zo všetkého najviac pripomína avarsko-perzské obliehanie Konštantínopola roku 626. Žiaľ zvyšok tohto nesporne zaujímavého dokumentu sa nezachoval.

V byzantských hagiografických spisoch o avarskom obliehaní sa spočiatku nehovorilo o Hodegetrii. V Menológii cisára Basiela II. z prelomu 10.-11. storočia sa pripisuje záchrana mesta pred Avarmi len anonymnej ikone Bohorodičky: „Keď Boží ľud a patriarcha usporiadali litániu, nesúc ikonu presvätej Bohorodičky, zničili nepriateľov.“⁵⁸

Kronikár Theodoros Skutariotes (13. storočie) hovorí o nesení akejsi ikony počas avarského útoku, menovite ju však ani on neuvádza.⁵⁹ Až historický prológ k sviatku akatistu (Lectio Triodii) zo 14. storočia výslovne hovorí, že išlo o Hodegetriu.⁶⁰ Bolo to v čase, keď sa táto ikona stala neodmysliteľnou súčasťou spomínaného sviatku a cisárskeho ceremoniálu. Počas piateho dňa siedmeho týždňa Veľkého pôstu niesli Hodegetriu cez mesto v slávnostnej procesii do cisárskeho paláca v Blachernách. Osobne ju vítal sám cisár v paláцovej kaplnke, kde zostávala až do skončenia tohto sviatku.⁶¹

Prinajmenšom od konca 11. storočia sa teda Hodegetria začala spájať s avarským obliehaním Konštantínopola a s ním súvisiacim sviatkom akatistu. Tieto predstavy dobre dokladá neskoršia ilustrácia zo slovanského prekladu byzantskej kroniky Konštantína Manassa, kde sa pred touto ikonou klania cisár Herakleios.⁶² V máji roku 1200, teda štyri roky pred pádom Konštantínopola, navštívil mesto ruský pútnik Dobryňa Jaderkovič, neskorší mních Antonios. Hodegetriu videl na vlastné oči, bozkal ju a reprodukoval miestnu tradíciu, podľa ktorej pochádza od svätého Lukáša a prebýva v nej Duch Svätý.⁶³ Keď v roku 1204 Konštantínopol dobyli križiaci, Hodegetria sa

⁵⁶ Popri avarskom obliehaní Konštantínopola v roku 626 sa ikone pripisuje záchrana mesta aj počas druhého arabského obliehania v roku 717/718. Pozri v tejto súvislosti DIEGESIS OFELIMOS, col. 1365 (ikona Bohorodičky bez udania názvu); LECTIO TRIODII, col. 1352 (ikona Hodegetrie). Aj v kronike benátskeho dóžu Andreu Dandola z pol. 14. storočia sa hovorí, že Hodegetria zachránila mesto a zničila arabské lode po tom, ako ju obyvatelia ponorili do vody. Vo všetkých prípadoch ide zjavne o neskoršie legendy, ktoré záračné pôsobenie Hodegetrie posúvajú hlboko do minulosti. ANDREA DANDOLO: *Chronica per extensum descripta*. Ed. Ester Pastorello, *Rerum Italicarum Scriptores*, vol. 12, part I, Bologna 1938, s. 109. Pozri B. Pentcheva, *Supernatural Protector*, s. 16f.

⁵⁷ Pozri Anonymus Tarragoniensis. Ed. K. N. Ciggaar: *Une description de Constantinople dans le Tarragonensis* 55. *Revue des études byzantines*, 1995, roč. 53, s. 128. Text zrejme vznikol medzi rokmi 1075-1098/99.

⁵⁸ *Menologium Basilii*. Ed. J. P. Migne *Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca*, tom 117. Paris 1864, col. 576.

⁵⁹ THEODOROS SKOUTARIOTES: *Synopsis Chronike*. Ed. N. Sathas: *Mesaioniké bibliotheké*. t. VII. Venezia 1894, s. 108.

⁶⁰ *Lectio Triodii*, col. 1352.

⁶¹ BALTOYANNI, CH.: *The Mother of God in portable Icons*. In: *Mother of God. Representations of the Virgin in Byzantine Art*. Ed. M. Vassilaki. Milano 2000, s. 147.

⁶² DUJČEV, I.: *Miniaturite na Manasievata letopis*. Sofia 1962, s. 23-24. Alexandra Pätzoldová sa domnieva, že táto kompozícia nemôže zobrazovať Herakleia, lebo je v rozpore s písomnými prameňmi. To ale nemusí znamenať, že v čase vzniku ilustrácií neexistovala historická tradícia, ktorú znázorňovali maliari a ilustrátori kroník. PÄTZOLD, A.: *Der Akathistos-Hymnos. Die Bilderzyklen in der byzantinischen Wandmalerei des 14. Jahrhundert*. Stuttgart 1989, s. 74.

⁶³ ANTONIJ Z NOVGORODU: *Kniga palomnik skazanie mest Svjatych vo Caregrade*. Ed. Ch. M. Loparev. In: *Pravoslavnyj palestinskij sbornik*, 1899, roč. 51, s. 21.

dostala do paláca Bukoleon, ktorý ležal pri pobreží Marmarského mora. O dva roky neskôr sa stala súčasťou korunovácie nového latinského cisára Henricha z Flámska. V utorok 20. augusta roku 1206 sa po korunovácii zišiel pred katedrálou dav, ktorý žiadal slúženie liturgie pred ikonou, ako bolo zvykom. Križiakmi dosadený latinský patriarcha Morosini ju však nechcel vydať, kým nezačnú jeho meno uvádzať v modlitbách. Svojím tvrdošíjnym postojom ešte viac popudil konštantínopolské obyvateľstvo proti novým latinským pánom. Frustrovaní zástupcovia ľudu však cudzieho patriarchu neuznávali a uvedenú požiadavku kategoricky zamietli. Do celého sporu sa zamiešali aj Benátčania, ktorí sa chceli ikony zmocniť a odnieť ju do svojej štvrte. Benátsky podesta Marino Zeno sa dožadoval Hodegetrie za každú cenu, avšak patriarcha mu vraj lakonicky odvetil, že si ju môže zobrať, ak ju, pravda, nájde. Morosini sa spoliehal na pevné zámky a tajnú skrýšu, no podestovi viac nebolo treba a poslal svojich mužov do chrámu, aby ikonu zobrali, nech by bola kdekoľvek. Nakoniec ju našli vďaka jednému Grékovi, ktorý im prezradil, kde sa nachádza. Márne hrozil patriarcha interdiktom a exkomunikáciami. Benátčania ikonu chladnokrvne ukradli a odobrali sa s ňou do kláštora Pantokrator, ktorý vtedy okupovali. Nezabránila im v tom ani Morosiniho ochranka, ktorá podestových mužov tlkla palicami po chrbtoch za prizerania sa užasnúťého zhromaždeného davu.⁶⁴

Pápež Innocent III. síce potvrdil exkomunikáciu Benátčanov, avšak na rozdiel od Byzantíncov nebol presvedčený o zázračnej schopnosti Hodegetrie. Rovnako tak neveril, že v obraze prebýva sám Duch Svätý a odmietol jej prehnané uctievanie.⁶⁵ Až do znovuobsadenia Konštantínopola roku 1261 zostala Hodegetria u Benátčanov v kláštore Pantokrator.⁶⁶ Túto skutočnosť dokladajú správy neskorších ruských pútnikov, ktorí navštívili mesto v 14. storočí.⁶⁷

V roku 1261 Byzantínci opätovne ovládli svoje mesto. Vtedajší cisár Michal Palaiologos usporiadal slávnostnú procesiu, počas ktorej opäť otvorili Zlatú bránu, na ktorú zavesili hlavný symbol ochrany Konštantínopola, ikonu Hodegetrie.⁶⁸ Práve do nej vraj cisár Michal vkladal hlavné nádeje do budúcnosti byzantského štátu.⁶⁹

Z obdobia sklonku Byzancie sa zachovali opisy procesie, ktorá sa v Konštantínopole uskutočňovala každý utorok. Malo ju na starosti zvláštne bratstvo kláštora Hodegon, takzvaní služobníci ikony. Takéto bratstvá pôsobili aj v iných konštantínopolských kláštoroch. Kedy vznikali, nie je presne známe. Bezpečne však vieme povedať, že v 11. storočí boli už pevnou súčasťou liturgického života v meste,⁷⁰ tak ako aj utorňajšia procesia, o ktorej sa zmieňujú už západní návštevníci Konštantínopola.⁷¹ V 14. storočí ju podrobne opisuje ruský pútnik Štefan z Novgorodu. Podľa jeho slov „ikonu vynášajú každý utorok..., ikona je veľmi veľká a značne okovaná a pred ňou spievajú krásny spev, zatiaľ čo všetok ľud volá: «Pane zmiluj sa.» [Ikonu] umiestnia na

⁶⁴ WOLF, R. L.: Footnote to an Incident of the Latin Occupation of Constantinople: The Church and the Icon of the Hodegetria. In: *Traditio*, 1948, roč. 6, s. 321.

⁶⁵ INNOCENTIUS III. *Regesta sive epistolae*. Ed. J. P. Migne, *Patrologia Latina* 215, col. 1078A-B.

⁶⁶ R. L. Wolf, Footnote, s. 321.

⁶⁷ Choždenje d'jaka Alexandra v Cargrad, s. 160. Pútnik hovorí, že Hodegetriu namaľoval sv. Lukáš. Počas obrazoborectva bola vraj ukrytá v stene kláštora Pantokrator.

⁶⁸ GEORGIUS ACROPOLITA: *Annales*, c. 88. Ed. I. Bekker, *Constantinus Manasses, Ioel, Georgius Acropolita (Corpus scriptorum historiae Byzantinae)*. Bonn 1837.

⁶⁹ GEORGIUS PACHYMERIS: *De Michaele et Andronico Palaeologis*, v. II. s. 230. Ed. I. Bekker (*Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*). Bonn 1835.

⁷⁰ ŠEVČENKO, N. P.: Servants of the Holy Icon. In: *Byzantine East, Latin West. Studies in Honor of Kurt Weitzmann*. Ed. C. Moss. Princeton 1995, s. 549. Pozri o tom aj OIKONOMIDES, N.: The Holy Icon as an Asset. *Dumbarton Oaks Papers*, 1991, roč. 45, s. 40.

⁷¹ ANONYMUS MERCATI, ed. K. N. Ciggaar, Une description de Constantinople traduite par un pelerin anglais. *Revue des études byzantines*, 1976, roč. 34, IV; ANONYMUS TARRAGONIENSIS, s. 127.

plecia jedného muža, ktorý stojí vzpriamene s rozprestretými ramenami na spôsob ukrižovania. Potom mu zaviažu oči. Strašné čo i len pozrieť, ako ho posúva sem a tam okolo ohradeného priestranstva kláštora a ako veľmi ho dookola točí, takže nevie odhadnúť, kde ho ikona ponesie. Iný zasa preberie ikonu tým istým spôsobom a potom tretí a štvrtý a spolu so zborom kano-narchov spievajú dlhú pieseň a ľud so slzami plače: «Pane zmiluj sa.» Pred ikonou nesú dvaja diakoni vejáre a iní baldachýn. Zvláštny div: siedmi či ôsmi muži ukladajú (obraz) na plecيا jedného a on kráča pri Božej vôli, ako keby neniesol nijaký náklad.⁷²

Na svojej púti vykonanej medzi rokmi 1403-1406 navštívil Konštantínopol aj španielsky vy-slanec Clavijo, ktorý tiež opisuje túto procesiu. Aj on spomína miestnu tradíciu, ktorá pripisuje pôvod Hodegetrie svätému Lukášovi. Hovorí, že bola namaľovaná na drevenej doske štvorcové-ho tvaru. Stála na podstavci a pokrývalo ju strieborné obloženie vykladané drahými kameňmi. Clavijo sa zmieňuje, že každý utorok „obraz vynášajú z chrámu na priľahlé námestie. Je taký ťažký, že ho nesú traja alebo štyria ľudia na kožených remeňoch s hákmi, pomocou ktorých obraz skladajú z miesta. Po jeho vynesení ho postavia v strede námestia a všetok ľud sa začína pred ním modliť s plačom a stonmi. Keď sa všetci zhromaždia, objaví sa starec a modlí sa pred obrazom. Potom ho zoberie a ľahko zdvihne nahor, akoby nič nevážil, a odnesie ho do kosto-la. Vskutku je to zázrak, ako len môže jeden muž zdvihnúť takú veľkú hmotnosť. Hovoria, že okrem tohto nikto iný nemôže obraz zdvihnúť, pretože on pochádza z Bohom vyvoleného rodu a (preto) ho môže zdvihnúť. Počas niektorých sviatkov v roku tento obraz prenesú do kostola Božej Múdrosti s veľkou slávou, pretože ľud ho osobitne uctieva.“⁷³

Posledné detailné svedectvo podáva ďalší Španiel Petro Tafur, ktorý navštívil Konštantíno-pol v roku 1437. Tafur opisuje ikonu i ceremóniu takto: „Je namaľovaná na kameni a spolu s rámom a podstavcom váži, ako hovoria, niekoľko centov. Vcelku je taká ťažká, že ju nevládze dvihnúť šesť mužov. Každý utorok sem príde zo dvadsať mužov oblečených v dlhých červených plátených rúchach, ktoré zakrývajú hlavu na spôsob poľovníckeho odevu. Títo muži pochádzajú z osobitného rodu a len oni smú vykonávať túto službu. Počas veľkej procesie prichádzajú muži, ktorí sú takto odetí, jeden za druhým, a kto chce, zdvihne obraz tak ľahko, akoby vážil len jednu uncu. Nosič si ju potom vezme na plecيا a spolu s ostatnými vychádza za spevu na veľké námestie a kráča s ňou z jedného konca na druhý päťdesiatkrát okolo námestia. Pri upriamení pohľadu na obraz sa zdá, ako by sa vznášal nad zemou. Keď sa (obraz) opäť uloží, príde iný a vezme ho rovnakým spôsobom na plecيا a potom ďalší a takýmto spôsobom štyria či piati z nich prejdú za deň. V tomto dni sa koná na námestí trh a schádza sa veľký dav a duchovenstvo berie vatú, ktorou sa dotýka obrazu a rozdáva ju medzi zhromaždený ľud. Potom, ešte počas procesie, obraz vrátia na pôvodné miesto. Keď som bol v Konštantínopole, nevynechal som jediný deň, v ktorom tento obraz vystavovali, pretože je to bezpochyby veľký zázrak.“⁷⁴

No nielen slová očitých svedkov vypovedajú o tejto slávnosti. Do dnešných čias sa zachovalo aj niekoľko vyobrazení, zväčša na freskách pravoslávnych kostolov na územiach dnešného Srbska, Macedónska a Grécka.⁷⁵ V Markovom kláštore v dnešnom Macedónsku môžeme dokonca vidieť postavu zohnutú do pravého uhla, na ktorej chrbte spočíva obrovský tabuľový obraz Bohorodičky. Nosičovi vidieť len špičky nôh a hlavu, pretože ho celého zakrýva ozdobná látka. Pri

⁷² ŠTEFAN Z NOVGORODU, s. 37.

⁷³ R. GONZÁLES DE CLAVIJO: *Embassy to Tamerlane 1403-1406*, trans. G. Le Strange London 1928, s. 84-85.

⁷⁴ PETRO TAFUR: *Travels and Adventures*, trans. M. Letts London 1926, s. 141-142.

⁷⁵ Sumárne k týmto maľbám najnovšie A. Pätzold, *Akathistos-Hymnos*, s. 42; pozri tiež ŠEVČENKO, N. P.: *Servants of the Holy Icon*, in: *Byzantine East, Latin West. Studies in Honor of Kurt Weitzmann*. Ed. C. Moss. Princeton 1995, s. 551.

takomto spôsobe nesenia sa vskutku mohlo zdať, že ikona sa pohybuje sama, ako nám sprostredkoval už citovaný Petro Tafur.⁷⁶ Na freske z kostola Dečani sú zasa okolo ikony zoskupení najvyšší civilní a duchovní hodnostári, pravdepodobne srbský cár Štefan Dušan s rodinou.⁷⁷

V roku 1422 obľahli Konštantínopol armády osmanského sultána Murada II. Zo správy mnícha Jozefa Bryennia vieme, že ikonu v tom čase vybrali z jej obvyklého miesta uloženia a slávnostne niesli po obvode mestských hradieb.⁷⁸ Najväčší zázrak však opätovne spôsobila sama Bohorodička, ktorá sa v rozhodujúcom momente útoku sama zjavila na hradbách, aspoň podľa byzantského historika Ionanna Kanana.⁷⁹

Posledné veľké chvíle zažila Hodegetria počas útoku osmanských Turkov v roku 1453. Podobne ako pri prvom obliehaní Konštantínopola Avarmi obyvatelia usporiadali slávnostnú procesiu v predvečer rozhodujúceho útoku. Očítý svedok obliehania, historik a cisársky sekretár Georgios Sfrantzes spomína vo svojich pamätiach, že sa v meste pred záverečným útokom uskutočnila veľká liturgická slávnosť. Počas nej niesli klerici sväté a uctievané ikony, zatiaľ čo sa ľud za spevu *Kyrie eleison* dovoľával Božej priazne.⁸⁰ Aj podľa latinského arcibiskupa Leonarda z ostrova Chios niesli ľudia ikony po hradbách a uliciach mesta.⁸¹ Ikona Hodegetrie sa však výslovne spomína až v diele byzantského historika Duku, podľa ktorého sa pred začiatkom obliehania nachádzala najskôr v cisárskom paláci a potom v kláštore Chora v blízkosti theodoziánskych hradieb, kde sa odohrávali početné litánie.⁸² Niekoľko dní pred definitívnym pádom mesta ikonu niesli v slávnostnej procesii, ako o tom informuje ďalší z historikov, Michael Kritobulos.⁸³ Počas procesie však Hodegetria náhle vypadla nosičom z rúk a padla na zem údajne bez akejkoľvek príčiny. Až po nejakom čase zhromaždený dav spoločným úsilím opätovne vyložil ikonu na plecía nosičov. Vzápätí sa však spustil prudký lejak, ktorý znemožnil ďalší chod procesie. Kritobulos písal o týchto udalostiach s časovým odstupom. Navyše do istej miery nadržiaval svojmu novému pánovi, sultánovi Mehmedovi II.⁸⁴ Nemožno sa preto čudovať, že tieto zlovestné úkazy pokladal za predzvesť dobytia mesta Turkami. A táto predzvesť sa mala čoskoro naplniť. Onedlho, 29. mája 1453, neporaziteľné mesto definitívne padlo. Po jeho dobytí vtrhla do kláštora Chora skupina janičiarov a rozťala Hodegetriu na štyri kusy.⁸⁵ Ochrankyňa už viac nepreukázala svoju zázračnú moc, hoci sa k ikone pred začiatkom obliehania modlili veriaci, ktorí jej pripisovali magické pôsobenie už počas avarskeho útoku v roku 626.⁸⁶

Ako to už pri takýchto predmetoch býva, nebeská aura kultového predmetu sa preniesla na iné ikony, ktoré sa dnes nachádzajú na mnohých miestach Európy. Osadenstvo mnohých významných kostolov v Taliansku, medzi nimi aj katedrály sv. Marka v Benátkach, je presvedčené,

⁷⁶ ŠEVČENKO, N. P.: *Icons in the Liturgy*. *Dumbarton Oaks Papers*, 1991, roč. 45, s. 49; A. Pätzold, *Akathistos-Hymnos*, s. 15 a s. 42.

⁷⁷ K tomuto vyobrazeniu pozri A. Pätzold, *Akathistos-Hymnos*, s. 42.

⁷⁸ JOSEF BRYENNIIOS: *Eucharisterios eis ten Theotokon*. Ed. E. Boulgaris, *Joséf monachou tou Bryenniou ta eurethen-ta II*. Leipzig 1768, s. 409.

⁷⁹ IOANNES CANANUS: *Narratio*. Ed. I. Bekker, *Georgius Phrantzes, Ioannes Cananus, Ioannes Anagnostes*. Bonn 1828, s. 478.

⁸⁰ GEORGIOS SFRANTZES, VII.2. Ed. I. Bekker (*Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*), Bonn 1838.

⁸¹ LEONARDUS CHIENSIS: *Historia Constantinopolitanae urbis a Hahumete II Captae*. Ed. J. P. Migne, *Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca*, 159, col. 936C.

⁸² DUCAS, *Historia Turco-Bizantina 1341-1462*. Ed. V. Grecu, SB 1. București 1958, XXXVIII.10.

⁸³ Kritobulos síce ikonu nenazýva jej menom, ale niet dôvodu pochybovať, že išlo o Hodegetriu.

⁸⁴ MICHAEL CRITOBULUS, *Historiae*. Ed. D. R. Reinsch, CFHB 22, Sber. Berlin 1983, I.45.1; NICOL D. M.: *Immortal Emperor. The Life and Legend of Constantine Palaiologos, Last Emperor of the Romans*. Cambridge 1992, s. 66.

⁸⁵ DUCAS, *Historia Turco-Bizantina*, XXXIX.15.

⁸⁶ DUCAS, *Historia Turco-Bizantina*, XXXVI.4.

že vlastní pravú Hodegetriu. Podľa legendy sa za ňu pokladá aj najslávnejší z poľských obrazov Bohorodičky, ikona Panny Márie z Częstochowej.⁸⁷ Ešte aj v súčasnosti sa v kláštore svätého Dionýzia na hore Athos nachádza takzvaná Panagia Myrovlitissa, ikona, ktorej sa pripisuje záchrana mesta počas avarského obliehania.⁸⁸ Ikona má však s touto udalosťou sotva niečo spoločné, dokonca typologicky ani nezodpovedá Hodegetrii. Legenda a s ňou spojený zázrak však ovplyvňujú ľudskú myseľ oveľa viac než konkrétny materiálny objekt.⁸⁹ Tradícia víťazí nad históriou, príbeh nad hmotným artefaktom. Príbeh zachytený v legende je večný, pretože odzrkadľuje ľudské túžby a vieru v nadpozemský zázrak, ktorého splnenie sa opätovne očakáva.

Constantinople, Tradition of the Avar Siege in 626 and Sacred Relics

Martin Hurbanič

The Avar siege of Constantinople was one of the most important events in the history of the Byzantine empire and particularly its capital. The presented study deals with the history of liturgical objects which were considered to be a part of the sacred arsenal of Constantinople during the Avar siege in 626. The eye-written sources, however, reveal that it was only an acheiropoietos (not-hand-made) portrait of Christ which was used in the liturgical procession during the Avar's attack. Other famous relics (True Cross, Virgin's robe/weil and icon of Hodegetria) were carried in the procession only in the later sieges of Byzantine capital. Their use during the Avar siege is according to author only a product of the later Byzantine hagiography.

⁸⁷ R. L. Wolf, Footnote, s. 328.

⁸⁸ MEINARDUS, O. F. A.: Interpretations of the Wallpaintings of the Siege of Constantinople. *Oriens Christianus* 56, 1972, s. 177.

⁸⁹ Podobné praktiky a význam ikon z pohľadu ohrozenia nepriateľmi sú dobre doložiteľné aj z nášho prostredia. V tejto súvislosti pozri ŽEŇUCH, P.: Medzi Východom a Západom. Byzantsko-slovanská tradícia, kultúra a jazyk na východnom Slovensku. Bratislava 2002, s. 112n.

TERÉZIA RONČÁKOVÁ*

Štýlové presahy v náboženskej publicistike

RONČÁKOVÁ, T.: Stylistic overlaps in religious journalism. *Slavica Slovaca*, 44, 2009, No. 2, pp. 119-147. (Bratislava)

This article deals with the distinctive stylistic features in texts covering religious topics written in newspaper-journalism style – i. e. texts, which also represent religious style. The article examines how the exogenous styles specifically affect these texts, and, within the given research environment, attempts to identify the patterns of rhetorical, educational and official style, or even biblical style, if this particular secondary style subordinated to the religious style is to be considered separately. The analysis evaluates individual exogenous stylistic features – from pathos, to didactic expression, to distinct intertextuality – and assesses the impact such features may have on the strengthening or weakening of the journalistic functions of the examined texts.

Journalistic style, religious style, rhetorical style, official style, educational style.

V slovenskej jazykovede sa už dlhšie vedie diskusia o tzv. náboženskom štýle,¹ resp. o náboženskej komunikačnej sfére.² Ide o komplexnú otázku, pri ktorej riešení môžu pomôcť výskumy hraničných štýlových oblastí, bohatých na kontakty s inými štýlmi a na hybridizačné javy. Jednou z takých oblastí je náboženská publicistika, čiže prienik publicistického a náboženského štýlu (ak prijmeme tento pojem ako pracovný).³

Náš výskum prieniku náboženského a publicistického štýlu sa opiera o jeden ročník sekulárnych i náboženských periodík. Popri iných javoch sme si všimli štýlové presahy, ktoré sme vybadali v troch hlavných oblastiach: v presahu rečníckeho, administratívneho a náučného a napokon biblického štýlu.⁴ Svoje postrehy dokumentujeme príkladmi zo skúmaných periodík, ktorými boli Katolícke noviny (KN), Evanjelický posol spod Tatier (EPST), servis tlačovej agentúry SITA a denníky vychádzajúce v roku 2000.

* Mgr. Terézia Rončáková, PhD., Katolícka univerzita v Ružomberku, Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok.

¹ Pozri: MISTRÍK, Jozef. Náboženský štýl. In: *Studia Academica Slovaca*. 20. Ed. Jozef Mistrík. Bratislava : Alfa 1991, s. 163-175; KOČIŠ, František: Východiská konštituovania náboženského štýlu v súčasnej spisovnej slovenčine. In: *Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Tyrnaviensis*. Zborník Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity. Séria A – humanitné vedy. Ed. Pavol Hic. Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity 1998, s. 19-28.

² Pozri: MLACEK, Jozef: Náboženská komunikačná sféra a sakrálny štýl. In: *Jazyk v komunikácii*. Ed. Sibyla Mislovičová. Bratislava : Veda 2004, s. 45-53.

³ Ako sme konštatovali v iných prácach venovaných osobitne náboženskému štýlu (pozri najmä RONČÁKOVÁ, Terézia: *Prienik náboženského a publicistického štýlu I. Keď chce cirkev hovoriť mediálnym jazykom*. Ružomberok : FF KU v Ružomberku 2009. 180 s.), prikláňame sa k prierezovému chápaniu tzv. náboženského štýlu, a teda k vhodnejšiemu výrazu náboženská komunikačná sféra. Na tomto mieste však zachováame vžitejší výraz *náboženský štýl* ako pracovný, pričom ho synonymne stotožňujeme s religióznym štýlom.

⁴ Pri takomto pomenovaní jednotlivých štýlov vychádzame z klasifikácie J. Mistríka, ktorý popri základných štyroch (subjektívnych a objektívnych) štýloch – hovorovom, administratívnom, umeleckom a náučnom – rozlišuje aj trojicu subjektívno-objektívnych štýlov – publicistický, rečnícky a esejistický a k týmto funkčným jazykovým štýlom prikladá bohatý zoznam tzv. sekundárnych štýlov, kde môžeme nájsť aj štýl biblický.

Presah rečníckeho štýlu

Rečnícky štýl zasahuje náboženskú publicistiku veľmi výrazne, a to z dôvodov objektívnych (historický pôvod náboženského štýlu je v rečníctve) aj subjektívnych (autormi novinových textov sú často kňazi a biskupi, zvyknutí kázať). Vplyv rečníctva možno pozorovať i v príspevkoch čitateľov a neprofesionálnych prispievateľov, ktorým omšová kázeň často poskytuje takmer jedinú možnosť stretnutia sa s náboženským štýlom.

Objektívne dôvody presahu rečníckeho štýlu do náboženského už rozpracovala napr. M. Makuchowska,⁵ ktorá pokladá kazateľstvo za kolísku náboženského štýlu, a súčasný vplyv kazateľských prvkov na ďalšie prejavy náboženského štýlu zdôvodňuje aj ich spoločnými koreňmi. Homiletika, čiže náboženská rétorika sa podľa M. Makuchowskej koncom 19. storočia oddelila od svetskej rétoriky, čo vyplynulo z rozdielnosti náboženského a svetského obsahu. Kým svetský obsah sa podriaďoval pravidlám krasorečníctva, náboženský stál nad nimi. No, ako konštatuje M. Makuchowska, treba napriek tomu venovať náležitú pozornosť teoretickým otázkam, pretože „učenie Cirkvi má byť nielen poznané, ale aj prijímané ľuďmi tak, aby malo reálny vplyv na ich životné postoje.“⁶

Publicistický štýl preberá pri spracúvaní náboženských tém z rečníckeho štýlu najmä tie prvky, ktoré v novinárskych prejavoch pôsobia pateticky a nadnesene. Súvisí to aj s operatívnosťou rečníckeho štýlu podľa výrazovej sústavy F. Mika,⁷ ktorý svoje základné funkčné štýly (hovorový, umelecký, vedecký a rokovací) umiestňuje medzi osi ikonickosť – operatívnosť, pojmovosť – zážitkovosť. Za hlavnú deliacu čiaru pritom pokladá os medzi ikonickosťou a operatívnosťou, pričom prvá vlastnosť podľa neho zahŕňa vyjadrovací aspekt, smerujúci od jazyka ku skutočnosti, ktorá sa jazykom vyjadruje. Operatívnosť zahŕňa komunikačný aspekt, čiže vzťah od podávateľa k prijímateľovi. Pri rečníckom štýle je zrejماً druhá „elementárna kvalita“,“⁸ ku ktorej „pristupujú ďalšie, špeciálnejšie kvality, až napokon vzniká komplexná výrazová kvalita – štýl.“⁹ Medzi základnými štyrmi funkčnými jazykovými štýlmi F. Mika nedostal miesto rečnícky štýl, zrejme by sa však zaradil k najbližšiemu rokovaciemu štýlu¹⁰ ohraničenému pólmi operatívnosť a pojmovosť.

Operatívnosť znamená orientáciu na komunikačného partnera, úsilie o čo najpriamejší kontakt s ním, persuzívny zámer. Realizuje sa napríklad prostredníctvom zvolacích a želacích viet a rozličných rečníckych figúr, predovšetkým prostredníctvom opakovania, gradácie, kontakto- vých prostriedkov, rečníckych otázok, paralelizmu a apostrofy.

Niektoré rečnícke prostriedky

Opakovacie figúry. Rečnícke figúry sú po vetnej modalite druhým najvýraznejším prejavom vplyvu rečníckeho štýlu na publicistický štýl v jeho prieniku so štýlom náboženským.

⁵ MAKUCHOWSKA, Marzena: Styl religijny. In: Przewodnik po stylistyce polskiej. Ed. Stanisław Gajda. Opole : Drukarnia Wydawnictwa Św. Krzyża w Opolu 1995, s. 449-459.

⁶ M. Makuchowska, c. d., s. 50-51.

⁷ MIKO, František: Od epiky k lyrike. Tatran : Bratislava 1973, s. 36-37.

⁸ MIKO, František: Estetika výrazu. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1969, s. 18-19.

⁹ Tamtiež.

¹⁰ V tejto súvislosti je zaujímavé, že hoci štyri základné štýly F. Mika sú viac-menej totožné so štýlovým jadrom J. Mistrika alebo J. Findru, tento autor používa mierne odlišné pomenovania a namiesto klasických štýlov – hovorový, administratívny, umelecký, náučný – hovorí o hovorovom, rokovacom, umeleckom a vedeckom štýle, pričom pojem rokovací štýl je podstatne bližšie k rečníckemu ako administratívny, čo možno pokladať za čiastočné uznanie rečníckeho štýlu v jeho jednej podobe.

T. Žilka¹¹ definuje figúry ako odchýlky od bežného vyjadrovania s estetickou funkciou. Ako také by sa v prostredí publicistiky mohli uplatniť v beletrizovaných prejavoch. V skúmaných náboženských periodikách sme sa však s nimi stretávali prevažne v analytických textoch, ktoré však nemali čisté žánrové črty ustálené žurnalistickou teóriou aj praxou, ale boli skôr hybridmi novinárskych a rečníckych prejavov. Možno to pokladať aj za prejav ekvipolentného vzťahu medzi opozitnými vlastnosťami, ktoré podľa J. Findru charakterizujú viaceré funkčné štýly vrátane rečníckeho, pričom sa navzájom nevylučujú. „Na úrovni výrazu sa to prejavuje preferovaním štýlém v rozmedzí pólov nociónálnosť – emocionálnosť, čím autor reaguje aj na pohyb od objektívnosti k subjektívnosti (sugestívnosť, názornosť, presvedčacia a propagačná funkcia, persuazívnosť).“¹²

Medzi najčastejšie rečnícke figúry patrí estetizujúce opakovanie. Podľa J. Findru je „základným prostriedkom ozdobnosti, ale aj zreteľnosti a významovej priezračnosti rečníckeho prejavu.“¹³ V náboženskej publicistike sa využíva pomerne často, najmä v anaforickej podobe. Anaforu môžeme nájsť na malej ploche rozvitej vety – *Vzácné slová Ježiša, vzácny prípad prvého pohana – kresťana.* (Kafarnaumský stotník a jeho sluha. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 1, s. 8), súvetia – *Určite sa vyskytne množstvo nástrah, ktoré musia predvídať, veľa priepastí, ktoré musia obísť, mnoho pokušení, ktorých sa musia vystríhať.* (TARČINSKÁ, Lenka: Hospodine pomáhaj ... In: EPST, 2000, roč. 90, č. 13, s. 3) alebo niekoľkých za sebou nasledujúcich krátkych viet – *Učme sa veriť v slnko: vždy svieti, hoci ho práve nevidíme. Učme sa veriť v Boha, aj keď sa nám zdá, že mlčí. Učme sa veriť v lásku, aj keď je skrytá pred našimi očami.* (JARAB, Jozef: Petrov proces premeny. In: KN, 2000, roč. 115, č. 12, s. 12)

Inokedy sa opakovanie realizuje na širšom priestore viacerých súvetí – *Nie je predsa možné, aby všetky veľkonočné kázne, ktoré odzneli v minulosti a znejú dnes, boli prázdne reči. Nie je možné, aby sa dali ľudia temer dve tisícročia klamať. Nie je možné, aby kázanie o živom Kristovi podmaňovalo ľudské srdcia, keby bolo prázdne.* (LACKO, Ján: Čo je prázdne. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 16-17, s. 4), alebo dokonca viacerých odsekov: *Viem, že slávim nedeľu, keď v nej harmonicky rozviním vnútornú radosť, svoju vďaku, chválu a slávu Pánovi môjho života. // Viem, že slávim nedeľu, ak je naplnená láskou a mojim záujmom o blízkych, o všetkých bratov a sestry, ale konkrétne o chorých, starých, trpiacich ... // Viem, že slávim nedeľu, ak ju prežijem v spoločenstve rodiny, pri spoločnom obede, za ktorý nezabudnem poďakovať ... // Viem, že slávim nedeľu, ak pookrejem na duši i na tele aktívnym oddychom. // Viem, že slávim nedeľu, keď ... // Ako slávim nedeľu?* (JARAB, Jozef: Ako sláviť nedeľu ... In: KN, 2000, roč. 115, č. 10, s. 10)

Takto poňatá anafora sa zvyčajne spája s významovo veľmi nahusteným textom, ktorý si vyžaduje množstvo krátkych odsekov: *Darom je pre nás Ježišovo slovo. Okúsme jeho upokojujúcu silu. // Darom je Ježišova pomoc. Otvorme sa jej. // Darom je pre nás Ježišova istota víťazstva. Prijmime ju. // Zostáva nám povinnosť zvíťaziť nad totalitou zloby v nás ... // Toto víťazstvo je naším darom životu, svetu, osobne nám – pre prítomnosť i budúcnosť.* (JARAB, Jozef: Darom je ... In: KN, 2000, roč. 115, č. 5, s. 10)

Autori náboženských novinárskych prejavov využívajú aj ďalšie opakovacie figúry. V sledovanom období a v sledovaných periodikách sme sa stretli napríklad s epizeuxou, čiže s opakovaním výrazu za sebou: „Dovoľte deťom prichádzať ku mne a nebráňte im ...“ *To je oslovenie pre väčšinu mladých rodín, mladých rodičov.* (Budujme spoločne živý cirkevný zbor. In: EPST,

¹¹ ŽILKA, Tibor: Poetický slovník. Bratislava : Tatran 1984. 376 s.

¹² FINDRA, Ján: Štylistika slovenčiny. Martin : Osveta 2004, s. 195-196.

¹³ Tamtiež, s. 197.

2000, roč. 90, č. 1, s. 2) alebo so zmiešaným opakovaním viacerých výrazov na základe rozličných vzorcov utvárajúcich zaujímavý celok: *Čo môže moderného človeka k Nemu priťahovať? Moderný človek si kladie otázku o pôvode sveta – to je náboženská otázka. Kladie si otázku o ciele, zmysle sveta a vlastného života – to je náboženská otázka. Aj moderný človek si kladie otázku o smrti, jej zmysle, ako ju zvládnuť dôstojným spôsobom – to je tiež náboženská otázka. Kladie si otázku o mravných zásadách, ktorým by mohol podriaadiť svoje konanie a správanie – aj to je náboženská otázka.* (GREŠO, Ján: Prišlo naše svetlo. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 1, s. 11)

Opakovacie figúry sa často spájajú s ďalšími figúrami a prostriedkami posilňujúcimi ich estetickú a expresívnu funkciu. Spolu s opakovaním sa môže vyskytovať napríklad pleonazmus založený na redundancii, ktorý dosahuje zdôraznenie motívu a posilnenie výpovede hromadením synonym: *Potrebujeme takéto srdce, potrebujeme takýchto ľudí. Človek jednoducho nemôže a nemá zabudnúť, že má srdce, lebo by sa svet mohol stať ľahko tvrdým a beznádejným, nemal by zabudnúť, že tu bol niekto, kto chcel naše nové srdce podporiť tým, že nechal prebodnúť svoje, lebo by sa nám mohlo stať, že prestaneme vidieť v ľuďoch ľudí. Nemal by zabudnúť, že sám princíp života, ktorým je Boh, nemožno lepšie vystihnúť ako slovami: ten, ktorý má Srdce, lebo to je pre nás najlepši návod na život.* (CIBIRA, Peter: Potrebujeme také Srdce. In: KN, 2000, roč. 115, č. 2, s. 4)

Medzi ďalšie rečnícke figúry s obľubou uplatňované v náboženskej publicistike patrí paralelizmus, čiže opakovanie podobných syntaktických konštrukcií, a to aj v rámci nadvetných celkov. Spadajú poden už spomínané opakovacie figúry, najmä anafora, vyskytuje sa však aj v iných podobách, napríklad v rámcovej konštrukcii založenej na rovnakom úvode a závere: *Pripojme sa počas Veľkonočných sviatkov k 1,5 miliarde kresťanov, ktorých vtedy spája veľká radosť zo vzkriesenia nášho Pána a Spasiteľa Ježiša Krista. // Pripojme sa teda k 1,5 miliarde kresťanov na svete, ktorých počas Veľkonočných sviatkov spája veľká radosť zo vzkriesenia nášho Pána a Spasiteľa Ježiša Krista.* (LACKO, Ján: Čo je prázdne. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 16-17, s. 4)

Gradácia. Opakovanie môže poslúžiť aj na gradovanie zakončené napríklad zvolaním: *On je ten, ktorého očakávali národy. On je ten, ktorý prišiel na svet z lásky k nám a stal sa poslušným až na smrť na kríži. Tu niet čo pochybovať!* (K sviatku svätej rodiny. Z pastierskeho listu spišských biskupov. In: KN, 2000, roč. 115, č. 2, s. 5)

Gradácia je po opakovacích figúrach ďalším frekventovaným rečníckym prostriedkom v náboženských publicistických prejavoch. Často sa spája s inými estetizujúcimi prvkami, ako napríklad s historickým prezentom: *Ale v Getsemanskej záhrade v Ňom rastie úzkosť. Hoci je len pár krokov od svojich učeníkov, cíti sa veľmi osamelý. Je na vrchole smrteľného zápasu a Jeho modlitba je čoraz nástojčivejšia.* (ZATKOVÁ, Zuzana: Tajomstvo nášho vykúpenia. In: KN, 2000, roč. 115, č. 16-17, s. 1)

Inokedy gradáciu autor buduje na pozadí expresívnej vetnej modality: *Ľudská nenávisťná zvrátenosť používajúca všetky spôsoby a prostriedky nezastaví sa pred ničím, preto sa ani nemôže kochať v inom, než vo vedomí pravdy pribitej na kríži! Nemôže mať ani inú odmenu! Dlho to uspokojenie vydrží? Chvilu, kým zasa nenájde niekoho, proti komu sa oborí.* (MIDRIAK, Ján: Čo urobím s Ježišom? In: EPST, 2000, roč. 90, č. 20, s. 14)¹⁴

Kontaktové prostriedky. Ako sme už uviedli v súvislosti so zaradením rečníckeho (a v tomto prienikovom prípade aj publicistického a náboženského) štýlu na pól operatívosti vo výrazovej schéme F. Mika, rečnícke figúry sa v publicistických textoch najčastejšie využívajú na nadviazanie čo najpriamejšieho kontaktu s čitateľom, ktorého autor často stavia do pozície spo-

¹⁴ Gradácii ako sprievodnému znaku, prípadne cieľu expresívnej vetnej modality sa podrobnejšie venujeme na inom mieste.

lutvorcu svojho textu, využívajúc dialogické prvky s uplatnením prvej a druhej slovesnej osoby. Ide o štylizovaný kontakt s kolektívnym adresátom, ktorým sa podľa J. Findru môže potenciálne dialogizovať východisková rečnícka monologickosť.¹⁵

Apelový účinok posilňujú priame oslovenia čitateľa typu *milí bratia a sestry, milí priatelia* a pod.: *Cítíme, bratia a sestry, zodpovednosť za tieto časy, v ktorých žijeme, aj pred Bohom? Aj pred budúcnosťou Slovenska? Alebo chceme žiť len tak zo dňa na deň a nemyslíme na to, aký to zoberie koniec?* (TONDRA, František: *Vždy verný Cirkvi*. In: KN, 2000, roč. 115, č. 9, s. 3)

Na aktivizovanie čitateľa slúžia ďalej výrazy na povzbudenie pozornosti: *Všimnime si však, že kresťanské učenie o Najsvätejšej Trojici nepochádza zo špekulácií o Bohu, ani z filozofického snaženia zistiť, aký je pôvod toho, čo jestvuje, ale vyplynulo z dejinnej danosti, z historickej skúsenosti.* (FERKO, Pavol: *Vyznanie viery*. In: KN, 2000, roč. 115, č. 7/Príloha, s. III) Ako uvádza J. Mistrík, tieto návestné výpovede sa v rečníckom štýle veľmi využívajú a „stimuluje sa nimi zvýšená pozornosť.“¹⁶

Popri bežných osloveniach charakterizujú náboženský štýl oslovenia duchovných bytostí sprevádzané rozličnými patetickými prívlastkami. Priame oslovenia Boha sú v publicistickom prostredí zriedkavé, no vyskytujú sa tu, dokonca aj v spravodajstve: *Pane Bože, medzi Duchu Svätého pomáhaj v dobrom diele ďalej.* (TÓTH, Ivan: *Požehnaná história nového druhu kňazských konferencií*. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 3, s. 6) Tento prostriedok je prirodzene častejší v analytických a beletrizovaných novinárskych prejavoch: *Taký oheň nám pošli, Pane!* (KRAMER, Radimír: *Anketa 2000*. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 5, s. 13); *Nadprirodzená Trojica, nekončne božská a dobrá, strážkyňa Božej múdrosti kresťanov, doved' nás nad svetlo a za všetko neznáme až k najvyššiemu vrcholu – mystickému zmyslu Písma.* (Ján Pavol II.: *Začiatok a naplnenie dejín spásy*. In: KN, 2000, roč. 115, č. 5, s. 7) Obrátenie sa priamo na Najvyššieho môže tvoriť aj efektný záver úvodníka: *Vďaka Ti, Bože, za Teba samého!* (ŽILA, Milan: *Pred eucharistickým Kristom*. In: KN, 2000, roč. 115, č. 8, s. 1)

Oslovenie neprítomnej osoby predstavuje osobitnú rečnícku figúru – apostrofu, ktorú v náboženskej publicistike môžeme nájsť aj vo vzácné čistej podobe: *Ty si Kristus, Syn živého Boha! Cirkev teba, Syn Boží, na úsvite tretieho tisícročia pozdravuje! Teba, ktorý si prišiel na svet, aby si zvíťazil nad smrťou! Prišiel si dať ľudskému životu svetlo prostredníctvom evanjelia. Cirkev ťa pozdravuje a spolu s tebou chce vojsť po Jubilejnom roku do tretieho tisícročia. Ty si naša nádej! Ty jediný máš slová večného života! Ty, ktorý si prišiel v betlehemskej noci, ostaň s nami! Ty, ktorý si Cesta, Pravda a Život, ved' nás! Ty, ktorý si prišiel od Otca, priveď nás k nemu v Duchu Svätom po ceste, čo iba ty sám poznáš a ktorú si nám zjavil, aby sme mali život a aby sme ho mali v hojnosti! Ty, Kriste, Syn živého Boha, buď pre nás bránou! Buď pre nás pravou bránou, ktorú symbolizuje tá, čo sme v dnešnú noc slávnostne otvorili! Buď pre nás Bránou, ktorá nás uvedie do tajomstva Otca! Daj, aby nikto neostal vylúčený z jeho objatia milosrdenstva a pokoja!* (Ján Pavol II.: *Daný je nám Syn*. In: KN, 2000, roč. 115, č. 2, s. 7) V tomto prípade apostrofu podčiarkuje hojné využívanie druhej slovesnej osoby a opakovania.

Pri analýze priameho oslovovania čitateľa i duchovných bytostí je prirodzené predpokladať výskyt archaického vokatívu, typického pre náboženský štýl v modlitbových a obradových textoch. Podľa nášho pozorovania však tento náboženský prvok do publicistického štýlu výraznejšie neprenikol. Možno sa s ním stretnúť skôr v citovaných výrazoch (*Synu, odpúšťajú sa ti*

¹⁵ Porov. J. Findra, c. d., s. 195.

¹⁶ MISTRÍK, Jozef: *Štylistika*. 3. doplnené vydanie. Bratislava : Media Trade – SPN 1997, s. 480.

hriechy) a v osloveniach Boha (*Pane, Bože, Otče, Duchu Svätý, Kriste, Ježišu*), vyskytujúcich sa najmä v materiáloch modlitbového charakteru. V evanjelickom prostredí sa používa nespisovný tvar *Ježiši* prevzatý z češtiny. U katolíkov je vokatív zaužívaný ešte pri slávnostnom úctivom oslovovaní pápeža: *Vaša Svätosť, sme veľmi radi, že nám neohrozene a presvedčivo ukazujete pravdu o živote a pozývate budovať kultúru života. ... Svätý Otče, povzbudení týmto dnešným prijatím, prednášame vám želanie, ktoré je ukryté v našich srdciach.* (BALÁŽ, Rudolf: Chceme hľadať cestu zmierenia. In: KN, 2000, roč. 115, č. 12/Príloha, s. VI)

Pátos. Medzi základné charakteristiky náboženského štýlu zakotvené v povedomí verejnosti ako typický prvok religióznych prejavov patrí patetickosť. „Najvýraznejšou črtou náboženského štýlu je jeho hymnickosť a s ňou spojená emocionálnosť, patetickosť a pompéznosť,“ konštatuje J. Mistrík.¹⁷ F. Kočiš,¹⁸ ktorý mu pri charakteristike náboženského štýlu oponuje vo viacerých bodoch, už patetickosť tak nez dôrazňuje a nevzťahuje ju na plochu celého štýlu – jej prvky spomína len v súvislosti s chrámovým prostredím ako jedným zo základných štýlotvorných prostriedkov náboženského štýlu: „Prostredie kostola je duchovne povznášajúce, bezprostredne stavia veriaceho človeka do kontaktu s Bohom, s celým nadzemským svetom, a tak i jeho rečový prejav je sústredenejší, slávnostnejší, precitenejší, a to o to viac, že v kostole zvyčajne nie je sám, je súčasťou Božieho ľudu, zhromaždenia veriacich, ktorému predsedá kňaz.“¹⁹

Vzhľadom na naše skúmanie náboženského štýlu v periodickej tlači sa prikláňame skôr k zdržanlivejšiemu prístupu k pátosu ako charakteristickej črte náboženského štýlu, pretože predpoklad vysokého výskytu adjektív v tvare superlatívu a ďalších prejavov pátosu a nadnesenosti na lexikálnej úrovni slova sa nám nepotvrdil. Neznamená to však úplnú absenciu týchto výrazových prostriedkov náboženského štýlu v prostredí žurnalistiky. V nasledujúcej časti uvedieme aj príklady na patetické vyjadrovanie s využitím lexikálnych prvkov. Popri jednotlivých slovách (adjektívach) sme sa v náboženskej tlači stretli s patetizujúcimi slovnými spojeniami a rozsiahlejšími výrazmi.

Osobitnú pozornosť budeme venovať nadnesenosti ako nepatričnému prvku v spravodajstve, kde sa vyskytuje vo forme hodnotiacich adjektív, vyzdvihujúcich konštatovaní a komentatívnych vsuviek, ktoré podľa žurnalistickej teórie do spravodajstva nepatria. Na úrovni slova sa pátos v náboženskom štýle prejavuje predovšetkým používaním nadnesených adjektív a ich ohýbaním do najvyšších tvarov stupňovania (superlatív, elatív). Práve vysoká frekvencia týchto adjektívnych tvarov najmä v modlitbových a piesňových prejavoch religiózneho štýlu zabezpečila pátosu výsadné postavenie vo všeobecnom povedomí o charakteristikách duchovne ladeného textu. Dokazujú to napríklad desiatky príkladov na prívlastky s predponou *pre-*, ktoré sme našli už v prvej stovke piesní v Jednotnom katolíckom spevníku: *presvätý, prevelebný, predrahý, preslávnny, preblahý, prekrásny, premilý, prevznešený* a ďalšie v typických spojeniach: *prečistá lalia, predrahá obeť, prevelká láska, prezázračne požehnaná, Panna predivná, prekrásne spievať, presladká pieseň, prečnosťná Panna, preveľmi veselý (čas), diabol prezlostný*.

Napriek svojej zaužívanosti a neodmysliteľnosti v niektorých oblastiach náboženského štýlu sa však do jeho prieniku s publicistikou tieto výrazy dostávajú len veľmi málo, napríklad v ustálených slovných spojeniach, ako napríklad *presvätý deň* (vianočný). Ostatné prívlastky používané v náboženskej publicistike už majú menej patetickú formu a funkciu elatívov plnia až v celkovom kontexte: *nepodmienená a nezaslúžená láska, nevyspytateľný div, neopakovateľná*

¹⁷ J. Mistrík, Náboženský štýl, s. 164.

¹⁸ F. Kočiš, c. d., s. 19-28.

¹⁹ F. Kočiš, c. d., s. 26.

moc, úžasná trpezlivosť, vrúcny kontakt, pokorné srdce, požehnané a potrebné dielo, družné spoločenstvo bratov a sestier, živá viera, činná láska, nepominuteľný dar, veľké tajomné mystérium, požehnané účinkovanie, blahodarné pôsobenie, hlboká zbožnosť, pokorná modlitba, úžasný plán spásy, nezištná láska, vynikajúca svätosť, veľmi krásne svedectvo, jedinečný umelec (blahoslavený fra Angelico, patrón umelcov), nádherná všeumelecká kontemplácia, opravdivé šťastie, dokonalá radosť, bezvýhradná obeta, ponížené dôverujúce srdce, čisté srdce, blažená nádej, oddaná služba, vznešená malosť, úprimná viera, milostivá chvíľa, nevšedná obetavosť, hlboká vrúcna viera, vrúcna modlitba, čistá radosť, večná blaženosť, čnostný život.

Do náboženskej publicistiky prenikajú ako ustálené slovné spojenia s nadnesenými prívlastkami pri pomenovaní náboženských bytostí aj rozličné iné adjektíva, často petrifikované. V sledovaných náboženských periodikách sme sa napríklad stretli s týmito prívlastkami Boha: *všemohúci, večný, milosrdný, dobrotivý, láskavý, nekonečný, nepochopiteľný, vševládny*. Pate- tické slovné spojenia navodzujú atmosféru vznešenosti a veleby: *všemohúci a nadovšetko dobrý Boh, najsvätejšia Trojica, prevelebná Oltárna sviatosť*.

Iné duchovné bytosti okrem Boha sa spomínajú skôr v katolíckom prostredí, a to najmä Panna Mária, prípadne jej manžel svätý Jozef: *najsvätejšia Panna, neprekonateľný vzor pre vykúpe- ný ľud* (Panna Mária), *neopakovateľný vzor pre otcov rodín* (svätý Jozef), *vzácný človek; skvost, ozdoba rodinného života* (svätý Jozef).

Keďže slová so znakmi patetizmu samy osebe sa v kontakte náboženského a publicistického štýlu podriaďujú skôr novinárskym pravidlám, dostáva sa pátos do náboženských žurnalistických prejavov predovšetkým prostredníctvom menej nápadných výrazov, ktoré nadobúdajú nadnesený charakter najmä vďaka príslušným adjektívam a adverbiám: *Je preto našou úlohou pomôcť všetkým, ktorí sa ku Kristovi a k jeho Cirkvi obracajú hoci aj nedokonalým spôsobom, pochopiť, že Boh ich nesmiernie miluje a že môžu získať celkom novú úroveň úžasnej duchovnej skúsenosti s Bohom* (HERÉNYI, Štefan: Nádej a dôvera. In: KN, 2000, roč. 115, č. 4, s. 4); *Aj keď je toto svetlo nedotknuteľné a neviditeľné, naplňa najkrajším jasom krásy rozum, ktorý vie zatvoriť oči*. (Ján Pavol II.: Začiatok a naplnenie dejín spásy. In: KN, 2000, roč. 115, č. 5, s. 7); *Nádherne to pripomína svätý Pavol v Liste Kolosanom*. (PAULINY, Andrej: Jubilejný rok – čas radikálneho zmierenia. In: KN, 2000, roč. 115, č. 9, s. 4) Niekedy sa však patetický príznak textu nevyjadruje jednotlivým slovom, ale na širšej ploche celej vety: *V žiare našich srdc bola aj nepríjemná sychravosť ničím* (BÉDI, Daniel: Čo nového v Španej Doline? In: KN, 2000, roč. 115, č. 8, s. 13); *Cieľ tohto putovania za Ježišom je nad ľudské pomyslenie krásny – je ním život bez konca, je ním šťastie a sláva bez zahmlenia*. (CHAUTUR, Milan: Veľký pôst. In: KN, 2000, roč. 115, č. 10, s. 5); *Dvetisíc rokov od narodenia Ježiša Krista, od toho jedinečného faktu, ktorý označil históriu celého ľudstva, keď sa Boh stal človekom v Ježišovi Kristovi*. (TOMKO, Jozef: Nech duch Jubilea prinesie vzájomné zmierenie. In: KN, 2000, roč. 115, č. 12/Príloha, s. VI)

Ťažiskové postavenie superlatívov a elatívov adjektív v nábožensko-publicistickom pátose potvrdzujú aj ďalšie spojenia zo skúmaného katolíckeho aj evanjelického týždenníka: *jej nesmierny prvenstvo a najvýznamnejšie poslanie byť Božou Matkou; neuveriteľne veľký svet realizácie nášho kresťanstva; priam spaľujúca túžba po jednote s bratmi a sestrami; totálna istota, že Boh jestvuje; hlboký duch nadšenia pre zjednotenie; najkrajšie a najpotrebnejšie hodnoty, ktoré priniesol Ježiš Kristus; úžasná budúcnosť – Božie povolanie na večný život; najvzácnejšie ovocie kresťanskej kultúry života; nádherná výpoveď Boha; dychtivo prijať evanjelium; prekrásne umelecké diela, ktoré vyrástli z meditácií a modlitieb mníchov; veľké misijné dielo cirkvi; hlboké a nerozdeliteľné puto so stolcom nástupcu svätého Petra; presvedčivé postoje našich slovanských apoštolov, podopreté jasnými skutkami*.

Zdrobneniny. Ďalším typickým prejavom patetizácie je zdrobňovanie. Deminutíva sa však vyskytujú skôr v náboženských piesňach a ľudových modlitbách, v novinárskych prejavoch sú pomerne zriedkavé. U starších autorov sa možno stretnúť napríklad so zastaranou formou *dietky*: *Duch Svätý nás presviedča o tom, že sme dietky Božie*. (BÁNDY, Juraj: Apoštolské vierovyznanie. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 23, s. 2) Inokedy deminutívum zdôrazňuje jemnosť a zraniteľnosť duchovnej stránky človeka: *Štefan Foltin rád prišiel a potešil sa v kruhu japonsko-slovenskej rodiny s nádejou, že bude ďalším semenom v kresťanskom záhone japonskej záhrady, rastlinkou, z ktorej vyrastie kvitnúci ker na ozdobu Cirkvi* (Drobný príbeh z Japonska. In: KN, 2000, roč. 115, č. 2, s. 22), čo je ešte zjavnejšie v básni (na prvej strane novoročného čísla): *To kvieťa Jemu nesieme, On chce nám spasenie dať*. (In: EPST, 2000, roč. 90, č. 1, s. 1) Len ojedinelo sa možno so zdrobneninami stretnúť aj v spravodajstve, napríklad pri udalostiach dotýkajúcich sa detí: *Na službách Božích 14. mája t. r. pozdravili básničkami deti svoje mamičky*. (KELECOVÁ, Anička: Nové zámky – Na službách Božích ... In: EPST, 2000, roč. 90, č. 22, s. 1)

S náboženským pátosom vyjadreným prostredníctvom adjektív a adverbií sme sa stretli aj v spravodajských prejavoch, kde ich príznakovosť zvyšoval kontrast so zásadou nezaújatosti a objektívnosti. Pisatelia správ sa nadnesenými výrazmi často usilujú tlmočiť silu svojho zážitku: *Vývrcholením bol spevokol dospelých, ktorý zaujal precíteným podaním skladieb a krásnymi hlasmi sólistov. Po družných rozhovoroch hostia odcestovali*. (MIHOKOVÁ, Dagmar: Cesta k zblíženiu. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 23, s. 5); *Vrúcnymi slovami prehovorila i manželka inštalovaného A. Jakušová* (KUBEČKOVÁ, Judita: Inštalácia zborového farára. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 23, s. 7); *Po prednáškach bola zaujímavá diskusia, ako aj koreferáty pracovníkov jednotlivých ministerstiev*. (Seminár o nezamestnanosti. In: KN, 2000, roč. 115, č. 10, s. 3); *Prítomných privítal v krásne zrekonštruovaných priestoroch arcibiskupskej rezidencie arcibiskup Mons. Ján Sokol*. (DOBOŠOVÁ, Milada: Radosť na Trnavskej univerzite. In: KN, 2000, roč. 115, č. 11, s. 3); *S mimoriadnou pozornosťou a spontánnym ohlasom si prítomní vypočuli príhovor otca kardinála. ... Všetkých prítomných zaujali konkrétne skúsenosti z návštev vzdialených misijných území. ... Prítomní nadšené prijali odhodlanie otca kardinála napísať ďalšiu knihu ...* (Misionár par excellence na Slovensku. In: KN, 2000, roč. 115, č. 5, s. 1)

Inokedy je motívom na zaradenie nespravodajský znejúcich prívlastkov snaha vyzdvihnúť zásluhy aktérov udalosti: *V tomto cirkevnom zbore pôsobil 43 požeňnaných rokov svojho života*. (ROSENBERGOVÁ, Jela: Vrútky – Tunajší evanjelický a. v. cirkevný zbor... In: EPST, 2000, roč. 90, č. 1, s. 2); *Počas obedňajšej prestávky občerstvenie pri kostole i v susednej zborovej sieni pripravili obetavé sestry miestneho zboru*. (Desaťročie obnovennej práce žien ECAV. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 21, s. 1); *S veľkým zanietením rozsievajú duchovnú kultúru medzi široké masy nábožensky orientovaných ľudí. Patrí im úprimný obdiv, uznanie i vreľá vďaka*. *Vystúpenie bolo presýtené duchom srdečnosti a vrúcnej nábožnosti. ... Neúnavnou prácou a zápalom chcu hostia naplniť vytúžené predsavzatie – vybudovať si v Krpelanoch vlastný duchovný stánok*. (Milada Melišková: S radosťou v srdci... In: EPST, 2000, roč. 90, č. 2, s. 2); *Blahorečenie jedenástich poľských sestier z Kongregácie Svätej rodiny z Nazareta, ktoré hrdinsky zomreli v diecéze Grodno v Bielorusku, je iste mimoriadnou milosťou a podnetom na znovuzrodenie Cirkvi v tejto krajine*. (Prečo toľkí blahoslavení? In: KN, 2000, roč. 115, č. 12, s. 6)

V mnohých prípadoch však hodnotiace adjektíva a adverbiá nemajú osobitný účel. Často ide o ustálené slovné spojenia, ako *živý záujem*, *milé privítanie*, *bohatá účasť*, *vysoká úroveň* a pod.: *Premiér vlády SR Mikuláš Dzurinda ... sa živo zaujímal o významné historické udalosti a osobnosti, ktoré na starej mikulášskej fare pôsobili*. (Premiér navštívil zbor v Liptovskom Mikuláši. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 7, s. 1); *Po milom privítaní citoval pán M. Kováč základné*

náboženské práva a slobody občana zakotvené v ústave. (BUKOVSKÝ, Boris: Diskusné fórum bohoslovcov. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 12, s. 3); *Za bohatej účasti pedagógov a študentov sa 28. marca t. r. na pôde Evanjelického lýcea konal pracovný seminár na tému výuka prevencie onkologických, genetických a civilizačných ochorení.* (TOMO, Igor M.: Prispeli k prehĺbeniu vedomostí. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 15, s. 2); *Na záver odznali poďakovania autora i ostatných, ktorí sa v rozličnej miere podieľali na vydaní tejto ojedinelej a vo všetkých smeroch významnej publikácie.* (Slávnostná prezentácia publikácie. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 23, s. 6); *J. Podlesný viedol výklad i diskusie dôkladne a na vysokej úrovni.* (HUDEC, Ján: Štúdium Biblie. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 24, s. 2)

Do tejto skupiny prívlastkov možno z adjektív a adverbii, ktoré sme našli na stránkach Evanjelického posla spod Tatier a Katolíckych novín, ďalej zaradiť napríklad spojenia: *preciténé slová biskupa, živý záujem prítomných, úprimné a vreľé pozdravy od cirkevníkov, iniciátor šlachetného činu, bohatý program, zotrvať v podnetnom a priateľskom rozhovore, skromne spomínať na rodáka, dojmavé posedenie, výdatná pomoc.*²⁰

Citátové texty. V nasledujúcej kapitole o presahu biblického štýlu do publicistického poukážeme na ďalšiu vlastnosť, ktorú má náboženský štýl spoločnú s rečníctvom – na citátové vsuvky, v tomto prípade konkrétne biblické citáty. Biblizmy v podobe ustálených slov a okrídlených aforizmov uvádza priamo medzi obľúbenými prvkami rečníckeho štýlu napríklad Ján Findra, ktorý citátové texty charakterizuje ako „krátke, myšlienkovito relativne ucelené úryvky z umeleckých diel, básnických aj prozaických,“²¹ pričom knižný repertoár dopĺňa prísloviami, porekadlami, ľudovými piesňami a biblizmami.

Citátový text je nadvetná kontextová jednotka, ktorá sa využíva na odstupňovanie textu tým, že „rečník do svojho homogénneho (monologického) textu včlení text, ktorý si prepožičia od niekoho iného.“²² Popri prehľadnosti a zrozumiteľnosti plní tento prvok emocionálnu a estetizujúcu ako aj dialogizujúcu funkciu, a to vďaka napätiu, ktoré vzniká medzi pôvodným a citátovým textom.

Zhrnutie. Jazyk novinárskeho prejavu má odrážať aktuálny živý jazyk spoločnosti a autor novinárskeho prejavu má stáť v úzadí svojho diela ako rovnocenný partner jeho príjemcu. Túto zásadu narušuje popri iných nenovinárskych prístupoch rečnícky pátos spojený popri ódickom aj s hodnotiacim vyjadrovaním. V novinárskych prejavoch náboženských periodík je zastúpený pomerne hojne, no jeho opodstatnenosť v priestore publicistického štýlu je otázna.

Rečnícke figúry, adjektíva v komparatíve a superlatíve, adjektívne spojenia, zdrobneniny či biblické citáty dávajú náboženskému štýlu osobitný charakter a napriek tomu, že mnohé typické prvky náboženského pátosu do prostredia žurnalistiky neprenikajú, je nadnesený tón citeľný aj tu, a to najmä v spravodajstve, kde protirečí základným zásadám nezaujatosti a objektívnosti.

Prvky, ktoré žurnalistická prax v záujme vecnosti, stručnosti, zrozumiteľnosti, prístupnosti a ďalších typických vlastností novinárskych prejavov starostlivo vytesňuje z publicistického štýlu, vnáša náboženský štýl na stránky novín ako svoju neoddeliteľnú výbavu. Ich nenahradiťnosť a neodstrániteľnosť možno čiastočne uznať a prijať niektoré z nich ako typickú súčasť náboženského výrazového aparátu, na druhej strane je však potrebné cirkevnú publicistiku profesionalizovať a jej autorov vychovávať, najmä v oblasti spisovnosti a novinárskej efektívnosti a úspornosti. Skvalitnenie novinárskych prejavov v tejto oblasti teda závisí predovšetkým od osobného prístupu ich tvorcov a od profesionálneho záujmu novinárov o svoje remeslo.

²⁰ Špecifikám (či nedostatkom) náboženského spravodajstva sa podrobnejšie venujeme v práci KOLKOVÁ Terézia: *Prienik náboženského a publicistického štýlu* (doktorská dizertácia, FF KU v Ružomberku, 2006).

²¹ J. Findra, c. d., s. 198.

²² Tamtiež.

Inak náboženské periodiká posilnia svoju pozíciu akejsi trinástej komnaty v rámci publicistického štýlu vlastnými pravidlami, ktoré prenikajú dokonca aj do sekulárnych médií a odsúvajú články s náboženskou tematikou, najmä ak pochádzajú od externých prispievateľov, na „inú“ rovinu. Postavenie „inde“ sa však ľahko môže stať postavením „mimo hry.“ Vzdanie sa výnimky a prehodnotenie svojho prístupu k porušovaniu všeobecných pravidiel by sa preto mohlo stať jedným u ústretočných krokov náboženských publicistov k svojim sekulárnym kolegom aj potenciálnym sekulárnym čitateľom.

Presah administratívneho a náučného štýlu

Publicistický štýl obsahuje, popri iných vplyvoch, najmä znaky náučného štýlu, čo možno v súvislosti s rečnícko-kazateľským pôvodom konštatovať aj o náboženskom štýle. J. Findra dokonca pri náučnom aj publicistickom štýle uvádza ten istý súbor základných vlastností: verejnosť, písomnosť, monologickosť, oficiálnosť, neprítomnosť adresáta a komunikatívna funkcia.²³ Bez väčších výhrad by sme tento súbor mohli vzťahovať aj na náboženský štýl.²⁴

Z jazykových prostriedkov náučného a administratívneho štýlu možno za typické pre náboženský štýl označiť predovšetkým prevzaté slová, druhotné predložky a podradňovacie spojky, neosobné konštrukcie s pomocnými slovesami, genitívne prívlastky, zomknuté konštrukcie s prechodníkmi, parentézy a zložené súvetia.

Lexikálna podobnosť sa týka najmä administratívneho štýlu, ktorý je podobne ako náboženský štýl importovaný, a to spolu s prevzatými slovami, často prekladanými zámerne bez väčšej snahy o priblíženie domácejmu jazyku, aby sa zachovala úradnícko-právnická presnosť. Z rovnakého dôvodu sa v náboženskom štýle zakonzervovali lexikálno-syntaktické šablóny. Kým administratívny štýl ich podľa J. Findru zdedil zo starého právnického štýlu, ktorý ich prebral (kalkoval) z latinčiny alebo z nemčiny, do náboženského štýlu sa dostali z kazateľského a cirkevno-právnického štýlu, a to aj z latinčiny. J. Mistrík hovorí dokonca o „transplantácii kalkovaných výrazov“²⁵ a konštrukcií, ako napríklad prechodníkov a pričastí. Administratívny štýl, podobne ako náboženský, sa teda nevyformoval na pozadí hovorovej slovenčiny a dnes ako jediný zo základných funkčných štýlov s ňou nemá priepustnú hranicu. Z toho vyplývajú ďalšie lexikálne konkrétnosti, ako sú zastarané výrazy typu *slovutný*, *vysokovážený*, *vysokoctený*, zastarané záverečné frázy, cudzie skratky a značky, zložené knižné slová typu *dolupodpísaný*, *horemenovaný*, *nižeuvedený*, *spoluručiteľ* atď.²⁶ Paralelné príklady by sme našli aj v náboženskom štýle.

Na morfologickej rovine možno nájsť podobnosť v oblasti slovnodruhového pomeru, pričom táto podobnosť sa dotýka administratívneho i náučného štýlu. Ako konštatuje J. Mistrík, náučný štýl je nocionálny a pojmový, charakterizuje ho hypertrofia substantív oproti atrofii dejových slov.²⁷ Tá istá vlastnosť sa pripisuje aj administratívne štýlu, ktorého príznačnou črtou je napríklad, podľa J. Findru, „výrazne menný charakter. Podstatné a prídavné mená pomenúvajú v týchto textoch osoby, inštitúcie, miestne a časové reálie, miery a váhy a pod.“²⁸

²³ Porovnaj J. Findra, c. d., s. 181, 186.

²⁴ J. Mistrík vlastnosti jednotlivých štýlov špecifikuje odchodnejšie, takže aj rozdiely medzi nimi sú zrejmejšie už pri základnej charakteristike. Pri náučnom štýle sa napríklad s J. Findrom zhoduje iba pri prvých troch vlastnostiach (verejnosť, písomnosť, monologickosť), potom uvádza pojmovosť, presnosť, zreteľnosť a odbornosť. (Porovnaj J. Mistrík, Štylistika, 3. dopl. vyd. 1997, s. 427.)

²⁵ J. Mistrík, c. d., s. 450.

²⁶ Tamže.

²⁷ J. Mistrík, c. d., s. 428.

²⁸ J. Findra, Štylistika slovenčiny, s. 193.

Na menách stojí aj váha náboženského štýlu, najmä v textoch modlitbového charakteru, plného oslovení a vyrátávania potrieb, dôvodov na vďačnosť či iných objektov vnútorného prežívania. V takomto kontexte sú však menné výrazy výrazne vzdialené od objektívnosti, vecnosti a knižnosti administratívneho štýlu, ktorému dominuje neosobnosť vyjadrovania a jeho lexika „je prísne nociónálna a bezpríznačková, emocionálno-expresívne a vôbec hodnotiace slová sa takmer vôbec nevyskytujú.“²⁹ To isté sa týka náučného štýlu, v súvislosti s ktorým J. Mistrík dokonca konštatuje, že „v štýle adresovanom verejnosti podávateľ nemôže používať subjektívne, expresívne výrazy,“³⁰ čo náboženský štýl vo vysokej miere popiera.

Zdanlivo nezmieriteľný protiklad v službe tej istej základnej vlastnosti (verejnosť) patrí azda práve medzi antonymné dvojice štýlových čŕt typické zvlášť pre publicistický štýl, ktorého modelovú štruktúru vymedzuje podľa J. Findru „súbor vlastností, z ktorých viaceré sú pólavo odlišné.“³¹ Publicistická (ale aj náboženská) štýlová vrstva je preto výrazne diferencovanejšia ako náučná. V náboženskom štýle sa to týka racionálnosti a emocionálnosti. Ak by sme chceli aplikovať na tento prípad výrazovú sústavu F. Mika, mohli by sme hovoriť o pojmovosti a zážitkovosti. V tomto výrazne diferencovanom štýle sa totiž uplatňujú obidva póly tejto osi, čo sa prejavuje napríklad v dĺžke viet. Kým v náboženských textoch bližších právnickému charakteru môžeme konštatovať zhodu s náučným štýlom v dlhej a komplikovanej vete, zároveň tu nachádzame aj vety kusé, príbuzné administratívne štýlu, kde sú výpovede tiež často torzovité a zrozumiteľné iba v kontexte. V súvislosti s podobnosťou s administratívnym štýlom by sa očakávali takmer výlučne oznamovacie vety, pre náboženský štýl je však charakteristická práve pestrosť vetných spôsobov. Táto polarita je aj dôsledkom napätia medzi operatívnosťou a ikonickosťou (znova v terminológii F. Mika). Kým náučný štýl je jednoznačne ikonický a administratívny štýl zasa operatívny, v náboženskom štýle sa v závislosti od situácie a žánru uplatňujú obidve výrazové vlastnosti.³²

Ak každé napätie vo všeobecnosti utvára určité anomálie a osobitosti, napätie medzi zážitkovosťou a pojmovosťou sa v tomto zmysle prejavuje napríklad cudzorodým pátosom v administratívnom štýle, ktorý môžeme pokladať za ďalší prienikový bod s náboženským štýlom. Podľa J. Mistríka sa pátos v administratívnom štýle prejavuje vtedy, keď sa stretá s publicistickým štýlom, napr. vo výzvach, v oznámeniach, v rezolúciách a petíciách. Nemožno však jednoznačne určiť, „či patetickosť naozaj súvisí s verejnosťou tohto štýlu, alebo či to nie je zvyšok fráz so starou latinskou alebo nemeckou skladbou.“³³

Staré prevzaté cudzorodé frázy spájajú administratívny a náboženský štýl aj v ďalších vlastnostiach, ktoré súvisia s preberaním schém. S importovanosťou obidvoch štýlov totiž súvisí ich schematizácia. Na tejto vlastnosti administratívneho štýlu sa zhodujú J. Mistrík aj J. Findra. Prvý spomína „stereotypnosť a schematickosť formulácií, ktoré často pôsobia dojemom vopred skonštruovaných vzorcov.“³⁴ J. Findra uvádza čiastočne synonymné vlastnosti – štandardizáciu, formalizáciu a schematizáciu – priamo medzi základnými črtami administratívneho štýlu.³⁵ Konštatuje, že schematizované frázy sa prenášajú ako hotové z prejavu do prejavu, čím sa zároveň

²⁹ Tamtiež, s. 192.

³⁰ J. Mistrík, *Štylistika*, s. 428.

³¹ J. Findra, *Štylistika slovenčiny*, s. 187.

³² Podobný rozpor však badať aj v samom administratívnom štýle, ktorý podľa J. Mistríka využíva aj dlhé vety špekulatívne konštruované tak, aby zahrnuli čo najviac faktov, pričom im chýba čo len fiktívna intonácia. Patria sem aj kusé heslovité vety, ktoré majú jasný význam iba v kontexte. (Porovnaj J. Mistrík, *Štylistika*, s. 448-449.)

³³ J. Mistrík, *Štylistika*, s. 451.

³⁴ Tamtiež, s. 450.

³⁵ Porovnaj J. Findra, c. d., s. 191.

akcentuje neosobnosť vyjadrovania: „Syntaktickou schémou a intonačným riešením je takáto veta často vzdialená od slovosledne a vetosledne plastickej súčasnej slovenskej vety.“³⁶

Findrova poznámka o neosobnosti vedie ku krátkemu zastaveniu sa pri porovnaní náboženského, administratívneho a náučného štýlu z hľadiska adresáta. V administratívnych textoch sa podľa J. Findru „verejnosť a oficiálnosť“ podčiarkuje aj tým, že komunikanti sa pokladajú za právnické osoby.³⁷ Prečo sa aj v náboženskom štýle tak dbá na presnosť výrazu a následne prekladu? Azda preto, lebo slovo tu zohráva veľmi zodpovednú úlohu matérie, z ktorej sa budujú dôležité postoje, vzťahy, pocity. Tie sa potom vyjadrujú aj neverejne, bez akéhokoľvek dozoru a s veľmi voľným využitím slova.

Z prejavov vplyvu náučného a administratívneho štýlu na náboženskú publicistiku sa bude me v tomto príspevku podrobnejšie venovať tým, ktoré sme vypožorovali v sledovaných periodikách. K takýmto prejavom patrí komprimovanosť, ktorá vedie k využívaniu prechodníkov a k napodobňovaniu dokumentárnych žánrových foriem zápisnice a protokolu (administratívny štýl), neosobné konštrukcie, najmä pasívne, genitívne prívlastky a zreteľné trichotomické členenie na úvod, jadro a záver (náučný štýl).

Prechodník. Jedným z najčastejších kondenzačných prostriedkov vo výpovedi sú prechodníky. Spolu s prídastami sú typickým prvkom administratívneho aj náučného štýlu. V náučnom štýle vedie k používaniu prechodníka snaha o čo najzhuštenejšie vyjadrovanie. Ako pripomína J. Findra, súvisí to aj s tým, že náučné texty sú písomné a vopred pripravené.

V publicistickom štýle popri kondenzačnej funkcii plnia prechodníky aj úlohu zvyšovať vážnosť a slávnostný ráz prejavu. Vyskytujú sa teda predovšetkým v rozličných oficiálnych vyhláseniach, ktorých črty niekedy nadobúdajú aj niektoré spravodajské materiály: *Vojaci a policajti, spolu s jednotkami Civilnej obrany, Železničného vojska a Útvaru vojsk hraničnej polície, oslovujú pritom vojakov a policajtov vo v službe, príslušníkov Ústavu väzenskej a justičnej stráže a Slovenskú informačnú službu, sa chcú stať priamymi aktérmi slávania tohto Jubilea.* (JURUŠ, Ignác: Jubileum vojakov a policajtov. In: KN, 2000, roč. 115, č. 3, s. 2) V tomto prípade však nejde celkom o novinársky prejav, ale o cudzorodý žáner³⁸ publikovaný v priestore určenom novinárskym prejavom. Ukazuje sa, že nenovinárske prvky sa do novín dostávajú často práve týmto spôsobom, čo dokresľuje aj ďalší citát zo žurnalistického materiálu, pre zmenu zo sekulárneho periodika: *Slovenská republika a Svätá stolica, vychádzajúc, Slovenská republika z ústavných noriem a Svätá stolica z dokumentov Druhého vatikánskeho koncilu a kanonického práva, odvolávajú sa na medzinárodne uznávané princípy náboženskej slobody, na významné poslanie katolíckej cirkvi v dejinách Slovenska, ako aj na jej aktuálnu úlohu v sociálnej, morálnej a kultúrnej oblasti, hlásiac sa k cyrilo-metodskému duchovnému dedičstvu, uznávajú prínos občanov Slovenskej republiky pre katolícku cirkev, deklarujú vôľu prispievať k celkovému duchovnému a materiálnemu dobru človeka a spoločnému dobru, dohodli sa takto* (Základná zmluva medzi SR a Svätou stolicou. In: Pravda 31. 8. 2000).

³⁶ Tamtiež, s. 193.

³⁷ Tamtiež, s. 191.

³⁸ Žáner (rozlišovaný a charakterizovaný už Platónom a Aristotelom) sa totiž od alexandránskych čias ocitá v priamej súvislosti so štýlom (keď sa spočiatku vyššiemu, strednému a nižšiemu štýlu pripisovali prvotné žánre dráma, epika a lyrika, resp. divadlo, epos a lyrika). Dnes má svoje špecifické žánre – čiže formy, modely prejavu – každé odvetvie umeleckej činnosti. A. Tušer definuje žáner ako „osobitnú formu odrazu skutočnosti, ktorá má ustálené znaky a je zakotvená v povedomí tvorcov i adresátov“ (TUŠER, Andrej: Ako sa robia noviny. Bratislava : SOFA 1999, s. 82.) Dodržiavanie žánrových pravidiel tak zjednodušuje príjem a skvalitňuje efekt výsledných prejavov. Preto sa chápanie žánrov aktualizuje vzhľadom na dobové skúsenosti a potreby.

Čiastočne nenovinársky, citátový charakter majú aj oficiálne texty pápežov, pravidelne publikované v katolíckych periodikách. Vysoká koncentrácia prechodníkov patrí medzi ich typické znaky: *Rozhodol som sa – uvedomujúc si tento základný duchovný obsah putovania aj vzhľadom na slávnosti Veľkého jubilea –, že navštívim krajinu, ktorá je osobitným spôsobom poznačená Božími zásahmi do dejín spásy.* (Ján Pavol II.: Človek na cestách. In: KN, 2000, roč. 115, č. 9, s. 7); *Nech čoskoro nastane čas, keď vďaka modlitbe a vernému svedectvu kresťanov svet uzná Ježiša za jediného Spasiteľa a uveriac v neho dosiahne pokoj a zmier.* (Ján Pavol II.: Veľký pôst. In: KN, 2000, roč. 115, č. 12, s. 7); *Inšpirujúc sa obrazom, ktorý nám ponúka Kniha zjavenia svätého Jána, môžeme prirovnať túto našu cestu k putovaniu pútnika pozdĺž brehu Božej rieky.* (Ján Pavol II.: Začiatok a naplnenie dejín spásy. In: KN, 2000, roč. 115, č. 5, s. 7)

V prejavoch ostatných katolíckych autorov je už prechodník menej častý, možno ho však označiť za pomerne charakteristickú črtu úvahových materiálov, pri ktorých už sám prívlastok *úvahový* naznačuje isté konexie s náučným štýlom a výkladovým textotvorným postupom: *Aj človek, uvažujúc sám nad sebou, nad svojím zmyslom pre morálne dobro, slobodu a nad hlasom svojho svedomia, túžbou po nekonečne a šťastí ... spoznáva znaky svojej duchovnej duše a svojej zameranosti na čosi vyššie.* (FERKO, Pavol: Vyznanie viery. In: KN, 2000, roč. 115, č. 7/Príloha, s. II); *Keď natrafíme na nejaký problém, nejasnosť, nájdeme si vo vecnom registri na konci Katechizmu číslo, príp. čísla bodov, ktoré rozoberajú náš problém, a tie si pozorne čítame, hľadajúc odpoveď na našu otázku. ... Má byť (catechizmus) aktuálny, ale zároveň nadčasový, neviažuc sa len na momentálnu situáciu?* (GAVENDA, Marián: Určenie a autorita Katechizmu. In: KN, 2000, roč. 115, č. 7/Príloha, s. VIII) V úvahových textoch prechodníky často slúžia na opis situácie: *Ježiš, zahľadiac sa na neho, mu odpovedal* (Trojica ochotných. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 1, s. 9); *Išli s Abrahámom, nevediac, kam prídu.* (MIDRIAK, Ján: Sme príbuzní. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 12, s. 11)

Slávnostný, až vznešený príznak prechodníka sa využíva v písomných prejavoch s črtami rečníckeho vystúpenia. V takom prípade, prirodzene, už nie sú znakom vplyvu náučného ani administratívneho štýlu, ale určitou „figúrou“ rečníckeho štýlu: *No naši ľudia ostali aj počas tohto obdobia verní Cirkvi za cenu veľkých obetí, viťaziac nad strachom a nebezpečenstvom.* (KO-REC, Ján Chryzostom: Nikdy sme nezapreli Petra. In: KN, 2000, roč. 115, č. 12/Príloha, s. II)

V evanjelických novinárskych prejavoch, ktoré vo všeobecnosti menej dbajú na jazykovú modernosť a hovorovosť, sme sa dokonca stretli s prechodníkmi aj v spravodajstve: *Hostujúci farár Juraj Šefčík poslúžil zvesťou slova Božieho, potiahnuc čiaru medzi významnou hlbokou históriou cez súčasnosť k budúcnosti, lebo budúcnosť prehodnocuje kvalitu minulosti.* (ŠEFČÍK, J.: Ohnivko vzájomnosti. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 8, s. 3); *Ján Paulov, ktorý kedysi ako kaplán býval v rodnej izbe V. Roya, previedol poslucháčov životnými cestami básnika a kňaza, majúc z čoho zacitovať.* (HARGAŠ, Milan: Tvoril mladý a mladý aj zomrel. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 21, s. 2)

Pasívum a pomocné slovesá. Neosobné konštrukcie reprezentuje predovšetkým trpný rod a pomocné slovesá v zložených menných prísudkoch. Tento prostriedok využíva administratívny aj náučný štýl, ktorý ním potláča agensa, lebo ten je v náučných textoch často menej dôležitý, ba niekedy ho vôbec netreba vyjadriť, a preto sa paciens presúva do syntakticky nezávislej polohy podmetu. Ako ďalej konštatuje J. Findra, „pasívne konštrukcie posilňujú zreteľnosť, pojmovosť a objektivnosť náučného textu.“³⁹ Napriek svojmu neosobnému charakteru sa v náboženských periodikách dostávajú tieto väzby aj do spravodajstva, kde pôsobia proti zásade úspornej akčnosti: *Zástupcovia médií boli informovaní o najdôležitejších aktivitách evanjelickej cirkvi v roku*

³⁹ J. Findra, c. d., s. 185.

2000. V súvislosti s nimi je nosnou témou roka rozvoj a stratégia cirkvi na prahu tretieho tisícročia. Rozvoj je podporovaný programom Duchovnej obnovy, ktorý sa v cirkvi uskutočňuje už druhý rok. ... Do tejto koncepcie je zaradená aj Všeobecná pastoračná konferencia kňazov o stratégii cirkvi a s ňou spojená konferencia v októbri 2000. ... Slovensko bude zapojené v marci do európskej satelitnej evanjelizácie farára Ulricha Parzanyho... V ECAV je aplikovaný demokratický model riadenia a vedenie chce dosiahnuť, aby si radoví členovia uvedomili svoj podiel zodpovednosti na riadení a smerovaní svojich cirkevných zborov a cirkvi ako takej. (Dôležitá téma – cirkev v spoločnosti. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 3, s. 1-2)

Cudzie prvky vnáša administratívny a náučný štýl do spravodajstva aj hybridizáciou jeho žánrov,⁴⁰ ktoré najmä vinou pasívnych tvarov nadobúdajú črty referátu alebo zápisnice: V závere bolo prijaté, že tento článok je vyhovujúci a nie je potrebné ho meniť, ale treba zvýšiť právne vedomie predsedníctiev zborov. ... Pripomienky a návrhy budú na právnom výbore ECAV prehodnotené a právny výbor oboznámi generálne presbyterstvo ECAV s názormi, ktoré odznali na seminároch v jednotlivých mestách. (Seminár k problematike novelizácie Cirkevnej ústavy. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 5, s. 2); Podpory boli použité na nákup konkrétnych učebných pomôcok, na podporu tvorivej činnosti žiakov, ale aj na doplnenie elektronických zariadení, výpočtovej techniky a budovanie pripojenia na internet. Podpora pre Biblickú školu v Martine bola použitá na vybavenie počítačovej učebne, určenej na vyučovanie kňazov a ich spolupracovníkov pri osvojovaní si používania počítačov pri bežnej zborovej administratíve. Učebňa bola dobudovaná a odovzdaná do používania. (GANTNER, Ivan: Zo života nadácie J. A. Komenského. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 11, s. 5)

Tento vplyv zároveň prináša nenovinársku šablónovitosť, postavenú nielen na stereotypných menných prísudkoch, ale aj na opakovaní vzáťného zámena ktorý: Na programe bola výročná správa predsedníčky SEŽ Daniely Horínkovej a správy o práci so ženami v seniorátoch za rok 1999, ktoré podali seniorálne koordinátorky SEŽ. Hostom stretnutia bola už tradične predsedníčka Slovenského výboru Svetového dňa modlitieb (SDM) evanjelická farárka Mária Kováčová, ktorá informovala o výsledkoch tejto ekumenickej aktivity v minulom roku. Dôležitým bodom programu bola príprava tretieho Valného zhromaždenia SEŽ, ktoré sa bude konať 20. mája t. r. v Bratislave. ... hosťujúcou prednášateľkou bude Dr. Ina Praetorius zo Švajčiarska (na Slovensko príde na pozvanie predsedníčky SEŽ). (Daniela Horínková: Nástrojom duchovnej obnovy našej cirkvi. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 6, s. 2)

V mnohých prípadoch sú zložené pasívne formy so sponovým pomocným slovesom byť prejavom multiverbizácie, pričom očividná nevhodnosť trpného slovesného rodu na úkor činného ešte zdôrazňuje ich nadbytočnosť: Presne pred 50 rokmi, 26. marca 1950, bolo vtedajším kňazom Štefanom Lackom v chráme Božom konfirmovaných 27 detí. ... Na piatich, ktorí už boli odvolaní Pánom života a smrti z tejto časnosti, si s bôľom v srdci spomenuli. (Zlatí konfirmandi. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 15, s. 1); Potom jej bola pred oltárom odovzdaná kytica kvetov, malé prekvapenie a slová prianí. (BALÁŽ, Daniel: Úctyhodný vek. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 16-17, s. 9); Po slávnostnej kázni M. Zátka na text Žid 11, 8-10 bola novozvoleným presbyterom prislúžená sviatosť Večere Pánovej. Po príhovore L. Lehotskej na základe textu 1Kr 20,22 bolo

⁴⁰ Vo vzťahu k poznámke č. 38 môžeme konštatovať, že ak majú žánrové pravidlá plniť svoju základnú úlohu robiť výsledný prejav (v našom prípade novinársky prejav) zrozumiteľným, pôsobivým a účinným, nie je nevyhnutné tvoriť za každú cenu vzorové žánre. Hybridizácia môže byť pozitívna. V danom prípade (penikanie administratívnych a náučných prvkov do publicistického štýlu) však pôsobí skôr negatívne, čiže v neprospech zrozumiteľnosti a účinnosti prejavu.

48 presbyterov po sľube uvedených do funkcie. (KORDOŠ, Ľ: Rozlúčka s administrátorom. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 19, s. 3)

V nespravodajských žánroch sú pasívne a iné neosobné konštrukcie podstatne menej časté, v sledovaných periodikách sme sa s nimi stretli napríklad v životopisoch: *Ako jeden zo slušných a spravodlivých bol potvrdený za seniora aj po prevrate v roku 1918.* (Známy ako cirkevný historik. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 1, s. 6) alebo v historických exkurzoch: *Azda najdôležitejším dňom je 20. august 1665, keď v Prešove za účasti evanjelických stavov Šarišskej župy a slobodných kráľovských miest bol prijatý návrh, aby v mieste konania porady bolo postavené Kolégium. Ešte v tom istom roku bol plán stavby schválený aj v Košiciach ... Dodnes je svedkom proklamačná listina z 18. novembra 1665, v ktorej sa píše: ... O rok a pol bola stavba, napriek vykonaným protivenstvám nepriateľov, dokončená.* (Obnovená dvorana prešovského Kolégia hovorí jasne: život sa vrátil. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 2, s. 8)

Genitívny prívlastok. Genitívne prívlastky patria medzi znaky náučného štýlu, v novinárskych prejavoch náboženského štýlu však, podobne ako pri prechodníkoch, dodávajú prejavu aj nádych vznešenosti, pričom sa často približujú až k metafore. Mnohé z nich patria medzi ustálené slovné spojenia a sú typickou súčasťou náboženskej lexiky: *kalich utrpenia, slzy pokánia, poníženie kríža, sláva vzkriesenia, Syn Otca* atď. Vzácnosťou nie sú ani dvojnásobné genitívy: *Abrahám sa týmto pozvaním stal nástrojom plánu spásy, do ktorého bol neskôr zapojený celý budúci ľud zmluvy, a vlastne všetky národy sveta.* (Ján Pavol II.: Človek na cestách. In: KN, 2000, roč. 115, č. 9, s. 7)

Podobne ako prechodníky sú aj genitívne prívlastky typickou súčasťou pápežských prejavov: *Aby však človek dosiahol túžený cieľ pokoja a nadprirodzeného života, má sa dať meniť milosťou obrátenia a pokánia.* (Ján Pavol II.: Veľký pôst. In: KN, 2000, roč. 115, č. 12, s. 7); *Toto Abrahám nevedel, ale skrze poslušnosť viery kráča k naplneniu všetkých Božích prisľúbení živými nádejou, že sa uskutočnia.* (Ján Pavol II.: Patriarcha Abrahám. In: KN, 2000, roč. 115, č. 10, s. 7) V súvislosti s pasívnymi, prechodníkovými a genitívnymi tvarmi možno hovoriť aj o vplyve taliančiny na náš jazyk, pretože tieto knižné výrazové prvky majú práve v jazyku, z ktorého sa v náboženských textoch často čerpá, vyššiu frekvenciu. Pre Talianov je napríklad typické prívlastňovanie skladaním (*Madre di Dio*) namiesto nášho tvorenia pomocou prívlastňovacích prídavných mien (*Božia Matka*), čo sa niekedy prekladá príliš automaticky. V ďalších, napríklad aj v nami citovaných prípadoch, však ide skôr o tendenciu používať zhustené konštrukcie nezhodných prívlastkov namiesto napríklad priamejšieho vyjadrenia bez pomocných všeobecných slov (dosiahnuť cieľ pokoja – dosiahnuť pokoj), opisného vyjadrenia (dať sa meniť milosťou obrátenia – dať sa meniť milosťou, ktorá vedie k obráteniu), priradovacieho skladu (skrze poslušnosť viery – skrze poslušnosť a vieru), iného vyjadrenia priebežného, postupného deja (kráča k naplneniu prisľúbení – postupne naplňal prisľúbenia).

Vo funkcii nepriamych pomenovaní, často až poeticky obrazných, nadobúdajú genitívne prívlastky charakter genitívnej metafory: *Preto môže poznať aj tmu a noc, ako ju poznala aj Panna Mária, ktorá sa na ceste viery dostala až do noci viery, keď mala účasť na umučení svojho Syna a na noci jeho hrobu.* (FERKO, Pavol: Vyznanie viery. In: KN, 2000, roč. 115, č. 7/Príloha, s. III); *Vo svetle Otca, Syna a Ducha Svätého dejiny prestávajú byť iba sledom udalostí, ktoré sa končia v hlbinách smrti, ale stávajú sa plodnou pôdou pre semeno večnosti.* (Ján Pavol II.: Oslavujte Pána, lebo je dobrý! In: KN, 2000, roč. 115, č. 8, s. 7)

Zhrnutie. Trichotomické členenie novinárskych textov na úvod, jadro a záver odráža vplyv náučného štýlu v tých publicistických žánroch, na ktorých výstavbe sa zúčastňujú aj logické

a didaktické momenty. Popri úvahových textoch sú to predovšetkým spravodajské materiály, hoci v kontraste s modernou spravodajskou pyramídou, zoradujúcou fakty priamo od najdôležitejších po najmenej dôležité v očakávaní, že text sa môže kedykoľvek krátiť od konca, pôsobí takáto kompozícia nezvyklo a pokladá sa za nefunkčnú.⁴¹

Vplyvy administratívneho a náučného štýlu na publicistický badať práve v prieniku tohto štýlu s náboženským vďaka určitej podstatnej funkčnej príbuznosti náboženského štýlu s administratívnym či náučným. Kým pri druhom možno za najvýraznejší spoločný bod označiť kazateľsko-didaktický prístup, s administratívnym štýlom sa náboženský štýl čiastočne zhoduje vo všetkých troch činiteľoch, ktoré uvádza J. Mistrík: v snahe vyhovieť z vecného hľadiska administratívnoprávny predpisom, vo forme, ktorá zahŕňa rozsah a úpravu žánru a je diktovaná praxou, v účelnosti, ktorá si vynucuje vecnosť výrazu.⁴²

Písomné prejavy náboženského štýlu tak často prenášajú prvky administratívneho a náučného štýlu do publicistického prostredníctvom textov, ktoré nesú znaky nepôvodnosti a prekladovosti. V jeho prostredí však pôsobia rušivo, pričom ho nielen oberajú o vlastné žánrové charakteristiky, ale aj znižujú jeho efektívnosť pri plnení základných funkcií. Svedčia tak o nedostatočnej novinárskej zručnosti autorov správ, čo potvrdzuje aj fakt, že spravodajské materiály náboženských periodík pochádzajú často od externých prispievateľov, prípadne od autorov s inou profesiou, vystupujúcich v roli citovaných odborníkov. Skvalitnenie spravodajstva je teda úlohou redakcie, ktorá by mala zabezpečiť kvalifikovanú úpravu príspevkov, prípadne investovať do výchovy prispievateľov.

Presah biblického štýlu

Biblický štýl je jedným z podštýlov náboženského štýlu, resp. jedným zo štýlov náboženskej komunikačnej sféry. Pri skúmaní prieniku náboženského a publicistického štýlu treba podrobnejšie preskúmať práve vplyv biblického jazyka na jazyk novinársky. Toto privilegované postavenie medzi ďalšími subštýlmi, ako ceremoniálny, liturgický, kazateľský, homiletický či modlitbový, dáva biblickému štýlu pravdepodobne jeho písomnosť. Na rovine spoločného komunikačného kanála akoby dochádzalo k výraznejšej interferencii dvoch štýlov.

Ako naznačuje názov, prvoplánové očakávanie voči obsahu biblického štýlu smeruje k Biblii, čiže k vyjadrovacím prostriedkom a výrazovým vlastnostiam 72 biblických kníh, ktoré už od svojho (priebežného) vzniku výrazne ovplyvňujú rozličné oblasti kultúry. Aj v publicistickom štýle sa nevyhnutne objavujú biblické citáty, výrazy, postavy, obrazy, príbehy, myšlienky, a to nielen v kontakte s náboženskými témami, s náboženským štýlom. My zameriavame svoju pozornosť na oblasť biblického vplyvu na žurnalistiku. Výklad pojmu *biblický* v tejto súvislosti nie je celkom jednoznačný.

V systéme sekundárnych štýlov J. Mistríka má napríklad biblický štýl svoje vlastné miesto presne pod týmto názvom, autor ho však definuje širšie, ako „nábožensky motivovaný text.“⁴³ Za jeho nositeľa dokonca ani neoznačuje priamo Bibliu, ale exemplifikatívne vymenúva napríklad modlitebné knižky, sväté obrázky,⁴⁴ liturgické texty, cirkevné heslá, pozdravy, prípadne korešpondenciu

⁴¹ Podrobne sa jej venujeme v kapitole o osobitostiach náboženského spravodajstva v pripravovanej publikácii *Prienik náboženského a publicistického štýlu 2*.

⁴² Porovnaj J. Mistrík, *Štylistika*, s. 452.

⁴³ J. Mistrík, *Štylistika*, s. 545.

⁴⁴ Správne by malo byť „posvätné obrázky“, prípadne „náboženské obrázky.“ Sväté sú len osoby a niektoré osobitné náboženské javy (svätá omša) na čele so sviatosťami (sväté prijímanie, svätá spoveď, svätý krst). Od prívlastku *svätý* sa už upúšťa aj vo veľmi zakorenených slovných spojeniach (napr. *posvätný ruženec* namiesto *svätý ruženec*).

najstarších generácií. Za špecifiká tohto štýlu J. Mistrík označuje vysokú frekvenciu veľkých začiatkových písmen, používanie biblizmov, biblický pátos, expresívne interpunkčné znamienka, rímske číslice, inverzný slovosled a ďalšie prostriedky, ktoré robia tento štýl nadneseným.

Je teda zrejmé, že pojem *biblický* sa v tomto prípade chápe všeobecnejšie, do istej miery ako synonymný k pojmu *náboženský*, ktorý na pracovné účely používame v tejto publikácii. Toto zovšeobecnenie sa týka aj samých biblizmov, medzi ktorými J. Mistrík uvádza ako ilustračné príklady popri typických biblických slovách aj spoved'. Tá však celkom logicky biblickým slovom nie je, lebo jav, ktorý pomenúva, sa v Biblii ešte nemôže vyskytovať. V takomto významovom rozsahu chápe biblizmy aj J. Findra, ktorý ich definuje ako „slová, využívané prvotne v náboženských textoch.“⁴⁵ Popri Biblii zaraďuje k nim napríklad nábožné piesne, modlitby, kázne či náboženskú literatúru. Pri takomto vymedzení nemožno pokladať za chybu zaradenie slova *koleda* medzi biblizmy, hoci tiež ide o jav, ktorý vznikol až v súvislosti s biblickými udalosťami dávno potom, ako boli v tejto knihe zaznamenané. Aj samy biblické reálie slúžia štylistickým zámerom svojich používateľov veľmi voľne, ako to dosvedčuje napríklad J. Findrom citovaný ilustračný úryvok z básne: „Octom nás napájali, kankán tančili, / špongiou výsmechu pot zotierali z čela.“ V situácii, ktorá je predmetom tejto alúzie, totiž špongia plnila úplne inú úlohu ako zotieranie potu. To však už otvára inú tému. V tejto súvislosti to konštatujeme skôr pre zaujímavosť, na okraji.

Napriek načrtnutému „nebiblickému“ prístupu k pojmu *biblický* v spojení so štýlom a súvisiacimi kategóriami budeme na účely tohto príspevku chápať biblický štýl užšie, ako štýl Biblie, čiže konkrétnej knihy v jej rozličných prekladoch. Tak biblický štýl chápe poľská jazykoveda, kde ho podrobne rozpracovala napr. D. Bieńkowska,⁴⁶ ktorá zdôrazňuje jeho fungovanie v rámci národného jazyka v určitej nezávislosti od pôvodného textu, pričom určiť jeho jazykovo-štylistické znaky je zložité z dvoch dôvodov: pre žánrovú rozmanitosť a pre časté zmeny jazykovej formy v konkrétnych prekladoch.⁴⁷ Takto vymedzený biblický štýl D. Bieńkowska skúma v mimobiblických textoch, kde sa odráža všeobecné povedomie autora i čitateľov o typických biblických štylistických prvkoch, ďalej vo svedectvách prekladateľov Biblie, ktorí hovoria o ťažkostiach, s akými sa pri preklade stretávali, i vo filologických a iných štúdiách o biblickom preklade. Následne autorka vymenúva tzv. biblizmy, ktoré chápe ako výrazové prostriedky biblického štýlu v oblasti lexiky a frazeológie (vlastné pomenovania, náboženská terminológia, citátové výrazy a pod.), v oblasti syntaxe (skladobné štruktúry, metrické systémy, pleonazmy, polysyndetony a pod.), v oblasti umeleckých prvkov (prírovnania, paraboly, rečnícke otázky a pod.), v oblasti štylistickej príznakovosti (štylistické vlastnosti) a v oblasti iných gramatických znakov (napr. početný výskyt adjektívnych a participiálnych foriem negácie).⁴⁸

Pod presahom biblického štýlu do publicistického rozumieme teda predovšetkým vplyv výrazových vlastností a vyjadrovacích prostriedkov, ktoré do novinárskych prejavov prenikajú vo viac alebo menej priamom styku s biblickými textami.

Sväté písmo patrí medzi univerzálne náboženské texty – je spoločné pre všetky kresťanské náboženstvá a čiastočne aj pre judaizmus. Ako uvádza F. Kočiš, „cez text Starého zákona i No-

⁴⁵ J. Findra, c. d., s. 31.

⁴⁶ D. Bieńkowska definuje biblický štýl ako „jednu z foriem náboženského štýlu (jazyka) ako funkčného variantu poľského národného jazyka realizovaného v texte Svätého písma, fungujúceho v povedomí jeho používateľov ako kód, vzorec, zjednotenie jazykovo-štylistických znakov opakujúcich sa v individuálnych prekladoch Biblie“ (BIENKOWSKA, Danuta: Językowe wyznaczniki polskiego stylu biblijnego. In: Slovenská, latinská a cirkevnoslovanská náboženská tvorba 15.-19. storočia. Ed. Ján Doruľa. Bratislava : Slavistický kabinet SAV 2002, s. 170).

⁴⁷ Tamže, s. 173.

⁴⁸ Tamže, s. 174.

vého zákona sa Boh sám zjavil ľuďom a prejavil, resp. oznámil v ňom tajomstvo svojej vôle.⁴⁹ Tvori ho 46 kníh Starého zákona a 27 kníh Nového zákona. Opisujú dejiny spásy, čiže Božie zásahy do chodu sveta, ktorými sa dával postupne ľuďom poznať a pripravoval ich na vykúpenie z dedičného hriechu prostredníctvom svojho syna Ježiša Krista.

Citáty, parafrázy, narážky. Pri podrobnejšom analyzovaní rozličných podôb prítomnosti Svätého písma v náboženskej žurnalistike sme rozlíšili priame citácie, parafrázy a narážky, niektoré charakteristické štylizácie a výrazy pochádzajúce z hebrejského prostredia v časoch vzniku biblických kníh, ako aj frazémy s biblickým základom.

Citát, odkaz, adaptácia, náznak či alúzia sa zaraďujú medzi typické intertextové postupy.⁵⁰ Intertextovosť je prejavom postmodernity a ide vlastne o prístup k pretextu teoretikmi označovaný za subverziu. Ako zdôrazňuje T. Žilka s odvolaním sa na Paula de Mana, subverzia „nie je odmietnutím samého systému, t. j. pôvodnej tematickej skladby adaptovaných textov, len ich novou podobou.“⁵¹ J. Mlacek intertextovosť definuje, opierajúc sa o formulácie M. Dudka,⁵² ako „vlastnosť / schopnosť textu vpíjať do seba iné texty a viesť s nimi dialóg“ a pripomína, že vzťahy medzi prototextom a metatextom môžu byť afirmatívne alebo kontroverzné, môžu sa realizovať na ploche celého textu alebo jeho časti, môžu stáť na význame alebo na tvare výpovede a môžu byť otvorené alebo skryté.⁵³ Podľa T. Žilku sa intertextovosť, prítomná v literatúre vždy, teraz presunula z periférie do centra a stala sa súčasťou estetickéj normy, hodnoty i funkcie umeleckého textu. Biblia pritom funguje ako typický (pretože veľmi vhodný) architekt a T. Žilka dokonca menovite spomína biblický námet ako súčasť systému pretextov.⁵⁴

Doslovné citáty. V skúmaných katolíckych aj evanjelických periodikách boli medzitextové presahy Svätého písma citeľné veľmi výrazne – od priamych citácií cez parafrázy, narážky, odvolávky až po preberanie biblických obrazov, výrazov a spôsobov vyjadrovania. Priame citáty z Biblie sa v Katolíckych novinách nachádzali priemerne na 6,5 stranách z 24, v Evanjelickom posle spod Tatier na 7,5 stranách zo 16. Vydelením počtu strán s biblickým citátom celkovým počtom strán sme získali číslo 0,27 pre Katolícke noviny a 0,47 pre Evanjelický posol spod Tatier, čo hovorí o takmer dvojnásobne intenzívnejšom využívaní Svätého písma v evanjelickom nábožensko-žurnalistickom prostredí.

Priame citácie sa uvádzajú v doslovnom znení, väčšinou v úvodzovkách a často s odkazom na zdroj, čiže s tzv. súradnicami označujúcimi biblickú knihu, kapitolu a verš. V podstatne väčšej miere ich využívajú evanjelickí autori, a to pomerne často aj v spravodajstve. Biblické citáty sa dostávajú do publicistických textov v rozličných formách, často sú súčasťou názvov a tematických zameraní podujatí, slúžia však aj na vyjadrenie autorových myšlienok: *Zvesti slova Božieho, ktoré rezonovali po všetky večery v chráme Božom, boli požehnaním, „lebo nikto nemôže položiť iný základ... a tým je Ježiš Kristus.* (Budujme spoločne živý cirkevný zbor. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 1, s. 2) Inokedy je citát dlhší, úplnejší a výraznejšie oddelený od ostatného textu: *Ján Paulov zdôraznil, že to, čo sa nám zdalo akoby vo sne, stalo sa skutočnosťou. Stalo sa, lebo podľa proroka Zachariáša: „Takto hovorí Hospodin mocností: Kto sa vás dotýka, dotýka sa zrenice môjho oka.“* (Vážni odpustili, ale nezabúdajú. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 1, s. 2)

⁴⁹ F. Kočiš, c. d., s. 20.

⁵⁰ Porovnaj MLACEK, Jozef.: Frazeológia a jej intertextové súvislosti. In: Studia Academica Slovaca. 31. Ed. Jozef Mlacek. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave 2002, s. 158.

⁵¹ ŽILKA, Tibor: Intertextualita v (súčasnej) slovenskej literatúre. In: Studia Academica Slovaca. 28. Ed. Jozef Mlacek. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave 1999, s. 263.

⁵² DUDOK, M.: Úvod do textiky. Báčsky Petrovec : Kultúra 1998. 150 s.

⁵³ Porovnaj J. Mlacek, c. d., s. 150.

⁵⁴ Porovnaj T. Žilka, c. d., s. 274.

Pre spravodajské aj ostatné novinárske materiály (najmä v evanjelických periodikách) je typické aj presné uvádzanie zdroja pomocou súradníc, pričom sa počíta s čitateľovou zbehlou v Písme a odkaz na zdroj často nahrádza sám citát. V pokračujúcom texte sa daná téma bez vysvetľovania rozvíja ďalej: *Meditáciu na text F 1, 21 povedal biskup VD ECAV na Slovensku Ján Midriak. V nej spomenul homiletické rady profesora Jána Michalka, ktoré si v praxi osvojil a pomáhajú mu klásť do centra zvesti Krista.* (GABRIŠ, P.: Prezentácia knihy spomienok. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 1, s. 3) Často však súradnicový odkaz na Písmo ostáva úplne osamotený a odkázaný na čitateľovu znalosť a adekvátnu interpretáciu: *Na záver koncertu predniesol biskup Ján Midriak slová zo Ž 150.* (Naplnení umeleckým zážitkom. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 13, s. 1)

V súvislosti s doslovným citovaním Svätého písma, ktoré je, pochopiteľne, podstatne častejšie v cirkevných periodikách, je zaujímavé, že najdlhší citát sme našli práve v sekulárnom denníku. Ide o príspevok v rámci diskusie o homosexualite, v ktorom poslankyňa Anna Záborská reaguje na jeden z predchádzajúcich názorov. Takmer presnú polovicu z jej rozsiahleho textu zaberá doslovné citovanie Biblie: *Práve som dočítala príspevok Dušana Veselovského „Zmluva s Vatikánom a homosexualita.“ Nechcem diskutovať o zvláštnostiach tohto spojenia ako názvu verejnej diskusie, hoci aj to by za to stálo. Mám však pocit, že autor sa dopúšťa toho, čo vyčíta pánu Milanovi Mitanovi. Bibliu mám prečítanú viackrát – je to moja najobľúbenejšia kniha – a ani ako žena si nemyslím, že apoštol Pavol by sa o nás ženách vyjadroval „ešte nevraživejšie a s väčším odporom ako o homosexuálnom správaní...“ Autor tohto výroku podľa môjho názoru porovnáva neporovnateľné (na Slovensku sa hovorí, že mieša hrušky s jablkami). Podobne porovnávanie ženského správania s homosexuálnym nemá logiku, lebo môžeme porovnávať buď ženy s homosexuálmi, alebo ženské správanie s homosexuálnym správaním. Pán Veselovský v prvom odseku svojej polemiky opisuje to, čo si myslí o tom, čo píše svätý Pavol. Bolo by serióznejšie citovať apoštola, tak ako cituje pána Mitanu. A tak radšej uverejním citát z Listu Rimanom: „Hoci Boha poznali, neoslavovali ho ako Boha, ani mu nevzdávali vďaky, ale stratili sa vo svojich myšlienkach a ich nerozumné srdce sa zatemnilo. Hovorili, že sú múdri, a stali sa hlupákmi. Slávu nesmrteľného Boha zamenili za podoby zobrazujúce smrteľného človeka, vtáky, štvornožce a plazy. Preto ich Boh vydal nečistote podľa žiadosti ich srdca, a tak hanobili svoje vlastné telá tí, čo Božiu pravdu zamenili za lož, uctievali stvorenia a slúžili radšej im ako Stvoriteľovi, ktorý je zvelebený naveky. Amen. Preto ich Boh vydal nehanebným náruživostiam. Ich ženy zamenili prirodzený styk za protiprirodzený. A podobne aj muži zanechali prirodzený styk so ženou a zahoreli žiadostivosťou jeden k druhému: muži s mužmi páchali nehanebnosť. Tak si sami na sebe odniesli zaslúženú odplatu za svoje pohlúdenie. [Nepripomína to AIDS?] A pretože si nevedeli vážiť poznanie Boha, Boh ich vydal napospas ich zvrátenému zmýšľaniu, aby robili, čo sa nepatrí, plných nepravostí, zloby, lakomstva, ničomnosti, plných závisti, vrážd, svárov, lsti, zlomyseľnosti, sú kľebtní, utrhačskí, nenávidia Boha, urážajú iných, sú nerozumní, vierolomní, bezcitní a nemilosrdní. Hoci dobre vedia o Božom ustanovení, že tí, čo robia také veci, zasluhujú si smrť, nielenže to sami robia, ale aj schvaľujú, keď to robia iní.“ (List Rimanom 1, 21-32) V knihe Levitikus v 18. kapitole sa vo veršoch 22 až 23 hovorí: „Nesmieš nečisto obcovať s mužom, tak ako sa pohlavne obcuje so ženou. To by bola ohavnosť! Nesmieš pohlavne obcovať s nijakým zvieraťom, poškrvniť by si sa tým. Ani žena sa nepostaví zvieraťu, aby sa s ním spojila, to by bola nehanebnosť.“*

Kristus neodsudzoval nikdy hriešnika, ale vždy hriech. Stačí si pozrieť Evanjelium svätého Jána (8, 1-11), ako Ježiš reagoval, keď zákonníci a farizeji priviedli ženu pristihnutú pri cudzoložstve a povedali mu: „Učiteľu, túto ženu sme pristihli pri cudzoložstve. Mojiš nám v zákone nariadil takéto ženy ukameňovať. Čo povieš ty?“ Chceli Ježiša nachytať, ale nepodarilo sa im to, lebo prvý kameň mal hodiť ten, kto nemá žiaden hriech. Všetci sa vytratili. Ježiš sa potom pýta ženy: „Žena, kde sú? Nik ťa neodsúdil?“ Ona mu odpovedala: „Nik, Pane.“ A Ježiš jej povedal:

„Ani ja ťa neodsudzujem. Chod' a už nehreš!“ A čo ma mrzí najviac? Nuž to, že pri toľkých citátoch zo stanoviska M. Mitanu D. Veselovský neodcitoval jeho predposledný odsek (človek má pokúšenie si myslieť, že stanovisko neprečítal celé). Dovoľte mi, aby som ho odcitovala celý: „Je chybou, ak kresťania odmietajú diskusiu na danú tému. Taktiež nie je správne, ak namiesto toho, aby odsúdili homosexuálne správanie, odsúdia ľudí, teda samých homosexuálov. My kresťania máme hriech nazvať hriechom, ale nič nás neopravňuje považovať sa za lepších ľudí, ako sú napr. homosexuáli.“ K tomu nie je čo dodať. (ZÁBORSKÁ, Anna: Je chybou, ak kresťania odmietajú diskusiu o homosexualite. In: SME, 26. 7. 2000)

Článok uvádzame napriek jeho rozsahu celý, aby bol zrejmý pomer medzi citátovou časťou a vlastným textom autorky, ako aj druh citátu a kontext, v ktorom zaznel. Ide totiž o neobvyklý prípad prístupu sekulárneho periodika k biblickému textu. Svedčí o možnostiach, ktoré má náboženský štýl aj v sekulárnom publicistickom prostredí, a teda o priestore, ktorý je potrebné profesionálne obsiahnuť.

Parafrázy. Parafrázy biblických výrokov a narážky na ne majú rozličné formy – od odlišenia úvodzovkami alebo iným typom písma a označenia súradnicami po krátky výraz spĺývajúci s ostatným textom. Medzi najjednoduchšie spôsoby parafrázovania patrí preformulovanie Ježišovho výroku z priamej reči v prvej osobe do všeobecnejšej podoby: *Ježiš neprišiel zákon zrušiť, ale naplniť.* (BUKOVSKÝ, Branislav: Mravný zákon. In: KN, 2000, roč. 115, č. 12, s. 4) Inokedy si autor „privlastní“ doslovný biblický výrok a začlení ho do vlastného textu: *Štúdium, modlitba, prostredie, spolužiaci aj nespočetné množstvo nasledujúcich životných situácií moju orientáciu už len potvrdzovali. Viem, komu som uveril. A neprestávam žasnúť.* (ŽÁKOVÁ, Katarína: Viem, komu som uveril. In: KN, 2000, roč. 115, č. 8, s. 19) Tento postup však nemožno pokladať za netický, pretože autor otvorene počíta s čitateľovou znalosťou a známy výraz používa vlastne ako štylistickú figúru. V niektorých prípadoch na „prevzatú“ časť textu výslovne upozorní úvodzovkami: *Aby o určitých „nadradených“ neplatilo to, čo o farizejoch a zákonníkoch, že „sami nevchádzajú a iným bránia,“ vnášajúc do toho nechutné kastovanie, ktoré je v priamom protiklade s duchom evanjelia.* (GAVENDA, Marián: Len pre „jednoduchých veriacich!“ In: KN, 2000, roč. 115, č. 10, s. 8) alebo úvazdacou vetou: *Všetci poznáme: Dávajte a bude vám dané, lebo odplata vaša hojná je v nebesiach.* (Hranice lásky, šporovlivosti. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 19, s. 13)

Na zjednodušenie vnímania sa v parafrázach využívajú väčšinou všeobecne známe výroky Písma, ktoré sa aktualizujú a aplikujú na súčasné problémy, napríklad na neochotu niektorých cirkevníkov platiť cirkevnú daň: *Pamätajme, že nielen chlebom je človek živý, ale i slovom, ktoré vychádza z úst Božích.* (Nielen chlebom je človek živý. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 19, s. 12) alebo na úlohu kresťana v politike: *Hľadáme predovšetkým kráľovstvo Božie a všetko ostatné nám bude pridané. Svedomite si plníme všetky občianske povinnosti, ale ako verní nasledovatelia Ježiša Krista. Vyvarujme sa potláčať sväte na úkor svetského. Ved' predsa stále platí: Čo je cisárovo, cisárovi – čo je Božie, Bohu!* (MUCHA, Ivan: Čo je cisárovo cisárovi... In: EPST, 2000, roč. 90, č. 9, s. 7)

Známe „cisárovo cisárovi, Božie Bohu“ patrí medzi najčastejšie používané výroky, a to nielen v cirkevnom prostredí. Vhodne sa uplatňuje aj vo všeobecnejšie ladených úvahách: *Takáto práca s tými, čo držia vo svojich rukách osudy národov, musí zaujať všetkých nás, dávajúc cisárovi, čo je cisárovo, ale žiadať potom cisárov dneška, aby dávali Bohu, čo patrí Bohu.* (PAULINY, A.: Prirodzený zákon – základ morálky pre neveriacich. In: KN, 2000, roč. 115, č. 2, s. 3) Podobne frekventované je prirovnanie duchovných ziskov k pokladu v nebi, ktorý zlodej neukradne a moľ nezničí. K takým patrí napríklad prijatie za dospelého člena cirkvi pri konfirmácii: *Je to dar nad dary! Zlodeji ho neukradnú, ani mole nezničia.* (KUŠNÍROVÁ, K.: Vzácny list. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 20, s. 13) Používajú sa však aj menej známe, a teda menej nápadné biblické

„vsuvky,“ zrejme len zainteresovanejšiemu čitateľovi: *Odpoveď na tajomstvo zla, hriechu, smrti a utrpenia sa dá poodhaliť cez život toho, ktorý vzal na seba naše slabosti a neduhy a niesol ich aj s krížom.* (BUKOVSKÝ, Branislav: Jedenásty február – slávenie jubilea chorých. In: KN, 2000, roč. 115, č. 7, s. 4)

Narážky. Od parafráz je pomerne ťažké oddeliť nárážky, kde je spätosť so Svätým písmom zjavná o niečo menej – realizujú sa väčšinou na menšej ploche, pôvodný text viac prispôsobujú autorovým potrebám a týkajú sa aj menej známych sentencií. V takejto podobe sa dokonca môžu dostať aj do spravodajstva, v ktorom umožňujú zainteresovanému čitateľovi nachádzať skryté významy medzi riadkami: *Prítomní si doliali po troške oleja do lámป์ lásky a pochopili, že je skutočne milé a dobré, keď bratia a sestry spolu bývajú.* (ŠEFČÍK, J.: Ohnivko vzájomnosti. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 8, s. 3)

Podstatne častejšie však túto schopnosť nárážok prehlbovať text a otvárať pred očami čitateľa nové kontexty spôsobom blízkym poézii využívajú úvahové žánre. Tak napríklad ten, kto pozná knihu proroka Jeremiáša, konkrétne jej druhú kapitolu a trinásty verš, je pri čítaní slov o deravých cisternách v istom zmysle zvýhodnený: *V ľudskom srdci je smäd, túžba po živote, láske, dobrých vzťahoch, zdraví, finančnom zabezpečení a iných veciach. Ten smäd je oprávnený a nie je to hriech. Hriechom je iné: v túžbe po ukojení tohto smädu sa človek vydal opačným smerom. Nejde k prameňu živej vody, ale kope si deravé cisterny, ktoré neudržia vodu. Pre niekoho je to majetok, pre iného zdravie, pre ďalšieho postavenie alebo umenie, príroda, nové filozofické a náboženské prúdy. Je to nepochopiteľné: opúšťať skutočný prameň živej vody a kopať si deravé cisterny, ale správanie sa ľudí na konci druhého tisícročia je tiež divné.* (GREXA, Jozef: Videli ste? In: EPST, 2000, roč. 90, č. 2, s. 10) Podobne znalec trinásteho verša piatej kapitoly Matúšovho evanjelia pravdepodobne lepšie pochopí prirovnanie k pokazenej soli v článku o tom, že viera má viesť k službe druhým: *Keď zostane len „vierou“ pre seba, bude soľou, ktorá stratila chuť a nie je na nič súca, vhodná iba na vyhodenie a pošliapanie.* (ŠEFRANKO, Martin: Anketa 2000. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 22, s. 12) Ježišovo prirovnanie nečinných kresťanov k soli bez chuti patrí medzi najznámejšie biblické výroky, a tak sa dostáva aj do nárážok skracujúcich pôvodný text na najnižšiu možnú mieru, nechávajúc o to väčší manévrovací priestor čitateľovi a jeho predstavivosti: *Autoritu cirkvi dvíha dôstojnosť a múdrosť jej reprezentantov. Pozor, aby sme sa v tomto smere nestali zmarenou soľou. Aby sme nehorlili za obnovu, ktorá je obrátená chrbtom k spoločenskému oceneniu a významu cirkvi!* (MIDRIAK, Ján: Autoritu cirkvi dvíha múdrosť jej reprezentantov. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 15, s. 9)

Takéto stručné nárážky, obmedzené väčšinou na dvojslovné spojenia, nadobúdajú až charakter metafory, ktorá zamlčuje čo najviac v snahe čo najviac povedať. Často sa vzťahujú na známe podobenstvá, keď stačí uviesť nejaký typický zvrat a čitateľovi vyvstane pred očami celý príbeh vrátane vyplývajúceho poučenia: *To sú tiene, ale toho svetlého je oveľa viac, keď človek cíti, že urobil niečo dobrého, že umožnil návrat zblúdených domov.* (KOLNÍK, Marián: Trvalý diakonát a jeho miesto v službách svätej Cirkvi II. In: KN, 2000, roč. 115, č. 8, s. 5); *Z tohto hľadiska sa vznášajú vaše prosby k Pánovi žatvy, aby vzbudil v srdciach mnohých mladých túžbu po úplnom darovaní sa Kristovi a evanjeliu.* (Bohu zasvätený život. In: KN, 2000, roč. 115, č. 7, s. 7); *Kristus prednostne uzdravoval chorých ako znamenie Božieho kráľovstva, a on, Dobrý Samaritán ľudstva, nás svojím utrpením a svojou smrťou vykúpil z hriechu, aby nám dal dar zdravia ducha i tela.* (Deň na obranu života. In: KN, 2000, roč. 115, č. 7, s. 7)

Podobne vďačné ako podobenstvá sú v tejto súvislosti známe biblické slovné spojenia, prechádzajúce z náboženskej terminológie do bežnej slovnej zásoby: *Dvom párom nôh – mojim a priateľkiným – sa po nekonečnom maratónne vystupovania a nastupovania na linky varšavskej*

hromadnej dopravy podarilo vstúpiť na „zasľúbenú zem.“ (Od pece v úpécé. In: KN, 2000, roč. 115, č. 7, s. 9) Do tejto kategórie možno zaradiť aj slávny vianočný spev anjelov nad Betlehemom: *Cirkev v jednote s celým kresťanským spoločenstvom a spolu so všetkými ľuďmi dobrej vôle chce dôstojne, no najmä s čistým srdcom, osláviť tento historický medzník.* (MRÁKOVÁ, Alžbeta B.: *Cirkev v dialógu s umelcami.* In: KN, 2000, roč. 115, č. 10, s. 3)

Metaforický charakter nadobúdajú v publicistickom texte typické biblické obrazy, medzi ktoré patrí napríklad prirovnávanie veriacich k ratolestiam vínného kmeňa, ktorým je Ježiš Kristus. O neaktívnych cirkevníkoch preto možno povedať: *Boli síce pokrstení, vari i konfirmovaní, možno si ešte platia členský príspevok (alebo ho za nich platia veriaci rodičia, väčšinou matky a staré matky), ale z pohľadu Pána a Hlavy cirkvi Ježiša Krista, toho nebeského Vínného kmeňa, sa už zmenili na vyschnuté, mŕtve ratolesti.* (ZAŤKO, Miloš: *Žijeme? Alebo sme už zomreli?* In: EPST, 2000, roč. 90, č. 25, s. 11) Známe je aj prirovnávanie Ježiša Krista k ženichovi a nebeskej blaženosti k svadobnej hostine: *Pre kresťana je čas poznačený očakávaním nebeskej svadobnej hostiny, ktorá sa denne v predstihu sprítomňuje v eucharistickej hostine.* (Ján Pavol II.: *Obrátenie a zmierenie.* In: KN, 2000, roč. 115, č. 11, s. 5)

Jazykové osobitosti Biblie

Kategória pádu. Vďaka citátom, parafrázam, narážkam a ďalším ešte menej priamym prejavom vplyvu Svätého písma sa do náboženských publicistických textov dostávajú aj rozličné jazykové osobitosti Biblie. Atypický, až nespisovný slovosled biblických textov si zasluhuje podrobnejší rozbor a venujeme sa mu v pripravovanej publikácii *Prienik náboženského a publicistického štýlu 2*. Na tomto mieste sa chceme sústrediť na menné a slovesné tvary, predložkové spojenia, väzby, jednotlivé výrazy a štylistické špecifiká.

Z menných gramatických kategórií má náboženský štýl svoje osobitosti najmä v kategórii pádu, kde je azda najtypickejší už spomínaný vokatív, ktorý napríklad podľa J. Findru slúži ako „príznakový prostriedok náboženských textov s nádychom patetickosti“,“⁵⁵ pričom utvára slávnostný ráz. Do náboženského štýlu prenikol z veľkej časti práve zásluhou slovenských prekladov Biblie s takými neodmysliteľnými výrazmi ako *Otče, človeče, priateľu*.⁵⁶

Popri vokative uplatňuje náboženský štýl pod biblickým vplyvom svojské tvary datívu podstatných mien mužského rodu, a to najmä v zaužívaných tvaroch jednotlivých Božských osôb – *Otcu, Synu, Duchu Svätému: K tomu ich povzbudzuje apoštol Pavol slovami: – A čo činíte slovom alebo skutkom, všetko čiňte v mene Pána Ježiša; a ďakujte Bohu Otcu skrze Neho.* (Kol 3, 17) [ZAŤKO, Miloš: *Po voľbách dozorcov a predstaviteľov cirkevných zborov.* In: EPST, 2000, roč. 90, č. 11, s. 5]

Zo slovesných gramatických kategórií zasa vyčnieva predovšetkým kategória spôsobu, kde náboženský štýl využíva neobvyklé tvary imperatívu: *Chod' a staň sa ti, ako si uveril!* (Mt 8, 13a) [HORÁK, Ján: *Kresťanova odvaha.* In: EPST, 2000, roč. 90, č. 11, s. 10]; *Pod' te, vid' te miesto, kde ležal.* (Mt 28, 6) [LACKO, Ján: *Čo je prázdne.* In: EPST, 2000, roč. 90, č. 16-17, s. 4]; *Tak svieť vaše svetlo pred ľuďmi, aby videli vaše dobré skutky a velebili vášho Otca, ktorý je v nebesiach.* (Mt 5, 16) [RUŽEKOVÁ, Darina: *Vlastná tvár nie je maska.* In: EPST, 2000, roč. 90, č. 22, s. 7]

Predložkové a iné spojenia. Väčšina slovných spojení typických pre jazyk Biblie patrí medzi archaické vyjadrovacie prostriedky. Ide o i. o nadbytočné zaradovanie predložiek na miesta,

⁵⁵ J. Findra, c. d., s. 65.

⁵⁶ Vokatív, ako uvádza J. Findra, sa nevyskytuje v paradigme pádov súčasnej slovenčiny, môže sa však aktualizovať s určitým štylistickým zámerom. Okrem náboženskej slávnostnosti je to patetika výrazu, nástoječivosť (apelativnosť) vyjadrenia alebo aj familiárnosť alebo ľudovosť (tamže, s. 65.)

kde by bol vhodnejší bezpredložkový tvar, napríklad *byť navyše: lebo čo je nad to, je od zlého*. (Mt 5, 17) [TÓTH, Ivan: Charakter proroka Daniela. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 12, s. 10] alebo *očakávať niekoho: očakávať na Božie slovo (Ž 119,74.81)* [ZAŤKO, Miloš: Sila Jeho slova. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 5, s. 1]; *tí, čo očakávajú na Hospodina, dostávajú novú silu*. (Iz 40, 31) [MAŇKOVÁ, Zuzana – JEZNÁ, Natália – JARTIMOVÁ, Adelaide: Študenti teológie v krajine reformácie. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 11, s. 4]

Niektoré z nesprávnych predložkových spojení sú súčasťou ustálených výrazov a v iných súvislostiach sa nepoužívajú: *Mnoho môže v účinkoch modlitba spravodlivého*. (Jk 5, 16) [FILO st., Július: Modlitba a morálka. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 18, s. 10]; *V Jeruzaleme žil vtedy muž menom Simeon, človek spravodlivý a nábožný, ktorý očakával potechu Izraela, a Duch Svätý bol na ňom*. (Lk 2, 25) [Bohu zasvätený život. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 7, s. 7]

Medzi ďalšie atypické postupy patrí napríklad nahradenie akuzatívu s predložkou datívom: *Obet' bezbožných je ohavnosťou Hospodinovi* (Pr 15, 8) [FILO st., Július: Modlitba a morálka. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 18, s. 10], väzba knižného slova *nádejať sa* s genitívnom namiesto použitia vedľajšej vety predmetovej so spojkou *že*: *láska sa všetkého nádejá* (1 Kor 13, 4-7) [ĎURISTOVÁ, A.: Boh je láska. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 21, s. 12] alebo zaradenie neplnovýznamového sponového slovesa *byť* namiesto plnovýznamového *mať* v spojení *byť mužom jednej ženy* namiesto *mať jednu ženu*: *Diakoni nech sú muži jednej ženy a nech dobre vedú svoje deti a svoje domy*. (1 Tim 3, 12) [KOLNÍK, Marián: Trvalý diakonát a jeho miesto v službách svätej Cirkvi II. In: KN, 2000, roč. 115, č. 8, s. 5]

Lexikálne špecifiká. Zväčša archaické charakter majú aj niektoré konkrétne atypické, až nespisovné výrazy, charakteristické pre biblický slovník: *Pozri, prečo robia v sobotu, čo neslobodno? ... Slobodno robiť v sobotu dobre alebo zle, zachrániť život alebo zničiť?* (Mk 2,24.3,4) [Deviata nedeľa v cezročnom období. In: KN, 2000, roč. 115, č. 10, s. 10]; *Počúvame totiž, že niektorí medzi vami neporiadne nažívajú, nič nerobia, ale neužitočné veci stvárajú* (2Tes 3, 10b-11) [PAULOV, Ján: Bohužiaľ, KN, 2000, roč. 115, č. 10, s. 10]; *„Milosť Pána Ježiša Krista a láska Božia a účasťenstvo Ducha Svätého so všetkými vami! Amen“* (2K 13, 13) [KIŠŠ, Igor: Učenie o Svätej Trojici a Písmo sväté. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 6, s. 11]; *Počúvame totiž, že niektorí medzi vami či chvála Bohu?* In: EPST, 2000, roč. 90, č. 9, s. 12]; *Čo činíte slovom alebo skutkom* (Kol 3, 17) [ZAŤKO, Miloš: Po voľbách dozorcov a predstaviteľov cirkevných zborov. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 11, s. 5]; *Buďte však činiteľmi slova, a nielen poslucháčmi, ktorí oklamávajú sami seba*. (Jk 1, 22-24) [Čo má vedieť každý evanjelik. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 11, s. 9]; *Hoden je pracovník svojej mzdy* (L 10, 7b) [FILO st., Július: Práca a nezamestnanosť. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 12, s. 4]; *Riekol jej Ježiš: ja som vzkriesenie a život* (J 11, 25-26) [FRANCISCI, Michal: Neužitoční služobníci sme! In: EPST, 2000, roč. 90, č. 12, s. 6]; *Pokánie činite, lebo sa priblížilo kráľovstvo nebeské* (Mt 4, 17) [ZAŤKO, Miloš: Pôst a obrat k Bohu. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 14, s. 10]; *Prísne teda dbajte, ako obcujete, nie ako nemúdri, ale ako múdri* (Ef 5, 15) [FILO st., Július: Hýbať hlavou, nie hlavňou. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 14, s. 11]; *Aby bol človek Boží dokonalý a spôsobilý na všetko dobré* (2Tim 3, 17) [MIDRIAK, Ján: Autoritu cirkvi dvíha múdrosť je reprezentantov. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 15, s. 8]; *Nech sa vám nermúti srdce a nestrachuje!* (J 14, 27) [GABUL, Július: Pokánie činite, kým máme čas. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 15, s. 11]; *Aké krásne sú na vrchoch nohy blahozvestov, ktorí hlásajú pokoj, zvestujú blaho, hlásajú záchranu*. (Iz 52, 7a) [Inštalácia zborovej farárky. In: EPST, 2000, roč. 90, č. 16-17, s. 10]

Ide o výrazy spojené zväčša s konkrétnymi biblickými prekladmi, vyskytujú sa preto takmer výlučne v evanjelických publicistických textoch, lebo katolícke tlačene aj ďalšie médiá si za-

kladajú na používaní najnovšieho katolíckeho prekladu,⁵⁷ v ktorom sú odchýlky od spisovanej normy takmer eliminované. Použitie týchto výrazov závisí teda od autora ako používateľa Biblie a jeho čitateľského návyku, ktorý sa následne prenáša na čitateľov publicistických textov. Medzi nie celkom pozitívne predisponovanými čitateľmi však môže pôsobiť aj ako rušivý element, brzdiaci pochopenie textu alebo dokonca znehodnocujúci text.

Štylistické konštrukcie. Popri gramatických a lexikálnych osobitostiach používa Biblia svoje štylistické konštrukcie, s ktorými sa sprostredkovane možno stretnúť aj na stránkach tlače, najmä náboženskej. Biblické vyjadrovanie je často komplikované; niektoré vety nestačí čítať raz, vyžadujú si zastavenie, ba až meditáciu: *Nech osvieti oči vášho srdca, aby ste vedeli, aká je nádej z jeho povolania, aké bohatstvo slávy je z jeho dedičstva vo svätých* (Ef 1, 18) [Druhá nedeľa po Narodení Pána. In: KN, 2000, roč. 115, č. 1, s. 9]. Neraz to súvisí s poetikou jazyka, nasýteného symbolmi: *Na počiatku bolo Slovo a Slovo bolo u Boha a to Slovo bolo Boh. Ono bolo na počiatku u Boha. Všetko povstalo skrze neho a bez neho nepovstalo nič z toho, čo povstalo. V ňom bol život a život bol svetlom ľudí. A svetlo vo tmách svieti, a tmy ho neprijali* (Jn 1, 1-5) [Druhá nedeľa po Narodení Pána. In: KN, 2000, roč. 115, č. 1, s. 9]. Táto symbolika je často tajomná, až hádankovitá a veľmi náročná na vnímanie: *On je ten, ktorý prišiel skrze vodu a krv, Ježiš Kristus. Nielen skrze vodu, ale skrze vodu a krv. A Duch to dosvedčuje, pretože Duch je pravda. Lebo traja sú, čo svedčia: Duch, voda a krv, a títo traja sú zajedno* (1 Jn 5, 7-8) [Krst Krista Pána. In: KN, 2000, roč. 115, č. 2, s. 9].

Vplyv jazykového pôvodu. Jazyk Biblie odráža časy a prostredie jej vzniku, ako aj logiku jazykových systémov hebrejčiny a gréčtiny, v ktorých bola napísaná. Prostredníctvom jednotlivých foriem vplyvu Svätého Pisma na súčasný náboženský štýl vrátane náboženského novinarstva sa vyjadrovacie prostriedky starovekého židovského národa dostávajú aj na stránky dnešných novín. Nezvyčajná je v slovenčine najmä nevlastná obraznosť, stavajúca do popredia zmyslové vnímanie, ako aj niektoré ustálené slovné spojenia. Keďže účelom tohto príspevku nie je analýza vplyvu pôvodných biblických jazykov na súčasný slovenský preklad Knihy kníh, obmedzíme sa len na niekoľko príkladov na tento jav, s ktorými sme sa stretli v uvedených náboženských periodikách.

Pre obraznosť hebrejčiny a ostatných biblických jazykov je charakteristická konkrétnosť odvolávajúca sa na zmysly, ako sluch, čuch alebo zrak aj pri abstraktných javoch. Tak napríklad starý Simeon s dieťaťom Ježišom na rukách „vidí“ spásu „očami:“ *moje oči uvideli tvoju spásu, ktorú si pripravil pred tvárou všetkých národov*. (Lk 2,30) [Ján Pavol II.: Bohu zasvätený život. In: KN, 2000, roč. 115, č. 7, s. 7] Typické je aj odvolávanie sa na sluch a nahrádzanie abstraktnejších slovies alebo spojení, ako napríklad *počúvať*, *venovať pozornosť*, *prejaviť záujem* obraznejším „nakloniť sluch:“ *Nakloň ku mne sluch a vypočuj moje slová*. (Deviata nedeľa v cezročnom období. Spev na prijímanie. In: KN, 2000, roč. 115, č. 10, s. 10)

Poetický nádych dáva jazyku Svätého písma časté využívanie synekdochy, konkrétne zámeny pars pro toto, spájanej s čiastočnou personifikáciou. Medzi najčastejšie figúry tohto typu patrí využívanie slova *meno* na označenie celej osoby: *Oslavujte Pána a vzývajte jeho meno, ohlasujte medzi národmi jeho zázraky, pamätajte, že jeho meno je vznešené*. (Iz 12,4) [Krst Krista Pána. In: KN, 2000, roč. 115, č. 2, s. 9] Inokedy osobu ako takú reprezentuje časť tela, najmä tvár: *Pred-*

⁵⁷ Ide o preklad Slovenskej liturgickej komisie podľa latinského originálu *Nova vulgata biblicorum sacrarum editio*. Spomenuté výrazy sa v ňom napr. nachádzajú v takomto znení: účasť – spoločnosť, žijú – žijú, stávajú – zhaňajú sa, činíte slovom alebo skutkom – hovoríte alebo konáte, oklamávajú – klamú, hoden je – zaslúži si, riekol – povedal, pokánie činite – robte pokánie, ako obcujete – ako máte žiť, spôsobný – pripravený, nermúti sa – nevzrušuje sa, blahozvestov – posla blahozvesti.

stúpme s chválospevmi pred jeho tvár (Ž 95,2) [Štvrtá nedeľa v cezročnom období. In: KN, 2000, roč. 115, č. 5, s. 10], ale aj iné údy: *Daný nám je Syn, na jeho pleci bude kniežatstvo* (Iz 9,5) [Daný je nám Syn. In: KN, 2000, roč. 115, č. 2, s. 9]; *Naše nohy už stoja v твоjich bránach, Jeruzalem*. (Ž 122,1-2) [FILO, Vladimír: Božie miesta. In: KN, 2000, roč. 115, č. 3, s. 4] Posledný príklad obsahuje zároveň častý obraz mestských brán, súvisiaci s vtedajšou architektúrou miest. Pevnosť brán je synonymom bezpečnosti mesta. Ďalšími obrazmi na vyjadrenie blahobytu a Božieho požehnania sú pokojné hranice, hojnosť pšenice a, prirodzene, početné potomstvo: *Lebo upevňuje závary твоjich brán a požehnal твоjich synov v tebe. Zaisťuje pokoj твоjim hraniciam, syti ťa najlepšou pšenicou*. (Ž 147) [Druhá nedeľa po Narodení Pána. In: KN, 2000, roč. 115, č. 1, s. 9]

Výraz *požehnať твоjich synov v tebe*, vyjadrujúci množstvo potomstva a jeho úspech, patrí medzi ustálené slovné spojenia založené na biblickej obraznosti. V snahe o čo najvernejší preklad slova zjaveného samým Bohom sa tieto spojenia do národných jazykov vlastne „neprekładajú.“ Naopak, dostávajú sa do slovnej zásoby náboženského jazyka ako prevzaté výrazy a miestami dosahujú takmer úroveň frazém. Medzi najznámejšie patria napríklad výrazy so slovom *vinic* alebo *kalich*, súvisiace s bežným životom v Palestíne bohatej na víno: *Zatiaľ čo Abrahám bol ušetreň od skutočného obetovania Izáka, Kristus vypil kalich utrpenia až do poslednej kvapky*. (Ján Pavol II.: Patriarcha Abrahám. In: KN, 2000, roč. 115, č. 10, s. 7) S každodennou skúsenosťou starovekých Židov sú späté aj obrazné pomenovania so slovom *stan*: *Meditácia sa týka Božích miest ako priestorov, ktoré si sám Boh vybral, aby na nich rozložil uprostred nás svoj stan*. (porov. Jn 1, 14) [FILO, Vladimír: Božie miesta. In: KN, 2000, roč. 115, č. 3, s. 4] Známe je tiež prirovnanie, ktoré Boh použil vo svojom prisľúbení Abrahámovi, praotcovi všetkých Židov: *Pretože si toto urobil a neodoprel si mi svojho jediného syna, požehnám ťa a rozmnožím tvoje potomstvo ako hviezdy na nebi a ako piesok na brehu mora a tvoje potomstvo sa zmocní brán svojich nepriateľov*. (Gn 22, 16-17) [Druhá pôstna nedeľa. In: KN, 2000, roč. 115, č. 12, s. 12]

Medzi ďalšie typické biblické výrazy patria napríklad slová *pomazať* alebo *rozpomenúť sa* a slovné spojenia *označiť pečaťou*, *závdavok Ducha*, *narodiť sa zo ženy*: *Keď sa (Boh) rozhodol poslať svojho Syna na svet, zariadil, aby prišiel medzi nás narodením sa zo ženy* (porov. Gal 4, 4) [Ján Pavol II.: Panna Mária na ceste k Otcovi. In: KN, 2000, roč. 115, č. 4, s. 7]; *On nás pomazal, on nás označil svojou pečaťou a vložil nám do srdca závdavok Ducha* (Kor 1, 22) [Siedma nedeľa v cezročnom období. In: KN, 2000, roč. 115, č. 8, s. 10]; *Rozpomeň sa, Pane, na svoje zľutovanie a na svoje milosrdenstvo, ktoré trvá od vekov*. (Ž 25, 6) [Prvá pôstna nedeľa. In: KN, 2000, roč. 115, č. 11, s. 10]

Výrazové prostriedky pôvodných biblických jazykov sa do (novinárskych) prejavov náboženského štýlu nedostávajú len prostredníctvom citácií alebo parafráz, ale stávajú sa viac-menej bežnou súčasťou náboženskej slovnej zásoby, čo dokazuje ich používanie v originálnych autor-ských textoch bez biblického podtextu: *Preto Svätý Otec vyjadruje túžbu navštíviť a modliť sa na hlavných miestach Starého zákona, ktoré spoznali zásahy Boha*. (FILO, Vladimír: Božie miesta. In: KN, 2000, roč. 115, č. 4, s. 3) Sloveso *spoznať* v posunutom význame, keď sa jav či osoba, na ktoré sa viaže, nechápe ako pasívny objekt deja, ale ako aktívny subjekt, patrí medzi charakteristické vyjadrovacie prostriedky biblického aj všeobecne náboženského štýlu.

Biblické frazémy. Biblické vplyvy na moderný slovenský jazyk sa neprejavujú len v náboženskom štýle, ale vďaka kresťanskému kultúrnemu prostrediu, do ktorého patríme, zasahujú aj všeobecnú slovnú zásobu, a to predovšetkým prostredníctvom frazém čerpajúcich z biblických reálií. „V priebehu vývinu spoločnosti a vplyvom rozličných extralingvistických faktorov mnohé z nich nadobúdajú nenáboženský význam a strácajú aj svoju pôvodnú etickú orientáciu,“

konštatuje E. Krošláková.⁵⁸ Potvrdzujú to najnovšie bádania v oblasti intertextovosti, ktorá môže napríklad podľa J. Mlacek zahŕňať nielen text, ale aj celú kultúru.⁵⁹ Vo svojej monografii *Tvary a tváre frazém v slovenčine*⁶⁰ rozlišuje tzv. tváre frazém, čiže realizačné formy ako frazeologické inovácie, frazeologické derivácie, aktualizovanie, deštruovanie frazémy aj rozličné druhy narážok či alúzií na frazému.⁶¹

Najvšeobecnejšie filozofické a morálne poučenia Biblie sa podľa E. Krošlákovej dostali do moderných národných jazykov, pričom si zachovali svojrázny, starobyľý orientálny spôsob vyjadrovania, ako aj vznešený, často eufemizovaný štýl. „Osobitosť semitského vyjadrovania sa prejavuje v nezvyčajnej obraznosti i v rozličných netypických spojeniach,“⁶² konštatuje E. Krošláková a rozlišuje štyri základné skupiny biblických frazém: 1. priame citácie Ježiša, 2. frazémy vychádzajúce z podobenstiev, 3. pôvodné výrazy nemetaforického charakteru, ktoré časom nadobudli symbolickú hodnotu a 4. frazémy súvisiace všeobecne s biblickými reáliami.

Biblizmami vo frazeologických jednotkách ruského jazyka sa zaoberal J. Šipko,⁶³ ktorý upozorňuje najmä na potrebu poznať biblický text, pričom konštatuje, že v tejto oblasti má naše pokolenie čo robiť. Mnohí autori používajú podľa neho výrazy z Biblie ako prostriedky expresívno-emocionálneho vyjadrovania (*vyhnanie z raja, vystupovať na Golgotu, prísť do zasľúbenej zeme*) a na báze biblizmov vznikajú aj nové výrazy, predstavujúce súčasť národno-folklórnych obrazov (*Božie mlyny melú pomaly, ale isto*). Dostávame sa tak akoby na isté pomedzie frazém a citátov, ktoré sa podľa J. Mlacek neraz „frazeologizujú.“⁶⁴ Biblia totiž ponúka ideálny materiál na aplikovanie komunikačných prvkov, ktoré na minimálnom priestore (v náznačnom) vykreslia celý príbeh. V súlade s vyššie spomenutými intertextovými vzťahmi prototextu a metatextu však treba pripomenúť, že nemusí ísť pritom len o afirmáciu. T. Žilka upozorňuje pri tzv. komplexnom nadväzovaní textov na možnosť parodického prístupu a pri tzv. marginálnom nadväzovaní dokonca na možnosť výrazného odklonu od predlohy.⁶⁵

Klasifikácia frazém. Biblickými frazémami sú o. i. viaceré prvky slovenského slovného folklóru, napríklad *pozerať <sa> Pánu Bohu do okien* alebo *Byť Pánu Bohu za päťami / za chrbtom*. Možno ich zaradiť medzi frazémy realizované na úrovni výpovede, kde J. Mistrík⁶⁶ a ďalší rozlišujú príslovia, porekadlá, povrávky a pranostiky. Medzi príslovia s biblickými referenciami patrí napríklad známe *Kto druhému jamu kope, sám do nej spadne*. Podobné výroky sa v Biblii nachádzajú na viacerých miestach, napríklad v Žalme 9: *Pohania padli do jamy, ktorú kopali, a v tom osidle, čo nastrojili, chytila sa im vlastná noha* (Ž 9, 16). Príslovie *Kto seje viator, búrku bude žať* zasa pochádza od proroka Ozeáša, ktorý píše: *Kto seje viator, zožne búrku* (Oz 8, 7). Biblický vplyv badať aj v slovesných frazémach *chodiť ako Marek po pekle, dostať sa niekde ako Pilát do Kréda, mať brvno v oku* alebo v porekadle *Išiel Jób po Jóba <ostali tam oba>*. Povrávky neobsahujú didaktické rady, príkazy a zákazy ako príslovia a nie sú ani metaforickými pomenova-

⁵⁸ KROŠLÁKOVÁ, Ema: Etické parametre biblických frazém. In: *Studia Slavica Occidentalia*. Kresťanská literatúra a masmédiá. Ed. Tibor Žilka. Pilisecaba : Katolícka univerzita Pétera Pázmány a Ústav slavistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského 2000, s. 124.

⁵⁹ J. Mlacek, *Frazeológia a jej intertextové súvislosti*, s. 150-151.

⁶⁰ MLACEK, Jozef: *Tvary a tváre frazém v slovenčine*. Bratislava : Stimul 2001. 170 s.

⁶¹ Porovnaj J. Mlacek, *Frazeológia a jej intertextové súvislosti*, s. 158.

⁶² Tamtiež, s. 119.

⁶³ ŠIPKO, Jozef: Funkcionирование bibleizmov i religioznych vyraženi v sovremennoj russkojazyčnoj publicistike. In: *Rossica Slovaca. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae*. Bratislava : SPN 1992, s. 121-127.

⁶⁴ J. Mlacek, *Frazeológia a jej intertextové súvislosti*, s. 153.

⁶⁵ Porovnaj T. Žilka, *Intertextualita v (súčasnej) slovenskej literatúre*, s. 263.

⁶⁶ J. Mistrík, *Štylistika*, s. 92-98.

niami ako porekadlá. Ako píše J. Mistrik, sú to iba isté výroky, vtipné pomenovania konkrétnych situácií bez toho, aby sa nimi zovšeobecňovalo. Takouto povrávkou s náboženským námetom je napríklad zvolanie *Pán Boh dal – Pán Boh vzal*. Pri pranostikách je náboženská orientácia najvýraznejšia, pretože sa takmer napospol vzťahujú na liturgický kalendár a odrážajú významné sviatky cirkevného roka: *Na Nový rok o slepačí krok, na Tri krále o krok ďale, na Hromnice o hodinu více alebo: Keď sa vtáčik na Hromnice z koľaje napije, tak v marci zamrzne*.

Druhá veľká skupina frazeologizmov sa v Mistrikovom členení realizuje na úrovni slova a možno sem zaradiť slovné zrasty a spojenia. Časté sú nociónálne (menné) frazeologické jednotky, ako *márnotratný syn*, *šalamúnske riešenie*. Jednoslovná je antonomázia ako druh metonymie – medzi vlastnými menami, ktoré stavia do úlohy všeobecných pomenovaní, našlo svoje miesto množstvo biblických postáv: *Dávid, Goliáš, Judáš, Pilát, Šalamún, Samson, Benjamín, Herodes* atď. Tie z nich, ktoré prešli procesom apelativizácie, sa píše s malým písmenom, napríklad *judáš, judášovia* vo význame „zradca, zradcovia.“ Do základnej slovnej zásoby sa z Biblie dostali aj niektoré neživotné podstatné mená. Na označenie súhrnu zásad alebo základných pravidiel sa napríklad používa slovo *desatoro*, resp. *dekalóg*, vymazanie predchádzajúceho diania vystihuje slovo *potopa* (*po nás potopa*). Na nepriame pomenúvanie ďalej slúžia (najmä v umeleckých textoch) napríklad názvy miest (*Kalvária, Golgota, Sodoma, Gomora*), udalosti z Ježišovho života (*vzkriesenie, zmŕtvychvstanie, nanebovstúpenie*) alebo slovné spojenia z rozličných oblastí (*Adamovo jablko, posledná večera, krížová cesta*).

Výroky Ježiša Krista v úlohe frazém. Osobitné miesto v systéme biblických frazém zaberajú Ježišove výroky, prípadne ďalšie všeobecne známe sentence. Ich prítomnosti v bežnom jazyku sa podrobne venuje E. Krošláková, podľa ktorej si do istej miery zachovali svoju formu aj lexikálnu stavbu, ale prechodom do iných spoločenských (nenáboženských) sfér sa ich význam posunul, rozšíril a zovšeobecnil. Pôvodná sémantická podstata vychádzajúca priamo z biblických príbehov zaniká a viaceré sémantickou transformáciou získavajú výrazne expresívny a ironický charakter, v náboženskej sfére si však ponechávajú pôvodný význam.

Príkladov na frazémy prezentujúce etické hodnoty stále aktuálne nielen pre kresťanský orientovaného človeka, je mnoho. Na všeobecne uznávanú potrebu pracovať upozorňuje napríklad svätý Pavol v druhom liste Solúnčanom: *Kto nechce pracovať, nech ani nejde* (2 Sol 3,10) alebo v druhom liste Korinťanom: *Veď kto skúpo seje, skúpo bude aj žať; kto seje štedro, štedro bude aj žať* (2 Kor 9, 6). V súčasnej frazeológii sa používa podoba *Kto nepracuje, nech nejde; Kto chce žať, musí siať*. Pred pochlebovačmi ryžujúcimi na prikrášlených sľuboch podnes varujú Ježišove slová: *Chráňte sa falošných prorokov, zaznamenané evanjelistom Matúšom* (Mt 7, 15). O ťažkostiach výnimočných ľudí v domácom prostredí hovorí Ježiš v tom istom evanjeliu slovami: *Proroka si všade uctia, len nie v jeho vlasti a v jeho dome* (Mt 13, 57). V súčasnosti sa používa podoba: *Ťažko byť doma prorokom*.

O výraznejšom posune pôvodného významu svedčí výrok: *Lebo mnoho je povolaných, ale málo vyvolených* (Mt 22, 14), týkajúci sa pôvodne spasenia a večnej blaženosti a dnes používaný v rozličných kontextoch, napríklad v súvislosti s náročným presadzovaním sa nadaných adeptov v niektorých profesiách. Podobne výrok *Kto hľadá, nájde, a kto klope, tomu otvorí* (Mt 7, 8), vzťahujúci sa na účinnosť vytrvalej modlitby znamená v bežnej komunikácii potrebu trpezlivosti všeobecne. Veta *Dávajte cisárovi, čo je cisárovo, a čo je Božie, Bohu* (Mt 22, 18-22), ktorou Ježiš obratne vyklúčoval z otázky farizejov o platení daní, sa používa vo význame „každému, čo mu patrí.“ Biblický výrok *Nielen z chleba žije človek, ale z každého slova, ktoré vychádza z Božích úst* (Mt 6, 24) o Božom slove v súčasnosti znamená, že na dosiahnutie šťastia a spokojnosti nestačí len uspokojenie hmotných potrieb, ale potrebné sú aj iné hodnoty, ako sloboda, láska, dôstojnosť, krásna a pod. Z vý-

roku *Nik nemôže slúžiť dvom pánom; nemôžete slúžiť aj Bohu, aj mamone* sa v bežnej komunikácii zachovala len prvá časť. Rozpor medzi nebeským kráľovstvom a pozemským bohatstvom ustúpil všeobecnému poučeniu o nevyhnutnosti vybrať si jednu cestu, nesediť na dvoch stoličkách.

E. Krošláková uvádza aj menej frekvencované Ježišove výroky, ktoré sa väčšinou necitujú celé a poskytujú len látku na ďalšie obrazy. Medzi také patrí napríklad varovanie pred ľuďmi, ktorí nechcú prijať zvesť o Božom kráľovstve a znevažujú Božie slovo: *Nedávajte, čo je sväté, psom a nehádzte svoje perly pred svine* (aby ich nohami nepošliapali, neobrátili sa proti vám a neroztrhali vás). (Mt 7, 6). V bežnej reči sa význam tohto zvratu rozšíril na hodnoty rozličného druhu, ktoré je zbytočné predkladať tým, ktorí si ich nevážia a nie sú ich hodni. Podobné zovšeobecnenie badať aj pri výroku *Daj svoj meč na jeho miesto! Lebo všetci, čo sa chytajú meča, mečom zahynú* (Mt 26, 52), ktorým Ježiš zabránil učeníkom brániť ho pri zajatí v Getsemanskej záhrade. V mimonáboženskej sfére ho dnes možno chápať v zmysle „čím kto bojuje, tým aj zahynie,“ resp. „násilie plodí násilie.“

Zhrnutie

Rozmanité prejavy a úrovne vplyvu biblického jazyka na jazyk náboženského štýlu sme začali ilustrovať na priamych a doslovných citátoch a cez parafrázy, narážky, štylistické osobitosti a obrazné vyjadrovacie prostriedky starovekého Blízkeho východu sme sa dostali k frazémam postaveným na biblickom základe všeobecne aj na konkrétnych Ježišových výrokoch, čím sme sa opäť vrátili k citátom a parafrázam. Tento kruh akoby symbolizoval obklúčenie náboženského štýlu Božím slovom, ktoré je alfou i omegou náboženstva aj jeho slovných prejavov.

Vplyvu Svätého písma sa preto nevyhne ani náboženská žurnalistika. Ako uvádza J. Findra, publicistika je popri hovorovom a umeleckom štýle typickým priestorom na uplatnenie frazeologizmov, ktoré vznikajú zo snahy vyjadriť sa nekonvenčne, aktualizovane. No kým v iných štýlových prostrediach sa používajú ako prostriedky štylizácie hovorovosti alebo ako prostriedky jazykovej charakteristiky ľudového typu, „v publicistike, kde je napätie medzi aktualizáciou a automatizáciou, sa ich aktualizácia často zotiera.“⁶⁷ To platí aj o biblických citátoch a frazémach, ktoré sú výsledkom zautomatizovaných formulácií v náboženskom štýle. Fungujú ako skryté kódy určené tým, ktorí poznajú „jazyk“ Biblie, ba niekedy tým, ktorí poznajú jazyk konkrétneho prekladu Biblie. To účinok textu v konečnom dôsledku môže nielen rozširovať, ale aj zužovať, a preto treba používanie biblických citátov v publicistických textoch určených rôznorodému publiku starostlivo zvažovať. Zároveň treba zvážiť mieru prínosu biblických presahov do spisovnej slovenčiny a do širšieho mentálneho kontextu, ktorý znamená slovenský jazyk vo filozofickom význame. Biblický vplyv je pozitívny, ak obohacuje jazykové prostriedky slovenčiny (a v jej rámci jazykové prostriedky publicistického štýlu) o prvky, ktoré vychádzajú z koreňov našej kultúry a sú nositeľmi ušľachtilých hodnôt, no môže byť negatívny, ak aplikáciou cudzích mentálnych schém a hromadením skrytých významov oberá jazyk o zrozumiteľnosť.

Literatúra:

- BIENKOWSKA, Danuta: Językowe wyznaczniki polskiego stylu biblijnego. In: Slovenská, latinská a cirkevnoslovenská náboženská tvorba 15.-19. storočia. Ed. Ján Doruľa. Bratislava : Slavistický kabinet SAV 2002, s. 170-178.
- DUDOK, M.: Úvod do textiky. Báčsky Petrovec : Kultúra 1998, 150 s.
- FINDRA, Ján: Štylistika slovenčiny. Martin : Osveta 2004. 232 s.
- KOČIŠ, František: Východiská konštituovania náboženského štýlu v súčasnej spisovnej slovenčine. In: Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Tyrnaviensis. Zborník Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity. Séria A – humanitné vedy. Ed. Pavol Híc. Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity 1998, s. 19-28.
- KROŠLÁKOVÁ, Ema: Etické parametre biblických frazém. In: Studia Slavica Occidentalia. Kresťanská literatúra a masmédiá. Red. Tibor Žilka. Piliscsaba : Katolícka univerzita Pétera Pázmánya a Ústav slavistiky Filozofickej fakulty

⁶⁷ J. Findra, c. d., s. 34.

- Univerzity Komenského 2000, s. 119-124.
- MAKUCHOWSKA, Marzena: Styl religijny. In: Przewodnik po stylistyce polskiej. Ed. Stanisław Gajda. Opole : Drukarnia Wydawnictwa Św. Krzyża w Opolu 1995, s. 449-459.
- MIKO, František: Estetika výrazu. Bratislava : SPN 1969. 292 s.
- MIKO, František: Od epiky k lyrike. Tatran : Bratislava 1973. 291 s.
- MISTRÍK, Jozef: Náboženský štýl. In: Studia Academica Slovaca. 20. Ed. Jozef Mistřík. Bratislava : Alfa 1991, s. 163-175.
- MISTRÍK, Jozef: Štylistika. 3. doplnené vydanie. Bratislava : Media Trade – SPN 1997. 598 s.
- MLACEK, Jozef.: Frazéológia a jej intertextové súvislosti. In: Studia Academica Slovaca. 31. Ed. Jozef Mlacek. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave 2002, s. 148-160.
- MLACEK, Jozef: Náboženská komunikačná sféra a sakrálny štýl. In: Jazyk v komunikácii. Ed. Sibyla Mislovičová. Bratislava : Veda 2004, s. 45-53.
- MLACEK, Jozef: Tvary a tváre frazém v slovenčine. Bratislava : Stimul 2001, 170 s.
- RONČÁKOVÁ, Terézia: Prienik náboženského a publicistického štýlu I. Keď chce cirkev hovoriť mediálnym jazykom. Ružomberok : FF KU v Ružomberku 2009. 180 s.
- SEGRE, Cesare: Avviamento all'analisi del testo letterario. Torino : G. Einaudi 1999. 405 s.
- SIPKO, Jozef: Funkcionirovanije bibleizmov i religioznych vyraženiij v sovremennoj russkojazyčnoj publicistike. In: Rossica Slovaca. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikanae. Bratislava : SPN 1992, s. 121-127.
- TUŠER, Andrej: Ako sa robia noviny. Bratislava : SOFA 1999. 219 s.
- ŽILKA, Tibor: Intertextualita v (súčasnnej) slovenskej literatúre. In: Studia Academica Slovaca. 28. Ed. Jozef Mlacek. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave 1999, č. 28, s. 261-276.
- ŽILKA, Tibor: Poetický slovník. Bratislava : Tatran 1984. 376 s.

Pramene:

- Denníky *Pravda* a *SME*
- Náboženské periodiká *Evanielický posol spod Tatier* (EPST), *Katolícke noviny* (KN)
- Servis tlačovej agentúry SITA

Stylistic overlaps in religious journalism

Terézia Rončáková

There are several remarkable overlaps of exogenous styles that can be observed in the intersecting area of the newspaper-journalism style and the religious style. Such overlaps mainly include rhetorical, educational, official, or even biblical style, if we are to consider this sub-style of the religious style separately.

According to the currently prevailing theory of journalism, the newspaper language should reflect the living language of the society and the author of the newspaper text should stay 'on the sidelines' and place himself or herself in a level playing field with the receiver. However, this principle is often eroded by the rhetorical pathos which includes *inter alia* paean or evaluating expressions. Rhetorical figures, comparative and superlative forms of adjectives, adjective phrases, euphemisms, or biblical quotations can be found even in the news coverage – something, which contradicts the basic principles of impartiality and objectivity. On one hand, it may be admitted that such features are irreplaceable and that they represent typical manifestations of religious vocabulary, however, one also has to admit that it has always been desirable to professionalize the church journalists and educate them, particularly in the area of effectiveness and thrift.

Admittedly, the official and educational style permeate religious journalism because of their essential functional kinship with the religious style. This pattern can be observed especially in the use of the preacher's approach or didactic approach, as well as in efforts to comply with the administrative and legal regulations through purposeful application of material expressions and genres of non-journalistic scope and layout. The usual trichotomous division of texts into introduction, body and conclusion, is typical not only in reflective texts, but also, and more often, in news coverage, where such structures severely contrast with the modern pyramid approach. Moreover, the religious newspaper texts are often marked by a lack of authenticity and residues of translation. Within the field of journalism, this is not only regarded as disturbing, but it also downgrades the effectiveness of the text in terms of the performance of its basic functions.

The expressions and layers of biblical language contained in the religious style comprise direct or literal quotations, paraphrases, allusions, stylistic peculiarities, use of figurative language of the ancient Middle East, general biblical idioms or specific statements of Jesus. Such means of expression however lead to automation and formalization of the religious style. They often work as secret codes intended only to those who know the 'language' of the *Bible*, or sometimes just the wording of a specific translation of the *Bible*. Thus, the use of such structures may ultimately lead not only to broadening, but also narrowing of the effect of the text. Therefore, the use of biblical quotations in newspaper texts aimed at diverse audiences should be carefully considered.

MARTA LACKOVÁ*

Zastúpenie explicitných výrazových prostriedkov kategórie determinácie vo vybraných štýloch slovenského, ruského a anglického jazyka

LACKOVÁ, M.: The Portion of Explicit Expressive Means of the Category of Determination in Chosen Styles of the Slovak, Russian and English Languages. *Slavica Slovaca*, 44, 2009, No. 2, pp. 148-152. (Bratislava)

The category of determination represents one of the most complex noun categories in world languages. The paper deals with the grammatical category of determination with the focus on explicit expressive means of the category in the Slovak, Russian and English languages. Moreover, in order to highlight the differences between typologically distinct languages, the portion and frequencies of these lexical units in individual styles of the languages are analysed.

Grammatical category, determination, explicit expressive means, pronoun, definite/indefinite article.

Kategória determinácie predstavuje jednu z najzložitejších kategórií substantív v jazykoch sveta. Významy, ktoré umožňuje sprostredkovať práve táto kategória, sú kľúčové pre úspešné uskutočnenie komunikačných aktov. Aj vďaka potrebám komunikácie získala determinácia postavenie univerzálneho prvku interpretácie a univerzálnej kategórie významu vo väčšine jazykov.

V najširšom ponímaní možno konštatovať, že kategória determinácie je založená na dvoch základných sémantických opozičných systémoch – referenčný/nereferenčný (konkrétny/zovšeobecnený) a určitý/neurčitý, hoci v jednotlivých jazykoch vystupujú viaceré sémantické prvky, ktoré sa uplatňujú pri jej realizácii (porovnaj Horecký, 1983). Proces stelesnenia abstraktného pojmu do konkrétnych nositeľov je dôležitý v prirodzených jazykoch, pretože umožňuje človeku opísať svet pomocou slov na adekvátnej úrovni. Tento proces sa niekedy nazýva i determinácia. Vo všeobecnosti sa z hľadiska formálneho vyjadrenia rozdeľuje kategória determinácie na gramatikalizovanú a negramatikalizovanú (nie vo všetkých jazykoch je kategórii determinácie vlastný gramatický status). Aj v prípadoch, keď existuje gramatická kategória determinácie, sa môže jej vonkajšia štruktúra v rôznych jazykoch odlišovať.

Vo väčšine slovanských jazykov nemožno hovoriť o gramatikalizovanej kategórii determinácie, keďže im nie sú vlastné výrazové prostriedky na povrchovej úrovni na vyjadrenie tejto kategórie (akými sú napríklad systémy členov v germánskych a románskych jazykoch). Na druhej strane existuje systém výrazových prostriedkov, ktoré umožňujú poukázať na určitosť/neurčitosť mena, no kategória determinácie si zachováva v slovenskom a ruskom jazyku status skrytej kategórie, pretože povinne neoznačuje svoje podstatné mená z pohľadu určitosti/neurčitosti.

Skryté kategórie sú jazykové významy, ktoré nemajú špecializované morfológické – formálne vyjadrené – prostriedky vyjadrenia. Tieto významy sa vyjadrujú na základe nepriamych,

* PaedDr. Marta Lacková, PhD., Žilinská univerzita, Univerzitná 8215/1, 010 26 Žilina.

napríklad syntaktických príznakov, ktoré umožňujú, aby sa mohla brať do úvahy ich existencia. Pojem skrytej kategórie sa vyskytuje v prípadoch, keď sa gramatický význam vyjadruje v spojení daného slova s inými slovami v kontexte. Skryté kategórie chápeme v primárnom význame ako konkrétny jazykový, nie ako univerzálny fenomén, pretože nachádzajú svoje vyjadrenie v danom jazyku, hoci nie priamo pri slove, ktoré charakterizujú.

Existuje viacero prístupov k všeobecnej charakteristike a klasifikácii výrazových prostriedkov kategórie determinácie. J. Čermák (2001, s. 132) analyzoval výrazové prostriedky kategórie determinácie v jazyku, ktoré nazýva funkčné prostriedky určitosti/neurčitosti. V rámci kategórie určitosti má funkciu určitosti/neurčitosti: 1. člen určitý/neurčitý, napríklad germánske, románske, keltské jazyky, arabčina; 2. slovosled, napríklad ugrofínske, väčšina slovanských jazykov, čínština; 3. ukazovacie zámená, napríklad germánske, románske, slovanské jazyky; 4. ojedinelé izolované prostriedky, napríklad číslovka *both* v anglickom jazyku. Sekundárne slúžia na vyjadrovanie určitosti číslovky, prívlastňovacie adjektíva, genitív, superlatív, slovosled, či dokonca celý typ deklinácie.

Podľa A. Erharta (1982, s. 93) základ gramatickej kategórie determinácie leží v anaforickej deixe. Jej semémy, deiktické morfémy, sa realizujú pomocou viacerých druhov zámen. Dichotómia známe/neznáme predstavuje ich základnú sémantickú zložku. Blízke/vzdialené, prítomné/nepřítomné predstavujú ďalšie možné sémantické zložky. Napríklad v anglickom, francúzskom, nemeckom a maďarskom jazyku začalo byť podstatné meno, ktoré označuje už známy (určitý) fenomén, záväzne spojované s anaforickým, odkazovacím zámenom. Práve toto gramatikalizované zámeno nazývame určitý člen. Ide o prechod deiktickej semémy do gramémy, ktorú tvorí zložka *známe*. Naopak, graméma, ktorú tvorí zložka *neznáme*, zostáva buď bez formálneho výrazu, alebo jej zodpovedá gramatikalizovaná číslovka *jeden* (vo vyššie spomínaných jazykoch sa z nej vyvinul neurčitý člen). Vznikli aj špeciálne afixy, ktoré slúžia ako výraz určitosti. Určitý člen splynul so substantívom ako sufix alebo prefix. Napríklad bulharčina, rumunčina, nórčina vyjadruje určenosť pomocou postponovaného člena, hebrejčina používa v tej istej funkcii prefix. Vo francúzštine, kde člen tvorí jedno fonetické slovo s nasledujúcim menom, je vývoj nasmerovaný v podobných intenciách (A. Erhart, 1982, s. 93).

T. V. Bulygina (1980, s. 321) rozdeľuje prostriedky na vyjadrenie determinácie do dvoch základných skupín: 1. explicitné – prostriedky spojené s použitím zámen; 2. implicitné – vnútorné, ktoré možno ďalej klasifikovať ako a) pozícia vo vete, b) gramatické kategórie podstatného mena, c) slovesná kategória spôsobu.

Ako samostatné ukazovatele determinácie používame slová, pre ktoré je charakteristické obmedzené množstvo lexikálnych zdrojov. Strata syntaktickej samostatnosti je ich ďalšou možnou poznávacou črtou. Ani jeden výrazový prostriedok kategórie determinácie v slovanských jazykoch nemožno hodnotiť ako stály a univerzálny. Podstatným výrazovým prostriedkom kategórie determinácie podstatných mien v slovanských jazykoch je aktuálne členenie výpovede (syntaktický spôsob vyjadrovania kategórie determinácie).

Na determinácii sa zúčastňujú i nasledujúce výrazové prostriedky: opozícia genitívu a akuzatívu – neurčité podstatné meno v genitíve, určité podstatné meno v akuzatíve; opozícia dokonavého a nedokonavého vidu – dokonavý vid slovesa sa spája s neurčitosťou podstatného mena, nedokonavý vid slovesa sa spája s určitosťou podstatného mena; opozícia jednotného a množného čísla – význam neurčitosti sa vyjadruje množným číslom podstatného mena v prípade, keď podstatné meno vyjadruje jedinečný subjekt.

Na tomto mieste uvádzame základné typy explicitných výrazových prostriedkov determinácie, ktorých zastúpenie budeme zisťovať.

V slovenskom jazyku sa používa viacero typov explicitných výrazových prostriedkov kategórie determinácie. Najskôr treba spomenúť nasledujúce typy zámen (Morfológia slovenského jazyka, s. 234), ktoré sa používajú v determinatívnej funkcii: 1. osobné prívlastňovacie – *môj, náš, tvoj, váš, jeho, jej, ich*, 2. zvrtné prívlastňovacie – *svoj*, 3. ukazovacie – *tento, ten, onen, oný, taký, onaký, toľký, toľkoraký, toľko, tak*, 4. opytovacie – *kto, čo, aký, ktorý, či, koľký, koľkoraký, kde, kade, kedy, ako*, 5. neurčité – *dakto, dačo, dajaký, daktorý, dačí, niekto, niečo, nejaký, niektorý, niečí* + zámená tvorené z opytovacích zámen a z častíc *poda-, voľa-, všeli-, hoci-, hoc-, leda-, leci-, kd-, sotva-, bohvie-, ktovie-, -si, -koľvek*, 6. vymedzovacie – *ten istý, tenže, taký istý, tak isto, tamže, iný, inakší, inde, inokedy, všetok, každý, sám, samý, nikto, nič, nijaký, ničí, nikde, nikdy, nijako*.

Neurčitost' sa v slovenskom jazyku vyjadruje aj pomocou nasledujúcich piatich typov neurčitých čísloviek – lexikálno-sémantický spôsob vyjadrovania kategórie determinácie (Morfológia slovenského jazyka, s. 371): 1. neurčité základné číslovky, 2. neurčité skupinové číslovky, 3. neurčité násobné číslovky, 4. neurčité radové číslovky, 5. neurčité druhové číslovky.

V ruskom jazyku sa na determinácii podieľajú tieto explicitné výrazové prostriedky: 1. prívlastňovacie zámená – *мой, твой, наш, ваш, свой, его, её, их*, 2. určovacie zámená – *весь, сам, самый, каждый, всякий, всяческий, всяк*, 3. ukazovacie zámená – *этот, тот, сей, оный, тот же, таков, такой, таковой, такой-сякой, такой же, таковой же, этаким, эдаким, экий, другой, иной, столько*, 4. neurčité zámená – *кто-то, кто-нибудь, кто-либо, кое-кто, что-то, что-нибудь, что-либо, кое-что, чей-то, чей-нибудь, чей-либо, кое-чей, какой-то, какой-нибудь, какой-либо, кое-какой, сколько-то, сколько-нибудь, сколько-либо, как-то, как-нибудь, как-либо, кое-как*.

Tieto všetky typy zámen sa používajú v ich adjektívno-determinatívnej podobe (lexikálny spôsob vyjadrovania kategórie determinácie). Špecifické príznaky sémantiky prívlastňovacích, ukazovacích, určovacích a neurčitých zámen je nevyhnutné brať do úvahy pri výbere vhodných výrazových prostriedkov kategórie determinácie v konkrétnych komunikačných aktoch.

V anglickom jazyku (A Comprehensive Grammar of the English Language, str. 253) existuje nasledujúca klasifikácia výrazových prostriedkov kategórie determinácie s tromi základnými typmi determinátorov (súbor uzatvorených prvkov), ktoré fungujú pred podstatným menom ako hlavným členom mennej frázy: 1. predeterminátory – *all, both, half, double, three times, one third, what, such*, 2. centrálné determinátory – *the, a, an, this, that, these, those, every, each, no, some, any, either, neither, whose, which, what, enough*, 3. postdeterminátory: základné číslovky: *one, hundred*, radové číslovky: *the second, the twentieth* + výrazy *next, last, past, other, another, additional, further*, uzavretá trieda kvantifikátorov: *few, little, many, several, much, plenty of, a lot of, lots of*, otvorená trieda kvantifikátorov: *a number of, a deal of, a quantity of, an amount of*.

Na vyzdvihnutie rozdielov medzi syntetickým (slovenský a ruský jazyk) a analytickým (anglický jazyk) typom jazyka a explicitnými výrazovými prostriedkami kategórie determinácie, ktoré sa v nich vyskytujú, sme analyzovali zastúpenie týchto lexikálnych jednotiek v jednotlivých štýloch jazyka, pričom sme vychádzali z Mistríkovej klasifikácie štýlov (1987, s. 423): 1. objektívne štýly – náučný, administratívny, 2. objektívno-subjektívne štýly – publicistický, rečnícky, esejistický, 3. subjektívne štýly – hovorový, umelecký. Pre účely našej štúdie sme pracovali iba so štýlmi, ktoré sa bežne vyskytujú v písomnej forme: umelecký náučný, administratívny, esejistický a publicistický štýl. Z každého štýlu a jazyka sme zvolili texty s obsahom 10 000 lexikálnych jednotiek.

V nasledujúcej tabuľke zobrazujeme percentuálne zastúpenie explicitných determinátorov v jednotlivých textoch:

štýl \ jazyk	slovenský	ruský	anglický
umelecký	2,7%	2,5%	12%
náučný	2,7%	2,8%	13,5%
administratívny	2,9%	2,8%	13,7%
esejistický	2%	3,6%	8%
publicistický	1,9%	1,4%	9,6%

V slovenskom jazyku sa najčastejšie vyskytujú nasledujúce determinátory: 1. ukazovacie zámená *ten, tento*, 2. osobné prívlastňovacie zámená *môj, náš, tvoj, váš, jeho, jej, ich*, 3. zvrtné prívlastňovacie zámeno *svoj*. V ruskom jazyku sa najčastejšie vyskytujú nasledujúce determinátory: 1. ukazovacie zámeno *этот*, 2. prívlastňovacie zámená *мой, твой, наш, ваш, свой, его, её, их*, 3. neurčité zámená *кто-то, кто-нибудь*. V anglickom jazyku sa najčastejšie vyskytujú nasledujúce determinátory: 1. určitý člen *the*, 2. neurčitý člen *a/an*, 3. centrálny determinátor *some*.

Z vyššie uvedených explicitných determinátorov patria podľa našich zistení k najmenej frekventovaným – v slovenskom jazyku: *koľký, koľkoraký, bohvie-*, v ruskom jazyku: *эдакий, экий, кое-чей*, v anglickom jazyku: *additional, deal of, quantity of*. Teda explicitným výrazovým prostriedkom kategórie determinácie je ich rozdielne percentuálne zastúpenie dané typologicky odlišným charakterom jazykov.

Zároveň možno pozorovať aj rozdiely vo frekvencii explicitných výrazových prostriedkov v rámci jedného jazyka, čo sa odráža v ich odlišnom zastúpení v jednotlivých štýloch. Medzi najfrekventovanejšie v uvedených jazykoch (v slovenskom, ruskom a anglickom) patria: v umeleckom štýle *ten, какой-нибудь, some*, v náučnom štýle *tento, этот, the*, v administratívnom štýle *váš, ваш, the*, v esejistickom štýle *môj, мой, a/an* a v publicistickom štýle *ich, свой, a/an*.

Na záver uvádzame príklady výrazových prostriedkov kategórie determinácie z jednotlivých štýlov. Slovenský jazyk: 1. umelecký štýl – *do tých čias, akýsi divný chlieb, s akým pôžitkom*, 2. náučný štýl – *v týchto retrospektívnych úvahách, nejakú spätnú väzbu, len tie ciele*, 3. administratívny štýl – *svoje právo, na tú istú zmluvu, porušenia tejto povinnosti*, 4. esejistický štýl – *pre všetkých zákazníkov, mojou povinnosťou, každé rádio, tieto poplatky, s mojimi kolegami*, 5. publicistický štýl – *do toho istého zákona, nejaká možnosť biznisu, iní predsedovia vlád*. Ruský jazyk: 1. umelecký štýl – *моя новая покупка, какая славная лощадь, эка беда*, 2. náučný štýl – *с их непосредственной остротой, этим настроением, от этой традиции*, 3. administratívny štýl – *иной доходной деятельностью, какого-либо налога, такого порядка действий*, 4. esejistický štýl – *этого сезона, этот матч, этой церкви*, 5. publicistický štýl – *в наши дни, в этой связи, в один и тот же день*. Anglický jazyk: 1. umelecký štýl – *the other members, a rude noise, these fine ripples*, 2. náučný štýl – *the digestive system, an altered hormonal balance, need their nutrients*, 3. administratívny štýl – *the attached form, will make you a member, in the hope that*, 4. esejistický štýl – *a strong partner, his perishable merchandise, all the logistics*, 5. publicistický štýl – *the true costs, some intermediaries, in the end*.

Literatúra:

- BAJZÍKOVÁ, Eugénia: Sémantika ukazovacích zámen v textovej syntaxi. In: Jazykovedné štúdie. XVI. Ed. Jozef Ružička. Bratislava : Veda 1981, s. 123-126.
- BUZÁSSYOVÁ, Klára: Príspevok ku kontrastívnemu skúmaniu kategórie určenosti. In: Jazykovedný časopis, 1972, roč. 23, č. 1, s. 13-15.
- ČERMÁK, Jan: Jazyk a jazykověda. Praha : Karolinum 2001. 342 s.
- DVONČ, Ladislav – HORÁK, Gejza – MIKO, František – MISTRÍK, Jozef – ORAVEC, Ján – RUŽIČKA, Jozef – UR-BANČOK, Milan: Morfológia slovenského jazyka. Bratislava : VEDA 1966. 896 s.

- ERHART, Adolf: *Indoevropské jazyky*. Praha : Academia 1982. 264 s.
- Jazykové kategórie v teórii a praxi. Bratislava : Univerzita Komenského 2005. 104 s.
- GALLO, Ján: *Vyjadrovanie kategórie neurčitosti v ruštine a slovenčine*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa 2008. 186 s.
- HORECKÝ, Ján: *Vývin a teória jazyka*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1983. 112 s.
- MIKA, Milan: *Determinácia substantív v ruštine a slovenčine*. In: *Jazykovedný zborník*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1989, s. 39-42.
- MISTRÍK, Jozef: *Štylistika*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1987. 632 s.
- QUIRK, Randolph – GREENBAUM, Sidney – LEECH, Geoffrey – SVARTVIK, Jan: *A Comprehensive Grammar of the English Language*. New York : Longman 1985. 1780 s.
- БУЛИГИНА, Татьяна Вячеславовна: *Грамматические и семантические категории и их связи*. In: *Аспекты семантических исследований*. Moskva 1980, s. 320-355.
- БУЛИГИНА, Татьяна Вячеславовна – КРЫЛОВ, Сергей Александрович: *Скрытые категории*. In: *Лингвистический энциклопедический словарь*. Moskva 1990, s. 421-422.
- КРЫЛОВ, Сергей Александрович: *Морфологические механизмы выражения категории детерминации в современном русском языке*. In: *Разработка и применение лингвистических процессоров*. Novosibirsk 1983, s. 152-167.
- Pramene:**
- Aktualizovaný obchodný zákonník. Bratislava : EPOS 1994. 256 s.
- BRONTË, Charlotte: *Jane Eyre*. New York : Penguin Classics 1996. 534 s.
- HAMILTON, Eva May Nunnelley – WHITNEY, Eleanor Noss – SIZER, Frances Sienkiewicz: *Nutrition*. St. Paul : West Publishing Company 1979. 736 s.
- CHILVER, Joseph: *English for Business*. Hampshire : Ashford Colour Press 1988. 304 s.
- KUKUČÍN, Martin: *Dom v stráni*. Bratislava : Tatran 1975. 456 s.
- Newsweek. February 28, 2000.
- SME 8. 2. 2007.
- The Constitution of the United States*. Washington 1787. 46 s.
- WILMONT, William W. – HOCKEROVÁ, Joyce L.: *Interpersonálny konflikt*. Bratislava : IKAR 2004. 495 s.
- Вышеградская группа – ваш партнер. Praha : PP Agency 2005. 142 s.
- Время 26 мая 2000 года.
- КАНТОР, Анатолий Михайлович: *Изобразительное искусство 20 века*. Moskva : Iskusstvo 1973. 47 s.
- Московские новости 22-28 октября 2002 года.
- ТУРГЕНЕВ, Иван Сергеевич: *Дворянское гнездо*. Moskva : Raduga 1993. 304 s.

The Portion of Explicit Expressive Means of the Category of Determination in Chosen Styles of the Slovak, Russian and English Languages.

Marta Lacková

The paper deals with the grammatical category of determination. The research is focused on explicit expressive means of the category in the Slovak, Russian and English languages. The frequencies of the means in individual styles are elaborated. Possessive and demonstrative pronouns and definite/indefinite article belong to the most frequent explicit means. On the other hand, indefinite pronouns represent the least covered type of the analysed lexical units. Out of the three languages, the English language proves the highest portion of the means. At the same time, it is possible to observe portion differences of explicit expressive means within one language; this fact is reflected in their distinct frequencies in individual styles.

SAŠA VOJTECHOVÁ POKLAČ*

**Primož Trubar (1508-1586) a počiatky slovinského spisovného jazyka
a knižnej kultúry**
(venované 500. výročiu narodenia)

VOJTECHOVÁ POKLAČ, S.: Primož Trubar (1508-1586) and the beginnings of Slovenian literary language and literary culture (Dedicated to the 500th anniversary of his birth). *Slavica Slovaca*, 44, 2009, No. 2, pp. 153-159. (Bratislava)

Primož Trubar is perceived by Slovenian historiography, literary history and linguistics as the father of Slovenian standard language, Slovenian literary culture and literature, and indirectly also as the father of present-day Slovenian nation and its national independency. Trubar's legacy is singular not only from the linguistic point of view, but also from the perspective of the whole Slovenian culture. Trubar was a great intellectual, a universal genius of his time, typical Renaissance man who connected national and universal European values, who was in contact with the greatest intellectual and influential authorities of his age.

Primož Trubar, reformation, codification of Slovenian language, creation of language standards, translations of Bible.

Primoža Trubara (1508-1586) slovinská historiografia, literárna história a lingvistika pokladajú za otca slovinského spisovného jazyka, slovinskej knižnej kultúry a literatúry, ale nepriamo aj za otca súčasného slovinského národa a jeho dnešnej samostatnej štátnosti. Trubarov odkaz je osobitý nielen z aspektu lingvistiky a literárnej histórie, ale aj z hľadiska dejín slovinskej kultúry ako celku. Trubar bol veľkým intelektuálom, univerzálnym géniom svojej doby, typickým renesančným človekom spájajúcim národné a univerzálne európske hodnoty, mysliteľom, ktorý bol v kontakte s najväčšími intelektuálnymi a mocenskými autoritami tých čias, počnúc humanistom Erazmom Rotterdamským (1466-1536), panovníkom Maximiliánom II. (1527-1576) a končiac humanistom, terstským biskupom Petrom Bonomom (1458-1546). Z ďalších osobností, ktoré spoluutvárali kultúrny a intelektuálny horizont Trubarovej doby a zanechali pečať na jeho aktivitách a diele, spomenieme nemeckého reformátora Martina Luthera (1483-1546), švajčiarskeho reformátora Jána Kalvína (1509-1564) a švajčiarskeho teológa, nástupcu Ulricha Zwingliho, Henricha Bullingera (1504-1575).

Primož Trubar priniesol nielen univerzálny pohľad na človeka a jeho osudy, ale bol zároveň intelektuál vychádzajúci v ústrety pragmatike každodennej životnej praxe a realite, človekom, ktorý bol schopný napísať *Catechismus* a *Abecedarium*, človekom, ktorý dokázal prekladať biblické texty a organizovať cirkevný život a cirkev ako živý organizmus, ktorý v atmosfére renesančného humanizmu spoluutváral konštituujuceho sa národného ducha, a zároveň osobnosťou, ktorá svojimi prekladmi prispela nielen k položeniu základov novodobej slovinskej kultúry a jazyka, ale aj školy, okolo ktorej sa združovali vynikajúci prekladatelia a jazykovedci svojej doby

* Mgr. Saša Vojtechová Poklač, Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Gondova 2, 818 01, Bratislava.

(prekladateľ komplexného znenia Biblie¹ Jurij Dalmatin 1547-1589, jazykovedec Adam Bohorič² okolo 1520-1599 a jazykovedec Sebastijan Krelj³ 1538-1567).

Trubarove životné osudy odrážajú komplikovanú a dynamickú atmosféru 16. storočia, limitovanú protitureckými vojnami, krízou feudálneho systému, ktorej odrazom boli početné sedliacke vzbury, ale aj rozvoj obchodu a bankovníctva a, samozrejme, reformáciou a protireformáciou. Z kľúčových momentov Trubarovho života treba spomenúť predovšetkým jeho štúdiá, najskôr na kapitulskej škole pri Katedrále sv. Víta v chorvátskej Rijeke (1520) udržiavajúcej tradíciu hlaholského písomníctva a staroslovienskeho jazyka, neskôr (1521-1524) pobyt v kláštornej škole sv. Petra v Salzburgu, kde získal vzdelanie v oblasti gramatiky, dialektiky, filozofie, klasickej filológie, nemčiny a hudby. Práve v Salzburgu prichádza po prvýkrát do kontaktu s myšlienkami nemeckej reformácie. V roku 1524 sa Trubar stáva zborovým spevákom a komorníkom terstského biskupa Petra Bonoma, ktorý s veľkou náklonnosťou a pochopením prijímal myšlienky reformácie. Práve počas prvého pobytu v Terste sa Trubar oboznámil s myšlienkami Jána Kalvína, Ulricha Zwingliho a so spismi Erazma Rotterdamského, ako aj s prekladmi Vergília do rozličných národných jazykov. Pravdepodobne tu si osvojil ideu o spravodlivejšej reformovanej cirkvi, ideu o veriacich, ktorí by mali mať bezprostredný kontakt s Božím slovom, a myšlienku o potrebe prekladu Biblie do národného jazyka. V roku 1528 sa Trubar zapisuje do vyššieho kurzu meštianskej školy pri Dóme sv. Štefana vo Viedni, ale mesto vzhľadom na vzťahujúce sa turecké nebezpečenstvo opúšťa a vracia sa opäť do Terstu. V roku 1530 ho biskup Bonomo vysvätil za kňaza. Ako kňaz pôsobil najskôr v meste Laško pri Zidanom Moste (1530-1535), kde zažil prvé konflikty prameniace z jeho reformačnej orientácie, neskôr (po roku 1535) sa stáva kazateľom v Ľubľanskej Katedrále sv. Mikuláša, kde pokračuje vo svojej reformačnej línii. V roku 1540 ho kranský miestodržiteľ za jeho názory vypovedal z Ľubľany. Opäť odchádza do Terstu, no v roku 1542 sa zásluhou Petra Bonoma stáva kanonikom v Ľubľane, ktorá sa v tom čase stáva strediskom slovinského etnického priestoru. Práve tu sa Trubar uplatňuje ako charizmatická osobnosť, a to nielen ako vynikajúci kazateľ a rétor, ale aj ako znalec a propagátor európskych reformačných ideí a teologických smerov, ktoré boli vtedy aktuálne. „Na začiatku bol možno bližšie k zwingliánstvu, neskôr však sa stal viac-menej ortodoxným luteránom.“⁴ V roku 1547 odchádza Trubar do jednej z najväčších kranských farností, do Šentjerneja v dolenskej oblasti. Je to však už v čase postupného narastania protireformačného tlaku a prenasledovania stúpencom reformačných myšlienok. Pred nebezpečenstvom väzenia sa ukrýval na hradoch svojich spriaznencom. Cirkevný súd ho v roku 1548 exkomunikoval z cirkvi a skonfiškoval mu celý majetok. Trubar odchádza do Norimbergu, kde nachádza ochranu u protestantského kazateľa Víta Dietricha a vstupuje do evanjelickej cirkvi. Získava miesto kazateľa v nemeckom Rothenburgu. Do

¹ Komplexný slovinský preklad Biblie Jurija Dalmatina s názvom *Biblja, tu ie vse svetu pismu Stariga inu Noviga testamenta* bol vydaný vo Wittenbergu v roku 1584 a doplnený rozsiahlym nemeckým predhovorom, v ktorom J. Dalmatin píše o Slovincoch a slovinskom písomníctve. V Slovincoch síce nevidí osobitný, samostatný národ, ale chápe ich ako súčasť širšieho slovanského celku, ktorý má vlastné nárečia. Akcentuje početnosť Slovanov, chce povzniesť aj vážnosť slovinského jazyka a prácu preň, pričom spomína predovšetkým zásluhy P. Trubara. V svojom ponímaní slovinskosti však nevykazuje taký individuálny a osobitý postoj ako Trubar. Porov. vyd. DALMATIN, Jurij: BIBLIJA, TV IE VSE SVETV PISMV, STARIGA inu Noviga Testamenta (Faksimile). Ljubljana : Mladinska knjiga v Ljubljani v sodelovanju z založbo Dr. Trofenik. München 1968.

² Adam Bohorič vydal vo Wittenbergu roku 1584 prvú slovinskú gramatiku *Arcticae horulae succisivae de latino carniola literatura – Zimske urice proste*, ktorá bola koncipovaná podľa vzoru latinskej gramatiky Filipa Melanchtona. Jej hodnota dnes spočíva najmä v latinskom predhovore, ktorý predstavuje vrchol slovinského protestantského myslenia.

³ Sebastijan Krelj študoval v Jene u teológa chorvátskeho pôvodu Matiju Vlačiča (Flacius Illyricus), prispel k úprave a reforme Trubarovho grafického systému.

⁴ KOS, Janko: Pregled slovenskega slovstva. Ljubljana : DZS 1996, s. 34.

obdobia pobytu v Rothenburgu spadajú aj vydania jeho prvých slovinských kníh (*Catechismus*, 1550, a *Abecedarium*, 1550). V roku 1553 odchádza na miesto evanjelického farára do nového pôsobiska, do mesta Kempten, ležiacom na hraničnom pomedzí dnešného Švajčiarska, Nemecka a Rakúska. Trubarov osemročný pobyt v Kemptene predstavuje jeho najplodnejšie tvorivé obdobie.⁵ V roku 1561 sa Trubar stáva riaditeľom biblického inštitútu v Urachu, ktorý sa orientoval na vydávanie slovinských a chorvátskych protestantských tlačí. So svojimi spolupracovníkmi začal prekladať svoje knihy a Sväté písmo do chorvátčiny (písané v hlaholike) a do srbčiny (písané v cyrilike). Spolu vydali 31 kníh. V roku 1562 opäť prichádza do Ľubľany ako superintendent protestantskej cirkvi. Počas tohto pôsobenia navštívil ako kazateľ početné slovinské kraje, mestá a obce. V tom čase koncipuje aj cirkevný poriadok, ktorý vyšiel tlačou v roku 1564 pod názvom *Cerkovna ordninga*. Vzhľadom na to, že táto tlač svojím obsahom zasahovala do kompetencií panovníka, ktoré upravoval augsburgský mier, musel Trubar Ľubľanu opäť opustiť. V roku 1566 sa stáva farárom v Derendingene, kde žil 19 rokov,⁶ až do svojej smrti v roku 1586.⁷

S menom Primoža Trubara je v slovinskej kultúre spätý vedomý prechod od kultúrnej (predpisovnej) podoby slovinského jazyka k jej spisovnej, kodifikovanej podobe. Slovinčinu od jej prvých písomných záznamov – *Frizinských pamiatok* (10.-11. storočie) do 16. storočia môžeme charakterizovať najskôr ako tzv. kultúrny jazyk, pre ktorý je typická neprítomnosť „spoločensko-mobilizačnej ideológie.“⁸ Okrem toho slovinčina do 16. storočia jestvuje v podobe silno rozdrobených a od seba často izolovaných nárečových foriem. Práve humanistické myslenie, duchovná atmosféra 16. storočia a protestantizmus vplývali na proces zaradenia slovinčiny medzi európske spisovné jazyky. Pojem spisovnej slovinčiny sa objavil spolu so základným posunom jazykovej funkcie z osobnoidentifikačnej na tzv. spoločenskoidentifikačnú. Slovinčina ako materinský jazyk sa postupne, a to predovšetkým Trubarovým pričinením, stáva nositeľom autentického chápania základného ideologického konfliktu vtedajšej doby, že jazyk má zabezpečovať bezprostredný kontakt jednotlivca s Bohom.

Počiatočnú kodifikačnú a zároveň normotvornú fázu v dejinách spisovnej slovinčiny reprezentujú prvé dve Trubarove knihy – *Catechismus* a *Abecedarium* (obidve 1550). Kým *Catechismus* svojím charakterom plní prevažne pragmatické vieroučné a bohoslužobné funkcie, obsahuje súbor kresťanskej náuky, šesť piesní, dve modlitby a kázeň o viere,⁹ *Abecedarium* obsahuje

⁵ V tomto období postupne vydáva *Abecedarium*. Tübingen 1555; *Catechismus*. Tübingen 1555 (obidve knihy boli vytlačené, na rozdiel od ich prvých vydaní tlačených fraktúrou, v latinke); *Ta evangeli svetiga Matevsha*. Tübingen 1555; *Ena molitov*. Tübingen 1555; *Ta prvi deil tige Noviga testamenta*. Tübingen 1557; *Ta drvgi deil tige Noviga testamenta*. Tübingen 1560. *Svetiga Pavla ta dva listy*. Tübingen 1561.

⁶ V poslednom derendingenskom období svojho života vydal 13 kníh. Z nich spomenieme predovšetkým vydanie evanjelického spevníka (1567), vydanie žaltára *Ta Celi Psalter Daidou* (Tübingen 1566), listov sv. apoštola Pavla *Svetiga Pavla lystovi* (Tübingen 1567), *Catechismvs sdeima islagama* (Tübingen 1575), *Noviga testamenta pvsledni deil* (Tübingen 1577), *Ta celi Novi testament* (Tübingen 1581-1582); preklad Lutherovej *Hauspostillen* s názvom *Hishna postilla* vyšiel zásluhou Trubarovho syna Feliciana až v roku 1595 v Tübingene.

⁷ Trubarove životné osudy podrobnejšie reflektujú: RUPEL, Mirko: Primož Trubar. Ljubljana : DZS 1962; RUPEL, Mirko: Slovenski protestantski pisci. Ljubljana : DZS 1966; POGAČNIK, Jože: Primož Trubar. Ljubljana : Mladinska knjiga 1986; Zbrana dela Primoža Trubarja I-IV. Ed. Igor Grdina. Ljubljana : Darila Rokus, Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar 2002-2006, Trubarjevo leto 2008, Primož Trubar (1508-1586). 500. obletnica rojstva. Ljubljana : Koordinacijski odbor za državne proslave 2008, AHAČIČ, Kozma: Primož Trubar.doc. Domišljijsko potovanje in domače branje. Izbor odlomkov iz del Primoža Trubarja. Ljubljana : Rokus Klett 2008.

⁸ VIDOVIČ MUHA, Ada: 16. stoletje – čas vzpostavitve narodotvorne vloge jezika. In: Slavistična revija, 56/57, 2008/2009, č. 4/1 (Trubarjeva številka), s. 15.

⁹ V predhovore ku katechizmu Trubar okrem jeho vieroučného charakteru zdôrazňuje aj etnický aspekt adresáta: „Vsem Slovenzom / Gnado Myr / Myloft inu prauu Spofnane bohye / Ikufi Jefufa Christufa proflim. / Lubi kerszheniki / Jeft fem / le te ftuke is fuetiga pifma (inu nih islage vre peifni fhlofhene (katere vľaki fastopni zhloulik / kir

osem listov, s ktorými sa už snaží presviedčať Slovincov, aby sa učili čítať v slovinskom jazyku. Na titulnom liste Trubar hovorí: „Ene Buquice / is tih se ty Mladi inu preprofti Slouenci mogo lahku v kratkim zhafu brati nauuzhiti.“¹⁰

Primož Trubar si pri tvorbe prvých kníh v slovinčine uvedomoval, že slovinský jazyk je veľmi nárečovo diferencovaný. Píše o tom neskôr aj v spise *Ta evangeli svetiga Matevsha...* (1555): „Kadar ta Slouenski Jefig se poufod glih inu veni vishi ne gouori, drigazhi gouore sdoftimi belfedami Cranzi, drigazhi Coroshzi, drigazhi Shtajerij inu Dolenci tar Belfiaki,¹¹ drigazhi Krashouci inu Istriani, drigazhi Crouati.“¹² Rovnako aj v knihe z roku 1557 *Ta prvi deil tiga noviga testamenta* konštatuje: „... die slovenische Sprache ... nicht allein in einem Land anderst, dann in dem andern, sonder offft über 2. oder 3. Meil, ja auch offft in einem Dorf mit vilen Wörtern vnd Accentibus andersungleich geredt.“ Trubar teda pri koncipovaní svojich kníh a utváraní ich jazykového charakteru stál pred ťažkým rozhodnutím, ako má písať. Sám píše, že sa nehovorí inak len od jedného slovinského regiónu k druhému, ale často aj v rozmedzí dvoch alebo troch míľ, dokonca aj v rámci jednej dediny, a to v lexikálnej aj hláskoslovnej rovine. Do 60. rokov 20. storočia sa v slovinskej lingvistickej literatúre tvrdilo, že si Trubar s utváraním jazykovej normy nerobil veľké ťažkosti a že si za jej východisko zobral jazyk svojej rodnej obce Raščica, ktorý kontaminoval s lexikálnymi a syntaktickými germanizmami. Oproti tomu Jakob Rigler hovorí, že na základe jazykových analýz by Trubarovou normou mohlo byť centrálné slovinské nárečia, ktoré v sebe spájalo elementy dvoch najväčších a centrálnych slovinských nárečí (gorenského a dolenského) a zároveň predstavovalo jazyk najväčšieho slovinského mesta, Ľubľany.¹³ Tento jazyk sa pokúsil obohatiť aj o elementy iných slovinských nárečí, najmä z jazyka svojej rodnej obce.

Trubarove slovinské tlače sú zaujímavé aj z hľadiska dejín slovinskej typografie a ortografie. Prvé dve knihy z roku 1550 boli vytlačené nemeckou fraktúrou, ostatné už latinkou. Trubarova ortografia sa vyznačuje sklonom k etymologickému písaniu, no objavujú sa tiež tvary zaznamenané podľa foneticko-fonologického princípu. Niektoré homonymá, ktoré by sa mali písať rovnako, Trubar vedome a systematicky zapisoval odlišným pravopisom, ako napríklad *uola* – *volja* (vôľa); *uolla* – *vola* (gen. sg. slova vôl); *uaas* – *vas* (dedina) – *uas* – *vas* (zámeno). Veľké písmená Trubar písal na začiatku vety, resp. súvetia, po iniciálkach sa pripúšťalo písanie ďalšieho veľkého písmena, ďalej sa veľkými písmenami písali vlastné mená a z nich odvodené adjektíva, vo veršovaných textoch začiatocné písmená každého verša. V týchto prípadoch ide o zjavný vplyv nemeckého pravopisu. Trubar sa rozhodol pre písanie prevzatých slov v ich pôvodnej podobe (latinskej, resp. gréckej, napr. *Christus*, *Exempel*, *Orthographia*...). Z jeho ortografickými princípmi však neboli spokojní ďalší protestantskí spisovatelia, najmä Sebastijan Krelj, ktorý zachoval Trubarov grafický systém, no distribúciu znakov hláskovo diferencoval, resp. systemizoval.

hozhe vnebu pryti ima veiditi inu derfhati htim tudi to litanio inu ano pridigo / vle te buquice / puftill prepifati v naf biefig / Bogu na zhafi inu hdozbrumu vľem mladim kar preproftim ludem nafhe defhele...“ TRUBAR, Primož [pod pseudonymom Philopatridus Illyricus]: *Catechismus*... Tübingen 1550, s. 3.

¹⁰ TRUBAR, Primož [pod pseudonymom Philopatridus Illyricus]: *Abecedarium und der klein Catechismus in der Windischen Sprach*. Tübingen 1550, titulný list.

¹¹ J. Toporišič hovorí, že ide pravdepodobne o Chorvátov (kajkavcov) pri slovinských hraniciach od Maďarska k rieke Kolpa. Pozri TOPORIŠIČ, Jože: Portreti, razgledi, presoje. K zgodovini slovenskega jezikoslovja. Ob 400-letnici Trubarjeve smrti. Maribor : Obzorja 1987, s. 257.

¹² Pre Trubara sú to predovšetkým chorvátski čakavci, ktorí vtedy písali hlaholikou, ale aj iní Chorváti a tí, ktorí používali cyriliku.

¹³ RIGLER, Jakob: Razprave o slovenskem jeziku. Ljubljana : Slovenska matica 1986, s. 17-47. S jeho koncepciou neskôr polemizovali Tine Logar a Igor Grdina. Ich polemické názory analyzuje MÜLLER, Jakob: Temelji slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja. Slavistična revija, 56/57, 2008/2009, č. 4/1 (Trubarjeva številka), s. 165-187.

Z lexikologicko-translatologického aspektu zastával Trubar postoj, že slovinská slovná zásoba je chudobná a že do slovinského jazyka sa ťažko prekladá. Cudzie a ťažko zrozumiteľné slová prekladal tak, že ich opísal, resp. vysvetlil, pretože pokladal za dôležité, aby bol spisovný jazyk zrozumiteľný jednoduchému Slovincovi. Hovoril, že používa jednoduché kranské slová, nezvyčajné slová alebo slová chorvátskeho pôvodu nepridáva.¹⁴ Je prirodzené, že Trubarovi hovorová lexika pri prekladaní a písaní nestačila. Preto svoju slovnú zásobu dopĺňal viacerými spôsobmi: preberaním cudzích výrazov, kalkovaním, vysvetľovaním významu i neologizovaním.

Trubarova syntax je ovplyvnená domácim hovorovým jazykom, čo vidieť predovšetkým v princípe zhody v slovných spojeniach, nemeckou syntaxou, najmä v slovesných väzbách a v slovoslede a je pre ňu typické tvorenie syntaktických väzieb nového typu.

Z hľadiska štylistiky je dôležité spomenúť využívanie tradičných antických a renesančných rétorických figúr, najmä využitie dvojdielnej a trojdielnej formuly (tematicko-formálna syntax odseku, vety a vetných členov podľa princípu potrojnosti). Breda Pogorelcová zistila, že pre štylistiku Trubarovho jazyka sú špecifické enumeratívne figúry typické pre súdobé nemecké texty, princípy náboženskej rétoriky a homiletiky, spektakulárnosť¹⁵ a prvky živého rozprávania, v ktorých vidieť počiatky slovinskej esejistiky. Tento aspekt Trubarovej tvorby naznačuje jej presah do sféry umeleckej literatúry. Práve slovinská reformácia utvorila možnosti a ukázala smer, ktorým by sa mala uberať literárna tvorba. V jej pomyselnom horizonte sa síce neobjavila umelecká literatúra v dnešnom zmysle slova ako samostatná tvorivá činnosť ľudského individua s primárne estetickou funkciou, to však neznamená, že sa v protestantskom písomníctve neobjavujú zárodky, ktoré by smerovali k jej vzniku. Preklady Biblie a niektoré súčasti protestantského duchovného písomníctva, predovšetkým duchovná pieseň, sú na hraniciach, kde sa končí odborný diskurz teológie, liturgie, dogmatiky, etiky či biblistiky a začína sa individuálna tvorivosť. Tento stupeň je mimoriadne dôležitým spoločenským javom, ktorý patrí do esteticko-lingvistickej oblasti národného života a národnej skúsenosti. Tento proces emancipácie zložiek s estetizujúcou funkciou od zložiek pragmatických, mimoestetických vidíme práve v Trubarovom diele. Novinkou, ktorú Trubar priniesol do formujúcej sa slovinskej prózy, je anekdota, ktorá v jeho tvorbe už nie je iba dodatkom teologickej tézy, ale má samostatnú, hoci ešte stále ideologickú funkciu, ktorá pramení v jej príbehu a motivácii. V anekdotách (neraz aj autobiograficky motivovaných) sa Trubar prejavil ako bystrý a racionálny pozorovateľ sveta okolo seba, texty jeho anekdotických sentencií majú širšie epické pozadie, no smer rozprávania v nich nie je formovaný homogénne, ale dramaticky členito. Autor v nich rozpráva o veciach a javoch okolo seba živo a rétoricky efektívne.

Druhou stránkou Trubarovej aktivity, ktorou sa zapísal do dejín slovinskej literárnej histórie, boli verzologické otázky, ktoré rovnako úzko súviseli s otázkou jazyka. Reformačné myslenie znamenalo odklon od stredovekej náboženskej modlitebnej piesne, ktorú Trubar označil ako „*vetus (vulgaris) slavorum cantus*.“ Slovinská reformácia v tomto smere znamenala aj odklon od románskych piesňových vzorov smerom ku germánskym, najmä nemeckým. Trubar sa priamo zoznamoval s vtedajšou nemeckou básnickou technikou, pre ktorú bol typický sylabický princíp s rýmom. Trubar a jeho spolupracovníci vedome sledovali nemecké verzifikačné techniky, schéma sylabického princípu sa rozvíjala v prospech rytmických tendencií, ktoré vychádzali v ústrety možnostiam slovinského jazyka. Tento verzifikačný systém Trubar využíval v tzv. katechetických básňach. Námety pre ich tvorbu čerpal z nemeckých spevníkov, najmä z Lutherovho,

¹⁴ Podrobnejšie pozri J. Müller, c. d., s. 179-180.

¹⁵ POGORELEC, Breda: Trubarjev stavek... In: 8. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana 1972, s. 305-323.

no ako inšpiráciu využíval aj českobratské kancionály. Slovinský verš teda už v reformačnom období získal rovnakú rytmickú podobu, akú mal aj v 19. storočí.¹⁶

Ak by sme mali nad osobnosťou Primoža Trubarja uvažovať v širšom komparatívnom rámci európskych a slovanských kultúr, ako najmarkantnejšia sa nám javí analógia jeho diela s nemecko-švajčiarskym kultúrnym priestorom 16. storočia. Trubarove aktivity na poli cirkevnom i národnom vykazujú črty analogické s aktivitami nemeckých reformátorov, ako boli Martin Luther, Ulrich Zwingli a Ján Kalvín. Zo slovanských kultúr azda najväčšie paralely a kvantitatívnu i kvalitatívnu podobnosť a chronologickú súvislosť nachádzame s českým kultúrnym kontextom, zasahujúcim svojou intenzitou aj vtedajší slovenský kultúrny priestor. Trubarove aktivity možno prirovnať k literárnym a prekladateľským aktivitám Jána Blahoslava (1523-1571), kňaza a biskupa Jednoty bratskej, teológa a spisovateľa, ktorého preklad Biblie s názvom *Nový zákon vnově do češtiny přeložený* (1564, 1568) podnetne zasiahol do ďalšieho vývinu českého literárneho a spisovného jazyka.¹⁷ Blahoslavov Nový zákon bol prvým článkom a impulzom veľkolepého prekladateľského podujatia, ktoré vošlo do dejín pod názvom *Kralická Biblia* (*Bibli česká*, 1579-1594; 1596; 1601 iba Nový zákon; 1613). Kralická Biblia a s ňou aj Blahoslavov Nový zákon sa stali vzorom českého spisovného jazyka a v evanjelických cirkevných komunitách tiež vzorom bohoslužobného jazyka. V čase, keď myslenie bolo determinované náboženstvom, predovšetkým Biblia, pokladaná za „knihu kníh“, mohla najviac pôsobiť na jazyk, najmä na jazyk literárny, ako hlavná normotvorná sila, a to najmä vtedy, keď sa jej prekladateľ vedel vyjadrovať rečou, ktorá si vedela získať čitateľov a poslucháčov. Práve také dielo svojimi prekladmi Biblie utvoril v slovinskom kultúrnom priestore Primož Trubar¹⁸ a v českom Jan Blahoslav a Kralická Biblia, ktorej jazyk sa podľa niektorých slovanských jazykovedcov stal pravidlom v literárnej a bohoslužobnej praxi aj na Slovensku. Paradoxne práve na Slovensku, kde nebola pretrhnutá súvislá tradícia evanjelického náboženského života tak ako v rekatolizovaných pobielohorských českých krajinách, sa Kralická Biblia a s ňou Blahoslavov Nový zákon stali nielen záväznou bohoslužobnou knihou, ale východiskom literárneho jazyka nazývaného v slovenskom kultúrnom priestore biblická čeština,¹⁹ ktorý fungoval v slovenskej literatúre kontinuálne až do obrodenského obdobia, teda temer do polovice 19. storočia.²⁰ Pri hľadaní paralel medzi slovanským a slovinským kultúrnym priestorom 16. storočia sa nám ponúka ešte jedna paralela. Tridsať rokov po vydaní prvej verzie Trubarovho Katechizmu vychádza aj na Slovensku, v Bardejove v roku 1581 preklad Lutherovho Katechizmu do súdobej češtiny.

Na záver sa nám v súvislosti s Primožom Trubarom ponúka myšlienka, ktorú vyslovil v roku 1924 slovinský básnik Srečko Kosovel (1904-1926): „Môj život je môj, môj život je slovinský, môj život je súčasný, je európsky a je večný.“ Tieto slová slovinského básnika, ktoré vyslovil ako svoje životné krédo, parafrázoval v súvislosti s Trubarom Zvone Štrubelj: „Môj život je

¹⁶ Podrobnejšie pozri POGAČNIK, Jože: Primož Trubar. Ljubljana : Mladinska knjiga 1986.

¹⁷ Podrobnejšie pozri HRABÁK, Josef a kol.: Dějiny české literatury. I. Starší česká literatura. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd 1959, s. 363-379.

¹⁸ Trubarove preklady Biblie tvoria sériu kníh, ktoré vychádzali v rozmedzí skoro dvoch desaťročí. Svoju pozornosť koncentroval predovšetkým na preklady jednotlivých častí Nového zákona: *Ta evangeli svetiga Matevsha*. Tübingen 1555, *Ta prvi deil tiga Noviga testamenta*. Tübingen 1557, *Ta drvgi deil tiga Noviga testamenta*. Tübingen 1560, *Noviga testamenta pvsledni deil*. Tübingen 1577, *Ta celi Novi testament*. Tübingen 1581-1582.

¹⁹ Podrobnejšie pozri KRAJČOVIČ, Rudolf – ŽIGO, Pavol: Dejiny spisovnej slovenčiny. Bratislava : Univerzita Komenského 2002, s. 78-92.

²⁰ Poznámka hlavného redaktora: Toto zjednodušujúce tvrdenie autorky o biblickej češtine ako literárnom jazyku Slovákov neberie v dostatočnej miere do úvahy výsledky výskumov v slovenskej odbornej literatúre.

môj,“ pretože bol tvrdou a silnou osobnosťou, pretože mal búrlivý život, v ktorom musel prekonať nejednu prekážku, no aj napriek tomu zostal sám sebou, vedel, čo chce dosiahnuť a všetko, čo si predsavzal, aj dosiahol; „môj život je slovinský,“ pretože 17 rokov pracoval ako kazateľ a farár a precestoval prakticky všetky slovinské regióny, počul všetky slovinské dialekty a keď prišiel do Nemecka, začalo sa v ňom intenzívne prebúdzat' slovinské povedomie, čo sa ukazuje aj v tom, že svojich rodákov oslovoval slovami „milí Slovinci, moji bratia;“ „môj život je súčasný,“ pretože Trubar veľmi jasne spoznával výzvy času, teda renesanciu a humanizmus; „môj život je európsky“ – v 16. storočí bol Trubar schopný utvoriť projekt slovinského, chorvátskeho a cyrilského biblického inštitútu a nájsť mecénov; a nakoniec „môj život je večný“ – Trubar už v dvanástich rokoch odišiel študovať a do veku 78 rokov žil a tvoril práve z tejto motivácie.

Literatúra a pramene:

- AHAČIČ, Kozma: Primož Trubar.doc. Domišljisko potovanje in domače branje. Izbor odlomkov iz del Primoža Trubarja. Ljubljana : Rokus Klett 2008.
- HRABÁK, Josef a kol.: Dějiny české literatury. I. Starší česká literatura. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd 1959.
- KOS, Janko: Pregled slovenskega slovstva. Ljubljana : DZS 1996.
- KRAJČOVIČ, Rudolf – ŽIGO, Pavol: Dejiny spisovnej slovenčiny. Bratislava : Univerzita Komenského 2002.
- MÜLLER, Jakob: Temelji slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja. Slavistična revija, 56/57, 2008/2009, č. 4/1 (Trubarjeva številka), s. 165-187.
- POGAČNIK, Jože: Primož Trubar. Ljubljana : Mladinska knjiga 1986.
- POGORELEC, Breda: Trubarjev stavek. In: 8. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana 1972, s. 305-323.
- RIGLER, Jakob: Razprave o slovenskem jeziku. Ljubljana : Slovenska matica 1986.
- RUPEL, Mirko: Primož Trubar. Ljubljana : DZS 1962.
- RUPEL, Mirko: Slovenski protestantski pisci. Ljubljana : DZS 1966.
- TOPORIŠIČ, Jože: Portreti, razgledi, presoje. K zgodovini slovenskega jezikoslovja. Ob 400-letnici Trubarjeve smrti. Maribor : Obzorja 1987.
- TRUBAR, Primož: Catechismus / in der Windischenn Sprach... Tübingen 1550 (Popolni faksimili prvih slovnskikh knjig. Ljubljana : Slovenska knjiga 2000).
- TRUBAR, Primož: Abecedarium und der klein Catechismus in der Windischen Sprach. Tübingen 1550 (Popolni faksimili prvih slovnskikh knjig. Ljubljana : Slovenska knjiga 2000).
- Trubarjevo leto 2008. Primož Trubar (1508-1586). 500. obletnica rojstva. Ljubljana : Koordinacijski odbor za državne proslave 2008.
- VIDOVIČ MUHA, Ada: 16. stoletje – čas vzpostavitve narodotvorne vloge jezika. Slavistična revija, 56/57, 2008/2009, č. 4/1 (Trubarjeva številka), s. 13-22.
- Zbrana dela Primoža Trubarja. I-IV. Ed. Igor Grdina. Ljubljana : Darila Rokus, Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar 2002-2006.

Primož Trubar (1508-1586) and the beginnings of Slovenian literary language and literary culture (Dedicated to the 500th anniversary of his birth)

Saša Vojtechová Poklač

The paper reflects the life and works of the codifier of Slovenian language Primož Trubar in the larger perspective of Slovenian culture of the 16th century, which was influenced by the ideas of Humanism, Renaissance, reformation and anti-reformation, Turkish wars, and the crisis of feudal system. Special focus is on his first works *Catechismus* and *Abecedarium*, which represent the first printed books in Slovenian literary language; and on the analysis of Trubar's language from the standpoint of typography, orthography, lexicology, syntax, and stylistics. It recapitulates Trubar's contribution to the development of Slovenian culture and reflects Trubar's works in a larger context and parallels of Central European Slavic cultures.

ROZHLADY

VINCENT BLANÁR*

Svetlá a tieň slovenskej onomastiky

BLANÁR, V.: *Lights and Shadows of Slovak Onomastics*. *Slavica Slovaca*, 44, 2009, No. 2, pp. 160-165 (Bratislava)

This contribution offers an overview of the shaping of Slovak onomastics as a scientific discipline from the 1940's onwards when the foundations of theoretical onomastics were laid. In 1964, the Slovak onomastic commission was founded which was able to organize a series of onomastic conferences. Unfortunately, no special department for research of proper names has been established at Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra of the Slovak Academy of Sciences.

Onomastics, beginnings of modern Slovak onomastics, Slovak onomastic commission.

Vlastné mená, táto neobyčajne rozsiahla a vnútorne členená zložka národného jazyka, plnia v spoločenskom živote a v štátno-politickej organizácii nezastupiteľné komunikačné úlohy, preto nie je náhodné, že od dávnych čias sú predmetom odborného záujmu filozofických a neskôr (najmä) spoločenskovedných disciplín. Sústredenú pozornosť venuje problematike vlastných mien jazykoveda. Náuka o vlastných menách sa vyformovala ako relatívne samostatná jazykovedná disciplína – onomastika. (Takéto vymedzenie sa prijíma v rozličných modifikáciách.) Onomastika má svoje medzinárodné organizačné centrum (ICOS, Medzinárodný komitét onomastiky), osobitné periodiká, v trojročných intervaloch sa usporadúvajú svetové kongresy; dosiahnuté pracovné výsledky obsahujú medzinárodné encyklopédie a zborníky. Rozsah odbornej onomastickej literatúry je dnes priam neprehľadný. V ostatných desaťročiach sa dostávajú do popredia teoretické otázky disciplíny. Do tohto bádateľského varu sa zapojila aj slovenská onomastika (budovanie materiálových korpusov, analýza jednotlivých onymíí i prienik do hĺbkovej štruktúry onymických systémov). V nasledujúcich úvahách, námetoch a poznámkach zameriam pozornosť nielen na pracovné výsledky, ktoré umožňujú hovoriť o slovenskej onomastickej škole, ale aj na spôsoby percepcie onomastických výskumov v slovenskom jazykovednom spoločenstve s cieľom poukázať na situáciu a predpoklady ďalšieho rozvoja onomastiky na Slovensku. Obrazne povedané: Vidieť svetlá a tieň našej onomastiky v čase istej generačnej výmeny, keď sa uvedená téma stáva aktuálnou. Môj hodnotiaci pohľad vychádza z vyše polstoročných pracovných skúseností v tejto oblasti. Spomeniem aj niektoré menej známe fakty a tiež okolnosti príznačné pre totalitnú epochu, ktoré svojim spôsobom zasiahli do dejín onomastiky na Slovensku.

1. Medzi dvoma svetovými vojnami sa vlastné mená zvyčajne skúmali ako dôležitý dokladový materiál na poznanie dávneho osídlenia územia medzi západnými Karpátmi a stredným Dunajom

* Prof. PhDr. Vincent Blanár, DrSc., Grösslingová 67, 811 09 Bratislava.

predkami Slovákov (V. Chaloupecký, neskôr B. Varsík, J. Stanislav a iní). Postupne sa onomastika profilovala ako prevažne historická jazykovedná disciplína. Priam vzorové dielo z historickej onomastiky publikoval v roku 1932 Vladimír Šmilauer (*Vodopis starého Slovenska*). Na zložitú problematiku historicko-etymologického štúdia vlastných mien poukázal v podnetnom metodologickom príspevku *Die Herkunft des Karpatennamens und was damit zusammenhängt* (Carpatica Slovaca, 1943/4) J. M. Kořínek. V sérii príspevkov z historickej antroponomastiky a toponomastiky, ktoré boli základom fundamentálnej monografie *Slovenský juh v stredoveku* (I-II+III mapy, 1948), Ján Stanislav v 40. rokoch využíval pri etymologických výkladoch porovnávaciu metódu, ale celkove stál na pozitivistických základoch. Preto štrukturalisticky orientovaní jazykovedci prijímali jeho výskumy až s neopodstatnenou skepsou. Tento postoj sa však prenášal na onomastiku ako disciplínu. S rezervou sa v Bratislavskom lingvistickom krúžku vnímala aj moja prvotná orientácia na štúdium vlastných mien, i keď funkčné a semiotické chápanie vlastných mien (práve vďaka štrukturalistickým podnetom) predstavovali nový aspekt v onomastike. Je príznačné, že aj pri novších hodnoteniach štrukturalistických výbojov ostal tento nový postoj v začiatkoch slovenskej teoretickej onomastiky nepovšimnutý. Odlíšenie úradných a neúradných (živých) osobných mien, ich analýza nie ako izolovaných pomenovaní, ale ako prvkov istých onymických tried otvárali nové a dovtedy nenastolené problémy. Do začiatkov modernej slovenskej onomastiky patria práce: *Osobné mená. K základom semiologickej onomastiky*, 1945 (rukopis dizertačnej rozpravy), *Príspevok ku štúdiu slovenských osobných a pomiestnych mien v Maďarsku*, 1950 (pozri Majtán, SR, 2003, 2007, ale už Ružička, SR, 1951).

Ďalšie dejiny slovenskej onomastiky v mnohom poznačili 60. a 70. roky. V roku 1964 bola utvorená Slovenská onomastická komisia (porov. Blanár, Onomastický výskum na Slovensku. Ciele, metódy, aktuálne úlohy, JČ, 1964), ktorej úlohou bolo organizovať a koordinovať výskum vlastných mien na Slovensku. Najprv sa začali budovať materiálové korpusy. Heuristický výskum sa v Jazykovednom ústave L. Štúra SAV spočiatku zameriaval na neúradné pomenúvanie osôb a na terénne názvy. Výskum živých osobných mien mal povahu individuálnej bádateľskej úlohy (V. Blanár), výskum terénnych názvov bol zaradený do pracovných úloh historického oddelenia (M. Majtán). Slovenská onomastická komisia organizovala pravidelné konferencie zvyčajne s medzinárodnou účasťou (zatiaľ 17 podujatí). Tematiku konferencií charakterizuje postup od obsahovej stránky vlastného mena cez jeho jazykové vyjadrenie k fungovaniu v spoločenskej komunikácii; na program rokovaní sa dostala aj otázka kartografovania onymických javov, lexikografické spracúvanie vlastných mien, vlastné mená v dejinách jazyka a osídlenia, vzťah onomastiky k iným vedným disciplínam, literárna onymia a iné. Na konferenciách sa od roku 1967 zúčastňovali poprední bádatelia z Česka, Poľska, vtedajšieho Sovietskeho zväzu a NDR, z Bulharska, Juhoslávie, Maďarska; hosťom bol aj predseda ICOS-u H. Draye. Vtedajší mladí jazykovedci a onomastici vychádzali síce z domácich bádateľských tradícií, ale vo viacerých teoretických otázkach sa v spoločných diskusiách názory zblížovali, a tak sa utvárali blízke metodologické pozície. Odznali tu napríklad referáty (V. Blanára) ako *Špecifikum onomastiky, Lingvistický a onomastický status vlastného mena, Sústava živého pomenúvania osôb* (o teórii a metodike modelovania osobných mien), M. Majtánov príspevok *Mimojazyková stránka toponyma*, ktoré začali vtláčať svoju pečať slovenskému teoretickému mysleniu v tejto disciplíne.

Dôležitú (a v podstate nezaregistrovanú) úlohu v dejinách česko-slovenskej onomastiky zohralo zasadnutie Medzinárodnej komisie pre slovanskú onomastiku pri Medzinárodnom komitáte slavistov, ktoré bolo v Libliciaci v roku 1966. Hoci celoštátne diskusie o onomastickej terminológii signalizovali nové metodologické výboje, osobitné onomastické pracovisko v Ústave pro jazyk český ČSAV neexistovalo. Na spomenutom zasadnutí v Libliciaci som predniesol referát

K vývinu slovenských osobných pomenovacích sústav (teoretické východiská), na ktorý v diskusii reagoval predsedajúci B. Havránek, riaditeľ ÚJČ. B. Havránek vyslovil názor, že onomastika bude mať právo na samostatnú existenciu, ak sa bude pracovať v smere, ktorý bol naznačený v tomto príspevku. (Príspevok bol publikovaný v zborníku z liblickej konferencie [1967] a o rok v nemeckom znení v Leipziger namenkundliche Beiträge 2, 1968.) Reakcie na tento postoj boli na českej a slovenskej strane odlišné. V Ústave pro jazyk český ČSAV bolo konštituované oddelenie pre výskum vlastných mien. Akademické jazykovedné pracovisko v Bratislave sa držalo dovtedajšej tradície – oddelenie pre jazykovedný výskum sa neutvorilo. Výskum vlastných mien dostal istý priestor v historickom oddelení popri základnej štátnej úlohe, ktorou bola príprava historického slovníka slovenského jazyka. Pracovno-organizačné vzťahy sa v historickom oddelení dostali do pohybu, keď som na základe kádrových opatrení nesmel ďalej zastávať vedúce funkcie, nemohol som byť členom redakčných rád, nemohol som byť autorom učebných textov, vykonávať pedagogickú činnosť atď. Tieto opatrenia mali svoje dôsledky personálne i organizačno-pracovné. Heuristický výskum osobných mien sa presunul na Pedagogickú fakultu v Banskej Bystrici. Tu zorganizoval široký výskum živých mien najmä zo stredného Slovenska môj spolupracovník Ján Matejčík. Podľa jednotného dotazníka bola vybudovaná impozantná materiálová zbierka okolo dva a pol milióna neoficiálnych mien, ktorá poskytuje neoceniteľné bádateľské možnosti. Nateraz sa využila len malá časť materiálu. Okolo 60 000 mien tvorilo východisko na ich modelové spracúvanie a socioonomastickú analýzu v monografii V. Blanár–J. Matejčík, *Živé osobné mená na strednom Slovensku* (I.1 1978, I.2. 1983). Po predčasnej smrti J. Matejčíka ďalší plánovaný výskum tohto materiálu ustrnul a osirela aj kartotéka živých mien. Hoci výskum osobných mien stratil – na rozdiel od štúdia terénnych názvov – povahu plánovanej kolektívnej úlohy, práce pokračujú v individuálnych štúdiách, ktoré rozvíjajú a prehľbujú doterajšie teoretické východiská (porov. napr. J. Matejčík, M. Ološtiak, I. Valentová, M. Imrichová, I. Haraj, M. Jozefovič, A. Holá, M. Kazík a i.), jednak pokračuje spracúvanie súčasnej a historickej onymie s perspektívou syntetických monografií (I. Valentová, M. Majtán), ale rozširujú sa aj aspekty štúdia mien v rozličných situáciách, napr. pri preberaní a adaptácii cudzích proprií v slovenčine (M. Ološtiak a i.), v školskom prostredí (V. Patráš, M. Ološtiak), v krásnej literatúre (P. Odaloš a i.); netradičné pohľady ukazuje problematika vlastných mien vo výpočtovej technike (modelovanie – M. Jozefovič, frekvenčné vzťahy – P. Ďurčo); nové smerovanie výskumu prináša vlastné meno ako fenomén v internete (porov. V. Patráš, J. Wachtarczyková). Štúdie z rozličných úsekov onomastiky obsahujú zborníky zo slovenských onomastických konferencií. O uvedené výskumy reálnej onymie sa môže opierať jej funkčno-štruktúrna analýza pri úsilí postihnúť vnútorné vzťahy v čiastkových onymických systémoch. Sústavnú pozornosť historicko-etymologickému výskumu propriálnej i apelatívnej lexiky venujú R. Krajčovič a Š. Ondruš; porov. syntetické diela: *Zahalené tajomstvá slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest* (R. Krajčovič, 2006) a *Odtajnené trezory slov*, I-III (Š. Ondruš, 2000-2004).

Syntézou bádania v oblasti teoretickej onomastiky je moja monografia *Teória vlastného mena. (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii)*, 1996. Práca vznikla z podnetu zahraničných onomastikov. O publikovanie nemeckého variantu v Nemecku (2001) sa zaslúžil významný onomastik Fr. Debus. V monografii sú formulované viaceré princípy, ktoré sú príznačné pre našu teóriu onomastiky. Analýza osobných mien, tejto vnútorne najčlenitejšej onymie ako prvkov čiastkových systémov umožnila postihnúť onymickú platnosť jednotlivých antroponymických tried, ako sú krstné mená, priezviská, individuálne charakteristiky, prezývky, príméná, živé rodinné mená (tzv. funkčné členy), ktorú utvárajú spoločensky záväzné a špecificky onymické príznaky zväčša pragmatickej povahy. Tým sa otvorila cesta k novému chápaniu

obsahu vlastného mena – jazykového znaku *sui generis*. Jeho obsahovú stránku utvára v reči referenčná identifikácia (poukaz na jedinečný objekt danej triedy) a v onymickom systéme pre-supozíčná identifikácia (systémová sémantika). Tieto zložky propriálneho obsahu spolu súvisia ako dve stránky jednej mince. Súbory onymických príznakov utvárajú pomenovacie modely. Poňatie modelovej platnosti osobného mena a jej spracúvanie počítačovou technikou predstavuje náš prínos do metodológie modernej onomastiky.

Široký rozsah majú práce v oblasti terénnych názvov, ktoré sa organizujú v historickom oddelení Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Veľkou súpisovou akciou (pripravil M. Majtán) sa získala bohatá materiálová báza terénnych názvov z celého územia Slovenska. Na viac ako 300 pracovných mapách sa znázorňuje areálový výskyt lexikálnych javov. Pri slovníkovom spracúvaní toponymickej lexiky sa využívajú poznatky domácej onomastickej teórie. Prvú syntézu predstavuje Majtánova monografia *Z lexiky slovenskej toponymie* (1966). Do medzinárodných projektov (*Hydronymia Europaea*) sa zapája naša onomastika výskumom a spracúvaním hydronymie Slovenska. Komplexné a monografické spracúvanie slovenskej hydronymie podľa jednotlivých povodí je výsledkom spolupráce bádateľov z Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra a univerzitných pracovísk.

Stav a situácia výskumov v oblasti onomastiky, ktorý sme tu nakrátko naznačili, privádza k nasledujúcemu pozorovaniu. Individuálny výskum osobných mien umožnil vypracovať onomastickú teóriu, ktorá presiahla hranice Slovenska. Štúdie z okruhu teoretickej onomastiky boli zaradené do medzinárodných onomastických kompendií. Plody individuálneho výskumu sa týkajú rozličných stránok osobných mien a antroponymických sústav. No dnes prevažujú (konceptne i publikovaním výsledkov výskumu) toponomastické práce, ktoré sú výsledkom plánovaného kolektívneho výskumu, usmerňovaného z jedného riadiaceho centra. V čase istej generačnej výmeny bude na mieste zamyslieť sa nad niektorými organizačnými i pracovnými problémami slovenskej onomastiky.

2. Domáce i zahraničné skúsenosti ukazujú, že plánovaná a systematická práca v takej materiálovo rozsiahlej a bádateľsky náročnej disciplíne, akou je onomastika, sa najúspešnejšie rozvíja tam, kde sa opiera o akademické organizačné centrum. Onomastické pracovisko sa zvyčajne pričleňuje do oddelenia dejín jazyka. Zriadením onomastického pracoviska by mohol Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV po štyridsiatich rokoch nasledovať príklad Ústavu pro jazyk český AV ČR. Nejde totiž len o budovanie a lexikografické spracúvanie heuristickej bázy. Pripravou a spracovaním základných onomastikónov sa práca nekončí, tak ako sa neuzatvárajú úlohy historického oddelenia vydaním historického slovníka. Pri historickom slovníku sa očakávajú všestranné lexikologické analýzy vzácneho historického materiálu a sprístupňovanie staršieho, zväčša po latinsky písaného filologického dedičstva. Pri onymii sú to výskumy z hľadiska funkčno-štruktúrneho, pragmaticko-komunikačného, sociolingvistického, textovolingvistického, literárnonomastického, nové bádateľské aspekty prináša výskum vlastných mien vo výpočtovej technike, meno ako komunikačný fenomén v internete atď. Poznávanie a uplatňovanie týchto bádateľských prístupov má svoje neodmysliteľné predpoklady. Ich splneniu pomáha cieľavedomá príprava odborne a jazykovo dobre pripravených pracovníkov, pre ktorých nepredstavuje problém sledovať onomastickú literatúru vo svetových jazykoch ani orientácia v korpusovej lingvistike. Tu sa však stretávame s problémom dostupnosti zahraničnej odbornej literatúry. Mimoriadne rozsiahla západoeurópska onomastická spisba v našich knižniciach zväčša chýba. Spomenieme napríklad také nové diela, ako *Namenarten und ihre Erforschung* (2004), W. Van Langendonck, *Theory and typologie of proper names* (2007), R. Šrámek, *Beiträge zur allgemeinen Namen-theorie* (2008). Ťažko potom sledovať stav a rozvoj onomastického bádania a myslenia napríklad v európskom meradle, nehovoriac o potrebnej konfrontácii s domácimi výskumami.

2.1. Zdá sa, že nad našou onomastikou ešte visí tieň už spomenutých starších postojov, hoci onomastika urobila v ostatných desaťročiach významné kroky v domýšľaní metodických a metodologických otázok. Pripomeniem niektoré fakty. Pripravovaný *Slovník súčasného slovenského jazyka* sa opiera o dobré materiálové, odborné a technické predpoklady. Využívanie Slovenského národného korpusu, existencia počítačovej redakcie, spolupráca okolo 75 odborných konzultantov, prehĺbené lexikografické princípy atď. dávajú tomuto významnému dielu nádejnú perspektívu. Svedčí o tom aj I. diel slovníka (2006). Treba sa však pozastaviť nad spracúvaním onymických hesiel v tomto zväzku. Porovnaj najmä napríklad spôsob spracovania kartárskeho termínu *adut* (str. 73) s propriálnym termínom *antroponymia* (str. 147). V slovníku sa hniezdajú len uvedené pravidelné slovotvorné typy, preto sa odvodené slová *adutnúť* a *adutový* spracúvajú v osobitných heslových statiach. Avšak z hniezda základných onomastických termínov *antroponymia*, *antroponimický*; *antroponomastika*, *antroponomastický*; *antroponymum*, *antroponymický*, prípadne *antroponomastik* sa do slovníka dostal iba termín *antroponymia*, pričom prekvapuje jeho nesprávny výklad ako „náuka o vlastných menách ľudí“ (str. 147). Podľa ustálenej terminológie antroponymiou sa rozumie súbor antropónym a náuka o vlastných menách ľudí je *antroponomastika*. Pri uvedenom hesle chýbajú ustálené spojenia ako *súbor* a *sústava* (*systém*) *antropónym* a i. Vo veľkom Slovníku súčasného slovenského jazyka by bolo na mieste uvádzať na príslušnom mieste aj terminologické spojenia, ako napríklad *funkčný člen* (termín príznačný pre slovenskú onomastiku), *fungovanie antropónym*, *antroponymického systému* v *spoločenskej komunikácii*, *dvojaký status vlastného mena* a pod. To by však predpokladalo zahrnúť slovenskú onomastickú literatúru do Slovenského národného korpusu a pozornejšie si všímať výber a spracúvanie príslušných hesiel. Odborný konzultant z onomastiky v redakcii slovníka nechýba?

2.2. Aké dôležité je inštitucionálne a organizačné centrum na výskum vlastných mien aj zo širšieho spoločenského i pedagogického hľadiska, vidíme na ostrých diskusiách o písaní zemepisných názvov zo Slovenska v učebniciach pre maďarské menšinové školy. Zložitá otázka, ktorá sa už skôr mala ventilovať na medzirezortných sympóziách, dostala sa na vyriešenie politickým lídrom, ktorým sekundujú žurnalisti. Niektoré materiálové predpoklady na riešenie tejto problematiky existujú (napr. historická dokumentácia historických názvov), iné však chýbajú (napr. typológia maďarských prevzatí a variantných názvov; prehľad doterajšieho riešenia otázky). Azda bude na mieste nakrátko naznačiť niektoré aspekty tejto spoločensky i politicky citlivej problematiky.

Treba tu sledovať nielen interferenčný vzťah v pomere (slovenský) štátny spisovný jazyk – (maďarský) menšinový jazyk, ale aj komunikačno-pragmatickú (1) a historickú (2) stránku zemepisných názvov a nemožno obísť areálový pohľad na oblasť ich výskytu (3).

(1) Predovšetkým ide o odlišný spôsob používania štandardizovaných úradných a neúradných mien, o úzku spätosť ich fungovania s administratívou daného štátneho útvaru.

(2) v geografickom názvosloví bývalého Uhorska mal zemepisný objekt popri svojom domácom pomenovaní (napr. *Levoča*) aj úradnú pomadžarčenú formu (napr. *Lőcse*), prípadne paralelný maďarský názov (napr. *Trnava–Nagyszombat*). Novú situáciu po utvorení Československa v roku 1918 charakterizuje návrat k živým domácim názvom; staršia tradícia dožíva postupne. Je málo známy fakt, že ešte v druhej polovici 20. storočia sa na základe dohody medzi Slovenským pedagogickým nakladateľstvom v Bratislave a Maďarským pedagogickým vydavateľstvom v Budapešti používali v slovenských školách aj učebnice zemepisu napísané v Budapešti pre maďarské školy, ktoré sa prekladali z maďarčiny do slovenčiny a boli vydávané v Budapešti.

(3) treba odlíšiť zemepisné názvy objektov, ktoré mali v južnom etnicky zmiešanom prostredí slovenské i maďarské podoby (napr. *Nové Zámky–Érsekújvár*), od podstatnej časti objektov

zo slovenského prostredia, ktorých pomadžarčený alebo maďarský názov bol iba vecou uhorskej štátnej administratívy (napr. Žilina – *Zsolna*, Orava – *Árva*).

Aký je hierarchický vzťah štandardizovaných geografických názvov a ich variantných maďarských podôb a ako tento hierarchický vzťah v maďarskom texte učebnice vyznačiť? Rozhodujúce je hľadisko danej štátnej administratívy, teda štátoprávny aspekt. Porovnajme hierarchický vzťah zemepisných názvov *Nové Zámky*–*Érsekújvár*, *Žilina*–*Zsolna*, *Trnava*–*Nagyszombat* z hľadiska bývalej uhorskej a dnešnej slovenskej úradnej normy. Na rozdiel od paralelných názvov južnoslovenského mesta *Nové Zámky*–*Érsekújvár* maďarské názvy *Zsolna* a *Nagyszombat* pomenúvajú zemepisné objekty v čisto slovenskom prostredí. Bez ohľadu na odlišnú pomenovaciu situáciu všetky tri maďarské názvy *Érsekújvár*, *Zsolna*, *Nagyszombat* mali v úradnom maďarskom zemepisnom názvosloví hierarchicky základné postavenie. Po vzniku prvej Česko-slovenskej republiky (a takisto Slovenskej republiky) sa utvorili nové hierarchické vzťahy. Úradnými názvami sa stali slovenské formy *Nové Zámky*, *Žilina*, *Trnava*. Tento dnešný stav možno a treba v maďarských učebniciach vyznačiť. Vhodný spôsob poskytuje typografická úprava názvov. V maďarskom texte môže byť na prvom mieste maďarský názov a za ním – najlepšie v zátvorke – slovenský štandardizovaný názov v l. páde vysádzaný verzálkami, prípadne polotučne alebo kurzívou; megyunk Érsekújvárba (NOVÉ ZÁMKY), resp. (*Nové Zámky*). Za typografickou úpravou, ktorú sme tu uviedli, sa skrýva zásadný hodnotiaci postoj. Zvýraznením maďarského názvu na ukážke, ktorú uverejnil denník SME z 20. 12. 2008: Poprád ... *Duna* (Dunaj) ... *Csallóközben* (Žitný ostrov) sa vraciame k hodnoteniu z čias uhorskej administratívy. Maďarské pomenovanie typu *Zsolna*, *Rózsashegy*, *Bártfa*, *Eperjes*, *Nagyszombat* nemali a nemajú oporu v živom úze slovenského miestneho obyvateľstva a ich zaradenie do dnešného úradného zemepisného názvoslovia maďarskej menšiny by nezodpovedalo situácii v slovenských štátno-politických podmienkach. Pravda, v južných pohraničných oblastiach, kde sa stýka maďarské a slovenské etnikum, prípadne ak ide o mená obcí s maďarsky hovoriacim obyvateľstvom pomadžarčený názov alebo maďarský paralelný názov, ktorý sa v bežnej komunikácii udržal, má svoje miesto v maďarských učebniciach. No musí byť typograficky odlišený od slovenskej štandardizovanej podoby úradného miestneho názvu.

3. Záverom sa vráťme k vyslovenému návrhu o onomastickom pracovisku. Plánovaný a systematický výskum široko rozvetvenej onymie predpokladá tímovú prácu (i keď sa dôležitosť individuálnych výskumov neznižuje, ba priam predpokladá). Potrebné podmienky na takúto prácu môže poskytovať inštitúcia, napr. akademického typu, ktorá by tvorila organizačné centrum plánovaného výskumu. Onomastické pracovisko býva pričlenené (ako samostatné oddelenie) do jazykovedného ústavu, prípadne do oddelenia dejín jazyka. Budovanie onomastického pracoviska v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV by bolo primerané aj preto, že v historickom oddelení pre takéto pracovisko už viaceré predpoklady existujú. Iba splnením tejto požiadavky sa podarí slovenskej onomastike udržať krok s rýchlo sa rozvíjajúcou európskou onomastikou a naša onomastika nestratí šancu vystupovať ako partner, ktorý nové podnety nielen prijíma, ale aj poskytuje.

SPRÁVY A RECENZIE

Za profesorom Vincentom Sedlákom

Náš bývalý kolega a priateľ prof. PhDr. Vincent Sedlák, CSc., sa narodil 2. decembra 1930 v rázovitej starobylej dedine Krakovany pri Piešťanoch. Po absolvovaní gymnázia v Piešťanoch sa zapísal na štúdium latinčiny a dejepisu na Slovenskej univerzite v Bratislave. Na vlastnej koži zažil odbúravanie akademických slobôd začiatkom 50. rokov 20. storočia, keď ho „nezmami páchatelia“ za aktívny nesúhlas s ostrakizovaním profesora Daniela Rapanta zmlátili do bezvedomia. Po absolvovaní univerzitného štúdia nastúpil ako 23-ročný do Historického ústavu SAV. Až po odkrútení dvojročnej povinnej základnej vojenskej služby sa od roku 1955 mohol zapojiť do výskumu slovenských dejín. Ako brilantný latinčinár celkom prirodzene od samého začiatku inklinoval k starším dejinám. Spontánne ho to ťahalo k historickej topografii, onomastike a problematike osídľovania Slovenska. Keďže patril k „západniarom“, jeho vedecký záujem sa sústredil na výskum Bratislavskej stolice a v rámci vedeckej prípravy obhájil na túto tému roku 1964 hodnotnosť kandidáta historických vied. Paralelne už vtedy začal pracovať na ďalšom veľkom projekte, keď spoločne so svojím najbližším spolupracovníkom a priateľom Rudolfom Marsinom začali veľmi náročnú heuristiku prameňov k dejinám Slovenska najmä v Maďarskom štátnom archíve v Budapešti a krátko aj v Tajnom vatikánskom archíve. Z výsledkov tejto heuristiky žije naša medievistika podnes. Ďalšiu fázu tohto procesu tvorilo registovanie stredovekých listín. Na základe premyslenej koncepcie sprístupňovania prameňov k dejinám Slovenska sa Vincentovi Sedlákovu ušlo obdobie 14. storočia, ktoré sa malo vzhľadom na stúpajúcu kvantitu zachovaných prameňov sprístupniť formou registára. Treba povedať, že išlo o beh na dlhé trate, čo však bývalému aktívnemu futbalistovi neprekážalo, ako to názorne ukázal v náročnom finiši v 80. rokoch 20. storočia, keď relatívne krátko po sebe vydal dva zväzky vzorovej pramennej edície *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae* (Bratislava 1980 a 1987).

Paralelne s týmito hlavnými aktivitami sa V. Sedlák naďalej venoval onomastike a historickej topografii, pričom spolupracoval najmä s jazykovedcami a archeológmi. Celkom prirodzene sa dostal do kruhu slovenských slavistov a aktívne pracoval v Slovenskom komitáte slavistov ako jeho podpredseda a v čase prípravy a potom aj priebehu medzinárodného zjazdu slavistov v Bratislave zastával aj funkciu tajomníka Medzinárodného komitátu slavistov. V 90. rokoch viedol grantovú úlohu zameranú na výskum stredovekého osídlenia Slovenska a jej výsledky

prezentoval v zborníku *Beiträge zur ältesten Besiedlung der Slowakei* (Bratislava 1994). Po odchode z Historického ústavu istý čas pôsobil v Historickom ústave Matice slovenskej a podieľal sa aj na zložení Katedry histórie Trnavskej univerzity, kde začal vyučovať latinčinu. Tu sa habilitoval a neskôr aj inauguroval za riadneho profesora. Popri náročnom pedagogickom pôsobení publikoval štúdie v Historickom zborníku Matice slovenskej a dokončil *Monumenta Vaticana Slovaciae I* (Trnava – Rim 2008) obsahujúce mimoriadne cenné registre pápežských kolektorov z rokov 1332-1337. Slávnostnej prezentácie tejto pramennej edície sa už nedožil. Vo vysokom štádiu rozpracovanosti zostal aj III. zväzok Slovenského registára.

Vincent Sedlák si aj v časoch „reálneho socializmu“ dokázal uchovať integritu svojej osobnosti a bol pre mnohých morálnou autoritou. Iste aj z tohto dôvodu sa po nežnej revolúcii stal predsedom rehabilitačnej komisie pri Historickom ústave SAV, ktorej hlavnou náplňou bolo rehabilitovať a prijať späť do Historického ústavu SAV všetkých tých pracovníkov, ktorí ho museli v čase normalizácie opustiť z politických dôvodov. Túto úlohu splnil bezozvyšku.

Každý človek niečo po sebe na tomto svete zanechá. Niektorí dlhoby a spáchané krivdy, niektorí pár drobností, ďalší zasa celé hrbý veci, potrebných aj nepotrebných. Sú však aj takí ľudia, a tých je menšina, čo zanechávajú po sebe veci síce nehmateľné, ale o to trvácnejšie. Profesor Vincent Sedlák patril celým svojím životom k tej druhej skupine. Zostalo tu jeho dielo a všetko to, čo nezištne odovzdal svojim blízkym, kolegom a študentom.

Česť jeho pamiatke!

Ján Lukačka

Prof. PhDr. Štefan Tóbiš, CSc. (1909-1969)

Roku 2009 si slovenská odborná verejnosť pripomína sté výročie od narodenia a štyridsiate výročie od smrti Štefana Tóbika, popredného slovenského jazykovedca, pedagóga a organizátora vysokého školstva na východnom Slovensku. Narodil sa 7. februára 1909 v Hnúšti, okres Rimavská Sobota vo viacdetnej rodine kováča. Základné a stredoškolské vzdelanie absolvoval vo svojom rodisku, v susednom Tisovci a v Rimavskej Sobotě. V týchto gemerských mestečkách sa narodili alebo pôsobili viacerí významní slovenskí dejatelia, ktorí sa svojím dielom zapísali zlatými písmenami do dejín slovenského národa. To nemohlo nevyplývať na formovanie osobnosti nášho jubilanta, ktorý sa rozhodol pokračovať v štúdiách

na Univerzite Komenského v Bratislave. V septembri 1928 sa zapísal na štúdium slovenskej a germánskej filológie na filozofickej fakulte. Z rodného kraja si odniesol živý záujem o slovenský jazyk, o slovenské nárečia, o ktorých sa už v dvadsiatych rokoch vedelo, že majú mimoriadny význam pre štúdium najstarších dejín slovenského jazyka, o dejiny slovenského národa a o rozvoj slovenskej vzdelanosti. V akademickom roku 1930/1931 absolvoval jednosemestrálny študijný pobyt na Univerzite v Gvozi v Rakúsku.

Od roku 1933 pôsobil ako stredoškolský profesor v Košiciach, v rokoch 1938-1945 v Prešove a v rokoch 1945-1952 opäť v Košiciach. Od roku 1950 začína externe spolupracovať s filologickým ústavom na košickej pobočke Pedagogickej fakulty Slovenskej univerzity v Bratislave a od roku 1952 sa stáva interným pracovníkom Pedagogickej fakulty v Prešove, ktorá vznikla reorganizáciou košickej pobočky. Od roku 1952 až do svojej predčasnej smrti v roku 1969 zasvätil svoj život rozvoju vysokého školstva v Prešove, kde prešiel mnohými akademickými funkciami (vedúci katedry, prodekan, dekan) a kde v priebehu krátkého času obhájil všetky vedecké hodnosti vysokoškolského učiteľa: 1950 PhDr., 1953 CSc., 1955 docent, 1968 mimoriadny profesor.

Hneď po skončení vysokoškolských štúdií sa v rokoch 1933-1938 zúčastňoval na dialektologickom výskume počas prázdnin, ktorý organizoval jeho učiteľ Václav Vážný, profesor FF UK v Bratislave a organizátor dialektologického výskumu na Slovensku. V dvoch ročníkoch časopisu *Carpatica* (1936, 1939) publikuje Václav Vážný dve správy o výsledkoch prázdninových aktivít svojich bývalých poslucháčov v rokoch 1933-1935 a 1936-1938, z ktorých sa dozvedáme, že prázdninové štipendium bolo poskytnuté členom dialektologickej komisie Jazykovedného odboru Učenej spoločnosti Šafárikovej, medzi ktorých patrili: Š. Tóbič, J. Halaša, J. Štolc, E. Paulíny, A. Rakus, E. Jóna, A. Arany, L. Šimovič, J. Laubert, J. Enderle, J. Szabó-Orlovský. Jazykovedný odbor Učenej spoločnosti Šafárikovej, ktorý bol založený v jeseni 1932 v Bratislave, ako zdôrazňuje V. Vážný, v spolupráci so Slovanským seminárom UK „si vytýčil ako jednu zo svojich najdôležitejších úloh vychovávať slovenský univerzitný dorast ako budúcich spolupracovníkov pre prípravu monografického spracovania jednotlivých krajov Slovenska z hľadiska dialektologického.“

Náš jubilant zostal verný tejto náročnej úlohe a celý svoj tvorivý život sa venoval výskumu gemerských nárečí. Na svojom novom pôsobisku v Prešove (na Pedagogickej fakulte, na Filologickej fakulte Vysokej školy pedagogickej a na Filozofickej fakulte UPJŠ) podobne ako jeho bývalý učiteľ Václav Vážný organizoval dialektologický výskum na východnom a strednom Slovensku, z radov svojich poslucháčov získaval záujemcov o štúdium slovenských nárečí a o onomastický výskum. Pod jeho vedením boli napísané desiatky diplomových, rigorózných a dizertačných prác venovaných štúdiu slovenských nárečí, vychoval niekoľko generácií stredoškolských učiteľov slovenského jazyka, ako vedúci katedry slovenského jazy-

ka a literatúry (1952-1969) rozvíjal spoluprácu s Jazykovedným ústavom L. Štúra SAV, s Katedrou slovenského jazyka FF UK v Bratislave a so Združením slovenských jazykovedcov pri SAV. Náš jubilant mal veľkú zásluhu na tom, že prešovská slovakistika sa v priebehu niekoľkých rokov etablovala ako druhé univerzitné pracovisko na Slovensku, zamerané na výskum slovenského spisovného jazyka, slovenských nárečí, dejín spisovnej slovenčiny a vývinu slovenského jazyka.

Vo svojej vedeckovýskumnej činnosti sa Štefan Tóbič venoval výskumu slovenských nárečí, dejín slovenského jazyka, odbornej terminológie, jazykovej kultúry a jazykovej výchovy. Od roku 1934, t. j. už o rok po absolutoriu, uverejňuje v Bratislave, časopise Učenej spoločnosti Šafárikovej, svoju prvú štúdiu *Charakteristické javy hláskoslovné v nárečiach juhozápadného Gemera* a o rok neskôr vychádza v tom istom časopise druhá časť tejto štúdie (1935). Roku 1936 uverejňuje v Sborníku Matice slovenskej príspevok *Kvantita gemerských nárečí* a o rok neskôr v matičnom zborníku publikuje prácu *Prechodná oblasť stredoslovensko-východoslovenská* (1937). S jeho menom sa každoročne stretávame až do roku 1940/1941 aj v ďalších časopisoch (*Carpatica*, *Slovenská reč*, *Linguistica Slovaca*) a zborníkoch (Jazykovedné štúdie), kde publikuje štúdie o slovenskej obchodnej terminológii, o striedniciach za praslavanské skupiny *ort-*, *olt-* v gemerských nárečiach, príspevky ku gemerskej dialektológii. Vo vojnových rokoch, ale aj v povojnovom období sa Š. Tóbič na istý čas odmlčal a jeho publikačná činnosť sa naplno rozvinula až od roku 1956, keď svoje vedecké aktivity rozširuje o štúdium štirovej jazykovej a pravopisnej normy, o dejiny slovenského jazyka, o štúdium slovenských jazykových pamiatok, o štúdium jazyka P. J. Šafárika a J. Kollára, o výskum jazyka presídlencov zo Zakarpatskej oblasti Ukrajinskej republiky, o výskum východoslovenských nárečí, o otázky jazykovej výchovy a o toponomastický výskum.

Vývrcholením jeho publikačnej činnosti je monografia *Šafárikov a Kollárov jazyk. Príspevok k vývinu českého a slovenského jazyka v období národného obrodzenia* (1966), ktorá prináša charakteristiku doby a jazykových pomerov na Slovensku v období Šafárikovej a Kollárovej mladosti, názory týchto veľkých Slovákov na slovenčinu a na jej miesto v rodine slovanských jazykov, na vzťah slovenčiny a češtiny, na jazykovú prax v ich období, rozbor jazyka ich diela podľa jednotlivých období, diel, vrstiev a štýlov, charakteristiku Kollárovoho a Šafárikovho jazyka z hľadiska dynamiky jazykového vývinu v období národného obrodzenia.

Centrálné miesto vo vedeckovýskumnej činnosti jubilanta patrilo gemerským nárečiam. Štúdie o gemerských dialektoch publikoval v rozpätí vyše tridsiatich rokov. Štefan Tóbič niekoľko rokov pripravoval rozsiahlu monografiu *Gemerské nárečia I. Gemerská nárečová čítanka (s členením, charakteristikou a mapami)*, v ktorej sumarizoval svoje bohaté znalosti týchto nárečí, predstavujúcich pre slovenskú dialektológiu, pre dejiny slovenského jazyka, ale aj pre slavistické štúdium mimoriadne dôležitý

objekt výskumu. Ako uvádza Július Bolfik, predseda Gemerskej vlastivednej spoločnosti, v predhovore k monografii Jozefa Orlovského *Stredogemerské nárečia* (Martin : Osveta 1975, s. 6), Tóbkova monografia v rozsahu 950 strán mala vyjsť v edícii *Gemerské vlastivedné pohľady*, v rámci ktorej vychádzali práce venované výskumu tohto regiónu. „Praca Jozefa Orlovského *Stredogemerské nárečia*,“ konštatuje Július Bolfik, „je ďalším prínosom k výskumu dialektológie. Vhodne nadväzuje na prácu Štefana Tóbika *Gemerské nárečia I. Gemerská nárečová čítanka (s členením, charakteristikou a mapami)*.“

Podľa PhDr. Tatiany Matlovičovej, rodenej Tóbkovej, mladšej dcéry profesora Štefana Tóbika, Gemerská vlastivedná spoločnosť postúpila rukopis monografie na recenzovanie Jozefovi Orlovskému. Tu sa končí stopa tohto rukopisu. Existenciu i prípravu tejto monografie môžeme potvrdiť ako bývalá študentka profesora Štefana Tóbika, keď som sa ako pomocná vedecká sila zapájala do spracúvania dialektologického materiálu (excerpcia, prepisovanie nárečových textov, mapovanie jazykových údajov) na Katedre slovenského jazyka a literatúry FF UPJŠ. Odttedy prešlo vyše štyridsať rokov, rukopis sa nenašiel a tým sa uzavrela nenaplnená kapitola života nášho jubilanta, ktorý celý život mal na pamäti výskum gemerských nárečí, ktorý venoval ich štúdiu všetok svoj elán a tvorivú silu, čím splácal daň svojmu rodnému kraju, ktorý vrúčne miloval, a preto pokladal za svoju morálnu povinnosť vynakladať svoj talent a svoje bohaté znalosti na poznanie jazyka svojich gemerských predkov, jazyka slovenského národa a na štúdium diela svojich slávnych krajanov. Tým, že spomínaná monografia Štefana Tóbika nebola publikovaná, utrpela aj slovenská dialektológia, slovenská a slovanská jazykoveda, pretože jubilant patrí k najlepším slovenským znalcom gemerských nárečí.

Júlia Dudášová-Kriššáková

K jubileu profesora Šimona Ondruša

V roku deväťdesiateho výročia vzniku Univerzity Komenského v Bratislave oslávil osemdesiate piate narodeniny významný slovenský slavista, indoeuropeista a vysokoškolský pedagóg, profesor PhDr. Šimon Ondruš, CSc.

Rodák z malebného kraja pod Spišským hradom (narodil sa 27. 10. 1924 v Klčove), absolvent renomovaného levočského gymnázia, bol s Filozofickou fakultou bratislavskej alma mater bytostne spätý viac ako päťdesiat plodných rokov života. Tu vyštudoval slovakistiku a filozofiu (1946-1950), na jej pôde pod vedením profesora A. V. Isačenka a v tvorivom kruhu spolupracovníkov, akými boli napríklad profesori J. Stanislav a E. Paulíny, sa začal výskumne venovať porovnávacej slovenskej a indoeurópskej jazykovede, neskôr etymológii, všeobecnej jazykovede i dejinám jazykovedy a získal tu tiež všetky vedecké aj vedecko-pedagogické hodnosti. Profesor Ondruš bol v rokoch 1950-1964 členom Katedry slovenské-

ho jazyka a literatúry. Keď na Filozofickej fakulte UK pôsobil ako prodekan (1961-1962), neskôr ako jej dekan (1963-1965), inicioval konštituovanie Katedry slavistiky a indoeuropeistiky, ktorá pod modifikovaným názvom Katedra slovanských filológií (1987) podnes vychováva absolventov a školí doktorandov slavistických odborov.

Vybudovanie špecializovaného vysokoškolského pracoviska so širokou vedeckovýskumnou orientáciou, ale najmä so zameraním na štúdium tzv. malých slovanských filológií, si vyžadovalo nielen erudíciu, ale aj organizačné schopnosti. S odstupom času treba konštatovať, že profesor Ondruš, známy ako rigorózný kritik nedôsledností vo vedeckých výstupoch svojich mladších či starších kolegov, preukázal cit pre načasovanie a postupnosť krokov, ako aj diplomatickú rozvážnosť pri budovaní jednotlivých slavistických odborov. Tak to bolo aj v prípade bulharskej filológie. Keď nenašiel pochopenie na vtedajšom Povereníctve SNR pre školstvo a kultúru, prišiel na riešenie, akým spôsobom bulharskú filológiu na Univerzite Komenského uviesť do života. V akademickom roku 1965/1966 navrhol vedeniu fakulty realizovať prvý ročník štúdia bulharistiky, ktoré si zapisali najlepší poslucháči bulharského lektorátu ako tretí predmet. Ako vedúci katedry (1964-1987) sa usiloval o to, aby sa študijné odbory otvárali cyklicky, neraz navzdory nepriaznivej politickej atmosfére, napríklad v čase aktivít poľskej Solidarnosti. Podobne, napriek rozličným ideologickým tlakom, držal ochrannú ruku aj nad lektorátom slovinského jazyka, vďaka čomu mohol tento lektorát v deväťdesiatych rokoch minulého storočia kontinuálne vyústiť do systematickej recipročnej výmeny lektorov. Profesor Ondruš získal v roku 1975 za zásluhy o rozvoj bulharského jazyka, literatúry a kultúry na Slovensku vysoké štátne vyznamenanie Bulharskej republiky – Rad Cyrila a Metoda I. stupňa. Poľská republika ocenila jeho prínos k rozvoju slovenskej polonistiky roku 1980 vyznamenaním Medal Komisji Edukacji Narodowej.

O vedeckej erudícii jubilanta svedčí jeho rozsiahla publikačná činnosť, ktorú reprezentujú nielen desiatky fundovaných štúdií, príspevky na slavistických kongresoch, domácich a zahraničných konferenciách, ale aj mnohé odborné články v slovenských periodikách a dennej tlači, v ktorých širšiemu okruhu čitateľov prístupnou formou predstavuje výsledky svojich dlhoročných bádání, najmä z oblasti dejín slovenského jazyka, slavistiky a etymológie. Osobitnou kapitolou jeho tvorby je vysokoškolská učebnica *Úvod do štúdia jazykov* (1981, 1984, 1987), napísaná v spoluautorstve s profesorom Jánom Sabolom, ktorá už takmer tri desaťročia patrí k základnej literatúre filologických študijných odborov. Prirodzeným vyústením jubilantovej celoživotnej vedeckovýskumnej orientácie je trojdielny opus monograficky vydaných etymologických štúdií *Odtajnené trezory slov* (2000, 2002, 2004).

Profesor Šimon Ondruš bol čínorodý na univerzitnej aj na akademickej pôde. Pôsobil vo vedeckých radách a kolégiách, bol členom zahraničných jazykovedných spoločností Wiener Sprachgesellschaft, Magyar nyelvtudományi társaság a Societas linguistica Europaea, členom aj

predsedom viacerých komisií pre obhajoby doktorských a kandidátskych dizertačných prác. Patrí k tým osobnostiam slovenskej jazykovedy, ktoré mali významný vplyv na jej smerovanie a zásluhu na jej zviditeľňovaní vo svete. Ako vysokoškolský pedagóg bol rešpektovanou a uznávanou autoritou, pre študentov mal však pochopenie, utváral si k nim ľudský, ba až otcovský prístup. Bolo to tak na Univerzite Komenského v Bratislave (1954-1990) aj na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave (1990-2004), ktorá mu v roku 2008 udelila čestný titul doctor honoris causa.

Vážený pán profesor, v mene všetkých kolegov a žiakov Vám do ďalších rokov želim ešte mnoho tvorivej invencie, životný elán a optimizmus, ako aj dobré zdravie a pohodu v kruhu rodiny.

Mária Dobríková

Cyrilo-metodské kultúrne dedičstvo a národná identita

Slavistický ústav Jána Stanislava SAV a Cyrilo-metodské výskumné centrum Bulharskej akadémie vied v Sofii v spolupráci s Pápežským východným ústavom v Ríme, Národným inštitútom slovenského jazyka a literatúry Matice slovenskej, Gréckokatolíckou eparchiou v Bratislave a Bulharským kultúrnym inštitútom v Bratislave zorganizovali v dňoch 11.-13. novembra 2009 v rámci Týždňa vedy a techniky na Slovensku medzinárodnú vedeckú konferenciu s názvom *Cyrilo-metodské kultúrne dedičstvo a národná identita*.

Pri slávnostnom otvorení konferencie v reprezentatívnych priestoroch gréckokatolíckeho eparchiálneho úradu v Bratislave predniesol privítací prejav riaditeľ Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV Peter Žeňuch, ďalej všetkých účastníkov konferencie privítal majordómus gréckokatolíckej eparchie vладыka Peter Rusnák, pozdravný prejav predniesol (po slovensky) veľvyslanec Bulharskej republiky na Slovensku Oghnan Garkov, prítomným účastníkom konferencie sa prihovorila aj riaditeľka Cyrilo-metodského výskumného centra Bulharskej akadémie vied v Sofii Svetlana Nikolova, ktorá o. i. uviedla, že prebiehajúca konferencia je výsledkom dvojročnej spolupráce Cyrilo-metodského výskumného centra v Sofii a Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV na spoločnom projekte, ktorého cieľom je nielen výskum cyrilo-metodského kultúrneho dedičstva, ale aj jeho priblíženie širšej verejnosti. Svoj príhovor predniesol aj predseda Matice slovenskej Jozef Markuš a predseda Spolku sv. Cyrila a Metoda so sídlom v Michalovciach Michal Hospodár.

Pracovnú časť prvého dňa konferencie otvoril Peter Žeňuch príspevkom *Liturgický jazyk a jazykové vedomie veriacich byzantsko-slovanského obradu na Slovensku*. Sústredil sa na región východného Slovenska a dnešnej Zakarpatskej oblasti Ukrajiny, v ktorom významnú úlohu pri formovaní kultúrneho a konfesijného vedomia obyvateľstva zohrával liturgický jazyk. Pripomenul, že byzantsko-slovanská obradová tradícia v regióne existo-

vala dávno pred prijatím Užhorodskej únie a neexistovali bariéry, ktoré by znemožňovali vzájomný kontakt medzi veriacimi latinskej a byzantskej kultúro-obradovej tradície. Komplexný interdisciplinárny výskum, na ktorý sa zameriava Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, prinesie odpoveď na mnohé otázky. – Svetlana Nikolova sa v príspevku *Дело Кирилла и Мефодия и проблема национальной и христианской идентичности* venovala vývinu vzťahu cyrilo-metodského dedičstva a kresťanskej identity európskych národov od 9. storočia po súčasnosť. Vychádzajúc z mnohorozmernosti princípu identity poukázala na to, že kým súčasníci identifikovali Cyrila a Metoda ako kresťanov, po ich smrti začína ich kresťanská identita nadobýdať ďalšie príznaky, ktorých charakter určovala spoločenská, náboženská či politická situácia danej doby. Autorka doložila svoje tézy príkladmi z latinských, slovanských a gréckych prameňov. Zdôraznila, že jediným európskym národom, ktorý neprerušil kontinuitu uctievania Cyrila a Metoda od 9. storočia až po dnešok, je bulharský národ. Na margo slovenskej národnej identity poznamenala, že výrazné úsilie spájať ju s cyrilo-metodským dedičstvom od obrodovania sa umocňuje najmä v súčasnosti. – Ján Doruľa v príspevku *O vývine slovenskej identity* podal tézovitý prehľad vývinu slovenskej etnickej integrácie, upozornil na historickú oprávnenosť používania spojenia *starí Slováci*. Toto spojenie patrí do metajazyka vedy, podobne ako napríklad spojenie *Samova ríša*, jeho pramenná „doložnosť“ má taký istý charakter, ako ju majú iné podobné spojenia (*starí Maďari*, *starí Poliaci* a pod.). Historické pramene dobre dokumentujú vývin pomenovania *Sloveni* (*Slovāne*), ktorým sa nazývali naši predkovia v 9. storočí. Jazyková zmena pomenovania v mužskom rode, ktorá nastala v priebehu 14. storočia, je len formálno-jazyková zmena. V druhej časti príspevku poukázal autor na tesnú spojitosť medzi vývinom etnika a jeho jazyka. – Cyril Vasiľ sa v príspevku *Mukačevská eparchia – prvá organizačná štruktúra gréckokatolíkov v severovýchodnom Uhorsku 18. storočia* venoval dvom témam: vzniku Mukačevskej eparchie a Viedenskej synode. Na Viedenskej synode (1773) bol na označenie katolíkov východného obradu po prvýkrát prijatý termín *gréckokatolíci*, pričom aj mnohé administratívno-právne princípy prijaté na tejto synode platia podnes. – Vo svojom príspevku *Večnosť a jazyk ruskej literatúry* sa Ivo Pospíšil zamerával na problém ruskej diglosie, na tvorbu ruského spisovného jazyka a úlohu cirkevnoslovanskej lexiky v ňom. Používanie cirkevnoslovanských prvkov (slavianizmov), najmä v ich axiologickej funkcii, demonštroval na príkladoch zo staroruských textov i z poetickej a prozaickej tvorby ruských literárnych tvorcov od A. S. Puškina po súčasníka J. Bondareva a iných. – V závere prvého dňa konferencie odznegli tri navzájom sa dopĺňajúce referáty. Milan Lach v príspevku *Juraj Joannikij Bazilovič OSBM a jeho Mnišské pravidlá a nariadenia* vyzdvihol predstaveného baziliánskych mníchov na Černej hore pri Mukačeve J. Baziloviča ako jednu z najväčších osobností z obdobia účinkovania gréckokatolíckeho biskupa A. Bačinského na rozhraní 18. a 19. storočia. Zamerával

sa najmä na jeho asketickú tvorbu, zahŕňajúcu pravidlá určené mníchom všetkých siedmich kláštorov, ktorá síce zostala v rukopisnej podobe, no aj tak pozitívne ovplyvnila mníšsky život baziliánov. – Svorad Zavarský, koeditor Bazilovičovho diela *Tolkovanie sviaščennjja liturgii / Explicatio sacrae liturgiae* (Bratislava–Rím 2009), podal v prvej časti príspevku *Liturgia Jána Zlatoústeho v Bazilovičovom diele Tolkovanie sviaščennjja liturgii / Explicatio sacrae liturgiae; filologický pohľad* krátky prehľad prameňov tretej časti diela a upozornil na niektoré osobitosti Bazilovičovho konceptu. Dotkol sa samého textu liturgie Jána Zlatoústeho v Bazilovičovom podaní a komentoval súvislosti medzi cirkevnoslovanským a latinským znením, ako aj vzťah Bazilovičovho latinského textu k zneniu liturgie uverejnenému v Eucharológii J. Goara. V druhej časti príspevku sa autor venoval porovnaniu textu proskomidie v Bazilovičovom podaní so znením v typickom cirkevnoslovanskom vydaní liturgikona ruténskej redakcie (Rím 1942). – Mária Mrugová sa v príspevku *Brevis notitia Fundationis Theodori Koriatovits Joannikija Baziloviča* venovala opisu uvedeného historického diela, v ktorom autor chronologicky zoradil biskupov Mukačevskej eparchie (14.–18. st.) a opísal jej činnosť v kontexte politicko-spoločenských pomerov daných období. Vďaka tomu, že autor publikoval aj archívne materiály, ktoré sa medzitým stratili alebo sú ťažko dostupné, je jeho dielo významným zdrojom historického poznania.

V závere prvého dňa konferencie sa uskutočnila prezentácia publikácie Joannikija Baziloviča *Tolkovanie sviaščennjja liturgii / Explicatio sacrae liturgiae*, ktorú predstavil prof. Daniel Škoviera a sekretár Kongregácie pre východné cirkvi v Ríme arcibiskup Cyril Vasil'. Toto dielo napísané paralelne v cirkevnoslovanskom a latinskom jazyku, ktoré sa autorovi nepodarilo vydať, vyšlo ako 3. zväzok medzinárodnej vedeckej edície *Monumenta Byzantino-Slavica et Latina Slovaciae* zásluhou editorov P. Žeňucha a S. Zavarského. Dôstojným záverom prezentácie bol koncert byzantskej chrámovej hudby v katedrálnej chráme Povýšenia sv. Kríža, na ktorom vystúpili bratislavské zbory *Chrysostomos* a *Kyrrillomethodeon*.

Ďalšie dva dni prebiehala konferencia v zasadacej miestnosti Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV. Druhý rokovací deň otvorila Slavija Bärlieva príspevkom *Кирилло-Методиевската традиция и националната идентичност у славяните*, v ktorom poukázala na to, ako kult Cyrila a Metoda preukazoval službu národnej i nadnárodnej ideológii slovanských národov. Svoje tézy podoprela novými poznatkami z výskumov stredovekých bulharských, českých a poľských pamiatok i príkladmi z barokových kázni, ktoré vznikli na počesť obidvoch bratov v Klosterneuburgu v 17. a 18. storočí. – Stifana Batalova v príspevku *Покръстването на българите в няколко латиноезични хроники: маркер за европейска идентичност* po prvýkrát predstavila päť dosiaľ nepublikovaných a neskúmaných fragmentov latinských rukopisov o pokresťení Bulharov, prezentujúcich kristianizáciu ako príznak európskej identity, v ktorých sa motív pokresťenia vyskytuje v rozličných modifikáciách. – Maja Vasileva

Ivanova v príspevku *Кириллические отрывки из Пространного жития св. Кирилла – научная проблематика* analyzovala úryvky zo Života Konštantína-Cyrila, ktoré neboli dosiaľ objektom výskumu a s ktorými sa možno stretnúť iba v ruskej rukopisnej tradícii od 15. storočia. Na základe typologických odlišností ich rozdelila do dvoch skupín. Texty typu A zodpovedajú v plnej miere prameňu, v textoch typu B sa vyskytujú redaktorské zásahy a zmeny, ktoré ich odďaľujú od pôvodného prameňa. Výskum obidvoch typov textov si vyžaduje špecifický prístup. – Andrej Škoviera v príspevku *Slovanské služby sv. Naumovi Ochridskému* podal krátky opis štyroch slovanských a štyroch gréckych služieb (resp. ich redakcií) sv. Naumovi Ochridskému. Poukázal na niektoré liturgické špecifiká jednotlivých služieb a na ich teologický obsah. – Bojka Mirčeva vo svojom príspevku *Службы Кириллу Философу и национальная идентичность болгар (XIII-XVII вв.)* poukázala na to, že bulharizácia kultu Cyrila a Metoda sa začala prejavovať od 11.-12. storočia. Svoju pozornosť upriamila na termín *bulharský* používaný v dvoch odpisoch služieb Cyrilovi Filozofovi. V odpise najstaršej služby Cyrilovi v Skopskej mineji z 13. storočia sa dielo obidvoch bratov identifikuje ako bulharské, v upravenom texte služby Jánovi Zlatoústemu v rukopise zo 17. storočia sa Cyrilovi prisudzuje atribút *učiteľ Bulharov a Srbov*. – Jan Stradomski a Aleksander Naumow sa v príspevku *Dziedzictwo tradycji cyrylo-metodejskiej w rękopisach cerkiewnosłowiańskich w Polsce* zamerali na zbierky cirkevnoslovanských rukopisov, v ktorých dominujú kódexy z neskoršieho obdobia (16.-18. stor.), svedčiace o vzťahoch litovsko-poľského štátu s Balkánom a Athosom. V niektorých rukopisoch, najmä v časoslovoch a typikonoch zahŕňajúcich tropáre a kondaky venované Cyrilovi a Metodovi, možno nájsť stopy cyrilo-metodskej tradície. Súbor prameňov dopĺňajú aj kódexy apokryfného a legendárneho charakteru. – Pavel Šima v príspevku *Variabilita výrazových a významových jazykových prostriedkov v rukopisoch 16. storočia na Slovensku* sa na základe rozličných variácií textov zamýšľal nad možnosťou nahradenia termínu *redakcia* a zdôraznil, že je potrebné odlišovať regionálne výskumy od všeobecnoslovanských výskumov. Keďže nie je možné ustáliť konštantu, lebo neexistuje konštantný text, treba konfrontovať len tie výsledky, kde sa pokrývajú tie isté vzťahy. Svoj výklad ukončil výzvou, aby sa hľadal technologický postup, ktorý zabezpečí objektivitu poznania. – Peter Zubko v príspevku *Cyrilo-metodský kult v Košickej a Spišskej diecéze v cirkevno-liturgickom kontexte 19. storočia* porovnával spôsoby a okolnosti obnovovania kultu sv. Cyrila a Metoda v latinskej cirkvi v Košickej (1926) a v Spišskej diecéze (1887) s prihladnutím na celoslovenský kontext. Poukázal na to, že liturgické texty, ktoré v tomto období vznikli, používa rímskokatolícka cirkev neopretržite podnes. Na záver načrtnol hlavné smerovanie bádania v tejto oblasti. – Peter Borza v príspevku *Rozvíjanie cyrilo-metodského dedičstva spolkom Jednota sv. Cyrila a Metoda v gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1941-1945* oboznámil prítomných so vznikom, stanovami, cyrilo-metod-

skými slávnosťami a vydávaním tlače tohto nábožensko-kultúrneho spolku, ktorého činnosť bola poznačená istým napätím. Pokračovateľom činnosti spolku je dnešný Spolok sv. Cyrila a Metoda v Michalovciach. – Walerian Bugel sa v príspevku *Cyrylo-metodské dedičstvo – výzva pre európsku integráciu i tradície?* pokúsil analyzovať cyrylo-metodské dedičstvo v jeho kultúrno-historicko-náboženskom kontexte a poukázať na jeho špecifické črty, ktoré následne porovnával so súčasnými integračnými procesmi v rámci Európskej únie. Zamýšľal sa nielen nad pluralitou etnických, ekleziálnych i kultúrnych tradícií spojovaných s cyrylo-metodskou misiou medzi Slovanmi, ale aj nad výzvami, ktoré im táto misia svojou komplementaritou kladie. – Desislava M. Atanasova v príspevku *Moravská mise a slovenská historická veda XVIII-ého storočia* načrtla tri obdobia interpretácie cyrylo-metodskej misie v slovenských historických spisoch z 18. storočia. Podľa autorky až v tretej fáze, v období národného obrodzenia, sa predstava o Veľkej Morave ako počiatku slovenských dejín stáva trvalou súčasťou slovenského národného vedomia. – Evgenij Zašev sa v príspevku *Поэмата „La Bulgheria convertita“ от Франческо Брачолини – проект за промяна в българската национална идентичност* venoval eposu F. Braccioliniho *Pokrstenie Bulharsko*. Tento epos s nábožensko-propagačným charakterom vyšiel v Ríme v roku 1637, ale nebol preložený do bulharchiny. Autor predstavil portréty historických osôb, ktoré sa zaslúžili o vydanie tohto diela. Vyslovil predpoklad, že epos bol súčasťou širšieho projektu, ktorý mal ovplyvniť náboženské vedomie bulharskej národnej identity. – Olga Pärličeva v príspevku *Кирило-методиевската тема в периода на българското Предвъзраждане; културологичен аспект* sa z kultúrno-historického hľadiska venovala predobrodenskému obdobiu v Bulharsku, ktorého označenie ako *obdobie temna* je už prekonané. V čase, keď na čele bulharskej eparchie stál Peter Bogdan Bakšič, kultúrne vzťahy so západnou Európou udržiavali najmä bulharskí katolíci a bulharskú katolícku literatúru možno označiť za prejav bulharského predobrodzenia. – Desislava Najdenova v príspevku *Дело Кирила и Мефодия и българский национальный идеал (1878-1944)* podala na základe nepublikovaných a takmer neznámych historických dokumentov z archívu Bulharskej akadémie vied chronologický prehľad o cyrylo-metodskej tradícii a jej aktualizáciách až po rok 1944. Osobitnú pozornosť venovala dokumentom spojeným s oslavami 1000. výročia úmrtia Klimenta Ochridského, ktoré sa uskutočnili v roku 1916, a oslavám 24. mája 1941, ktoré sa stali veľkou historickou udalosťou a symbolom jednoty bulharského územia. – Marek Vadrna sa v príspevku *Свѣтоплук свѣтъ. Інѣ погляд на традицію о велѣкоморавском крѣлоу* pokúsil o objektívnejšie hodnotenie postavy kráľa Svätopluka, ktorý je často neoprávnene vnímaný negatívne. Na základe historických dokladov i legend predstavil dva protikladné obrazy tohto panovníka. Zdôraznil, že jeho cieľom bolo ukázať, že postava veľkomoravského kráľa je neoddeliteľnou súčasťou cyrylo-metodskej tradície, ktorá je zároveň spätá s národnou identitou Slovákov. – V príspevku *Byzantskí svätci na „po-*

svätnej korune“ Uhorska, premietol Dušan Dúbravický filmovú projekciu detailov korunovačnej koruny uhorských kráľov a na jej základe sa usiloval poukázať na súvislosť s cyrylo-metodskou tradíciou na Slovensku. – Martin Hetényi a Peter Ivanič v príspevku *Cyrylo-metodské slávnosti a ich význam pre nitriansky región* poukázali na to, že organizácia cyrylo-metodských a pribinovských osláv sa po roku 1989 opierala predovšetkým o nadšenie jednotlivcov. Informovali o vývoji týchto viacrozmerných podujatí a slávností, ktoré sa stali neoddeliteľnou súčasťou kultúrneho života nielen obyvateľov Nitry a širokého okolia, ale aj celého Slovenska. – Peter Mulík v príspevku *Ideologické interpretácie cyrylo-metodskej tradície* vychádza z poznania, že cyrylo-metodská tradícia sa v slovenských dejinách prejavovala ako ideológia slovenských elit. Typologicky vymedzil základné ideologické interpretácie cyrylo-metodskej tradície ako kultúrno-náboženskú, národno-identifikačnú, civilizačnú a cirkevno-univerzálnu interpretáciu. – Viliam Jablonický v príspevku *Cyrylo-metodské tradície Slovákov v zahraničí v hudbe a kultúre* hovoril o tom, ako cyrylo-metodské tradície a kult obidvoch ich hlavných nositeľov a nasledovníkov sa úplne prirodzene a slobodne rozvíjali u Slovákov v zahraničí, predovšetkým v zámorí, najmä v USA a Kanade. Ostali po nich pomenované stovky kostolov, oltárov, osád, škôl, ulíc a inštitúcií ako symbolov ich systematicky prezentovanej národnej a náboženskej identity. Každoročne sa organizovali spomienkové podujatia, kde významnú úlohu zohrávala liturgia, hudba, výtvarné umenie i literárne a publicistické prejavy. Za vrcholnú udalosť treba pokladať zriadenie Ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme v roku 1963. – Miroslav Holečko v príspevku *Svätogorazdovská tradícia* oboznámil prítomných so vznikajúcou novodobou kultúrno-kresťanskou tradíciou, ktorej cieľom je priblížiť osobnosť, život a dielo sv. Gorazda širokej verejnosti a prispieť k šíreniu úcty k nemu.

Príspevky z konferencie vyjdú v osobitnom zborníku v rámci edičnej série *Kirilo-Metodievski studii* vo vydavateľskej spolupráci Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV a Cyrylo-metodského výskumného centra Bulharskej akadémie vied.

Mária Košková

Pohľady do problematiky slovensko-maďarských vzťahov

„Život prítomnosti má korene v minulosti a len z nej vysvetlený byť môže.“ V duchu tohto výroku Jána Kollára sa Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied systematicky venuje výskumu vzťahov slovenského jazyka a kultúry k iným slovanským i neslovanským jazykom a kultúram. Ide o široko koncipovaný interdisciplinárny slavistický model slovenskej slavistiky, ktorý je medzinárodne akceptovaný, o čom svedčia mnohé aktivity nášho ústavu v domácom i medzinárodnom kontexte. Práve interdisciplinárny výskum poskytuje možnosti na prezentáciu aktuálnych otázok kultúrneho i spoločenského

života, ktoré sú nevyhnutnosťou komplexného pohľadu do skúmanej problematiky a umožňuje tak ich bezprostrednú aplikáciu v praxi. Prispieva sa tým predovšetkým k skvalitneniu poznania v rámci jednotlivých výskumných okruhov, k ich uplatneniu v ďalšom vedeckom i edukačnom procese i v prostredí decíznej sféry a, pravda, k ďalším interdisciplinárnym výskumom, ktoré umožňujú ich širokú aplikáciu a disemináciu vedeckých výsledkov v praxi. Slavistický ústav takýmto spôsobom zabezpečuje reprezentatívnosť našich výskumov v rámci modernej slavistiky v domácom a stredo európskom i širšom európskom a medzinárodnom kontexte.

V rámci takéhoto interdisciplinárneho vedecko-výskumného programu sa 18. septembra 2009 uskutočnil seminár na tému *Pohľady do problematiky slovensko-maďarských vzťahov*, ktorý usporiadal Slavistický ústav Jána Stanislava SAV v spolupráci s Katedrou slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Ministerstvom kultúry SR a Jazykovým odborom Matice slovenskej. Na tomto seminári vedeckí pracovníci, jazykovedci, historici, právnici i známi žurnalisti a spisovatelia diskutovali o diachrónnych i synchrónnych aspektoch jazykového, historického i kultúrneho vývinu slovenskej spoločnosti najmä v súvislosti s aktuálnymi spoločenskými otázkami slovensko-maďarských vzťahov. Na seminári odzneli príspevky deviatich referentov, v ktorých sa charakterizoval vývin maďarských postojov k používaniu slovenčiny v historickom kontexte i vo vzťahu k slovenčine ako štátnemu jazyku na území Slovenskej republiky. Diskutovalo sa tiež o niektorých legislatívnych otázkach súvisiacich so zabezpečením používania štátneho jazyka vo verejnom styku na celom území Slovenskej republiky. Ukázalo sa, že ochrana slovenčiny ako štátneho jazyka je prirodzeným a bežným spôsobom zameraným na uplatňovanie spoločného komunikačného prostriedku pre všetkých občanov Slovenskej republiky bez rozdielu profesionálnej orientácie a nevybočuje z rámca medzinárodných štandardov. Na seminári vystúpil aj Gregor Papuček, slovenský spisovateľ žijúci v Maďarsku, ktorý vo svojom referáte poukázal na reálne zabezpečenie práv slovenskej národnostnej menšiny v Maďarsku. Prítomných zaujal aj príspevok nórskeho spisovateľa Egila Lejona, ktorý odznel v jeho neprítomnosti. Na predpoludňajšom rokovaní seminára sa zúčastnil aj minister kultúry SR Marek Maďarič.

Slavistický ústav Jána Stanislava SAV v spolupráci so Slovenským komitétom slavistov a s finančným príspevkom Ministerstva kultúry Slovenskej republiky vo vedeckej redakcii profesora PhDr. Jána Doruľa, DrSc., publikuje aj zborník príspevkov z tohto seminára v slovenskej a anglickej jazykovej mutácii (*Pohľady do problematiky slovensko-maďarských vzťahov / Insight into Slovak-Magyar Relations*, v dvoch častiach). V knižnej publikácii sa jednotlivé referáty uvádzajú vo forme štúdií a expertíznych materiálov.

Historik Ladislav Deák v štúdiu *O hodnovernosti uhorskej národnostnej štatistiky z roku 1910* poukazuje na pochybnosť štatistických materiálov, v ktorých vtedajšia maďarská vláda zdeformovala v prospech Maďarov

obraz národnostného zloženia obyvateľstva mnohonárodnostného Uhorska v prvom decénií 20. storočia. Historik Anton Hrnko v príspevku *Jazyk nie je len nástrojom komunikácie* osvetľuje význam štúrovskej kodifikácie slovenčiny pre integráciu slovenského národa a zároveň poukazuje na pokusy destabilizovať integritu slovenského národa. V príspevku *Slovenský zákon o štátnom jazyku v interpretácii „slovenskej“* tlače sa Jozef Darmo zamýšľa nad aktivitami niektorých politikov a publicistov zameranými proti jazykovému zákonu na Slovensku. Ján Doruľa v štúdiu *Maďarošialenstvo* upozorňuje na svedectvá významných slovenských osobností a ďalších známych intelektuálov, ktorými sa v historickom priereze dokumentujú známe maďarské postoje poznačené protislovenskou nevráznosťou. Ján Kačala si vo svojom príspevku všima vývin jazykového zákonodarstva v Slovenskej republike, zákonu o štátnom jazyku sa venuje aj Ábel Král v príspevku *Strana maďarskej koalície a zákon o štátnom jazyku*, na *Nebezpečenstvo extrémistických videofilmov a názorov na internetových stránkach* a v *počítačových hrách* poukazuje publicista Vilam Jablonický, ktorý upozorňuje na pohnútky často bagatelizovaných útokov maďarských extrémistických skupín proti Slovensku, proti jeho zvrchovanosti a jazykovej legislatíve. Expertízne štúdie Eleny Kačalovej *Potreba novely zákona o štátnom jazyku* a Marka Mihálíka *Zákon o štátnom jazyku v prostredí medzinárodného práva* ponúkajú pohľady do právnej roviny používania štátneho jazyka, ponúkajú porovnania s uplatňovaním jazykových legislatívnych noriem v európskom i širšom medzinárodnom rámci. V príspevku Gregora Papučka *Rozprávková krajina Maďarsko alebo rozmnožili sa okolo nás báchorky* sa poukazuje na postavenie maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku v porovnaní s postavením slovenskej národnostnej menšiny v Maďarsku. O naliehavej potrebe predložiť medzinárodnej verejnosti pravdivý obraz o stave i vývine slovensko-maďarských vzťahov hovorí nórskeho publicista Egil Lejon v príspevku s názvom *Mastodont*. Konštatuje, „do paľby kritiky sa dostávala a stále dostáva tá krajina, ktorá má jednu z najliberálnejších menšinových politík v Európe. Problém je v tom, že len málo Európanov o tom vie, pričom veľká väčšina z nich ani nemá záujem sa o tom niečo dozvedieť. A keď im predložíme fakty, budú ich pokladať za lož, lebo médiá celé roky hovorili opak.“ (s. 81)

Ako už dobre vedel Ján Kollár, dnešný obraz o stave spoločnosti treba vysvetľovať cez prizmu skúseností, historických a kultúrnych poznatkov, v kontexte komplexného bádania jazykových a kultúrnych vzťahov a procesov.

Peter Žeňuch

Vedecké sympóziu venované 100. výročiu smrti Samuela Cambela

V tomto roku uplynulo 100 rokov od smrti Sama Cambela (*Slovenská Ľupča 24. 8. 1856 – † Csillághegy 18.

12. 1909). Odbor slovenského jazyka a literatúry Katedry slovanskej filológie Univerzity Loránda Eötvösa v Budapešti v spolupráci so Slovenskou samosprávou Zugló-Budapešť s podporou Celoštátnej slovenskej samosprávy a Slovenského inštitútu v Budapešti usporiadal v dňoch 4.-5. novembra 2009 vedecké sympóziu venované životnému dielu jazykovedca Sama Cambela, ktorý pôsobil v Budapešti v prekladateľskom oddelení uhorskej vlády a ako redaktor Slovenských novín.

Po úvodných slovách organizátorov konferencie docentky Márie Žilákovej a vedúceho Katedry slovanskej filológie Univerzity Loránda Eötvösa v Budapešti Róberta Kiss-Szemániho sa prítomným prihovril aj veľvyslanec Slovenskej republiky v Maďarsku Peter Weiss. Na pôde Slovenského inštitútu v Budapešti, kde prebiehalo rokovanie, privítal účastníkov jeho riaditeľ Milan Kurucz. Vedecké sympóziu otvorilo plenárne rokovanie, na ktorom maďarská lingvistka Magdaléna Gallasyová poukázala na význam Sama Cambela pre maďarskú jazykovedu. Poukázala na niekoľko oblastí výskumu jazykovedného diela S. Cambela, ktoré sa organicky začleňujú do kontextu dobovej maďarskej lingvistiky. Ide najmä o výskum slovensko-maďarskej frazeológie a o Cambelovu lexikografickú prácu. Za významnú a podnes inšpiratívnu oblasť vedeckej činnosti S. Cambela pokladá M. Gallasyová prekladateľskú činnosť, ktorú S. Cambel vnímal aj ako prostriedok na upevňovania slovenskej národnej identity. Zároveň poukazuje na podiel S. Cambela na vzniku slovenskej a maďarskej právnickej terminológie a na budovaní vedeckých základov metodológie terénneho výskumu. Mária Žiláková sa vo svojom vystúpení zamerala na vplyv uhorského prostredia na jazykovedné dielo S. Cambela. Poukázala najmä na skutočnosť, že S. Cambel sa vo svojich prácach venoval aj prekladom cirkevnej a právnej terminológie z maďarčiny. K spoločensko-politickému kontextu pôsobenia Sama Cambela sa vrátil Marcel Pileczky z Katolíckej univerzity Petra Pázmaňa v Pilišskej Čabe. Zdôraznil najmä Cambelove snahy o osamostatnenie slovenčiny a slovenského národa, ktoré boli v tomto období zdrojom nebezpečenstva pre Čechov a Maďarov. M. Pileczky zároveň poukázal na skutočnosť, že v Samovi Cambelovi treba vidieť uhorského vlastenca so silným slovenským národným cítením. Aj Júlia Dudášová-Kriššáková z Prešovskej univerzity venovala svoju pozornosť jazykovednému dielu S. Cambela vo vzťahu k poľskej lingvistike a poukázala najmä na to, ako poľskí jazykovedci využívali či zneužívali Cambelove názory na pôvod východoslovenských nárečí. Katarína Žeňuchová zo Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV v Bratislave doplnila vedecký profil Sama Cambela o zberateľskú a folkloristickú činnosť, poukázala najmä na interdisciplinárne presahy jeho práce, predovšetkým na exaktný prístup v zaznamenávaní ľudovej prózy, ktorý možno spoľahlivo použiť pri folkloristických a etnografických výskumoch.

Vzhľadom na množstvo referátov o živote a vedeckej činnosti Samuela Cambela sa ďalšia časť rokovania uskutočnila v dvoch sekciách, v jazykovednej a literárnej.

Katarína Muziková (FF UK Bratislava) v príspevku venovanom Cambelovým kodifikačným prácam podčiarkla jeho snahy o úpravu predchádzajúcich kodifikačných noriem smerom k živému jazyku. Poukázala na skutočnosť, že Cambelove kodifikačné práce prispeli k stabilizácii spisovnej slovenčiny na prelome 19. a 20. storočia a Košice určili jej vývin v 20. storočí. Ján Sabol (FF UPJŠ Košice) a Marianna Sedláková (FF UPJŠ Košice) sa tiež venovali interpretácii kodifikačného diela S. Cambela.

Literárne spracované rozprávky zo zbierok S. Cambela interpretovala Oľga Sabolová (FF UPJŠ Košice), ktorá upozornila predovšetkým na kompozičné dominanty jednotlivých rozprávkových textov. Kompozičný princíp komickosti v rozprávkových textoch S. Cambela osvetlil Ján Gbúr (FF UPJŠ v Košiciach). Porovnal modelovanie komických disproporcií v Cambelových rozprávkach a v klasických rozprávkach Pavla Dobšinského.

O význame Cambelových rozprávok pre národnú kultúru a literárnu vedu svedčia aj preklady do češtiny, nemčiny, maďarčiny, francúzštiny, flámčiny. Lektorka slovenského jazyka na Katedre slovanskej filológie Univerzity Loránda Eötvösa v Budapešti Marta Zahradníková analyzovala maďarský preklad Miklósa Vércseho z roku 1975. Na pozadí komparácie slovenskej predlohy (čitateľsky spracovaný výber rozprávok z Cambelových zbierok od J. Minárika) a maďarského prekladu vyzdvihla úroveň prekladu M. Vércseho, laureáta Ceny literárneho fondu za preklad slovenských ľudových rozprávok do maďarčiny. Príspevok Dany Hučkovej, riaditeľky Ústavu slovenskej literatúry SAV v Bratislave, bol venovaný prozaikovi Samovi Cambelovi mladšiemu, synovcovi jazykovedca Sama Cambela, ktorý je známy pod pseudonymom Števo Kosorkin, či Danielovič. D. Hučková vo svojom vystúpení zdôraznila najmä niektoré odlišné pohľady strýka a synovca Cambelovcov na samostatnosť slovenčiny. Poukázala najmä na názorové rozdiely Štefana Kosorkina a Sama Cambela vo vzťahu k čechoslovakistickej idei.

Záverečný blok referátov prezentoval široké spektrum vedeckého i osobnostného profilu S. Cambela. Viera Kováčová (Katolícka univerzita Ružomberok) prezentovala Cambelove názory na sotácku nárečovú oblasť. Cestovný denník v podobe známeho cyklu básní S. Cambela predstavila Edita Prihodovalá (Katolícka univerzita Ružomberok). Anna Kováčová (Výskumný ústav Slovákov v Békéšskej Čabe) na základe archívnych dokumentov a korešpondencie poukázala na budapeštianske aktivity Sama Cambela a na jeho vzťah k slovenskému národu a k slovenčine. Anna Divičanová (Výskumný ústav Slovákov v Békéšskej Čabe) vo svojom vystúpení pripomenula Cambelov vzťah k etnografii a k štúdiu ľudovej kultúry.

Hoci prvoradým poslaním vedeckého sympózia bolo predstaviť a odovzdať verejnosti aktuálne poznatky o osobnosti a diele Samuela Cambela, dovoľujeme si na tomto mieste zdôrazniť vysokú organizačnú úroveň podujatia i hodnotný sprievodný spoločenský program.

Katarína Žeňuchová

Štrnásty medzinárodný neolatinistický kongres v Uppsale v dňoch 2.– 8. augusta 2009 so slovenskou účasťou

Medzinárodný kongres neolatinistov je tradične od roku 1971 najvyšším svetovým fórom, na ktorom sa prezentujú nielen dosiahnuté výsledky, ale aj perspektívy výskumu na poli latinskej filológie od štrnásteho storočia po súčasnosť. Kongres raz za štyri roky usporadúva medzinárodná asociácia neolatinistov *Societas Internationalis Studii Neolatinis Provehendis* združujúca odborníkov viacerých vedných disciplín (lingvistiká, literárna veda, filozofia, história a pod.), ktorých spája spoločný záujem orientovaný na kritickú prácu s latinským textom. Výskumné zábery súčasnej novolatinkej filológie utvárajú najmä dva momenty: je to jednak otvorenie sa pre široký interdisciplinárny priestor (teda rozšírenie zájmu a presunutie ťažiska aj na prírodovedné, filozofické, teologické a iné texty), jednak uvedomovanie si nevyhnutnosti skúmať novolatincké literárne pamiatky v kontexte a vo vzťahu k jednotlivým národným kultúram, v ktorých vznikali.

Na štrnástom medzinárodnom neolatinistickom kongrese v Uppsale začiatkom augusta tohto roku odznelo počas piatich dní 213 referátov v 38 paralelných sekciách a päť plenárnych prednášok od popredných svetových neolatinistov (Kristi Viiding z Estónska, Domenico Defilippis z Talianska, Dirk Sacré z Belgicka, Alejandro Coroleu z Veľkej Británie a Brenda Hosington z Kanady). Osobitne treba vyzdvihnúť to, že až tri samostatné sekcie sa venovali vzťahom latinčiny a národných jazykov (*Latin and Vernacular Drama* – Dráma v latinčine a národných jazykoch, *Nupta aut domina? Latin and the vernacular in Renaissance England* – Manželka či pani? Latinčina a národný jazyk v renesancom Anglicku, *Latin and the Vernacular* – Latinčina a národný jazyk). Je to povzbudivá skutočnosť najmä pre také národy a kultúry (patrí k nim aj Slovensko), kde latinský jazyk a literatúra zohrali mimoriadne významnú, môžeme povedať dominantnú úlohu v ich staršom kultúrnom vývine. Základňa špecialistov venujúcich sa vzťahom medzi latinskou kultúrou a národnými kultúrami očividne rastie a výskum na tomto poli je nanajvýš aktuálny aj na medzinárodnej úrovni.

Slovensko na kongrese zastupovalo šesť neolatinistov. Svorad Zavarský zo Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV predniesol príspevok o polemických spisoch slovenského jezuitu Martina Sentivániho (*Confessional polemic as a Neo-Latin genre: The example of Opuscula polemica written by Martinus Szent-Ivany, 1699–1705*) a viedol sekciu s názvom *Tacitism*. Ďalší piati referenti zo Slovenska reprezentovali Katedru klasických jazykov Trnavskej univerzity: Katarína Šotkovská venovala pozornosť recepcii antickej literatúry v produkcii trnavskej univerzitnej tlačiarne (*The reception of the classical literature in the literary production of the Universitas Trnaviensis*), Daniel Škoviera hovoril o trnavskej promočnej tlači *Stoa vetus et nova* (*Die prosimetrische Promotionsschrift Stoa vetus et nova*), Jozef Kordoš prezentoval rétorickú analýzu tr-

navskej panegyrickej reči *Tyrnavia crescens* (*Tyrnavia crescens – rhetorical exercise or an artwork of imitation?*), Nicol Sipekiová sa zaoberala učebnicou štylistiky *Syntaxis ornata* (*Three virtues – purity, refinement and richness – of the Latin language in Syntaxis ornata*) a Erika Juričková podala ucelený pohľad na latinskú knižnú produkciu trnavských jezuitov a na jej význam pre slovenskú kultúru (*The Latin book production of Trnava University Press and its value for Slovak science and literature*).

Hlavným usporiadateľom tohtoročného kongresu neolatinistov bol prof. Hans Helander z katedry klasickej filológie Uppsalkej univerzity. Toto pracovisko je známe vysokokvalitnou prácou na poli novolatinckých pramených edícií a svojím zameraním na výskum latinských vedeckých dizertácií Uppsalkej univerzity zo 17. a 18. storočia. Vďaka svojmu záujmu o spätosť latinskej kultúry s daným geografickým priestorom a národným spoločenstvom môže byť škandinávská neolatinistická škola inšpiratívna aj pre slavistické výskumy.

[Stránka štrnásteho medzinárodného kongresu neolatinistov v Uppsale: <http://www-conference.slu.se/ianls2009/index.html>; stránka medzinárodnej asociácie neolatinistických štúdií: <http://www.ianls.org>]

Svorad Zavarský

Aktuálne problémy slovistiky.

Budapest : ELTE BTK 2007. 208 s.

Z príspevkov na medzinárodnej vedeckej konferencii, ktorú organizovala Katedra slovanskej filológie ELTE (Eötvös Loránd Tudományegyetem), vyšiel zborník príspevkov pod názvom *Aktuálne problémy slovistiky*. Na podujatie boli pozvaní prednášatelia zo Slovenska, Čiech, Maďarska, Srbska i Rumunska.

Pre čitateľov bude zaiste zaujímavá krátka charakteristika Katedry slovanskej filológie ELTE. Informácie sme čerpali z rozhovoru s Róbertom Kissom Szemánom uverejnenom v časopise *Ludové noviny* 30. októbra 2008 (číslo 44). Róbert Kiss Szemán vedie od 1. júla 2008 Katedru slovanskej filológie Univerzity Loránda Eötvösa v Budapešti. Štruktúru svojej katedry vysvetlil nasledovne: „Existuje *Inštitút slovanskej a baltickej filológie*, do ktorého sú zaradené štyri katedry: ruštiny, ukrajinčiny, poľštiny a slovanskej filológie. V rámci katedry slovanskej filológie máme odbor slovenčiny, češtiny, slovinčiny, chorvátčiny, srbčiny a bulharčiny.“ Dodal tiež, že „dejiny slovanskej katedry siahajú do 50. rokov 19. storočia. V najnovšej dobe sa táto rôznorodosť dá vysvetliť historickými faktami. Ruština bola zastúpená (z politických dôvodov) od druhej polovice 20. storočia samostatne ako svetový jazyk, poľština sa osamostatnila v 80. rokoch, pretože v období Solidarity si získala veľa priaznivcov, a ukrajinčinu pozdvihli na úroveň katedry v poslednej dobe na základe reciprocity.“

Zborník otvára príspevok Anny Divičanovej (Budapešť) *Slovakistika na Katedre slavistiky Budapeštianskej univerzity* (s. 7-13). Autorka predkladá krátky prehľad de-

jín slovistiky v rámci slavistiky na univerzite ELTE. Začiatky univerzity sa spájajú s menom Jána Melicha, ktorý bol poverený vedením katedry. Ako prvý postavil do centra záujmu západoslovenské jazyky. Slovenskému jazyku venoval, na rozdiel od svojich predchodcov, veľkú pozornosť. V stopách Jána Melicha pokračoval jeho študent István Kniezsa (Štefan Knieža, rodák z Trstenej). Obidvoh spájal slovenský pôvod i členstvo v Maďarskej akadémii vied. J. Melich informoval odbornú verejnosť o svojich výskumoch folklóru, pravidelne prispieval do *Ethnographie*, časopisu Maďarskej národopisnej spoločnosti. Autorka vyzdvihuje záujem J. Melicha o svoje rodné mesto Sarvaš, v ktorom podnes žije značná slovenská komunita. Ako prednášateľ slovenského jazyka sa zaslúžil aj o výchovu stredoškolských profesorov slovenského jazyka a literatúry. O vydávanie starých slovenských jazykových pamiatok na území Maďarska sa zaslúžil Páter Király. A. Divičanová ďalej píše o nástupcovi I. Kniezsu Lászlóovi Hadrovicovi. V roku 1975 ho vystriedal Páter Király, ktorý predtým študoval na Univerzite Komenského v Bratislave a na Karlovej univerzite v Prahe. Na koncepciu L. Hadrovicsa a P. Királya nadviazal v roku 1987 István Nyomárkay, ktorý sa usiloval zachovať kontinuitu slavistických výskumov v Maďarsku. – Ďalší referát A. Divičanovej má názov *Tradícia evanjelickej kultúry v slovenskej identite a literatúre* (s. 14-24). Sústredila sa v ňom na dolnozemskej Slovákov, opisuje ich silnú evanjelickú identitu opierajúcu sa o českobratiskú Bibliu a Citharu sancturum, analyzuje Hviezdoslavove a Kraskove parafrázy žalmov s ich nadväznosťou na evanjelickú a európsku kultúru, spomína i J. Silvána, Š. Lániho, A. Sládkoviča a iných spisovateľov, v ktorých tvorbe možno nájsť vplyv piesní Cithary sancturum. – Problematike výskumu a vysokoškolskej výučby slovenskej literatúry druhej polovice 20. storočia (s. 25-33) sa vo svojom príspevku venoval Michal Harpán (Nový Sad). Úseky do roku 1918 a medzivojnová literatúra sú podľa M. Harpána uspokojivo spracované, spracovanie literatúry po roku 1945 však bolo poznačené „princípom zákazu,“ pričom zakázaných autorov bolo stále viac. V tejto súvislosti upozornil na štúdiu P. Zajacka *Slovenská povojnová literatúra medzi integráciou a dezintegráciou*, v ktorej chýba menšinová literatúra. Pri zostavovaní komplexného pohľadu na toto obdobie kladie M. Harpán dôraz na edičné sprístupnenie všetkých diel autorov exilu, dissentu a menšinovej literatúry. V tejto súvislosti konštatuje zlepšenie situácie, no zároveň poukazuje na ťažkú a dlhú cestu vedúcu k objektívnemu literárnohistorickej syntéze povojnového vývinu slovenskej literatúry. – Pohľad na teoreticko-metodologické východiská interpretácie a analýzy umeleckej prózy (s. 34-40) priniesla Oľga Sabolová (Prešov). Autorka uvádza, že literárna veda sa v posledných desaťročiach viac ako v minulosti opiera o „teoretické podnety abstraktnejších disciplín.“ Svoju pozornosť upriamila na základnú charakteristiku, zákonitosti a variantnosť zložiek kompozície prozaického textu. Za teoreticko-metodologické východisko si autorka zvolila teóriu jazykového znaku a teóriu S. Rakúsa o reláciách látky, témy, problému a tvaru. Jadrom jej úvah bolo vyvraznenie vybraných postupov vedeckej analýzy a interpretácie umeleckého textu. – Jana Pátková (Praha) prezentovala svoj príspevok pod názvom *Poetika periferie (k charakteristice prostoru v Rakú-*

sových prózach Žobráci a Gendúrovci) (s. 41-51). Predmetom jej záujmu je komparácia konvergentného priestoru v debute *Žobráci* a divergentného priestoru v próze *Gendúrovci*. V novele *Žobráci* autorka analyzuje „vonkajší priestor ako obraz sveta“ a „vnútorný priestor ako obraz duše.“ Pri novele *Gendúrovci* J. Pátková polemizuje so štúdiou, ktorú uverejnil F. Všetického. – *Znaky čabianskosti časopisu Čabän* (s. 52-65) rozobrala Katarína Šebová Maruzsová (Seged). Hlavnou úlohou časopisu *Čabän* je oboznamovať čitateľskú verejnosť so všetkými udalosťami dotýkajúcimi sa obce. K. Šebová Maruzsová sleduje hlavné aspekty „čabianskosti“ v oblasti identity i vo sfére jazykových osobitostí. Príspevok vychádza z výsledkov výskumu realizovaného v kruhu čabianskej slovenskej inteligencie i z analýzy dvojjazyčnosti. Pri pokuse o definovanie pojmu *čabianskosť* sa autorka stretla s ťažkosťami, ktoré vyplývajú z nedostatku odbornej literatúry. Na druhej strane možno viaceré etnické znaky Čabänov nájsť v krásnej literatúre. – V referáte *O znovuvydávanom čabianskom kalendári* (s. 66-74) osvetľuje Tünde Tušková (Seged) príčiny obnovenia Čabianskeho kalendára. Sumarizuje rozdiely pôvodného a obnoveného ročníka spôsobené časovým odstupom 43 rokov. V súčasnosti prispievajú do časopisu autori z Maďarska i Slovenska píšuci spisovnú slovenčinou. – Otázkou slovensko-maďarskej viacjazyčnosti sa zaoberá Mira Nábeľková (Praha) v príspevku *Spýtal sa: „Híde?” Slovensko-maďarská viacjazyčnosť v literárnych textoch* (s. 75-91). Autorka interpretuje vzťah slovenčiny a češtiny i vzťah slovenčiny a maďarčiny prostredníctvom vybraných literárnych diel 19. storočia. Ponúka čitateľovi možnosti výkladu vzťahu slovenčiny a maďarčiny na pozadí slovensko-českej dvojjazyčnosti. – Jozef Štefánik (Bratislava) predstavil výskum zameraný na *Vyučovanie slovenského jazyka a dvojjazyčnosť* (s. 92-104). Cieľom práce bolo poukázať na prepojenosť bilingvizmu a výučby slovenského jazyka ako odboru na univerzite v zahraničí. Pri svojom pozorovaní sa autor zaujímal nielen o predmet a spôsob výučby, ale aj o subjekt. Príspevok je doplnený príkladmi chýb študentov, ktoré sú spôsobené druhým jazykom, vplyvom nárečí a nedostatočným ovládaním normy spisovnej slovenčiny. – Pod názvom *Ludovít Štúr, jazyky a slovenská identita* (s. 105-118) uverejnil svoj príspevok Juraj Dolník (Bratislava). Autor využil stimuly z jazykovej filozofie i podnety z úvah o národnej identite Ľ. Štúra. Oboznamuje čitateľa s rekonštrukciou ideového modelu filozofie Ľ. Štúra. Pridáva aplikáciu tohto modelu na potreby rozvíjania jazykov Európskej únie. J. Dolník dodáva, že „diferenciácia ľudského jazyka je riadená princípom tvorivej sily ľudského ducha.“ V tejto súvislosti autor referuje o jednote, ktorú tvoria slovenské národy a jazyky, a táto jednota je vyjadrená vo svojej rozmanitosti. – *Jazyk ako kultúrna hodnota* (s. 119-125) je téma príspevku Ľubomíra Kralčáka (Nitra). Autor sa snaží charakterizovať jazyk ako „nosný pilier danej kultúry.“ Opisuje dôležitú úlohu jazyka v kultúrnom živote a prezentuje jazyk predovšetkým ako kultúrno-historickú hodnotu. Túto hodnotu definuje Ľ. Kralčák ako vzťah používateľov jazyka k najmarkantnejším znakom jazyka ustanoveným historickým vývinom. Upozorňuje aj na úskalia prílišného upínania sa na kultúrno-historickú hodnotu jazyka. Júlia Dudášová-Kriššáková (Prešov) vo svojom referáte s názvom *Ján Stanislav (1904-1977) a Ludo-*

vít Novák (1908-1992) (s. 126-144) predstavila obidvoch jazykovedcov a vyzdvihla ich prínos do slovenskej jazykovedy. L. Novák prezentuje ako jazykovedca s moderným zmysľaním, ktorý sa nebal vstupovať do rozličných lingvistických diskusií. Podľa J. Dudásovej patrí J. Stanislav k najvýznamnejším slavistom 20. storočia. – Iný pohľad na J. Stanislava priniesla Mária Žiláková (Budapešť) v príspevku *Ján Stanislav a István Kniesza* (s. 145-156). Autorka opísala polemiku medzi lingvistami, ktorá poznačila slovensko-maďarské jazykovedné vzťahy. „Jablkom sváru,“ ako píše M. Žiláková, bola typológia pomiestnych mien. J. Stanislav pokladal za najstarší typ tú vrstvu slovenských pomiestnych mien, ktoré vznikli z osobného mena. I. Kniesza tvrdil, že takýto typ bol charakteristický pre maďarský jazyk. – *O lingvistických výskumoch Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku* (s. 157-165) hovorí vo svojej práci Alžbeta Uhrinová (Békešská Čaba). Autorka hneď v úvode informuje o hlavnom celi Výskumného ústavu, ktorým je skúmanie jazyka, resp. nárečia Slovákov v Maďarsku. Prvou riaditeľkou sa stala A. Divičanová, ktorá poverila M. Žilákovú vypracovaním koncepcie fonotéky slovenských nárečí v Maďarsku. Autorka ďalej približuje osobnosti, ktoré sa zaslúžili o rozvoj vedecko-výskumnej činnosti Výskumného ústavu. Príspevok obsahuje aj prehľad významných diel i súčasných lingvistických projektov. V súčasnosti prebiehajú viaceré vedecké programy, sociolingvistické i terénne výskumy a organizujú sa medzinárodné konferencie, čo významne prispieva k uskutočneniu vytýčeného cieľa. – Autorom príspevku *Postoj k dvojazyčnosti v slovenskom Komlóši* (s. 166-170) je Sándor János Tóth (Békešská Čaba). Autor informuje o projekte *Dimenzie jazykovej inakosti – možnosti zachovania menšinových jazykov*. Cieľom projektu bolo „modelovanie procesov výmeny jazyka a zachovania jazyka.“ S. János Tóth opísal metódy výskumu, jazykové postoje, postoj k spisovnej slovenčine a k maďarčine, k zachovávaniu jazyka a k dvojazyčnosti. Na základe spracovaných údajov z výskumu vznikne syntetická práca monografického charakteru. – Východiskom uvažovaní Jána Chlebnického (Békešská Čaba) bola *Vedecká činnosť výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku a jeho publikácie v službách slovenského školstva v Maďarsku* (s. 171-174). Autor ponúkol pohľad na slovenskú vzdelanosť a na pomoc ústavu slovenskému školstvu v Maďarsku. Za podstatnú zložku slovenskej vzdelanosti pokladá históriu a etnografiu. Prezentovali publikačnú a organizačnú činnosť ústavu. – O svoje skúsenosti v súvislosti s vedecko-populárnym prednáškovým seriálom *Z pohľadu vedy* sa vo svojom príhovore (s. 175-176) podelil Ján Gomboš (Békešská Čaba). Vyslovil myšlienku, že tento seriál spĺňa svoju úlohu – udržiavať kontakty s materskou krajinou. – Lexikálno-asociačný rozbor sa stal témou príspevku Evy Vámošovej-Telekešovej (Budapešť) *Lexikálno-asociačné výskumy maďarsko-slovenskej dvojazyčnosti žiakov základných škôl v Maďarsku* (s. 177-187). Hlavným cieľom práce bolo na základe asociačných testov zistiť relatívnu jazykovú dominanciu. – V spolupráci Edity Bodonyiovej (Budapešť) s Annou Kováčovou (Békešská Čaba) vznikla práca *Stav výučby menšinovej vzdelanosti v národnostných školách v Maďarsku* (s. 188-198). Autorky vychádzajú z údajov dotazníkov vyplnených na základných a stredných školách

národnostného typu. Venovali sa i mimoškolskej výchove a činnosti, stykom s materskou krajinou, hodnoteniu a klasifikácii. Z výskumu vyplynulo, že menšinová vzdelanosť môže dosiahnuť svoj cieľ len formou samostatného predmetu. – Zborník uzatvára príspevok Edity Pečeňovej (Békešská Čaba) *Výsledky prieskumu verejnej mienky v zrkadle doby* (s. 199-206). Približuje postavenie slovenských škôl v Maďarsku, ktoré v súčasnosti zabezpečujú vzdelávanie aj tým žiakom, ktorí už nehovoria po slovensky.

Zborník prezentuje dobré vzťahy maďarských a slovenských lingvistov. Udržiavanie vzájomných vzťahov, ako v úvode píše A. Divičanová, podporuje i „záchranu hodnôt slovenskej kultúry, jazyka a literatúry aj vo svete zmenenom nástupom hospodárskej a inštitucionálnej modernizácie.“

Zuzana Vodičková

Správa z medzinárodnej vedeckej konferencie *Diachronic Syntax in Slavonic Languages: Gradual Changes in Focus*

Diachrónna syntax slovanských jazykov so zreteľom na postupné zmeny bola predmetom vedeckej konferencie *Diachronic Syntax in Slavonic Languages: Gradual Changes in Focus*, ktorá sa uskutočnila v dňoch 5.-6. decembra 2008 v bavorskom Regensburgu. Organizátormi medzinárodného podujatia boli Universität Regensburg, Masarykova Univerzita v Brně a Univerzitet u Novom Sadu.

Počas dvoch dní konferencie odznelo 21 referátov sústredených do šiestich blokov a doplnených podnetnou diskusiou. Príspevky zamerané na diachrónnu syntax mali za cieľ predstaviť najnovšie výsledky výskumov v tejto oblasti. Tematicky bola konferencia sústredená najmä na gramatikalizáciu, vznik pomocných slovies a diachrónnu korpusovú lingvistiku. Priebeh konferencie dokumentujeme len niekoľkými prednesenými príspevkami, napokon celé znenie referátov nájde čitateľ v niektorom z pripravovaných čísel *Zeitschrift für Slavistik*. Príspevky budú uverejnené v anglickom alebo nemeckom jazyku; tieto jazyky boli zároveň aj rokovacími jazykmi konferencie.

Ako vo svojej úvodnej reči zdôraznil prof. Björn Hansen, jeden z organizátorov podujatia, konferencia by mala byť pokračovaním brnianskych konferencií zo sedemdesiatych rokov, venovaných aktuálnym otázkam slovanskej syntaxe. Keďže organizátori úspešne ukončili už druhú konferenciu tohto zamerania, tento zámer sa darí úspešne plniť. Svedčí o tom nielen odborná úroveň konferencie, ale aj známe mená, ktoré bolo možné nájsť v jej programe.

Ako prvý sa na konferencii predstavil Radoslav Večerka (Brno), ktorý sa vo svojom príspevku *Etwicklungs-voraussetzungen und Triebkräfte der slavischen Syntax* venoval formovaniu syntaktického systému slovanských jazykov. Podľa autora zohrala v tomto procese dôležitú úlohu intelektualizácia, ktorej podstatným podnetom bola kolízia formy a obsahu. Autor rozobral hlavné problémy, na ktoré narazil pri príprave svojho päťzväzkovej monografie o slovanskej syntaxi, a ilustroval ich bohatým materiálom z viacerých slovanských jazykov.

V príspevku *Morphosyntactic Change in Russian: A corpus based Approach* opísal priebeh morfosyntaktických zmien v ruskom jazyku a za kolektív autorov (Krasovitsky, Matthew Baerman, Dunstan Brown, Greville Corbett a Alison Long) predniesol Alexander Krasovitsky z univerzity v Surrey. Príspevok založený na analýze materiálu diachrónneho korpusu ruského jazyka z 19. a 20. storočia autori venovali zmene distribúcie genitívu a akuzatívu pri priamom objekte.

Možnostiam utvárania neosobných konštrukcií v ruštine sa venoval Peter Kosta (Postdam) v príspevku *Zur Grammatikalisierung von impersonalen Sätzen und zum Problem der Kasuszuweisung und Kasuskompetition im Russischen vom Standpunkt des Sprachwandels*. Autor skúmal problematiku z pohľadu generatívnej syntaxe a na objasnenie vzniku týchto konštrukcií využil jazykovú zmenu a proces gramatikalizácie.

Gramatikalizáciu mal v názve referátu aj ďalší účastník konferencie Gilbert Rappaport (Austin), ktorý vo svojom príspevku *The Grammaticalization of the Category Masculine Personal in West Slavic: A Work in Progress* opísal proces gramatikalizácie životných podstatných mien mužského rodu v západoslovanských jazykoch so zreteľom na poľský jazyk. Vznik a ďalší rozvoj tejto kategórie je podľa autora výsledkom sice paralelných, ale divergentných procesov, ktoré prebiehajú na hierarchickej osi životnosti. Tieto procesy v pluráli menia skúmanú mennú paradigmu.

Horúca téma konferencie bola, súdiac podľa počtu príspevkov venovaných problematike, otázka pôvodu a vyjadrovania rozličných typov posesívnych konštrukcií. Hakyung Jungová (Soul) sa v príspevku *Preconditions and Triggers of the Development of the North Russian Possessive Perfect* venovala podmienkam vzniku posesívneho perfekta v severoruských dialektoch a podnetom, ktoré ho utvárali. Autorka analyzovala konštrukcie tvorené spojením posesívneho subjektu, objektu v nominative a nesklonným participiom typu *U Šrki privedeno svoja nevesta*. Možnosti vzniku tejto konštrukcie, ktorá v ruštine nie je ojedinelá, vidí autorka v zmene argumentovej štruktúry posesívnej frázy, keď sa z doplnku stal externý argument. Posesívnou genitívnou konštrukciou s predložkou *u* v ruštine sa vo svojom príspevku *Divergent Path of Development in Slavic: The Effects of Language Contact on Predicative Possession* zaoberala Julia McAnallenová (Berkley). Autorka na vysvetlenie pôvodu a rozšírenia tejto konštrukcie využila jazykové rusko-fínske kontakty, keďže tento typ konštrukcie je rozšírený v ugrofinských jazykoch. Porovnanie českého a ruského materiálu tvrdenie autorky nevyvrátilo, škoda len že v prezentácii nevenovala väčšiu pozornosť citovanému článku Christa Vasileva (*Ist die Konstruktion U menja est' russisch oder urslavisch?* Die Welt der Slaven 1973), ktorý skúmaný problém osvetľuje v širších súvislostiach.

Úlohu tranzitivnosti pri tvorbe slovanských syntaktických štruktúr skúmala Jasmina Grković-Majorová (Nový Sad). Vo svojom príspevku *The Role of Syntactic Transitivity in the Development of Slavic Syntactic Structures* označila tranzitivnosť za základnú silu, ktorá modifikovala systém slovanskej syntaxe. Práve vďaka tomu javu stratili vetné členy svoju relatívnu autonómiu, čo

viedlo ku vzniku vety sústredenej okolo riadiaceho slovesa. Tento jav viedol ku vzniku vzťahu subjekt – objekt a valencie slovesa.

Björn Hansen (Regensburg) sa v príspevku *On the Gradualness and Gradience of Modal Constructions and Epistemic Adverbial Constructions* venoval postupným zmenám modálnych konštrukcií a konštrukcií s epistemicou príslovkou. Autor definoval päť základných črt, ktorými sa skúmané konštrukcie z typologického hľadiska navzájom odlišujú, a viedol diachrónne paralely medzi ruským a srbským materiálom, ktoré v súčasnom jazyku disponujú rozdielnym inventárom skúmaných konštrukcií. Podstatu rozdielov vidí autor v diachrónnom procese, ktorý v sebe spojil viacero nepatrných zmien morfosyntaktických a sémantických vlastností týchto konštrukcií.

K známym menám v programe konferencie patrila aj Mirjam Friedová (Priceton/AV ČR), ktorá sa v príspevku *A Construct of Grammatical Change* venovala možnostiam, aké konštrukčná gramatika ponúka diachrónnemu skúmaniu jazyka. Na príklade funkčného posunu v používaní dlhej formy prídastí v českom jazyku poukázala na súhrn v zmene vnútornej morfosyntaktickej štruktúry slovoformy a jej gramatickej ako aj textuálnej funkcie v syntagmatických reťazcoch. Pomocou analýzy sémantických, morfosyntaktických a pragmatických vlastností skúmaného javu autorka prezentovala opakujúce sa sémantické a pragmatické obmedzenia, ktoré motivovali postupnú reorganizáciu gramatických vzorcov skúmaného javu.

Procesu ustáľovania podradovacích spojok v ukrajinskom jazyku (*prosta mova*) v priebehu 17. až 18. storočia sa vo svojom príspevku *Zur Entwicklung der Relativisatoren in Ruthenischen* venoval Achim Rabus (Freiburg). Autor skúmal rozšírenie spojok *иже, который, котрый, який* a *що* v elektronickej databáze textov. Slabou stránkou prezentovaného výskumu bola obmedzená databáza textov, no tento prameň si autor vybral cielene, v snahe prezentovať potrebu diachrónneho korpusu ukrajinského jazyka. Z výsledkov analýzy možno spomenúť, že v 17. storočí bola situácia statická, používali sa všetky spojky v rovnakej miere. Zmena nastala v 18. storočí, keď sa namiesto tvaru *который* začal preferovať tvar *который*.

Zložitost' a stála aktuálnosť negácie v slovanských jazykoch bola potvrdená aj na regensburgskom vedeckom fóre, kde sa tejto problematike venovala úvodná sekcia v druhom dni konferencie. Typologickú štúdiu slovesnej negácie v slovanských jazykoch ponúkla Ľuba Veselínova (Stockholm) v príspevku *Standard and Special Negators in Slavic Languages: Synchronic and Diachronic*. Autorka príkladmi slovesnej negácie zo synchronného a diachrónneho hľadiska definovala hlavné typy negácie, ktoré sú prítomné v slovanských jazykoch, opísala spôsoby ich gramatikalizácie a na základe Croftovho diachrónneho modelu evolúcie negácie určila miesto slovanských jazykov z typologického hľadiska. Podobne sa na gramatikalizáciu pri negácii zameriaval vo svojom príspevku *New marker of Negation in Slavonic Languages* David Willis (Cambridge). Autor na príklade gramatikalizácie „minimizérov“ na záporné príslovky a záporové častice vykres-

fuje špecifické postavenie slovanských jazykov, definované absenciou ukazovateľa vetnej negácie.

Jednou z tém konferencie bolo aj budovanie diachrónnych korpusov. Spomenieme nórsky projekt paralelného korpusu prekladu Biblie do indoeurópskych jazykov *PROIEL*, ktorý na konferencii predstavili Marius Jørndal, Hanne Eckhoff a Dag Haug v príspevku *The PROIEL Parallel Corpus of Old Indo-European Translations of the New Testament*, či domáceho zástupcu Hauke Bartelsa (Cottbus), ktorý v príspevku *Das (diachrone) Textkorpus der niedersorbischen Schriftsprache als Basis für Sprachwandelforschung* predstavil nielen diachrónny korpus dolnej lužickej srbčiny, ale aj základné problémy výskumu toho jazyka. Diachrónny korpus českého jazyka vo svojom príspevku *Using a Diachronic Corpus: Mapping the Historical Continuum* využil Karol Kučera (Praha). Venoval sa porovnávaniu používania konkrétnych slov v českom jazyku v priebehu niekoľkých storočí. Na ich príklade poukázal na historické kontinuum jazyka, ako aj na postupnosť jazykovej zmeny v češtine v priebehu niekoľkých storočí.

Regensburgská konferencia priniesla nielen prehľad výskumných zámerov a výsledkov skúmania diachrónnej syntaxe zo slavistických pracovísk po celom svete, ale aj mnoho podnetov pre ďalší výskum v tejto oblasti.

Lenka Majchráková

TUŠKOVÁ, J. M.: Variantní a dubletní tvary v současné deklinaci apelativních feminin. Brno: Masarykova univerzita 2006. 175 s.

Tematické jadro monografickej práce PhDr. Jany Marie Tuškovéj, PhD., s názvom *Variantní a dubletní tvary v současné deklinaci apelativních feminin* tvorí opis deklinácie českých ženských apelatívnych substantív a horizontálny prierez jej diachrónnym a synchronným stavom. Z hľadiska postulovanej základnej tézy – poukázať na niektoré prejavy tzv. kolísania v skloňovaní všeobecných ženských podstatných mien – je evidentné, že ambíciou tejto práce je poskytnúť čitateľskej verejnosti, najmä jej odborne vzdelanej časti, informácie o aktuálnych vývinových tendenciách v oblasti morfológických zmien realizujúcich sa v spomínanej skupine českých feminín.

Autorka svoju pozornosť zamerala na interdeklinačné pohyby v rámci skloňovacích typov (vzorov) ženských apelatív *žena, růže, kost a píseň*, najmä na dynamiku medzi jednotlivými paradigmami týchto vzorov.

Monografia je rozdelená na sedem kapitol. V úvodnej kapitole J. M. Tušková vysvetlila metodologický postup, ktorý pri výskume uplatnila, načrtla krátku charakteristiku českého jazyka, vysvetlila použité termíny a prezentovala okruhy problémov, ktoré bude riešiť. Druhá kapitola je zacielená na popis východiskových publikácií zameraných na skloňovanie substantív ženského rodu. V nasledujúcej kapitole predstavuje autorka materiállovú databázu, s ktorou pracovala. Problematika prechodu apelatívnych feminín medzi vzormi *kost a píseň* je tematickou náplňou

štvrtej kapitoly a zároveň predstavuje aj najdetailnejšie rozpracovanú časť práce. Prechod feminína *práce* medzi vzormi *růže* a *kost* stojí v centre pozornosti piatej kapitoly. V rámci šiestej kapitoly sa autorka usilovala zachytiť pohyby apelatívnych ženských podstatných mien medzi vzormi *žena* a *růže*. Napokon sa v siedmej kapitole stali predmetom jej skúmania tvary G. pl. všeobecných ženských podstatných mien zakončených na *-ice* a *-yně*.

Autorka zvolila vo svojej práci metódu deskripcie, pričom sa pri charakterizovaní jednotlivých problémových oblastí snažila o postihnutie kontinuálnosti vývoja deklinácie ženských apelatív a o stanovenie faktorov vplyvujúcich na distribúciu variantných a dubletných koncoviek. Pod kontinuálnosťou (v kontexte tejto monografie) sa rozumie stručný súhrn historického vývoja skúmaných podstatných mien a vzorov, ďalej riešenie tejto otázky vo vybraných gramatikách češtiny – v práci V. Šmilauera *Nauka o českém jazyku* (1972), prípadne aj v publikáciách *Čeština – řeč a jazyk* (2000), *Čeština pro učitele* (2002). Využitie Českého národného korpusu, konkrétne jeho časti SYN2000, jej umožnilo prezentovať súčasný stav v deklinácii feminín. Hoci J. M. Tušková korpusové výsledky pokladá za dostatočne preukazné, v niektorých prípadoch (napr. *pečeť, výduť, necht*) ich vzhľadom na charakter korpusu prehodnocuje. Príčinou relativizácie konečných záverov je napríklad jazyková korekcia textov, resp. nízka frekvencia skúmaných jednotiek v korpusoch.

Podrobnou analýzou korpusových údajov autorka získala informácie nielen o absolútnej a pomernej frekvencii samých skúmaných feminín, ktoré naznačujú mieru výskytu a používania týchto podstatných mien a ich príslušných tvarov v skúmaných pádoch, ale aj o tom, ako sa používatelia jazyka správajú pri ich skloňovaní. Svoje konštatovania ďalej doplnila aj o detailný rozbor faktorov, ktoré majú vplyv na voľbu variantnej, resp. dubletnej relačnej morfémy (napr. tvar *čtvrti* sa prevažne používa vo význame „mestská štvrť“ a tvar *čtvrtě* vo význame času, množstva). Medzi relevantné faktory zaraďuje autorka faktory historické, morfológické, lexikálne, frekvenčné, sémantické, štylové; pri substantíve *práce* skúmala aj kolokácie.

Výsledky výskumu sú podložené prehľadnými tabuľkami, retrográdne usporiadané apelatíva vhodne dopĺňajú textovú časť, umožňujú percipientovi jednoduchšiu orientáciu v množstve viacvrstvových údajov o distribúcii a frekvenčnej zaťaženosti jednotlivých relačných morfém. Za mimoriadne podnetné pokladáme aj to, že autorkine zistenia odrážajú aktuálne tendencie v deklinácii českých apelatívnych ženských substantív.

Monografia Jany Marie Tuškovéj je hĺbkovou sondou do problematiky deklinácie apelatívnych feminín v češtine, pričom získané poznatky môžu iniciovať prípadné zmeny v českej kodifikácii. Autorkine závery tvoria dobrú platformu pre porovnávaci výskum slovanských jazykov v oblasti deklinačnej dynamiky. Uvedené skutočnosti potvrdzujú, že recenzovaná monografia je príkladom fundovanej vedeckej práce, ktorá na základe seriózneho „te-

rénneho“ výskumu a následnej teoreticko-metodologickej reflexie ponúka relevantné prakticko-aplikačné závery.

Eva Kvantiková

БЕРЕЗОВИЧ, Е. Л.: Язык и традиционная культура. Этнолингвистические исследования.

Москва : Издательство Индрик 2007. 600 s.

Monografia Jeleny E. Berezovičovej, profesorky Uralskej štátnej univerzity v Jekaterinburgu, prináša syntézu doterajších autorkiných výskumov v oblasti ruskej lexiky, orientovaných primárne etnolingvisticky. Na rozdiel od etnolingvistiky v širšom zmysle, skúmajúcej celú obsahovú rovinu kultúry, národnej psychológie či mytológie bez ohľadu na prostriedky jej formálneho vyjadrenia, sa J. E. Berezovičová v úvode k svojej publikácii programovo hlási k etnolingvistike v užšom chápaní, ako ju v polovici 90. rokov minulého storočia vymedzil moskovský etnolingvista N. I. Tolstoj: „раздел языкознания или – шире – направление в языкознании, ориентирующее исследователя на рассмотрение соотношения и связи языка и духовной культуры, языка и народного менталитета, языка и народного творчества, их взаимозависимости и разных видов их корреспонденции“ (s. 10). Takto naznačené smery etnolingvistického výskumu sa prakticky ilustrujú vo vlastnom texte monografie, ktorá pozostáva z 5 častí.

V prvej časti (*Lexikálna sémantika v etnolingvistickej perspektíve*, s. 19-80) rieši J. E. Berezovičová všeobecné otázky súvisiace s etnolingvistickým výskumom lexikálnej sémantiky. Z takéhoto aspektu možno analyzovať jednotlivé výrazy (mikrosémantika), produktívnejší je však výskum celých sémantických polí (makrosémantika), realizovateľný v troch rovinách (vlastná sémantika, motivácia, kultúrna symbolika). Autorka poukazuje aj na špecifiká výskumu sémantiky vlastných mien (najmä toponým), pre ktoré predkladá viacúrovňový sémantický model (porov. s. 58). V závere prvej časti podrobne analyzuje rozličné aspekty kultúrnej sémantiky proprii.

Druhá časť monografie (*Človek a priestor v zrkadle jazyka*, s. 81-238) je venovaná charakteristike dvoch konceptuálnych polí, ktoré možno pokladať za najdôležitejšie z hľadiska tradičného obrazu sveta. V rámci poľa ČLOVEK autorka skúma také jeho aspekty, ako je človek-jednotlivec zaradený do sociálnych štruktúr, majúci určitú etnickú charakteristiku (*homo ethnicus*) i rozumové schopnosti (jazykový obraz hlupáka). Analýza konceptuálneho poľa PRIESTOR obsahuje rekonštrukciu sociálneho priestoru (vymedzeného opozíciami centrum – periféria, vlastné – cudzie) a mytologického priestoru, ktorý súvisí s kategóriami démonickosti a magickosti.

Tretia časť (*Sémantická rekonštrukcia lexiky a frazeológie*, s. 239-339) prináša osem štúdií analyzujúcich jazykový materiál, ktorého východisková sémantická motiváciu nie je možné uspokojivo rekonštruovať bez adekvátneho zohľadnenia širšieho kontextu príslušného sémantického poľa.

V štvrtej časti (*Kultúrne kódy a kultúrny text*, s. 340-493) autorka venuje pozornosť prípadom, keď sa štruktúra lexikálneho poľa istého tematického obsahu stáva akýmsi motivujúcim kódom, ktorý sa prenáša do iných sfér ľudskej činnosti a slúži ako prostriedok na vyjadrenie určitých myšlienkových obsahov. Takéto prípady sa nemusia obmedzovať iba na sám jazyk (porov. kapitolu o tzv. xenonymách ako označeniach cudzích národov a krajín), ale môžu zasiahnuť aj sféru duchovnej kultúry (folklórne texty, povery atď.), čo názorne ilustruje autorkina analýza motívov potravín v textoch súvisiacich s hrami u východných Slovanov. Ak predpokladáme isté analógie medzi prirodzeným jazykom a jazykom kultúry, možno takéto kultúrne kódy zaradiť na paradigmatickú rovinu jazyka kultúry; syntagmatickú rovinu tu predstavuje kultúrny text. Rozličné aspekty jeho analýzy (typológia motívov fungujúcich v jeho štruktúre, spôsob ich realizácie v texte a pod.) autorka ilustruje na príklade „textu čerta“ (t. j. komplexu predstáv o čertovi) v ruskom jazyku aj v tradičnej kultúre.

Záverečná, piata časť (*Jazykový mýtus*, s. 494-560) je venovaná prípadom, keď kultúrny text nevzniká ako odraz mimojazykovej skutočnosti, ale generuje ho sám jazykový systém (napr. ľudovoetymologická interpretácia určitých slov môže viesť ku vzniku rozličných poví a pod.). V takejto perspektíve autorka analyzuje ľudové označenia hnisavého zápalu žliazky na očnom viečku (rus. *ячмень*, slovenské hovor., dial. *jačmeň*) a magické spôsoby liečby tohto ochorenia, sémanticko-slovtvorné hniezdo utvorené na základe mužského mena *Афанасий* a ruské zemepisné názvy, ktoré sa stali východiskom vzniku toponymických legend.

Recenzovaná publikácia zaujme čitateľa nielen príťažlivosťou analyzovaných tém, ale predovšetkým spôsobom ich spracovania. Pozornosť si zasluží už samo materiálové východisko autorkiných štúdií. J. E. Berezovičová sa neobmedzuje len na sféru súčasného spisovného jazyka (oprávnené výhrady voči takémuto postupu uvádza na s. 10), ale široko zohľadňuje aj materiál ruskej nárečovej a historickej lexiky (apelatívnej i propriálnej), ako aj slang a podobných útvarov. V rozsiahlom zozname použitej literatúry (s. 564-599) sú bohato zastúpené aj etnografické práce. Okrem knižných prameňov autorka využíva aj toponymický, lexikálny a etnografický materiál zozbieraný počas dlhodobých terénnych výskumov realizovaných pracovníkmi Uralskej štátnej univerzity, na ktorých sa J. E. Berezovičová osobne zúčastňovala. Práve takto získané jazykové a kultúrne fakty sa vo viacerých prípadoch stali primárnym objektom jej bádateľského záujmu a ich analýza sa v recenzovanej práci predkladá odbornej verejnosti. (Za určitý „technický“ nedostatok publikácie možno pokladať absenciu registra analyzovaných výrazov, ktorý by nepochybne zvýšil informačnú hodnotu monografie. Uvedomujeme si však, že jeho zostavenie by bolo v tomto prípade veľmi náročné, ak nie priam nemožné; porovnaj problémy súvisiace s abecedným zaraďovaním slovných spojení, textových fragmentov a pod.)

Samy autorkine analýzy by sme si na tomto mieste dovolili označiť ako komplexné a zároveň minuciózne. Interpretujú relevantný materiál J. E. Berezovičová vhodne kombinuje postupy internej rekonštrukcie (v rusistickej i slavistickej diachrónnej perspektíve), ale aj

typologické paralely (zohľadňovanie faktov iných slovanských i neslovanských jazykov). V mnohých prípadoch upozorňuje na možnosť alternatívnych interpretácií. Pri čítaní recenzovanej publikácie nemožno neobdivovať autorkinu schopnosť prenikavého vhľadu do štruktúrnych súvislostí prirodzeného jazyka i jazyka kultúry – ak sa „čistiť“ jazykovedci pri výskume lexiky, resp. sémantiky neraz obmedzujú len na všeobecné konštatovanie o „širšom kultúrnom kontexte“ (bez ďalšej špecifikácie), J. E. Berezovičová úspešne prekračuje túto pomyselnú hranicu a vo svojej práci názorne demonštruje, aká rozmanitá, mnohovrstvová i mnohoaspektová a napriek svojej zložitosti nájdu len uchopiteľná (pomocou kategórií systému a štruktúry) môže byť táto sféra, úzko súvisiaca so sférou vlastného jazyka.

Monografia J. E. Berezovičovej názorne ilustruje bádateľské možnosti, aké prináša súčasná etnolingvistika. Z tohto hľadiska môže nepochybne priniesť nemálo cenných metodologických impulzov aj pre našich dialektológov a etnológov. Mnohé nové poznatky a inšpirácie v nej akiste nájdu nielen rusisti a slavisti, ale aj všetci záujemcovia o štúdium tradičnej duchovnej kultúry.

Lubor Králik

Аникин, А. Е.: Русский этимологический словарь. Выпуск 1, 2.

Москва : Рукописные памятники Древней Руси 2007, 2008. 368, 336 s.

Ruština ako najväčší slovanský jazyk má dlhú tradíciu etymologickej lexikografie, siahajúcu ešte do 19. storočia. Klasickým dielom ruskej (i slovanskej) etymológie, ktoré dobre poznajú aj slovenskí jazykovedci, je etymologický slovník ruštiny od nemeckého slavistu M. Vasmera. Slovník vyšiel najskôr v nemčine (*Russisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg 1953-1958. 3 zv.), zásluhou ruského slavistu O. N. Trubačova bol však preložený do ruštiny; prvé ruské vydanie Vasmerovho diela (v 4 zväzkoch) vyšlo v Moskve v rokoch 1964-1973. Počas práce na ruskom preklade sa ukázalo, že v mnohých prípadoch možno Vasmerov autorský text doplniť. Takéto dodatky od prekladateľa (signalizované hranatými zátvorkami so záverečnou poznámkou „Т.“ = Трубачев) obsahovali napríklad presnejšie chronologické charakteristiky niektorých výrazov (doklady do starších písomných pamiatok) či odkazy na novšiu odbornú literatúru, do ruského vydania však boli zaradené aj nové heslá venované etymologickej interpretácii slov, ktoré sa v pôvodnom nemeckom texte nespracovali.

Otázka podobnej aktualizácie Vasmerovho slovníka sa opätovne objavila v súvislosti s prípravou nového vydania jeho ruského prekladu (Moskva 1986-1987). V doslove k 1. zväzku 2. ruského vydania O. N. Trubačov poukázal na okolnosti, pre ktoré by takáto aktualizácia bola žiaduca (porov. nižšie), zároveň však upozornil, že adekvátne splnenie tejto zložitej úlohy nie je z viacerých technicko-organizačných príčin reálne; vydavateľstvo sa navyše z časových dôvodov rozhodlo pre najjednoduchšie edičné riešenie v podobe mechanického reprintu 1. ruského vy-

dania. Nakoniec došlo k určitému kompromisu: V závere 3. a 4. zväzku 2. ruského vydania O. N. Trubačov uviedol bibliografický prehľad novších etymologických interpretácií pre viac ako 120 ruských výrazov. Pre úplnosť dodajme, že „ruský Vasmer“ (v slavistických kruhoch známy aj ako „Vasmer – Trubačov“) odvtedy zaznamenal v Rusku dve ďalšie vydania (3. vyd. Moskva 1996; 4. vyd. Moskva 2004), ktoré však už neobsahujú aktualizujúce dodatky uvedeného charakteru.

Spomenutá potreba opätovnej aktualizácie, resp. „modernizácie“ Vasmerovho diela vyplýva z viacerých okolností. Na prvom mieste treba spomenúť značné rozšírenie materiálovej základne pre poznanie ruskej lexiky. Až po vydaní Vasmerovho etymologického slovníka začali vychádzať významné diela ruskej historickej (na tomto mieste uveďme aspoň *Slovar russkogo jazyka XI-XVII vv.* Moskva 1975 n.; *Slovar drevnerusskogo jazyka XI-XIV vv.* Moskva 1988 n. a i.) či nářečovej lexikografie (*Slovar russkich narodnych govorov*. Leningrad 1965 n., rozličné regionálne nářečové slovníky atď.), prinášajúce množstvo nového lexikálneho materiálu, ktorý si zároveň vyžaduje etymologickú interpretáciu. Na druhej strane práve vydanie Vasmerovho slovníka sa stalo jedným z kľúčových faktorov, ktoré vzbudili intenzívnejší záujem o etymologickú problematiku ruštiny a vôbec slovanských jazykov, pozorovateľný od konca 50. rokov minulého storočia; dôsledkom bola o. i. realizácia projektov zameraných na rekonštrukciu praslovanského lexikálneho fondu (Krakov, Moskva), ktorej poznatky sú neraz relevantné aj pre etymologizáciu ruskej lexiky. Intenzívny rozvoj zaznamenala v posledných desaťročiach i baltistika, v kontexte tejto recenzie významná aj z hľadiska štúdia baltizmov v ruštine; v analogických súvislostiach (jazykové kontakty) sa možno zmieniť o výskume ruských lexikálnych prevzatí z uralských, altajských, kaukazských, paleoázijských a ďalších neindoeurópskych jazykov.

Priprave aktualizujúcich dodatkov k Vasmerovmu slovníku sa v poslednom desaťročí intenzívne venoval žiak O. N. Trubačova, ruský etymológ A. Je. Anikin, člen korešpondent Ruskej akadémie vied (РАН), dlhodobo pôsobiaci v Inštitúte filológie Sibírskeho oddelenia РАН v Novosibirsku a spolupracujúci s moskovským Ústavom ruského jazyka V. V. Vinogradova РАН. Niet pochýb, že popri želaní splniť nerealizovaný zámer svojho učiteľa ho na túto úlohu akoby predurčovala jeho dlhoročná bádateľská činnosť v rozličných oblastiach etymológie (rekonštrukcia praslovanskej lexiky, baltsko-slovanské jazykové vzťahy, lexikálne prevzatia v jazykoch sibírskeho areálu a i.). Výsledkom autorovej práce zameranej na aktualizáciu Vasmerovho diela sa napokon stal *Ruský etymologický slovník* (ďalej RES), ktorého prvé dva zväzky vyšli v Moskve v rokoch 2007 a 2008.

V úvode k 1. zväzku RES A. Je. Anikin konštatuje, že jeho dielo „представляет собой собрание доп[олнений] к Фасм[еру], перешедшее благодаря их количеству в новое качество“ (s. 9). V tejto súvislosti si zaslužia pozornosť už samy kvantitatívne parametre Anikinovho slovníka: 1. zväzok RES, spracúvajúci výrazy na písmeno *А* (a – аяюшка), obsahuje podľa autorových údajov približne 1 200 hesiel, pričom u M. Vasmera je príslušné písmeno zastúpené 450 heslami; naše výpočty potvrdili podobný pomer aj pri 2. zväzku RES, obsahu-

júcom približne 1 300 heslových výrazov (vrátane tzv. odkazových hesiel) na písmeno *Б* (*ба – бдынъ*), zatiaľ čo u M. Vasmera sa tento segment ruskej lexiky spracúva v približne 330 heslách. Takéto výrazné rozšírenie heslára súvisí s relevantnou charakteristikou RES, ktorú autor formuluje ako „внимание к диалектной и исторической лексике“ (1. zv., s. 11). Nové heslá zo sféry nárečovej a historickej slovnej zásoby prinášajú, prirodzene, aj etymologické interpretácie príslušných výrazov, čím sa však interpretačná inovátnosť RES nevyčerpáva. Aktualizované etymologické výklady nachádzame i pri heslových výrazoch, ktoré obsahoval už Vasmerov slovník. Citované Anikinovo konštatovanie o „prechode kvantit v kvalitu“ možno preto spresniť v tom zmysle, že pôvodne zamýšľaný súbor dodatkov k existujúcemu dielu vyústil do novej aktuálnej vedeckej syntézy, predstavujúcej významný medzník v ruskej etymológii, resp. etymologickej lexicografii. RES takisto potvrdzuje známy fakt, že diela tohto druhu nielenže bilancujú a uzatvárajú určitú fázu vo vývoji príslušného odboru, ale zároveň preň prinášajú nové impulzy, čím otvárajú ďalšiu etapu vedeckého bádania – už na konci 2. zväzku RES nachádzame dodatky a spresnenia k 1. zväzku, keď text 39 hesiel aktualizoval sám autor, analogické dodatky k ďalším 21 heslám pripravila moskovská lingvistka A. V. Dybo.

Ako azda vyplýva aj z našej stručnej informácie, zásluhou A. Je. Anikina vzniká významné dielo ruskej i slovanskej etymológie, ktoré by nemalo zostať nepovšimnuté ani v slovanských lingvistikých kruhoch. Náš obdiv napokon vzbudzuje aj plánovaný rozsah slovníka. Nateraz sa uvažuje o 30 zväzkoch (!), čo však zákonite vedie k úvahám o časovom horizonte projektu. V tejto súvislosti možno uviesť, že na webovej stránke Ústavu ruského jazyka V. V. Vinogradova RAN (<http://www.ruslang.ru/agens.php?id=themes>, prístup: 12. augusta 2009) sa RES charakterizuje ako „колл[ективный] труд“ (kolektívne dielo), z čoho nepochybné vyplýva, že ďalšie zväzky slovníka by už mal zrejme pripravovať širší autorský tím pod vedením A. Je. Anikina. Preto na záver vyslovujeme nádej, že uvedený veľkolepý zámer sa podarí úspešne uskutočniť v únosnom čase, a zároveň želáme A. Je. Anikinovi a všetkým jeho spolupracovníkom bohatú tvorivú invenciu a najmä veľa energie do ďalšej lexicografickej práce!

Lubor Králik

Лучик Василь Викторович: Вступ до слов'янської філології.

Підручник. Київ : Видавничий центр Академія 2008. 344 с.

Známy ukrajinský jazykovedec a slavista Vasyľ V. Lučyk vydal v polovici minulého roku *Úvod do slovanskej filológie*. Už v podtitule sa označuje slovom rukoväť. Ukrajinské ministerstvo osvety a vedy ju zároveň schválilo ako učebnicu všeobecného základu pre poslucháčov vysokých škôl študujúcich filologické disciplíny.

Kniha pozostáva zo šiestich kapitol, na konci ktorých je niekoľko otázok týkajúcich sa informácií obsiahnutých v danej kapitole, záver knihy dopĺňa krátky terminologick-

ký slovník a súpis použitej literatúry. V. Lučyk sa pokúsil podať všestranný obraz slovanskej filológie od jej všeobecného zaradenia medzi lingvistické a kultúrno-historické vedecké disciplíny cez vymedzenie samého pojmu *filológia* (v širšom i užšom zmysle slova), formovanie filológie od najstarších čias – v Indii, Číne a Grécku po dnešok, až po vymedzenie postavenia slovanskej filológie medzi ostatnými vedeckými disciplínami. Tento historický „exkurz“ tvorí obsah prvej kapitoly.

V druhej kapitole približuje V. Lučyk jednotlivé slovanské národy a ich jazyky. Slovanské jazyky sú rozdelené podľa klasického trichotómneho členenia a každému národnému jazyku sú venované približne 3-4 strany, slovenčine, žiaľ, len 2 strany (podobne ako hornej a dolnej lužičtine). V prehľadnej tabuľke 2.1 na s. 34 približuje autor chronológiu formovania jednotlivých slovanských jazykov od obdobia indoeurópskeho prajazyka, v rámci ktorého uvažuje o protoslovanských dialektoch, cez balto-slovanskú jazykovú jednotu, praslovančinu, formovanie západných, južných a východných slovanských makrodialektov (osobitne sa používa na starosloviensky jazyk ako jedno zo slovanských nárečí). Z hľadiska absolútnej chronológie však V. Lučyk pracuje s inými časovými úsekmi, ako je to zvyčajné napr. v slovanskej slavistike; indoeurópsky prajazyk datuje na prelom 2-3 tisícročia po Kr., od 2. do 1. tisícročia datuje balto-slovanskú jazykovú jednotu a od 1. tisícročia hovorí o formovaní praslovančiny. Ďalšie štiepenie praslovančiny na základné slovanské jazykové skupiny datuje na prelom 4. -5. storočia po Kr. (príchod Slovanov do Európy).

Slovenská slavistika vo všeobecnosti hovorí o prvom štiepení indoeurópskeho prajazyka na satemovú a kentumovú vetvu okolo 6. tisícročia pr. Kr., druhé štiepenie datuje do 3. tisícročia pr. Kr., keď sa vyčlenili základné jazykové vetvy, neskôr jazykové skupiny. Začiatkom 21. storočia (resp. už začiatkom 20. storočia) sa však objavujú nové teórie, ktoré posúvajú absolútnu chronológiu do iných tisícročí. Výskum britského jazykovedca Petra Forstera (University of Cambridge) a švajčiarskeho jazykovedca Alfreda Totha (Universität Zürich) vychádzal z evolučného rodostromu (z r. 1863 od Augusta Schleichera) a vlnového modelu (z r. 1872 od Johanna Schmidta). Poznatky vzniknuté v tzv. sieťovom diagrame doplnili prvkami analýzy DNA v evolučnej genetike. Svoje výsledky zverejnili v časopise *Proceedings of the National Academy of Sciences USA Early Edition* (roč. 100, č. 15, 22. 7. 2003, s. 9079-9084) pod názvom *Toward a phylogenetic chronology of ancient Gaulish, Celtic, and Indo-European*. Podľa ich teórie prvé štiepenie protindoeurópej nastalo do roku 8 100 pr. Kr. (mladšia doba kamenná) a druhé štiepenie datujú na roky 3 200 pr. Kr. (na britské ostrovy prišli prví Kelti).

Ďalšou zaujímavou (a doposiaľ v slovanskej slavistike asi prehliadanou teóriou) je teória Novozélandčanov Russela Graya a Quentina Atkinsona (University of Auckland), ktorí v časopise *Nature* (č. 426, 27. 11. 2003, s. 435-439) uverejnili výsledky nového bádania indoeurópskych jazykov pod názvom *Language-tree divergence times support the Anatolian theory of Indo-European origin*. Vo svojej teórii nadviazali na výsledky amerického lingvistu Morrisa Swadesha z polovice 20. storočia. Preskúmali takmer 2 500 lexikálnych položiek z 87 in-

doeurópskych jazykov a dospeli k výsledkom, že prvotné štiepenie jazykov nastalo v rokoch 7800-9800 pr. Kr. v tureckej Anatólii, odkiaľ sa do Európy šírilo poľnohospodárstvo. Podľa ich názoru pôvodná teória o prvotnom štiepení pred 6000 rokmi pr. Kr. (jazyky do Európy priniesli stepní jazdci budujúci pahorkové hroby, tzv. kurhany) patrí do druhého indoeurópskeho štiepenia, ktoré teda datujú do 6. tisícročia pr. Kr.

Ako sme už spomínali, v druhej kapitole Úvodu do slovenskej filológie venuje V. Lučýk slovenčine 2 strany, pričom (tak ako pri charakteristikách ostatných slovanských jazykov) poukazuje na historické formovanie slovenčiny, pripomína významné osobnosti, ktoré v tomto procese zohrali dôležitú úlohu. Popri menách ako A. Bernolák, P. J. Šafárik, J. Kollár, L. Štúr spomína aj J. Blahoslava, t. j. českého humanistického spisovateľa, teológa a historika Jana Blahoslava (1523-1571), autora Gramatiky českej (1571), ktorý sa pokladá za predchodcu J. A. Komenského. K chybnému spojeniu so slovenskými obrodencami mohlo dôjsť na základe vydania Blahoslavovej Gramatiky českej v tlačenej verzii z roku 1857 a jej kritického vydania až z roku 1991. Z novších slovenských jazykovedcov sa V. Lučýk zmieňuje o J. Ružičkovi, E. Paulinym, J. Horeckom, Š. Ondrušovi, V. Blanárovi, T. Logarovi (?). V závere charakteristiky slovenčiny píše o reziduálnych a historických javoch v slovenčine a charakterizuje základné nárečové makroareály.

V tretej kapitole autor venuje pozornosť praslovenskému jazyku, formovaniu úvodu troch základných etáp (podľa ruského slavistu F. P. Filina) a v každej etape podáva základnú charakteristiku zmien, stručne podáva fonetickú charakteristiku praslovančiny a základné menšie dialekty v rámci spoločného jazyka Slovanov (pralechitiský a pračesko-slovenský poddialekt, centrálny dialekt a samostatné východoslovenské poddialekty).

Formovaniu Praslovanov, teóriám o pravlasti Slovanov je venovaná 4. kapitola Úvodu do slovenskej filológie. Ide o rozsiahlu a podrobnú kapitolu, v ktorej autor detailne analyzuje doterajšie teórie o pravlasti Slovanov – stredoázijskú, euroázijskú, pobaltskú, zadneprovskú, dunajskú, karpatskú, nadčiernomorskú, vislo-oderskú, vislo-dneprovskú alebo stredno-nadpripjatskú teóriu. Pri jednotlivých teóriách pripomína ich nedostatky a uvádza aj argumenty, ktoré by ich mohli podporovať, napríklad pri dunajskej teórii, ktorá vychádza najmä z Nestorovho letopisu *Povešť vremennych let* a ktorú O. N. Trubačov argumentačne podporil najmä využitím toponomastického a folklórneho materiálu. V. Lučýk však pripomína argumenty, ktoré spochybňujú jednoznačnosť tejto teórie, napríklad aj ten, že o Slovanoch nie sú z tejto oblasti nijaké písomné zmienky u historikov susedných národov – Rimanov, Grékov... v období prvého tisícročia pr. Kr. V. Lučýk približuje aj karpatskú teóriu, ktorá argumentačne vychádza z analýzy toponymie, najmä hydronymie karpatskej oblasti a z distribúcie praslovaných apelatív **bar-*, **bolto*, **jezero*, **glina*, **ilb*, **kalb*, **morje*, **potokb*, **rěka*, **voda*, zároveň však pripomína, že archeologické vykopávky a viaceré apelatívne základy v slovanských jazykoch potvrdzujú, že Slovania v pravlasti nežili v oblasti Karpát.

V nasledujúcich podkapitolách sa V. Lučýk venuje migračným prúdom Slovanov v prvom tisícročí nášho letopočtu, pričom argumentuje archeologickými dôkazmi.

Čitateľovi približuje aj množstvo písomných dokladov od antických autorov – Herodota, Plinia st., Tacita, Ptolemaia, Jordana a iných. Ďalším svedectvom o migrácii Slovanov sú lexikálne výpožičky z iných jazykov, najmä v slovenskej toponymii, a etymologické rozbory niektorých slovanských apelatív. „Plastický“ a mnohorozmerný svet našich predkov dokazujú aj doteraz zachované spoločné apelatíva týkajúce sa všedného života Slovanov z oblasti rodinných vzťahov, objektov a činností bežného života, domácich i divých zvierat, zákonodarstva, pomenovaní abstraktných pojmov (dobro, chrabrosť, hlúposť, lenivosť...), názvov potravín a jedál, tkanín a odevov, pomenovania poľnohospodárskych činností, časti náradí, zamestnaní... Posledné podkapitoly sa venujú slovenskému pohanskému panteónu, slovenskej démonológii, kalendárnemu obradovému folklóru a počiatkom kresťanstva u Slovanov.

Piata kapitola Úvodu do slovenskej filológie prináša čitateľovi informácie o vzniku slovanského písomníctva. V. Lučýk pripomína viaceré názory o formovaní písma a písomníctva u Slovanov, ktoré vznikali v priebehu 20. storočia. Tieto názory sa odvolávali predovšetkým na Chrabrov spis *Skazanie o pismenach*. Formovanie slovanského písomníctva je úzko spojené s pôsobením Konštantína a Metoda a ich žiakov na Veľkej Morave a neskôr v ďalších slovanských štátoch, ako aj so vznikom písma – hlaholiky a neskoršej cyriliky. V. Lučýk venuje pozornosť opisu postupného formovania obidvoch písem i vývinu jednotlivých grafém.

V poslednej kapitole autor informuje čitateľa o histórii slovenskej filológie v jednotlivých slovanských krajinách. Ide o podrobnú sumarizáciu najvýznamnejších predstaviteľov a ich diel, ktoré dotvárali slavistické názory. Medzi slovanskými slavistami píše predovšetkým o J. Stanislavovi a jeho päťzväzkovom diele *Dejiny slovenského jazyka*, Š. Ondrušovi, R. Krajčovičovi, J. Doruľovi a ich vedeckých slavistických prácach. Pozornosť venuje aj autorom, ktorí sa venovali slovensko-ukrajinským jazykovým vzťahom – V. Latovi, Z. Hanudelovej, M. Štecovi.

Práca V. V. Lučýka *Úvod do slovenskej filológie* predstavuje syntetický obraz o slovenskej filológii, je cenným zdrojom informácií nielen pre študentov a jazykovedcov na Ukrajine. Iste si nájde cestu aj k slovanským slavistom a priaznivcom slovenskej histórie.

Jaromír Krško

MENAC, A.: Hrvatska frazeologija.

Zagreb : Knjigra 2007. 270 s.

Komisija pre výskum slovenskej frazeológie pri Medzinárodnom komitete slavistov bola založená v Záhrebe roku 1978. Odtedy sa takmer každoročne konajú medzinárodné konferencie so zameraním na frazeologickú problematiku. V roku 2006 sa stal miestom rokovania takmer stovky frazeológov zo šestnástich krajín sveta chorvátsky ostrov Rab. Organizátori tohto úspešného podujatia venovali zborník referátov *Slavenska frazeologija i pragmatika / Славянская фразеология и прагматика* (Zagreb : Knjigra 2007. 587 s.) životným jubileám dvoch chorvátskych jazykovedcov – 80. narodeninám profesora Josipa Matešića, zakladateľa mannheimskej frazeologickej

školy a 85. narodeninám profesorky Antice Menacovej, zakladateľky záhrebskej frazeologickej školy.

Pripomenieme ešte, že na konferencii odznali a v zborníku sú publikované štyri príspevky slovenských frazeológov: J. Mlacka a D. Balákovéj *Pragmatika ako podnet transformácií v súčasnej slovenskej frazeológii*, J. Skladanej *Pragmatický aspekt slovenských frazém v tituloch dennej tlače*, M. Jankovičovej *Hodnotiaci význam frazém a dvojazyčná frazeografia (na materiáli rusko-slovenského frazeologického slovníka)* a M. Dobrikovej *Pragmatické aspekty fungovania vlastných mien vo frazeológii*.

V chorvátskej jazykovede sa pozornosť ustáleným slovným spojeniam začala venovať koncom 70-tych rokov minulého storočia. A. Menacová ako prvá publikuje štúdie a články s frazeologickou problematikou. Spočiatku sú to témy, v ktorých analyzuje chorvátsku frazeológiu, neskôr ich rozširuje o porovnávaci slovanský, najmä ruský, ale i neslovanský kontext. S jej menom sa spájajú počiatky chorvátskej frazeografie. Popri najnovšom diele *Hrvatski frazeološki rječnik* (2003) je spoluautorkou desiatich dvojazyčných a trojazyčných frazeologických slovníkov, medzi ktorými má osobitné postavenie dvojdielny *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik* (1979, 1980). V edícii *Malé frazeologické slovníky* vyšiel pod jej vedením napríklad *Hrvatskosrpsko-rusko-ukrajinski frazeološki rječnik* (1985), *Hrvatskosrpsko-poljski frazeološki rječnik* (1986), *Hrvatskosrpsko-francuski frazeološki rječnik* (1988), *Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik* (1992), *Hrvatsko-talijanski frazeološki rječnik* (1995), ale aj *Hrvatsko-češko-slovački frazeološki rječnik s indeksom čeških i slovačkih frazema* (1998).

Keďže recenzovaná monografia je v Chorvátsku prvou knižne publikovanou prácou, ktorá na základe bohatého ilustračného materiálu z viacerých aspektov a v rozličných časových dimenziách prezentuje frazeológiu ako samostatnú lingvistickú disciplínu, má v rámci chorvátskej ako aj slovanskej porovnávacej jazykovedy výnimočné postavenie. Nie je zameraná monotematicky, ale autorka tu v šiestich samostatných celkoch publikuje svoje zásadné práce, ktoré vyšli tlačou v rokoch 1971-2005.

Prvý tematický celok *Frazemi – njihov sastav, struktura, odnosi njihovih sastavnica* (s. 7-66) tvorí päť článkov. Prvé tri sa dotýkajú kľúčových otázok frazeológie – vzťahu voľných a frazeologických slovných spojení, štruktúry a klasifikácie frazém. Analytická štúdia *Genitiv u sastavu frazema u suvremenom hrvatskom i ruskom jeziku* má dve časti. Prvá prináša typologickú enumeráciu chorvátskych a ruských frazém s genitívnou rekciovou a na početných príkladoch dokumentuje ich realizáciu v obidvoch jazykoch, druhá sa venuje klasifikácii jednotiek v genitívnom tvare z hľadiska ich lexikálno-gramatického osadenia.

V príspevku *Tautološke frazeosheme* sa skúma konštrukčný typ frazém, ktorému v slovenskom pojmosloví zodpovedá termín *frazeologizované konštrukcie*. Autorka ich člení na štyri základné skupiny: (1) *imeničke frazeosheme*, napríklad *daci su daci* (žiaci sú žiaci), *obećanja kao / ko obećanja* (sľuby ako sľuby), *čudo nad čudesima*

(zázrak nad zázrakmi), *sat za satom* (hodina za hodinou), *od vrata do vrata* (z dverí do dverí; od dverí k dverám), *iz godine u godinu* (z roka na rok); (2) *glagolske frazeosheme*, napríklad *grmjelo ne grmjelo* (hrmelo nehrmelo), *tko došao da došao* (nech prišiel, kto prišiel), *došao tko došao* (kto prišiel, prišiel; prišiel, kto prišiel), *znao koliko znao* (vedel, koľko vedel), *stajalo što stajalo* (nech to stojí, čo to stojí); (3) *pridjevske i priložne frazeosheme*, napríklad *bijel bjelcat* (biely bielučký / bielulinký / bielučičký), *nov novcat* (nový novučký / novulinký / novučičký), *sam samcat* (sám samučký / samulinký / samučičký), *sve bljeđi i bljeđi* (čoraz / stále bledší a bledší), *sve bolje i bolje* (čoraz / stále lepšie a lepšie); (4) *mješoviti tipovi*, napríklad *korak po korak* (krok za krokom), *tko zna, zna* (kto vie, vie), *što je ljubav, ljubav <je>* (láska je láska); *tko je fanatik, fanatik <je>* (fanatik je fanatik), *što je mnogo, mnogo <je>* (čo je veľa, to je veľa).

Z teoretických východísk, ako aj z početných exemplifikátov tejto časti jednoznačne vyplýva, že A. Menacová, napríklad na rozdiel od bulharskej frazeologickej koncepcie, za neoddeliteľnú súčasť chorvátskeho frazeologického fondu pokladá aj *frazemi-rečenice*, teda jednotky so stavbou vety, resp. súvetia, ktoré slovenská frazeologická terminológia zastrešuje pojmom *frazeotextémy*.

Do kapitoly pod názvom *Međufrazemski odnosi* (s. 67-106) sú zaradené štyri príspevky. Prvý sa venuje otázkam frazeologickej synonymie v ruskom a chorvátskom spisovnom jazyku. Predmetom výskumu druhého príspevku sú frazeologické antonymy v chorváčtine, ruštine, nemčine, angličtine, francúzštine a taliančine. Nasledujúci článok na materiáli týchto európskych jazykov konfrontuje totožné sémantické skupiny frazém, ako aj ich lexikálne, gramatické, morfológické, syntaktické a kvantitatívne varianty. Spomínané jazyky sa porovnávajú aj v záverečnej stati *Frazemi oko riječi kraj / konac u različitim jezicima*, kde sa pozornosť sústreďuje na pôvodný lexikálny význam synonym *kraj* (kraj) / *konec* (koniec) a ich vplyv na formovanie preneseného významu frazém s týmito komponentmi.

Tematický celok *Frazeologija i posuđivanje* (s. 107-134) pozostáva z dvoch štúdií, ktoré sa venujú problematike internacionálnych frazém. Prvá sa zameriava na spôsob prenosu výpožičiek na základe ich prítomnosti vo viacerých európskych jazykoch, v druhej sa skúmajú typy a stupeň adaptácie internacionálnych frazém v chorváčtine a ruštine s osobitným zreteľom na ruskú ortografiu.

Bohaté lexikografické skúsenosti autorky reprezentujú v časti *Frazeologija u leksikografiji* (s. 135-156) tri práce – *Frazeologija u različitim tipovima jednojezičnih hrvatskih rječnika*, *Frazemi u Šulekovu Rječniku znanstvenog nazivlja* a *Pitanja stilističke kvalifikacije u općim i frazeološkim rječnicima*.

Frazeologija u književnosti (s. 157-200) je ďalší tematický okruh, ktorý prináša päť pohľadov na frazeológiu, prítomnú v dielach chorvátskych spisovateľov. Sú to: *Osman* Ivana Gundulića, *Ribanje* i *ribarsko prigovaranje* chorvátskeho renesančného básnika a vzdelanca Petra Hektorovića, najznámejší chorvátsky národný epos Iva-

na Mažuranića *Smrt Smail-age Čengića* a dve analýzy frazeológie v poézii autorov píšucich brašskou čakavčinou.

Záverečná časť monografie pod názvom *Dodatni aspekti* (s. 201-212) obsahuje dva články. V príspevku *Element smiješnoga u frazeologiji* sa na základe chorvátskych príkladov a ich inojazyčných ekvivalentov hovorí o prítomnosti prvkov humoru v sémantike konkrétnych frazém, porovnaj napríklad chorvátske *praviti od (iz) muhe slona*, francúzske *faire d'une mouche un éléphant*, talianske *fare d'una mosca un elefante*, ruské *делать из мухи слона*, ukrajinské *робити з мухи слона*, poľské *robić z tuchy słonia*, české *dělat z komára velblouda (z mouchy slona)* a slovenské *robiť z komára somára*. Autorka si tiež všima spôsob tvorby frazém s humorným odtienkom, vznikajúcich z pôvodných jednotiek doplnením komponentov, ktoré následne menia celkový charakter aj prenesený význam frazémy. V takomto antonymickom vzťahu sú napríklad frazémy *piti komu krv* : *piti komu krv na slamku (slamčicu)*, *mlad kao rosa* : *mlad kao rosa u podne*, *dobar kao kruh* : *dobar kao kruh od pet dana* a pod. Novým tendenciám vzniku frazém prostredníctvom výpožičiek z cudzích jazykov, ako aj z chorvátskych nárečí a slangu sa venuje štúdiu *Nove pojave u hrvatskoj frazeologiji*. Ide o jednotky, ktoré sa do chorváčtiny dostali z anglického jazyka, napríklad *donositi sveži keš* ('prinášať čistý zisk'), *kužiš spiku* ('rozumíš <o čom ide>'), *potpuno stoned* ('úplne zdrgovaný'). Z talianskej lexémy *gusto* (1. 'chuť,' 2. 'radosť,' 3. 'záľuba') vznikol domáci lexikálny variant *gušt*, ktorý sa stal komponentom frazémy *pogoditi gušt* komu ('ulahodiť komu, urobiť po vôli komu') alebo helenizmus *koma*, prevzatý z lekárskej terminológie, je súčasťou frazeologických synonym *biti u komi*, *biti u komatoznom stanju* s významom 'zle sa cítiť.'

Šesť tematických celkov uzatvára *Zoznam skratiek* (s. 213), *Index chorvátskych frazém* (s. 214-253), ktoré sa analyzujú v textoch štúdií a odborných článkov, *Bibliografia* (s. 254-266) a *Poznámka o autorke* (s. 269-270).

Publikácia univerzitnej profesorky Antice Menacovej, členky Chorvátskej akadémie vied a umení, lexikografky a autorky mnohých vysokoškolských učebníc a cvičebníc ruského jazyka, prináša netradičný pohľad na vývinové tendencie chorvátskej frazeológie od začiatku sedemdesiatych rokov minulého storočia po súčasnosť. Širokou záberu a výberom tém predstavuje nielen základný informačný zdroj a východisko pre ďalšie smerovanie chorvátskej frazeológie, ale každá jej stránka prináša inšpiratívny podnet pre chorvátsko-slovanský i neslovanský frazeologický porovnávací výskum.

Mária Dobriková

КАРАФИЛОВСКИ, М. и колектив:
Македонскиот јазик во глобалниот свет.
Скопје 2008. 116 с.

Minulý rok 2008 prebiehal v Macedónsku v znamení realizácie celonárodného projektu Roku macedónskeho jazyka, ktorý vyhlásila macedónska vláda. Cieľom pro-

jektu bolo vážne upozorniť na význam a miesto národného jazyka ako základného znaku macedónskej národnej identity v podmienkach súčasnej svetovej globalizácie. Macedónski filológovia, vychádzajúci z návrhov, podnetov a odporúčaní, ktoré adresovalo UNESCO národom a štátom na podporu mnohójazyčnosti pri príležitosti vyhlásenia roku 2008 za *Medzinárodný rok jazykov*, rozpracovali na realizáciu tohto národného projektu komplexný program, ktorý ďaleko presiahol oblasť jazyka a literatúry, ba zasiahol celý duchovný a kultúrny život Macedónska, keďže sa na jeho plnení zúčastňovali všetky oblasti kultúry: školy všetkých stupňov so zameraním na skvalitnenie výučby jazyka a literatúry, informačné médiá – tlač, rozhlas i televízia, vydavateľstvá, knižnice, ba i filmová tvorba. Plnenie projektu *Rok macedónskeho jazyka* utvorilo tak ovzdušie duchovnej obrody, ktorá pomohla zlepšiť vzťah macedónskeho národa ku knihe, k jazyku, k hovorenej i písanej reči. Do plnenia projektu sa organizácie i výskumné zapojili aj najvyššie vedecké inštitúcie – macedónska akadémia vied i univerzity a humanitne orientované vysoké školy. Macedónska akadémia vied a umení v rámci tohto projektu pristúpila ku kompletnému vydávaniu bibliografie macedónskej jazykovedy a iniciovala založenie digitálneho archívu macedónskeho jazyka a literatúry, čím sa podstatne rozšíril prístup k štúdiu a poznávaniu macedónskeho jazyka a literatúry aj v širokom svetovom rámci, ba Macedónska akadémia vied a umení sa v rámci úloh spomenutého projektu zaviazala vydať aj reprezentatívny výber z macedónskej literatúry v 135 zväzkoch.

Prirodzene, významnú zložku projektu tvorili úlohy zamerané na afirmáciu macedónskeho jazyka a macedonistiky vo svete. Práve s cieľom skvalitniť výskum a poznávanie macedónskeho spisovného jazyka doma i v zahraničí zorganizovali macedónski filológovia v dňoch 28. až 30. augusta v Ochride medzinárodnú konferenciu pod názvom *Macedónsky jazyk v globalizovanom svete*. Pomerne široký priestor dostala na konferencii konfrontácia spisovnej macedónčiny s inými jazykmi, k čomu významne prispela aj účasť 59 zahraničných macedonistov.

Aktivita macedónskych filológov v projekte *Rok macedónskeho jazyka* zastrešuje reprezentatívna publikácia *Македонскиот јазик во глобалниот свет*, ktorá predstavuje zborník desiatich príspevkov macedónskych lingvistov, literátov a literárnych vedcov. Publikácia je zrejme venovaná najmä zahraničným macedonistom a slavistom, hoci sa to osobitne nezdôrazňuje, ale nepochybne to naznačuje emotívne prečítané esej od spisovateľa Jordana Plevneša *Македонскиот јазик во глобалниот свет* (s. 7–16) vo funkcii predhovoru. Jej autor sa s hlbokou pokorou skláňa pred macedónskym jazykom, ktorý bol nielen prvým slovanským spisovným jazykom (v podobe staroslovianskeho jazyka v 9. storočí), ale paradoxne aj posledným kodifikovaným slovanským spisovným jazykom (až v 20. storočí). Autor vyjadruje v eseji aj obdiv nositeľom macedónskeho jazyka, ktorí ho v priebehu 12. storočia rozniesli a rozšírili do celého sveta tak, že v súčasnosti až dve tretiny nositeľov tohto jazyka žijú mimo hraníc dnešnej Macedónskej republiky.

Ďalších deväť príspevkov vysvetľuje a ozrejmuje dlhý kontinuálny vývin macedónskeho spisovného jazyka, ktorý sa dokumentuje rozvojom macedónskeho

pisomníctva a literatúry. Autor Ilija Velev sa v štúdiu *Развојот на писменоста во Македонија* (s. 16-39) zameriava na osobitosti rozvoja písomníctva macedónskych Slovanov vo vzťahu k písomníctvu susedných slovanských i neslovanských balkánskych etník od 9. do 18. storočia. V týchto vzťahoch autor osobitne podčiarkuje význam Ochridskej literárnej školy, ako aj bohaté písomné kánonické i nekánonické staroslovienske rukopisy z macedónskeho etnického územia. Prvé zápisy textov v ľudovej reči, ako i neskoršie texty tzv. damaskínov, no aj literatúra macedónskeho osvietenstva potvrdzujú, že macedónski Slovania vôbec nezaostávali za susednými slovanskými národmi, a to aj napriek sústavnej, hoci aj striedavej byzantskej, bulharskej a srbskej politickej nadvláde. Ako v štúdiu *Европската пролет на народите и македонскиот јазик во XIX. век* (s. 39-49) dokazuje Snežana Venovska-Antevska, Macedónsko sa podstatnejšie neodlišovalo od iných slovanských národov ani v období národného obrozenia. Do rozvoja macedónskeho národného vedomia, v ktorom sa hľadali i možné podoby spisovného jazyka, od polovice 19. storočia negatívne zasahovala mocenská politika susedných štátov. A to bola i hlavná príčina oneskorenia prvého pokusu o kodifikáciu spisovnej macedónčiny na rozhraní 19. a 20. storočia. Skutočnosť, že podmienky na kodifikáciu spisovnej macedónčiny boli na sklonku 19. storočia zrelé, a teda že i prvá kodifikácia spisovnej macedónčiny Krste Mišrkova (1903) nebola náhodná, dokazuje Blaže Ristovski v štúdiu *Мисирков – темелникот на кодификацијата на современиот македонски јазик* (s. 49-60). Iba neznesiteľne ťažké pomery, ktoré vyústili až do rozdelenia macedónskeho etnického územia a jeho rozdelenia medzi tri susedné štáty (1913), oddialili uzákonenie spisovnej macedónčiny o celé polstoročie (1944). Do publikácie zaradili jej zostavovatelia i syntetickú štúdiu kodifikátora súčasnej spisovnej macedónčiny Blaža Koneského *Кодификација на македонскиот литературен јазик* (s. 60-66), v ktorej autor podčiarkuje najmä kontinuitu vývinu jazyka macedónskych Slovanov k spisovnosti. Sama kodifikácia spisovnej macedónčiny bola podľa Blaža Koneského pre macedónsky národ nespore historická nevyhnutnosť, čo sa napokon potvrdilo i jej plnou afirmáciou nielen doma, ale i vo svete.

Afirmáciu macedónskeho spisovného jazyka nepochybné potvrdzuje bohatá súčasná macedónska literatúra, ktorú predstavuje Loreta Georgievská-Jakovleva v štúdiu *Современа македонска књижевност* (s. 66-80). O jej mohutnom kvantitatívnom vzraste svedčí už porovnanie, podľa ktorého (ak prvé literárne diela poézie, prózy, drámy či literárnej kritiky začali vychádzať v spisovnej macedónčine až po roku 1945) v súčasnosti táto literatúra, ako sme už uviedli, vychádza v reprezentatívnom výbere v 135 zväzkoch. O kvalitatívnej stránke macedónskej literatúry vari najlepšie svedčí jej úspešný prienik do sveta v prekladoch.

Afirmáciu macedónskeho spisovného jazyka vo svete dokladá Emilija Crvenkovska v stati *Македонистиката во светот* (s.80-96). Macedónsky jazyk sa podľa autorky v súčasnosti prednáša na univerzitách tridsiatich krajín sveta. Pravda, medzi týmito krajinami sa nenachádza Slovensko, keďže u nás sa macedónska filológia ako študijný predmet nepestuje, čo priam kontrastuje so susednými

krajinami, v ktorých sa macedonistika už tradične úspešne rozvíja. V susednom Česku sa macedónsky jazyk a literatúra prednáša ako študijný diplomový odbor dokonca na dvoch univerzitách, obdobne sa macedonistika tradične pestuje na viacerých univerzitách i v Poľsku. Afirmácii macedónskeho jazyka a prieniku macedónskej literatúry do sveta významne pomáha *Medzinárodný seminár macedónskeho jazyka*, ktorý práve v roku 2008 zaznamenal svoje 40. výročie jestvovania. Štyridsať ročníkov zborníkov prednášok, ako aj zborníkov zo sprievodných konferencií, ktoré sa na seminári každoročne konajú, predstavuje už celú hodnotnú knižnicu macedonistiky.

Cenná je v publikácii i výberová bibliografia (s. 96-107) základných macedonistických diel od autoiek Emilije Crvenkovskej a Liljany Makarijoskej.

Publikáciu uzatvára kalendárium *Хронологија* (s.109-116), v ktorom autor Ilija Velev prezentuje kľúčové dejinné udalosti, ktoré podstatne určovali vývin macedónskeho jazyka a rozvoj macedónskeho písomníctva.

Publikácia je bohato ilustrovaná dvoma desiatkami fotodokumentov, avšak vhodne ju dopĺňa i dokumentárny film o dejinách macedónskeho jazyka i spisovnej macedónčiny na priloženom DVD, ktoré dotvára pohnuté dejiny macedónskeho spisovného jazyka. V takejto podobe bude publikácia *Македонскиот јазик во глобалниот свет* naisto dobre plniť svoje poslanie – vydávať slovom i obrazom pravdivé svedectvo o vývine spisovnej macedónčiny, ako aj o jej mieste v súčasnom globalizovanom svete. Toto poslanie publikácie mali určite na zreteli i macedónski filológovia, organizátori 14. slavistického kongresu, keď ju venovali všetkým aktívnym účastníkom i početným hosťom kongresu, ktorý sa konal v Ochride práve v Roku macedónskeho jazyka.

Emil Horák

Zasadnutie prezidia Medzinárodného komitétu slavistov v Starej Lesnej

V dňoch 25.-28. augusta 2009 sa v kongresovom centre *Academia* v Starej Lesnej uskutočnil medzinárodný seminár slavistických expertov spojený so zasadnutím prezidia Medzinárodného komitétu slavistov. Medzi dvoma slavistickými kongresmi (14. medzinárodný zjazd slavistov sa uskutočnil v septembri 2008 v Ochride v Macedónsku a 15. medzinárodný zjazd slavistov bude v Minsku v roku 2013) býva spravidla päť zasadnutí prezidia Medzinárodného komitétu slavistov a jedno zasadnutie pléna Medzinárodného komitétu slavistov (MKS). Organizáciu týchto seminárov a zasadnutí prezidia MKS pripravuje niektorý z národných komitétov slavistov, ktorý je členom MKS.

Uznesením zo dňa 21. 09. 2008 požiadal MKS Slovenský komitét slavistov o prípravu seminára venovaného vedecko-organizačným úlohám v oblasti slavistických výskumov pred 15. svetovým kongresom slavistov. Pre Slovenský komitét slavistov je poverenie organizovať seminár spojený s prvým zasadnutím prezidia MKS sve-

dectvom o významnom medzinárodnom postavení slovenskej slavistiky.

Zasadnutie prezídia MKS v Starej Lesnej bolo v poradi už piatym takýmto zasadnutím expertov medzinárodnej slavistiky na Slovensku. Prvé dve zasadnutia sa uskutočnili v Smoleniaciach pred 11. medzinárodným zjazdom slavistov, ktorý sa konal v roku 1993 v Bratislave. Ďalšie zasadnutia sa uskutočnili v roku 1995 v Prešove pred 12. medzinárodným zjazdom slavistov v Krakove a v roku 2001 v Ružomberku, pred 13. medzinárodným zjazdom slavistov v Ľubľane. Prostredníctvom takýchto zasadnutí sa slovenská slavistika aktívne zúčastňuje na príprave pravidelných medzinárodných slavistických kongresov.

V Starej Lesnej sa v dňoch 25.-28. augusta 2009 konalo prvé zasadnutie prezídia MKS pred 15. medzinárodným zjazdom slavistov. Privítali sme na ňom predsedov národných komitetov slavistov a prizvaných hostí z Bieloruska, Bulharska, Česka, Macedónska, Nemecka, Nórska, Poľska, Ruska, Slovenska, Slovinska, Srbska, Talianska, Ukrajiny a USA. Na rokovaní sa diskutovalo o aktuálnych výskumných témach a okruhoch, ktoré utvoria rámec tematiky 15. medzinárodného svetového slavistického kongresu v Bielorusku. Slovenská slavistika na tomto zasadnutí prezentovala interdisciplinárny model tematiky slavistických výskumov. Jednotlivé výstupy a výsledky slavistických výskumov z oblasti jazykovedy, literárnej vedy, etnológie, histórie (spolu s archeológiou), kulturológie a z ostatných vied o kultúre a umení sa budú prezentovať v podobe referátov, tematických blokov a na rokovaní pri okrúhlych stoloch. Na zasadnutí prezídia MKS sa diskutovalo aj o činnosti medzinárodných komisií, ktoré pracujú pri MKS. Slovenskí slavisti sú predsedami dvoch medzinárodných komisií a aktívne pracujú aj v ďalších komisiách.

V rámci trojdňového stretnutia slavistických expertov zo 14 krajín Európy a zo zámoria sa uskutočnila aj exkurzia do historického mesta Levoče. Účastníkov seminára a členov prezídia MKS prijal v historickej budove radnice viceprimátor mesta. Exkurzia pokračovala do Červeného kláštora, kde vznikol prvý preklad celej Biblie do slovenčiny.

Zasadnutie prezídia MKS organizoval Slovenský komitét slavistov v spolupráci so Slavistickým ústavom Jána Stanislava SAV, s finančnou podporou Slovenskej akadémie vied a Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

Zoznam účastníkov medzinárodného seminára a zasadnutia prezídia Medzinárodného komitetu slavistov: 1. Prof. Dr. Aleksander Lukašaneč, DrSc., predseda Medzinárodného komitetu slavistov, Bielorusko, 2. Prof. Dr. Henadz Cychun, DrSc., podpredseda Medzinárodného komitetu slavistov, Bielorusko, 3. Doc. Dr. Serhej Važnik, CSc., tajomník Medzinárodného komitetu slavistov, Bielorusko, 4. Prof. Dr. Stanislav Gajda, koordinátor komisií pri Medzinárodnom komitete slavistov, Poľsko, 5. Prof. Dr. Todor Bojadžijev, DrSc., predseda Bulharského komitetu slavistov, 6. Prof. Dr. Jan Kořenský, DrSc., predseda Českého komitetu slavistov, 7. Prof. Dr. Ivo Pospíšil, DrSc., predseda Českej asociácie slavistov, 8. Prof. Dr. Miloš Zelenka, DrSc., tajomník Českej asociácie slavistov,

9. Akademik Milan Gjurčinov, predseda Macedónskeho komitetu slavistov, 10. Prof. Dr. Gerd Hentschel, predseda Nemeckého komitetu slavistov, 11. Prof. Dr. Jan Ivar Bjørnflaten, predseda Nórskeho komitetu slavistov, 12. Dr. hab. Małgorzata Korytkowska, predsedníčka Poľského komitetu slavistov, 13. Prof. Dr. Aleksandr Moldovan, DrSc., predseda Ruského komitetu slavistov, 14. PhDr. Mojmir Benža, CSc., podpredseda Slovenského komitetu slavistov, 15. Prof. Dr. Ján Doruľa, DrSc., čestný predseda Slovenského komitetu slavistov a čestný člen Medzinárodného komitetu slavistov, 16. Doc. Dr. Peter Žeňuch, DrSc., predseda Slovenského komitetu slavistov, 17. Prof. Dr. Alenka Šivicová-Dularová, predsedníčka Slovinského komitetu slavistov, 18. Prof. Dr. Slobodan Marković, predseda Srbského komitetu slavistov, 19. Prof. Dr. Marcello Garzaniti, predseda Talianskeho komitetu slavistov, 20. Akademik Olexsij Onyščenko, predseda Ukrajinského komitetu slavistov, 21. Prof. Dr. Michael Flier, predseda komitetu slavistov USA.

Peter Žeňuch

MENNÝ REGISTER

- Afinogenov, D. 94
 Ahačič, K. 155, 159
 Alexios Branas 113
 Alexios Komnenos 110, 112
 Алиев, K. 39
 Andoková, M. 81
 Angelidi, Ch. 112
 Аникин, А. Е. 87, 180-181
 Anna Comnena 111
 Anonymus Mercati 113
 Antonij z Novgorodu 114
 Arany, A. 167
 Aristoteles 130
 Artimová, J. 81
 Atanasova, D. M. 95, 171
 Bajziková, E. 151
 Bakic-Hayden, M. 43, 44
 Bakšič, P. B. 171
 Baláková, D. 183
 Баларева, А. 34, 40, 44, 45
 Baláz, D. 132
 Baláz, R. 124
 Balegová, J. 81
 Bándy, J. 126
 Banik, A. 104
 Baotić, S. 11
 Bärlieva, S. 170
 Bartels, H. 178
 Basara, J. 5, 12
 Basileos II. 114
 Baštová, V. 87
 Batalova, S. 170
 Bátorová, M. 83
 Bauer, F. A. 107
 Bauer, J. 78
 Baynes, N. 108, 109
 Bazilović, J. 169, 170
 Bažil, M. 81
 Bédi, D. 125
 Bekker, I. 107, 110, 115, 117
 Bel, M. 64, 82, 99
 Belting-Ihm, Ch. 108
 Benedikt sv. 98
 Beňko, J. 9, 12
 Benža, M. 186
 Berezovičová, J. L. 87, 179
 Berger, A. 113
 Berneker, E. 7, 12
 Bernolák, A. 99, 182
 Berynda, P. 84
 Бешков, С. 37
 Bezlaj, F. 8, 12
 Bieńkowska, D. 135, 146
 Bily, I. 93
 Bjeletić, M. 87
 Bjørnflaten, J. I. 186
 Blaho, P. 80
 Blahoslav, J. 158, 182
 Blanár, V. 75-76, 93-84, 96, 160-165, 182
 Blažek, V. 88
 Blossius, L. 82
 Blümlová, D. 86
 Bobák, J. 96
 Bodonyiová, E. 176
 Bohorič, A. 154
 Bojadžijev, T. 186
 Bolfik, J. 168
 Бомбов, К. 40
 Bonom, P. 153, 154
 Borza, P. 170
 Boulgaris, E. 117
 Brandner, A. 78-79
 Brcková, J. 86
 Brodňanská, E. 81
 Broch, O. 93
 Brontě, Ch. 152
 Brubaker, L. 112
 Brückner, A. 27, 30
 Bryennios, J. 117
 Бръзцов, X. 34, 37, 38, 44
 Buffa, F. 79
 Bugel, W. 171
 Букорещлиев, А. 34
 Bukovský, B. 127, 138, 139
 Bullinger, H. 153
 Булыгина, Т. В. 149, 152
 Burckhardt, A. 108
 Burszta, J. 80
 Buzássyová, K. 151
 Цадиков, М. 40
 Cambel, S. 86, 93, 94, 172, 173
 Cambel, S. ml. 173
 Цанков, Ц. 42
 Цанков, Ъ. 40
 Sibira, P. 122
 Ciggaar, K. N. 113, 114, 115
 Cinek, F. 102
 Coroleu, A. 174
 Crvenkovska, E. 185
 Csehy, Z. 80
 Cychun, H. 186
 Cyril, sv. 97
 Czirbusz, G. 14, 22
 Чайковски, П. И. 37, 40
 Čarnogurský, J. 83
 Čeleš, M. 99
 Черешаров, Е. 41
 Čermák, J. 149, 151
 Červinka, J. L. 14, 22
 Čižmarová, L. 87
 Dalmatin, J. 154
 Dandolo, A. 114
 Darro, J. 172
 Даскалов, P. 43, 44
 Deák, L. 172
 Deanović, M. 12
 Debus, F. 162
 Defilippis, D. 174
 Diatka, C. 83
 Diegesis Ofelimos 108, 109, 114
 Dietrich, V. 154
 Димитров, B. 41, 42, 44
 Dimov, V. 31-45
 Divičanová, A. 173, 174, 175
 Dobošová, M. 126
 Dobriková, M. 83, 169, 183, 184
 Dobrovský, J. 47
 Dobšínský, P. 103, 173
 Dokičová, M. R. 87
 Doležal, P. 99
 Dolník, J. 175
 Dorovský, I. 86
 Doruľa, J. 9, 12, 46-68, 92-96, 146, 169, 172, 182, 186
 Dúbravický, D. 171
 Dudášová-Kriššáková, J. 77-78, 82-83, 166-168, 173, 175, 176
 Dudok, M. 136, 146
 Dujčev, I. 114
 Duma, J. 22
 Ďurčo, P. 162
 Ďuristová, A. 141
 Dvonč, L. 151
 Dzendzelivs'ký, J. O. 77
 Долгеров, К. 37
 Ebersolt, J. 108
 Eckhoff, H. 178
 Eichler, E. 75
 Enderle, J. 167
 Engelbrecht, W. 82
 Engelbrechtová, J. 82
 Erhart, A. 149, 152
 Eusthathios 113
 Falińska, B. 12
 Fándli, J. 99, 100, 101
 Feješ, P. 55
 Feldek, L. 74
 Ferko, P. 123, 131, 133
 Filický, J. 80
 Filo, J. 141
 Filo, V. 143
 Findra, J. 120, 121, 123, 127-131, 135, 140, 146
 Flaccus, V. 81
 Flier, M. 186
 Florek, P. 22
 Florenský, P. A. 89
 Fordínalová, E. 63, 65
 Fotios 109, 110
 Francić, F. 74
 Friedová, M. 177
 Gabriš, P. 137
 Gajda, S. 120, 186
 Гайзберг, Ф. 33
 Gallasyová, M. 173
 Gallo, J. 152
 Gantner, I. 132
 Garkov, O. 169
 Garzaniti, M. 186
 Gašpariková, V. 85, 86
 Gavenda, M. 131, 138
 Gavura, J. 83
 Gbúr, J. 173
 Geldner, K. F. 30
 Geltzer, H. 108
 Генчев, H. 40
 Georgić, B. 56
 Георгиев, Г. 38, 44
 Георгиева, Б. 38, 44
 Georgievská-Jakovleva, L. 185
 Georgios Pisides 107
 Georgios Sfrantzes 117
 Georgius Acropolita 115
 Georgius Cedrenus 107
 Georgius Pachymeris 115
 Germanos 108
 Gero, S. 108
 Giannouli, A. 110
 Gieysztor, A. 29, 30
 Gjurčinov, M. 186
 Glovňa, J. 96
 Goar, J. 170
 Gombala, E. 65
 Gomboš, J. 176
 Gonzáles de Clavijo, R. 116
 Gordon, S. 110
 Grdina, I. 159
 Greenbaum, S. 152
 Gregor II. 108
 Gregor z Tours 108, 109
 Grešo, J. 122
 Grexa, J. 139
 Grković-Majorová, J. 177
 Gronow, P. 32, 44

- Gruchmanowa, M. 79, 80
 Gundulić, I. 183
 Habovštiak, A. 7
 Hadravcov, L. 175
 Hála, B. 79
 Halaša, J. 167
 Hamilton, E. 152
 Hansack, E. 75
 Hansen, B. 176, 177
 Hanudelová, Z. 77, 182
 Hanuliak, M. 83
 Haraj, I. 162
 Hargaš, M. 131
 Harpán, M. 175
 Hartvik 98
 Haškovec, P. M. 86
 Haug, D. 178
 Haury, J. 107
 Havlová, E. 87
 Havránek, B. 162
 Hečko, V. 70, 74
 Hektorović, P. 183
 Helander, H. 174
 Heinrich z Flámska 115
 Hentschel, G. 186
 Herakleios 106, 107, 114
 Herényi, Š. 125
 Herodotos 30
 Hetényi, M. 83, 171
 Hic, P. 119, 146
 Hikaníková, V. 22
 Hladký, J. 13, 14, 18, 19, 20, 21, 22
 Hlinka, A. 104
 Hlášková, H. 85, 86, 95
 Hlubocký, J. 66
 Hnaňuk, V. 93
 Hockarová, J. L. 152
 Holá, A. 162
 Holečko, M. 171
 Hollý, J. 100, 101
 Horák, E. 184-185
 Horák, G. 151
 Horatius 81
 Horčíčka, D. S. 99
 Horecký, J. 148, 152, 182
 Horka, R. 81
 Hosák, L. 18, 19, 22
 Hosington, B. 174
 Hospodár, M. 169
 Hozyus, S. 49
 Hrabák, J. 158, 159
 Hrmko, A. 172
 Hučková, D. 173
 Hudec, J. 127
 Hurban, J. M. 103
 Hurbanič, M. 94, 106-118
 Hviezdoslav, P. O. 103
 Chabot, J.-B. 107
 Хаджиев, Т. 33
 Chaloupecký, V. 161
 Хампе, Ф. 33
 Хампе, М. 33
 Ханел, Ф. 37
 Харден, X. 41
 Chautur, M. 93, 125
 Chilver, J. 152
 Chlebnický, J. 176
 Хоерман, М. 37
 Хохоло, Й. 34, 35
 Chovancová, Z. 22
 Chrástek, M. 102
 Христов, Д. 34
 Ignatij Smolnin 111
 Imrichová, M. 162
 Innocent III. 115
 Ioannes Cananus 117
 Ioannes I. Oxeites 110
 Ioannes II. Komnenos 113
 Ioannes Oxeites 110
 Ioannes Scylitzes 108, 109
 Иречек, К. 34
 Ivanič, P. 83, 171
 Ivanov, V. V. 28, 30
 Иванова, Ж. 40
 Jablonický, V. 171, 172
 Jahić, H. 70
 Jakimovska-Tošićová, M. 83
 Jakobaeus, J. 99
 Jakše, D. 69, 74
 Jakubec, J. 46
 Ján Pavol II. 105, 123, 125, 131, 133, 143
 Янакиев, А. 38, 44
 Jančák, P. 12
 Janin, R. 112
 Jankola, M. 103
 Jankovičová, M. 183
 Janočková, N. 83
 Janyšková, I. 87
 Jarab, J. 121
 Jarošová, A. 83
 Jartimová, A. 141
 Jennings, J. C. 110
 Jezná, N. 141
 Jóna, E. 167
 Jonke, Lj. 12
 Jørndal, M. 178
 Josephus Genesius 108, 109
 Jozefovič, M. 162
 Jungman, J. 81
 Jungová, H. 177
 Juriga, F. 103
 Juríková, E. 82, 174
 Justin II. 107
 Kačala, J. 172
 Kačalová, E. 172
 Kačic, L. 93, 94, 95
 Kalvin, J. 153, 154, 158
 Каназирски-Верин, Г. 33, 34, 35, 44
 Кантор, А. М. 152
 Каранфиловски, М. 184
 Karlíková, H. 87
 Karpenko, O. P. 14, 20, 22
 Kasprowicz, J. 79
 Кауфман, Н. 44
 Kazik, M. 162
 Kaznačič, A. 49
 Kelecová, A. 126
 Kellens, J. 26, 30
 Kelly, A. 33, 44
 Király, P. 175
 Кираджиев, С. 35, 44
 Kiss-Szémán, R. 173, 174
 Kiuvlievová-Mišajková, V. 92
 Klein, H. A. 107, 108
 Klement, sv. 100
 Klich, E. 79
 Kloferová, S. 87
 Knieža, Š. 175, 176
 Kober, I. L. 46
 Kočalkov, A. 74
 Kočiš, F. 119, 124, 135, 136, 146
 Колчановски, Б. 41
 Kolisek, A. 104
 Kolková, T. 127
 Kollár, J. 46-68, 101, 167, 171, 172, 182
 Kollárová, I. 81
 Kolník, M. 139, 141
 Kolník, T. 83
 Komenský, J. A. 182
 Koneski, B. 185
 Konštantín sv. 97
 Konštantín Manass 114
 Konštantín Porfyrogenetos 112
 Konštantín Veľký 107
 Kordoš, J. 82, 174
 Kordoš, L. 133
 Korec, J. Ch. 131
 Korytkowska, M. 186
 Kořenský, J. 186
 Kořinek, J. M. 161
 Kos, J. 154, 159
 Kosovel, S. 158
 Kosta, P. 177
 Костенцева, Р. 35, 39, 44
 Kostih, J. 70
 Košková, M. 92, 93, 94, 95, 169-171
 Kovačičová, O. 30
 Kováčová, A. 173, 176
 Kováčová, V. 173
 Kownacki, E. 80
 Koziak, R. 106
 Краев, А. 40
 Krajčovič, R. 10, 12, 15, 16, 17, 19, 20, 22, 23, 158, 159, 162, 182
 Král, Á. 172
 Kralčák, L. 175
 Králik, L. 17, 23, 87, 90-92, 179-181
 Kramer, R. 123
 Krasnovská, E. 94
 Krčmery, Š. 101
 Krejč, S. 154, 156
 Kreslin, V. 74
 Крылов, С. А. 152
 Krivošaropová, J. A. 87
 Krleža, M. 86, 87
 Kropilák, M. 12, 16, 23
 Krošlák, E. 144, 145, 146
 Кръстев, Н. 33, 34
 Krško, J. 13-23, 96, 181-182
 Kružliak, I. 101, 104
 Kubečková, J. 126
 Kučera, K. 178
 Kukučín, M. 152
 Kulihová, A. 86, 87
 Kurucz, M. 173
 Kušnírová, K. 138
 Kutáková, E. 80
 Kvantíková, E. 178-179
 Lacko, J. 121, 122, 140
 Lacková, M. 148-152
 Lach, M. 169
 Lainšček, F. 74
 Langendonck, W. 75, 76
 Láni, Š. 175
 Laourdas, B. 110
 Latinovicz, F. 86
 Latta, V. 78, 182
 Laubert, J. 167
 Leech, G. 152
 Lejon, E. 172
 Leona III. 108
 Leonardus Chiensis 117
 Lepáček, C. 99
 Lesmüller-Werner, A. 108
 Лешников, А. 40
 Lettins, M. 116
 Lev XIII. 103
 Lewaszkiewicz, T. 79-80
 Liba, P. 83
 Lichnerová, L. 93
 Lisková, H. 81
 Logar, T. 182
 Lomonosov, M. V. 84
 Loparev, Ch. 109
 Loparev, M. 114
 Лозанов, Д. 40
 Łowmiański, H. 25, 30
 Лучик, В. В. 181-182

- Lukačka, J. 166
 Lukašanec, A. 186
 Lukoviny, E. 93, 94
 Лунгов, К. 40
 Luther, M. 153, 158
 Мацак, А. 33, 34, 36
 Mađarić, M. 172
 Маджаров, Б. 40
 Magin, J. B. 99
 Macháček, K. S. 81
 Máchal, J. 24, 25, 30
 Махан, К. 34
 Machek, V. 7, 10-12, 17-21, 23, 26-28, 30
 Májecková, H. 80
 Majeska, G. P. 111
 Majchrák, M. 23
 Majchráková, L. 87-88, 95, 176-178
 Majtán, M. 10, 12, 13, 16, 19, 22, 23, 161, 162, 163
 Makarijosa, L. 185
 Makuchowska, M. 120, 147
 Malm, K. 44
 Mályusza, E. 22
 Maňková, Z. 141
 Mansi, J. B. 108
 Manuel, P. 32, 44
 Mária Terézia 100
 Marković, S. 186
 Markuš, J. 169
 Marsina, R. 23, 166
 Matejčík, J. 162
 Matešić, J. 182
 Matlovičová, T. 168
 Matuláková, A. 83
 Maurikios 107, 109
 Maurus 98
 Maximilián II. 153
 Mazon, A. 91
 Mažuranić, I. 184
 McAnallenová, J. 177
 Meerseman, G. G. 109
 Meier, M. 107
 Meinardus, O. F. A. 111, 118
 Melancton, F. 154
 Melich, J. 175
 Menac, A. 182-184
 Mesároš, O. 99
 Metod, sv. 97-105
 Midriak, J. 122, 131, 139, 141
 Midtrik, J. 119
 Migne, J. P. 107, 115, 117
 Mihálik, M. 172
 Mihoková, D. 126
 Michael Critobulus 117
 Михайлов-Стойн, К. 34, 37
 Michal II. 108
 Michal III. 110, 112
 Michal Palaiologos 115
 Michal Sýrsky 107
 Michalov, J. 83
 Mišrkova, K. 185
 Mika, M. 152
 Miklošič, F. 7, 9, 12
 Miko, F. 120, 147, 151
 Mikulová, H. 86
 Миленков, С. 45
 Minárik, I. 86
 Minárik, J. 173
 Мирчев, П. 38, 44
 Mirčeva, B. 170
 Mislovičová, S. 119, 147
 Mistrik, J. 120, 123, 124, 128, 129, 134, 135, 144, 145, 147, 150, 151, 152
 Mišík, Š. 93
 Mitán, M. 137, 138
 Mlacek, J. 84, 119, 136, 144, 147, 183
 Möderndorfer, V. 74
 Mokijenko 84
 Mokoš, D. 94
 Molčányi, J. 95
 Moldovan, A. 186
 Морфова, X. 34
 Morosini 115
 Moss, C. 115, 116
 Moyzes, Š. 102, 103
 Mráková, A. 140
 Mrázek, R. 78
 Мърквичка, Я. 34
 Mrugová, M. 170
 Mucha, I. 138
 Mulik, P. 97-105, 171
 Müller, J. 156, 157, 159
 Murad II. 117
 Murray, A. 27, 30
 Muziková, K. 173
 Nábělková, M. 175
 Начева, Т. 42
 Nagy, I. 82
 Najdenova, D. 171
 Naumow, A. 170
 Nazianský, G. 81
 Nedeliste 7
 Nejedlý, J. 81
 Nemeš, J. 106
 Ненов, Д. 42
 Nestor 182
 Nettl, B. 32, 44
 Newerkla, S. M. 87
 Niederle, L. 24, 27, 30
 Nikeforos Kallistos Xantopulos 113
 Niketas Choniates 113
 Николаева-Йоцова, С. 41, 44
 Nikolova, S. 169
 Novák, L. 176
 Novotná, P. 88
 Nowak, H. 79, 80
 Nyomárkay, I. 175
 Odaloš, P. 162
 Oikonomides, N. 115
 Okál, M. 80, 81, 82
 Olejník, V. 81
 Ološtiak, M. 162
 Ondruš, Š. 14, 16, 18, 22, 23, 162, 168-169, 182
 Onyšchenko, O. 186
 Oravec, J. 151
 Orlovský, J. 168
 Ostertágová, A. 81
 Otrębski, J. 79
 Овчаров, А. 40
 Račev, A. 95
 Rađlužny, A. I. 12
 Palacký, F. 81
 Palárik, J. 102
 Палиева, А. 34, 36, 44
 Palkovič, J. 59, 60
 Panczová, H. 81
 Pančíková, M. 74
 Paňkevič, I. 93
 Papamastorakis, T. 112
 Papánek, J. 99, 100, 101
 Papuček, G. 172
 Парушев, П. 40
 Pärličeva, O. 171
 Pastorello, E. 114
 Pátková, J. 175
 Patráš, V. 162
 Pauliny, A. 125, 138
 Pauliny, E. 167, 168, 182
 Paulov, J. 141
 Павлис, Я. 35
 Павлович, Н. 39
 Pavol VI. 104
 Pätzold, A. 114, 116, 117
 Речећновá, Е. 176
 Пејичева, Ј. 34, 44
 Пекарев, А. 38, 40
 Penčeva, B. 108, 113, 114
 Pennanen, R. P. 32, 44
 Perkins, J. F. 33, 44
 Pertusi, A. 107
 Петров, Ј. 35, 37, 44
 Pieterse, J. 45
 Pileczky, M. 173
 Пинкас, А. 40, 41
 Пипков, Ј. 42
 Pius VI. 49
 Pius XI. 104
 Pivk, D. 69-74
 Platón 130
 Plavazvezda, M. 38, 39
 Plevneš, J. 184
 Podmaková, D. 83
 Pogačnik, J. 155, 158, 159
 Pogorelec, B. 157, 159
 Poklač, S. 70, 74
 Polgárová, A. 80
 Polívka, J. 85, 86, 93
 Попиванов, Д. 34
 Porubjak, M. 81
 Pospišil, I. 86, 169, 186
 Preger, Th. 110
 Prešern, F. 74
 Prihodová, E. 173
 Procopius 107
 Pukanec, M. 24-30
 Purkmayer, A. 81
 Quirk, R. 152
 Rabus, A. 177
 Racín, K. 96
 Райчев, П. 34, 40, 42
 Rakus, A. 167
 Rakús, S. 175
 Ramač, J. 95
 Рангелов, Р. 40
 Rapant, D. 64, 101, 166
 Rappaport, G. 177
 Rastislav 97, 101
 Rat, M. 35
 Reichelt, H. 26, 30
 Reinsch, D. R. 117
 Rejzek, J. 27, 28, 30
 Remetić, S. 11
 Remňová, M. L. 82
 Ресль, Ж. 37
 Ribaj, J. 47
 Rigler, J. 156, 159
 Римски-Корсаков, Н. 37
 Ripka, I. 12, 78
 Ristovski, B. 185
 Rončáková, T. 119-147
 Rosenbaum, K. 59
 Rosenbergová, J. 126
 Rospond, S. 18, 75
 Rotterdamský, E. 82, 153, 154
 Rudnay, A. 55
 Rudnicki, M. 79
 Rummelová, H. 96
 Rupel, M. 155, 159
 Rusnák, P. 169
 Rušnová, Ž. 56
 Ruttkay, A. 23
 Ružeková, D. 140
 Ružička, J. 12, 151, 161, 182
 Rymut, K. 13, 16, 22, 23
 Sabol, J. 168, 173
 Sabolová, O. 173, 175
 Sacré, D. 174
 Sadovníč, V. A. 82

- Sathas, N. 114
 Sedlák, V. 95, 96, 166
 Sedláková, M. 173
 Segre, C. 147
 Sentiváni, M. 94, 99
 Sergios 109-112
 Scheffer, N. 111
 Schwarz, E. 13
 Siatkowski, J. 11, 12
 Сибирияков, Я. М. 36
 Sičáková, L. 22, 23
 Sierociuka, J. 80
 Silván, J. 175
 Sima, F. 10, 12
 Sipekiová, N. 82, 174
 Sipko, J. 144, 147
 Sizer, F. 152
 Skladaná, J. 183
 Sklenár, J. 101
 Skoczylas-Stawska, H. 79, 80
 Skok, P. 12
 Skubica, A. 74
 Сладкаров, А. 45
 Sládkovič, A. 103, 175
 Stawski, F. 12
 Slomšek, M. 103
 Slošiarová, M. 81
 Smał, O. L. 18, 23
 Smotrický, M. 84
 Snorri 29
 Sobierajská, A. 79
 Sobierajski, Z. 79, 80
 Собинов, Л. 36, 45
 Sokrates Scholastikos 107
 Sölösi, B. 98
 Sopoliga, M. 78
 Сотирова, Н. 41
 Speck, P. 108, 112
 Sreznevský, I. I. 93
 Stabej, M. 69, 74
 Strajnov, P. 42
 Stanislav, J. 70, 161, 168, 175, 176, 182
 Stanopíková, M. 86
 Старостин, С. 44
 Steffen-Batogowa, M. 80
 Steinke, K. 90
 Sternbach, L. 107, 112
 Стоянов, А. 42
 Стоянов, В. 42
 Стоянова, В. 37
 Stradomski, J. 170
 Superganskaja, A. V. 75
 Сусанин, И. 36
 Svartvik, J. 152
 Svätopluk 100
 Svorad sv. 98
 Symeon Magister 110
 Szabó-Orlovský, J. 167
 Šafárik, P. J. 28, 81, 101, 167, 182
 Šafin, J. 94
 Šalej, A. 70
 Шалаянин, Ф. 36
 Шаранков, Г. 40, 41
 Šebová Maruzsová, K. 175
 Šefčík, J. 131, 139
 Šefránk, M. 139
 Ševčenko, N. P. 115, 116, 117
 Ševčíková, Z. 111
 Šima, P. 94, 170
 Šimko, J. V. 99
 Šimon, F. 81
 Šimović, L. 167
 Šivicová Dularová, A. 186
 Škoviera, A. 83, 93, 94, 96, 170
 Škoviera, D. 81, 170, 174
 Škovierová, A. 80-82, 93, 94
 Šmatlák, J. 81
 Шмидек, И. 37
 Šmilauer, V. 13, 14, 17, 19, 20, 22, 23, 161, 178
 Šotkovská, K. 80, 174
 Špaňár, J. 28, 30
 Šrámek, E. 91
 Šrámek, R. 15, 18, 19, 22, 23, 75, 163
 Šrobár, V. 103
 Štec, M. 84, 85, 182
 Štefan sv. 98
 Štefan z Novgorodu 111, 116
 Štefan z Taronu 108
 Štefánik, J. 175
 Štefanovičová, T. 96
 Štolc, J. 5, 12, 167
 Štúr, L. 59, 101, 182
 Šulhač, V. P. 14, 17, 18, 22, 23
 Шуплен, Ч. 33
 Tašur, P. 116, 117
 Taneski, Z. 83, 87
 Tarčinská, L. 121
 Theodoros Anagnostes 107, 113
 Theodoros Laskaris 110
 Theodoros Skutariotes 114
 Theodoros Synkellos 112
 Theofilos 108
 Theophanes Continuatus 108, 109
 Theophylaktos Simokattes 107, 109
 Thurn, J. 108
 Tille, J. 86
 Timon, S. 99
 Tóbiš, Š. 166-168
 Todorova, T. A. 87
 Tolstoj, I. N. 179
 Tomaszewski, A. 79
 Tomáš Slovan 108, 109
 Tomicki, T. 14, 23
 Tomko, J. 98, 104, 125
 Tomo, I. M. 127
 Тончева, Е. 35, 43, 45
 Tondra, F. 123
 Toporišič, J. 69, 71, 74, 156, 159
 Toporov, V. N. 28, 30
 Tóth, I. 123, 141
 Tóth, S. J. 176
 Trubačov, O. N. 7, 12, 180, 182
 Trubar, P. 153-159
 Тургенева, И. С. 152
 Tušer, A. 130, 147
 Tušková, J. M. 178-179
 Tušková, T. 175
 Uhrinová, A. 176
 Ulaszyn, H. 79
 Umlauf, F. 14, 23
 Urbancová, H. 93
 Urbanček, M. 151
 Václav, M. 70
 Vadrna, M. 171
 Vajanský, S. H. 103
 Valachová, M. 81
 Valachovič, P. 81
 Valčáková, P. 87
 Valentová, I. 162
 Vámošová-Telekešová, E. 176
 Van Dieten, J. 107, 113
 Van Langendonck, W. 163
 Ванкова-Коларова, Е. 40
 Váňa, Z. 25, 28, 30
 Vaňko, J. 70, 74
 Varsik, B. 13, 14, 17, 19, 22, 23, 161
 Vasič, C. 94, 169, 170
 Vasileva Ivanova, M. 170
 Vasileva, Ch. 177
 Vasiliev, A. A. 110
 Vasmer, M. 9, 12, 26, 27, 28, 30, 180
 Vassilaki, M. 112, 113, 114
 Važnik, S. 186
 Vážný, V. 79, 167
 Večerka, R. 176
 Velev, I. 185
 Велчев, Х. 40
 Велков, П. 33, 35, 43, 45
 Vendinová, T. I. 88
 Venovska-Antevska, S. 185
 Vércse, M. 173
 Vergilius 154
 Verchratský, I. 93
 Veselinova, L. 177
 Veselovský, D. 137, 138
 Вешин, Я. 34
 Vidovič Muha, A. 155, 159
 Viiding, K. 174
 Vlačić, M. 154
 Вълчев, Г. 36
 Вълчинова-Чендова, Е. 33, 36, 45
 Владигеров, П. 41, 42
 Vladimirova, V. 95
 Vodičková, Z. 174-176
 Vojtech, M. 74
 Vojtechová Poklač, S. 153-159
 Vrbický, A. 86
 Všetička, F. 175
 Вулакович, Б. 35
 Выкупел, В. 88
 Wachtarzyková, J. 162
 Ward, J. 33, 44
 Weiss, P. 173
 Wenger, A. 108
 Werner, J. 82
 Weyl Carr, A. 110, 111, 112
 Whitney, E. 152
 Wiching 98
 Willis, D. 177
 Wilmont, W. W. 152
 Wirth, G. 107
 Wlach, M. 48
 Wolf, R. L. 115, 118
 Wollman, F. 86
 Wollman, S. 86
 Wortley, J. 108, 109, 110, 111
 Ylli, Xh. 90
 Záborská, A. 138
 Zabrocki, L. 79
 Zagórski, Z. 80
 Zahradníková, M. 173
 Zajac, P. 175
 Zašev, E. 171
 Zaťko, M. 140, 141
 Zaťková, Z. 122
 Zavorský, S. 93, 94, 170, 174
 Zaveršnik, J. 59
 Závodný, A. 18, 23
 Zay, K. 51, 62, 67
 Zelenka, I. 86
 Zelenka, M. 186
 Zelenková, A. 85, 86, 95
 Zeno, M. 115
 Златина, З. 40
 Zubko, P. 170
 Zwingli, U. 153, 154, 158
 Zyzanij, L. 84
 Žáková, K. 138
 Žaža, S. 78
 Žeňuch, P. 84, 85-86, 92-95, 118, 169, 170, 171-172, 185-186
 Žeňuchová, K. 86, 92-94, 172-173
 Žigo, P. 5-12, 84-85, 90, 158, 159
 Žila, M. 123
 Žiláková, M. 173, 176
 Žilka, T. 121, 136, 144, 146, 147
 Žuravlov, A. F. 88

CONTENTS

STUDIES

P. MULÍK: Ideological interpretations of Cyril and Methodius tradition in Slovak history	97
M. HURBANIČ: Constantinople, Tradition of the Avar Siege in 626 and Sacred Relics.....	106
T. RONČÁKOVÁ: Stylistic overlaps in religious journalism	119
M. LACKOVÁ: The Portion of Explicit Expressive Means of the Category of Determination in Chosen Styles of the Slovak, Russian and English Languages.....	148
S. VOJTECHOVÁ POKLAČ: Primož Trubar (1508-1586) and the beginnings of Slovenian literary language and literary culture (Dedicated to the 500 th anniversary of his birth)	153

REVIEW ARTICLES

V. BLANÁR: Lights and Shadows of Slovak Onomastics	160
--	-----

REPORTS and REVIEWS

J. LUKÁČKA: In Memory of Professor Vincent Sedlák	166
J. DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ: Prof. PhDr. Štefan Tóbiš, CSc. (1909-1969).....	166
M. DOBRÍKOVÁ: On the Occasion of the 85th Birthday Anniversary of Professor Šimon Ondruš.....	168
M. KOŠKOVÁ: The Cyrillo-Methodian Cultural Heritage and National Identity	169
P. ŽEŇUCH: Insights into the Issues of Slovak-Hungarian Relations	171
K. ŽEŇUCHOVÁ: An Academic Symposium Held on the Occasion of the 100th Death Anniversary of Samuel Cambel	173
S. ZAVARSKÝ: The Fourteenth International Neo-Latin Congress in Uppsala (2–8 August, 2009) Joined by Participants from Slovakia	174
Z. VODIČKOVÁ: Current Issues in Slovak Studies. Budapest : ELTE BTK 2007. 208 s.	174
L. MAJCHRÁKOVÁ: <i>Diachronic Syntax in Slavonic Languages:</i> <i>Gradual Changes in Focus</i> . Report on the International Conference	176
E. KVANTÍKOVÁ: TUŠKOVÁ, JANA MARIE: Variantní a dubletní tvary v současné deklinaci apelativních feminin. Brno: Masarykova univerzita 2006. 175 s.....	178
Ľ. KRÁLIK: БЕРЕЗОВИЧ, Е. Л.: Язык и традиционная культура. Этнолингвистические исследования. Москва : Издательство Индрик 2007. 600 s.	179
Ľ. KRÁLIK: Аникин, А. Е.: Русский этимологический словарь. Выпуск 1, 2. Москва : Рукописные памятники Древней Руси 2007, 2008. 368, 336 s.	180
J. KRŠKO: Лучик Василь Вікторович: Вступ до слов'янської філології. Підручник. Київ : Видавничий центр Академія 2008. 344 s.	181
M. DOBRÍKOVÁ: MENAC, A.: Hrvatska frazeologija. Zagreb : Knjigra 2007. 270 s.	182
E. HORÁK: МАКСИМ КАРАНФИЛОВСКИ И КОЛЕКТИВ: Македонскиот јазик во глобалниот свет. Влада на Република Македонија. Скопје 2008. 116 s.	184
P. ŽEŇUCH: Presidium of the International Committee of Slavists met in Stará Lesná	185

SLAVISTICKÝ ÚSTAV JÁNA STANISLAVA SAV BRATISLAVA

MATICA SLOVENSKÁ MARTIN

SLAVICASLOVACA, ročník 44 (2009), č. 2. Vychádza dvakrát do roka. Cena jedného čísla 1,99 € (60,- Sk).

Ročné predplatné 3,98 € (120,- Sk). Tlač: VEDA, vydavateľstvo SAV, Dúbravská cesta 9, 842 34 Bratislava.

Tel.: 02/54774253, fax: 02/54772682.

Objednávky do zahraničia / Distributed by:

Vydavateľstvo Matice slovenskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin

Slovak Academic Press, s. r. o., P. O. Box 57, Pošta 15, 810 05 Bratislava

Slovart G. T. G., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava

ISSN 0037-6787